AVOTS

1987. NR. 7 (7) JŪLIJS

ISSN 0235—1420

proza, dzeja, publicistika, kritika

1 2 3 4 5 6 (7) 8 9 10 11 12

SHOUT
SHARE
IT

Annotation

Avots 1987.07

Aivars Ozoliņš, «Gandrīz simts» — 1. Ipp. Mara Zālīte, «Dzīvais ūdens» — 14. Ipp. Pēters Brūveris, vienrindes — 20. Ipp. Sergejs Stankevičs, «Spēle vienatnē» — 22. Ipp. Karels Sīss, dzejoļi — 25. Ipp. Džeimss G. Balards, «Baiļu zona» — 26. Ipp. Pols Saimons, dziesmu teksti — 30. Ipp. No Nikolaja Rēriha radošā mantojuma — 32. Ipp.

Kultūra

Arturs Goba, «Vai «cimdu rakstus» var izlasīt?» — 36. Ipp. Ojārs Ābols, «Brīnums» — 39. Ipp. Ieskats Pablo Pikaso skiču burtnīcas — 43. Ipp. «Fotomape» — 46. Ipp. Par filmu «Grēku nožēlošana» 51. Ipp. Tatjana Fasta, «Talanti bez pielūdzējiem dokumentālā žanra spogulī» — 55. Ipp. Egils Līcītis, «Hallo, vai jaunais vilnis majas?» — 58. Ipp.

Laikabiedra piezīmes

Jaunatne Latvija 40. gados — 60. Ipp. Intervija ar Miervaldi Ramanu 69. Ipp. Kārlis Lišmanis, «Re, kā dzīvo saimniek-deli!» — 72. Ipp. Māris Grīnblats, «Par jaunākām «reliģijām » — 73. Ipp. Kārlis Rings, «Minotaura medības»_74. Ipp.

Raitis Vilciņš, «Juventoloģija — zinātne par jaunatni, jaunību un jauniem cilvēkiem» — 77. Ipp. Brigita Brīdaka, «Loma visam mūžam?» — 79. Ipp.

-
- GANDRĪZ SIMTS
  - 4
  - SPĒLE VIENATNĒ
- POLS SAIMONS
- MIERVALDIS RAMĀNS: «RAUDZĪTIES VAĻĒJĀM ACĪM»
- KĀRLIS LIŠMANIS, kolhoza «Lāčplēsis» komjaunatnes pirmorganizācijas sekretārs. RE, KĀ DZĪVO SAIMNIEKDĒLI!
- MARIS GRINBLATS. PAR JAUNĀKĀM «RELIĢIJĀM»
- KĀRLIS RINGS. MINOTAURA MEDĪBAS
- JUVENTOLOGIJA - ZINĀTNE PAR JAUNATNI, JAUNĪBU UN JAUNIEM CILVĒKIEM
- BRIGITA BRIDAKA. LOMA VISAM MŪŽAM?
- notes
  - 1
  - 2
  - 3
  - 4
  - 5

AVOTS

proza,dzeja,publicistika, kritika.

LATVIJAS LKJS CENTRĀLĀS KOMITEJAS UN LATVIJAS PSR RAKSTNIEKU SAVIENĪBAS LITERĀRI MĀKSLINIECISKS UN SABIEDRISKI POLITISKS 2URNALS JAUNATNEI. IZNĀK KOPS 1987. C. REIZI MĒNESI. IZDOD LATVIJAS KP CK

izdevniecība rīga.

V

LIELS PALDIES māksliniekiem

ARTIM RUTKAM, VILNIM PUTRĀMAM, kā a r, ī '

JURIM LĪDAKAM un SERGEJAM DAVIDOVAM

par neaizmirstamo "A V 0 T A" svētku

neatkārtojamo NOFORMĒJUMI!!!»

redakcija

Galvenais redaktors AIVARS KĻĀVIS. **Redakcijas kolēģija:** EDGARS BĀNS, ILMĀRS BLUMBERGS, GUNTARS GODlNŠ (nodaļas redaktors), VLADIMIRS KANIVECS (galvenā redaktora vietnieks), STAŅISLAVA MARSONE', MIERVALDIS MOZERS, SERGEJS NIKOLAJEVS, MĀRIS OGA, JĀNIS PETERS, JĀNIS ROKPELNIS, BAIBA STASANE, ĀDOLFS 5APIRO, AIVARS TARVIDS (atbildīgais sekretārs), PAVILS VISNEVSKIS, IMANTS ZEMZARIS, ROSTISLAVS ZUBKOVS. **Redaktori:** TATJANA FASTA, KĀRLIS RINGS, RUDĪTE KALPINA, OĻEGS MIHAĻEVICS, NORMUNDS NAUMANIS, EVA RUBENE.

Mākslinieciskā redaktore ANDRA NEIBURGA.

Tehniskā redaktore INARA JURJANE.

Korektore INGRĪDA SAFRONOVA. **Tulkotāja** TAMĀRA RINGA.

REDAKCIJAS ADRESE: PASTA INDEKSS 226081, RIGA, BALASTA DAMBI 3, ABONEMENTA KASTĪTE 35. TELEFONI 461190, 465478. MANUSKRIPTUS PIEŅEM DIVOS EKSEMPLĀROS MASINRAKSTA UN ATPAKAĻ NEIZSNIEDZ.

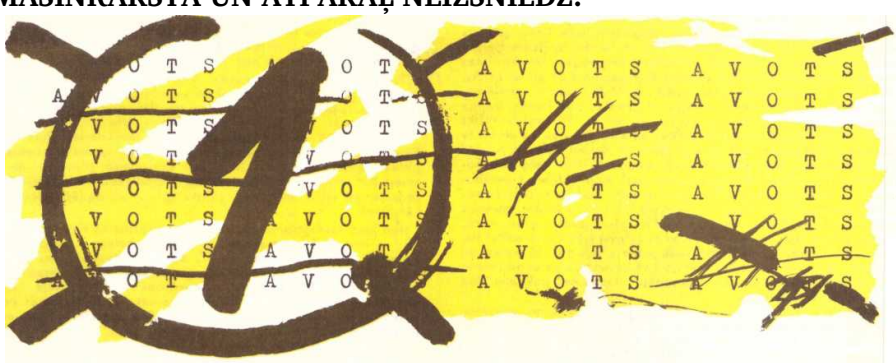

AIVARS OZOLIŅŠ

GANDRĪZ SIMTS

(Nobeigums)

12

— Kundziņam mīksta gulta,
I tad *kliedza: vai, vai,* vai!
Es, uz lāvas gulēdams:
Trallalā, *trallalā!*

Jestri noplēsis pantiņu, Gumza labpatikā gruģināja. Pižiks sēdēja uz savas lažiņas gala, telpas labajā stūrī, pagriezies pret sienu, iekampis galvu rokās. No savas gultas, pašā vidū, tieši pret durvīm. Pēteris redzēja, ka tas sēžot tikko manāmi klana augumu. Pižika uzrašanos Pēteris nogulēja. Kad viņu uzmodināja ienākušā Gumzās apsveicināšanās taurējiens: «Sumināti, brāļi dzērāji!», līdz ar pamošanos piespiežot atkrist savas nelaimes atskārsmē, Pižiks tur jau sēdēja, tāpat ar rokām satvēris galvu, pareizāk, lepnu bizamžurkas cepuri. Bļaurīgais ienācējs uzreiz viņu ievēroja un, izstiepis kaklu un mākslotā dzēruma izbrīnā izvalbis acis, ieķērcās: «Kas tas par ķēmu ziemas drēbēs pirtī? Nudien, kā uz bļitķošanul Ei, Pižik, kāds smēķis tev nav zem tās zvērādas paglābies?» Par Gumzu Pēteris viņu klusībā nodēvēja skaļās uzvešanās un izskata dēļ. Viņam bija ražens, taču kaut kā šķībi greizi — it kā no slapjiem, ciešos mezglos kopā sa-vīšķītiem palagiem — sameistarots stāvs, plata seja ar platu, taisnu vardes muti, plakanu degunu un vienu no otra atstatu sejas bļodas dibena ārmalās novietotiem acu riekstiņiem. Viņš rādījās piemērots vakardienas Kaupēna ap stūri apvedēja lomai vēl arī tāpēc, ka bija skaļi klāstījis kaut ko par zemes gabaliem un siltumnīcām un plātījies ar savu izmanību attiecīgu likumu apiešanā.

— Trallalā, trallalā ... — Gumza nebalsī čerkstēja, dīdīja auguma kluci un tīksmīgi ļirkstēja griestos. Pižiks laikam bija viņam apnicis, bet cits sarunu biedrs neatradās — kāds pusducis atgūtnieku bez dzīvības krākaļāja savās guļās, arī vecais Toms izskatījās aizsnaudies, Pēteris pats katram gadījumam tēloja aizmigušu.

1

© LKP CK izdevniecība, «Avots», 1987.

Arī Pamatšķira saldi dusēja, neļāvies iesaistīties diskusijās. Tas

ieradās priekš minūtēm piecām — pasīka auguma, stalti izslējies vīriņš, — acis miegdams un piepūlē vaigu viebdams, viņš pūlējās salūkot brīvu vietu, tad, vienu kreisajā kaktā samanījis, sāka laimīgi smaidīt un, kājas kā stārks cilādams un ar spēku pret grīdu triekdams, stutēja turp. Izskatījās, it kā viņš kāptos atpakaļ. Bet uz priekšu tika. «Hei, tu letiņš?» Gumza kāpējam uzsauca, uz elkoņa pa-slējies. «Jā, es no «Dīzeļa», pamatšķira, tā teikt, rīt agri no rīta — uz darbu,» otrs atskandināja. «Viss, brīvs,» atļāva Gumza, redzēdams, ka nopietna saruna nespīd. Uz to Pamatšķira atdeva godu uzreiz ar abām rokā, nolikās gultā, pavaicāja, cik pulkstenis, un tūlīt aizmiga.

— Trallalā, trallalā . . . -— gaudu balsī trallināja Gumza. Vienu gultu tālāk Pižiks klanījās, savas bēdas pagalam nospiests. Strīdēšanās ar Gumzu nebija atvieglojusi viņa ciešanas.

Par strīdēšanos gan to īsti nevarēja saukt. Sākās ar to, ka Pižiks vienā brīdī pacēla galvu no rokām un iestarpināja Gumzās lielmanīgi pašapzinīgajā monologā dažus apsūdzošus izvirdumus par liekēžiem un mahinatoriem, kuri tikai izliekas strādājam, kamēr paši parazitē uz sabiedrības veselīgās miesas rēķina. Nu gāja vaļā. Gumza uzreiz aizsvilās. Es pats savām rokām! Vai tu kaut ko pats savām rokām? Es no tumsas līdz tumsai! Tik vien dabūju pagulēt, cik darbā. Bet tu— piparbodītes priekšnieciņš! Es — rukātājs! Tu — garbeņķu dižvāvuļotājs! Es par savu naudu! Bet tu savai madāmai puķi nepērc, kad tip tip tip naktī no meitām? Es šito hiltonu vai katru nakti varu *nomaksāt!* Zīmodziņu līmētājs! Es izliekos, ka strādāju? Viņi — ka maksā! Es ... Tu te pieredzes apmaiņā, vai? Es . . . Pižiks, izmisīgi airēdams ar elkoņiem, gaiņāja nost Gumzās nostrādātās plaukstas. Aizvāciet! Aizvāciet savas ķetnas! Es jums neesmu nekāds tubrālis! Nav jūsu darīšana! Bez jums visu noskaidros! Viņš spraucās garām vējdzirnaviski iepletušamies Gumzām, tipināja uz durvīm, klauvēja īsiem posmiem, skrēja uz savu gultu, ķēra galvu rokās. «Noskaidros, līdz rītam visus noskaidros,» ņirgājās Gumza. Tā viņi pārmija niknības, līdz vienā brīdī durvis atvērās un pa tām iemīcījās cilvēka māžs ar atkārušos kā laci lūpu un matētām acu pogām. No šķiras «es lēni gāju un pārdomāju». Tas peldēja kā mēnesniķis uz pussaliektām, zilu vēnu mezglu izķēmotām kājām, uzdūrās vienam gulētājam, saņēma pusmiega spērienu, mīdījās uz priekšu, līdz laimīgi trāpīja starpā starp divām gultām un palika uz grīdas. To redzot, Pižiks metās uz durvīm, paspēja iespraukties un sāka žēloties, ka viņam te jādirnot ar padibenēm, kas pazemo cieņu un neatbilst stāvoklim, viņš jau esot promiet spējīgs, lai biedrs seržants beidzot taču visu noskaidrojot, lai ļaujot vēlvienreiz piezvanīt Apolinārijam Luarsabo-vičam . . . Padzirdis, kam Pižiks grib zvanīt, Gumza ar brīkšķi no-zvēlās atmuguriski uz lažas un pumpēja sēcošus smieklus, atvērzis apskatei brūnus zobus: «Bessamemučo!» viņš gārdza, «Tev, vecīt, mežģe mēļās!

Tāds vārds nemaz cilvēkam nevar būt! Bessarabičs! Ha, ha . . .», viņš aprāvās, jo milicis bija ienācis soli pāri slieksnim un pievērsis viņam akmenscietu skatienu no saviem varas augstumiem. Pēc šīs izpriecāšanās Gumza noskandēja pantiņu par gulēšanu. Tad beidzot lika Pižiku mierā.

— Trallalā, trallalā ... hi, hi, hī! — Gumza zvilnēja uz muguras, izpleties šaurajā guļā, rokas nokāris līdz grīdai.

— Ho, ho, hā! . . . Trallalā . . .

Apkārt risinājās tāda kā rūgstoša purva paklusa rosība — šņācieni, kurkstieni, pīkstieni, urkšķieni, čāpstieni — primitīvu dzīvības formu skaniska izpausme.

— Trallalā ... hi, hi, hā!

Pēteris sajuta, ka krūtīs uzreiz kaut kas notrūkst, atlec vaļā atspere dzelkšņainiem galiem. Viņš sarāvās, sametās čokurā, cieši aizmiedza asaru pēkšņi piešļāktās acis, ieķēra sauju matos, vilka, rāva, saspringumā trīcēdams, zods sāpīgi iespiedās krūtīs. Truluma krevele bija atsprāgusi, izmisums pūžņaini strāvoja, piegāza pilnu, kāpa rīklē .. . Otra roka krampjaini žņaudza sānu, tur bija sirds, tā baismi sitās plaukstā, nagi sāpīgi cirtās miesā, viņš alka šo sāpju, bet tās nesniedza atvieglojumu. Viņš kārpīdamies trina kājas, vilka ceļgalus klāt,* kaukt, kaukt, kaukt pilnā balsī viņš gribēja . . . Tad žņaugi bija pušu, spējš vaids izlauzās caur sprūdām. Viņš atmeta galvu, elsdams ķēra gaisu straujiem malkiem. Nekad, nekad, nekad . . . Galvā grūdieniem triecās asinis. Nekad, nekad . . . Kā? ... Kā viņš uzdrīkstējās? Kāpēc viņš bija šeit? Tāds pazemojums ... Tā izdarīties ar sevi . . . Kāpēc? Kas viņam atļāvis šo bezpalīdzīgo bakstīšanos, šo pusaklo tos-tīšanos, ko viņš plānprātīgi plātīgi dēvēja par savu dzīvi? Ko viņš iedomājās? Viņš, uzpūtīgs nespējnieks, vadāms, stumdāms, bīdāms, no karotes ēdināms vārgulis, kam jāatņem, — nē! — kam nekad nav tikušas piešķirtas tiesības lemt par sevi, — kā viņš drīkstēja šajā pagrabā nokļūt un būt, un dzīvot? Nē, nē, — nekad! Tikt ārā, tūlīt projām. Vienalga — kā, bet ārā! Prom, prom, prom!

Viņš atgrūda segu, nosvieda kājas uz grīdas, ar rāvienu uztapa sēdus . . . Tieši pretī, gandrīz skardams viņa ceļus ar savām rāmi uz ceļgaliem noliktām rokām, sēdēja vecis. Pētoši viņu vēroja. Teica:

— Sāp.

Pēteris ar nepatiku atskārta, ka šis vecis redzējis viņa plosīšanos.

— Kas sāp? — viņš strupi atcirta. Viņš trīcēja, sasprindzinājums vēl nebija atlaidis, plaukstas drudžaini tvēra gultas malu.

— Tu pa miegam runāji.

— Nu un tad! — Pēteris nikni atkliedza.

Vecis aizvērsa skatienu uz necaurredzamo stikla bloku logu.

— Tas pāries, — viņš klusām teica.

— Kas pāries?! Kas tev par daļu? — Pēteris rupji uzkliedza. — Tu

vari man vienreiz likt mieru?

Rupji. Lai. Kā viss pārējais. Gribējās raudāt.

Vecis klusēja.

Ārā vienmuļi šalca lietus. Pēteris nupat tikai pamanīja, ka ārā stipri līst.

No gulētāju slapjās šmaukstināšanas un lietus vienlaidu šalkoņas kāpa un izcēlās vienmuļš īdiens, kurš pārauga paklusā kaukoņā, izvērtās par gaudulīgu, primitīvu meldiju. Kauca Gumza. Viņš gulēja izstiepies uz vēdera, rokām apkampis lažu, un kauca. Melnās apakšbikses bija par šauru viņa resnajiem kumpjiem, viņš sīki skurināja kājas, spalvainās ciskas ļumēja. Viņš gaudoja, tad deguna balsī govīgi iemāvās, vārdus ākstīgi stiepdams un locīdams:

— Pazemī-ība, zemzē-ēmība,

Kā es tē-ēvi nicinā-āju . . .

— Rimsties! Apklusti! .

Tas bija vecis. Puspagriezis galvu atpakaļ, viņš skarbi aprāva Gumzās gaudošanu. Tas nebija uzkliedziens, viņš stingri un valdonīgi pateica. Gumza pārstāja tirināties. Tad strauji pacēla galvu.

— Ko? — viņš pārsteigts vaicāja. Duļķains skatiens grozījās meklēdams. — Kurš to teica? — Balsij bija kapara pieskaņa. Pēterim pa muguru noskrēja skudras.

-— Es tev to teicu, — neskatīdamies atbildēja vecis nospriegtā balsī. — Šodienai diezgan.

Ko viņš darīja? Būtu jel stāvējis klusu!

— Kurš te runāja ... — Gumza rosīgi trausās celties, runādams ļauni uq salti priecīgi. — Kurš te mums tas skolotājs ... — viņš pieliecies rūpīgi kārtoja spilvenu, mākslotā izbrīnā skatīdamies pār plecu. Apgrābstīja segu, pagriezdamies iztaisnojās un sīkiem soļiem nāca klāt, neticīgi piemiedzis acis. — Tu? Tu tas runātājs?

Pēteris sēdēja pārakmeņojies. Viņš redzēja, kā masīvs, miesas kunkuļos savēlies rumpis pievirzās un nostājas vecim aiz muguras. Kā smaga roka sniedzas un uzgulst trauslam pleca stūrim.

— Ak, redz, kurš te ir tas gudrinieks . . . Ute . . .

Gumzās labā roka neapturami cēlās, savilkdamās dūrē. Taču Pētera skatiens bija kā pielīmēts otrai rokai, spalvainai ķetnai ar pirkstu sardeļu struņķiem. Tā uzlikās kaulainajam plecam — ne nospiest, bet satvert. Taču pirmais tvēriens tai izlikās par maz ērts, Pēteris redzēja, kā sauja iekārtojās, ciniski aptver un paslēpj plecu ērtā kampienā.

Tad kaut kas notika . . . Pēteris pēkšņi pazina šo tvērienu, atcerējās . . . Viņa asinis atcerējās . . . Zemiska ķetnas iekārtošanās . . . Nelietīga pārspēka pašapziņa . . . Bendes satvēriens tas bija . . . Kas notika tālāk, viņš vēlāk nesaprata. Spējš spīva satracinājuma sprādziens — žilbinoši balts uzliesmojums . . . Pēc mirkļa Gumza

augšpēdus svaidīja smagos locekļus aiz nākošās lažas, basās pekas spārdīja gaisu, kūla palagus. Viņš būkšķinādams svempās kājās, auroja, paklupa, nostiepās pār gultu, cēlās un rēca:

— Nositīšu! Nositīšu!

Tobrīd Pēteris zināja — tie nebija tukši draudi.

Atsprāga vāļā durvis, iekšā sagāzās cilvēki, uzkrita rēcošajam Gumzām, pārķerot pusrāvienā. Pēteris paspēja ievērot, ka vecis sargājot aizstājās priekšā. Ar vilkšanu un stīvēšanu Gumza tika aizdabūts projām. Izspūris milicis, kārtodams šlipsi, no sliekšņa parādīja bargas acis, tad aizvēra durvis. Brēcieni noslāpa ēkas dzīlēs.

— Nobijies? — vecis pavaicāja. It kā tieši viņš būtu starpgadījumu nokārtojis.

— N-n-nē, — Pēteris, zobus klabinādams, atbildēja. Viņš teica taisnību — bailes tiešām nebija paspējis izjust. Nobrāztie pirkstu kauliņi asiņoja, viņš pielika roku pie lūpām.

Jandāliņš bija iztraucējis dzērājiem naktsmieru. Dažs paslējās un nesaprotoši blenza, cits klepoja, kāds palaida muļķīgu spurdzienu. Pamatšķira piecēlās sēdus, pavaicāja: «Cik pulkstens?» un atkrita gulēt. Virs gultas malas atklājās redzams Es Lēni Gāju. Atstutējis elkoni pret gultu, viņš turēja deguna priekšā ieplestu plaukstu. Ar otru nedrošu roku viņš sāka izplestos pirkstus noliekt, uzskaitīdams:

— Pirmkārt, — viņš teica un aizlieca vienu pirkstu, — es nekāds muļķis, — viņš nolieca otru pirkstu. — Otrkārt, — vēl viens pirksts tika piespiests pie plaukstas, — kur bumba? Palika bumba. Es nekāds muļķis nav.

Pie sevis purpinādams, viņš pakustināja rokas, katru savā trajektorijā, tad izlēma noliekt vēl pirkstu.

— A rublis? — Viņš satraucies savilka sauju šķidrā dūrītē, atkal izplēta, pašūpoja gar seju, pūlēdamies saredzēt ar vienu pusatvērtu aci. — Sūds, — viņš teica un pazuda aiz gultas brustvēra.

Bija pienācis laiks iepazīties. Pēteris pateica savu vārdu. Vecais vīrs piecēlās kājās un cienīgi palocījās, un Pēterim viņš šajā brīdī nemaz nelikās smieklīgs par daudz platajās, saburzītajās apakšbiksēs ar balto «16» uz labās staras.

— Mišels Ardāns.

13

Pēteris nolūkojās šajā cilvēkā un domāja, cik ļoti tas neatbilst viņa līdzšinējiem priekšstatiem par vecumu. Viņa pieredze saistīja veca cilvēka tēlu ar piederību kādam krasi ierobežotam lietu un attiecību lokam, stingri noteiktam laikam un vietai. Viņš lēti redzēja veco cilvēku piesardzīgi čāpojam pāri ielai uz tuvējo aptieku vai veikalu: bažīgs skatiens, nedroša elpa, rokā tīkliņš ar tukšām piena pudelēm. Vai sniegos grimušā lauku mājā (akurāta dūmu grīsla no skursteņa) sēžam pie nokopta galda ar klēpī saliktām, mūža darbus apdarījušām

mezglainām rokām. Vai cits, dižgara vecums, kas grāmatu mūra pakājē litografē kādreiz kodīgas apziņas un spoži krāsainas iztēles līniju skaidrību vēl visā visumā joprojām saglabājušus novilkumus. Taču — rīta tēja vairs drīkst būt tikai tās citrona dzeltenumā, un rakstāmgalds — pēdējais nocietinājums — pielādēts pilns ar tinktūru granātām un tablešu aptverēm. Tad vēl — skumjākais no visiem tēliem — dzelzs gulta, plāni, pelēki mati uz dzeltenas kroņa spilvendrānas . . . Bet — mūžs ceļa malā? Pētera pieredze tam bija stipri par šauru.

«Dzīvot var visur.» — «Arī šeit?» Pēterim bija pasprucis. «Arī šeit, ja jau reiz tā izgadījies.» — «Un pat . . . tur?» — «Bet tu taču redzi — esmu dzīvs, vesels.» Jā, dzīvs, tā nu bija izgadījies, ka viņš palicis dzīvs. Izgadījies . . .

Brašam beļģu jūrniekam, Antverpenes veikalnieka dēlam, izgadījās ieskatīties bižainā studentē, lepnā un iecirtīgā saimniekmeitā no Zemgales. Vai tēva pieredzes valdzinājums, vai no mātes — dzimušas rīdzinieces — mantotu asiņu atbalss tā bija, bet drīzāk abi, taču — «ieķēros kā pēdīgais puika». Lai cik brašs arī bija karstgalvis jūras braucējs, lai kādus brīnumus saskatījies, malu malās pa krogiem un meitu mājām sirojot, staltajai zemgalietei par to nebija ne silts, ne auksts, ja nu vienīgi viņas mammai un papum. (Jūrnieks?! Pasaules vazaņķis! Un pie visa vēl nav arī tautietis! Kādā mēlē mūs mazbērni dēvēs par omu un opapu? Apdomājies, meit!) Tak pasaules vazaņķis bij tomēr aizķēris ledainās skaistules sirsniņu. Kaut arī — «viņu vaņģodams, sapinos pats, iznāca tā, ka viņa izdarīja pa savam prātam, ne es». Kad dedzīgais jūrnieks, kaut saltu un atturīgu, tomēr labvēlīgu mājienu iedrošināts, devās ceramo spulgvaidzi bilst, par atbildi tam bija strups «nē!» — i rokai ar sirdi, i rozēm. Nedz par lielisko Beļģiju, nedz par kādu tur Antverpeni spītīgā bižaine nav gribējusi ne dzirdēt — ni un ni. Tā ka — kuģo vien, draudziņ, pa ceļavējam. «Kā es tovakar ārdījos! Dievs kungs debesīs! Izsitu krogu, bet arī pats paliku bez daža zoba un ribās dabūju sūci gan. Dulls biju. Tu neskaties, kāds es tagad. Es jaunībā dūru cīņā negriezu ceļu ne pašiem englenderiem.» Un tad — «jau nākamā dienā viņa uzmeklēja mani hospitālī . . . Traks, traks tu esi, Miķel, viņa teica. Un — tā klusiņām, nemaz virsū neskatī-

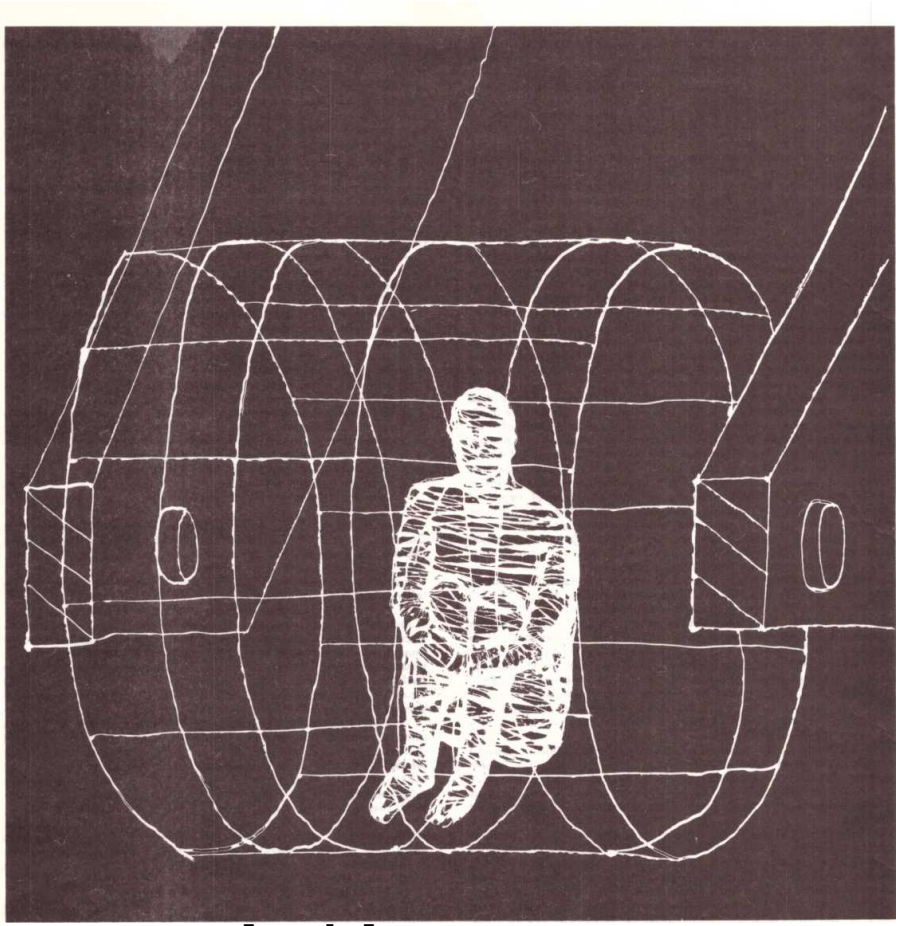

INDUĻA GAILĀNA ZĪMĒJUMS

dāmās — kam tu negribi dzīvot te Latvijā? Vai te jūras nava? . . . Ko vairāk es varēju cerēt? Līdzko biju no šinām vaļā, tā dzērām kāzas . . . Dzīvojām Lielgabala ielā, naudiņu — šis tas jau man turējās— pārskaitīju uz Latvijas banku, tāpat braucu uz kuģiem — tik vien tās starpības, ka citāds karogs, — drīz dēls, Edgars, piedzima, īsi saņemot — ko tad vēl?»

Tad ... — «Es taisni biju jūrā. Pārbraucu malā — te cits karogs, un ne vairs tās bankas, ne agronoma valdīšanas. Un es pats — visas pasaules kapitālistu aģents . . .»

. . . Izmeklētājs bija jauns, centīgs, jā — arī godkārīgs. Viņam nebija tiesību kļūdīties. Ienaidnieks nesnauda. Ienaidnieks maskējās. Ienaidnieks varēja būt kurš katrs. Neatmaskot varbūtēju ienaidnieku nozīmētu līdzdarboties. Viņš prata pazīt ienaidnieku, par to viņš nešaubījās. Lūk, šis beļģis. Kas viņš ir un ko dara Latvijā? Lielsaimnieka znots . . . Tirgoņa dēls ... Un viņa tēva brālēns Robērs Ardāns — diplomāts Romā un «reksistu» vadoņa Leona Degrela tuvs

paziņa . . . Viņa svainis, sievasmāsas vīrs Engelharts Ulbroks jaunākais («Ulbrock und Sohn») — izbijis (?) pērkonkrustietis, bijis pat apcietināts, — ko tas dara Latvijā, kamēr Ulbroks vecākais Vāczemē klaigā par dzīves telpu un anšlusu? . . . Tad vēl tāds Vellers, kam trīsdesmit astotajā gadā Ļeņingradā piespriests nāvessods kā nodevējam, — vai viņš nebija saņēmis naudu un instrukcijas arī caur Rīgu? . . . Un Petkevičs Kaunā — tas taču laikam šī paša Ardāna sievasmātes radinieks! ... Fakti, fakti — cits pie cita. Urdīgas atjautas sazobēti, ārkārtēju apstākļu ieeļļoti, fakti ieguva pierādījumu sparu un gludi dzina uz priekšu smago apsūdzību.

Taisnus ceļus iet radušajam jūrniekam likās neticami, ka tas notiek ar viņu un ka notiek īstenībā. Tas bija nebeidzams kritiens nemaņā. Vēl vakar grodie priekšstati, vienā mirklī pamatus zaudējuši, sagrīļojās un nobruka pāri. Cietumkamerā, lai atkautos no murga, viņš centās apcerēt lietas, kuru realitāte šaubas it kā neviesa. Domāja par sievu un dēlu. Ka viņi, par laimi, tūlīt pēc atvadām ostā bija aizbraukuši uz laukiem. Viņš nenojauta, ka todien, ostā, bijis ar viņiem pēdējo reizi. Viņš vienīgi vēlējās, lai Katrīna dievadēļ neiekarst traukties uz Rīgu viņu meklēt, nezinādams, ka tobrīd viņa kopā ar dēlu un vecākiem ļaužu pieķīlētā vagonā brauca aizvien tālāk un tālāk projām, — klandēja riteņi, jau gar restoto loģeli bēga atpakaļ Urālu krantis . . . Neziņa palīdzēja bez domas klausīties savu dzīvesstāstu, kādu to šķetināja izmeklētāja rosīgā iztēle.

Izrādījās, ka viltīgie beļģi, aizredzēdami nenovēršamo valsts iekārtas maiņu Baltijā, bija laikus saprecinājuši rūdīto spiegu Mišelu Ardānu ar vietējā budža meitu. Viņš uzturēja sakarus ar attiecīgiem centriem Eiropā. Viņa pienākumos ietilpa visāda veida graujoša darbība . . . Sīksts pēc velna bija šis Ardāns, un nenācās viegli piedabūt viņu atzīties. Atzinās, beigu beigās pats atzinās . . .

«Vai es drīkstu zūdīties? Liktenis atvēlēja man palikt dzīvam. Toreiz pie sienas tomēr nepielika. Kaut varēja. Atvēziens ne pa jokam. Un vēlāk, piecpadsmit gadus pa sniegiem un purviem, un visu ... — bet dzīvs taču. Un, raugi, šis tas jauns, izrādās, arī nogalei bijis pataupīts — es taču šādā iestādē pirmoreiz. Nu jā, paskats jau nav no tiem lepnākajiem . . .»

Pēterim bija kņudējis pavaicāt — kā viņš dzīvojis pēdējos trīsdesmit gadus? Dēls esot kaut kur Omskā, tur strādājot, tur viņam ģimene. Arī Katrīna tajā pusē paglabāta. Bet pats? Ko viņš pats šos gadus darījis? Kā dzīvojis? Vai viņam ir mājas? «Man pasē ir pieraksts . . .» Mišels teica, liekot Pēterim saprast, ka tālāk tincināt nedrīkst.

Mišels sēdēja kluss, sēdēja pilnīgi nekustīgi, sakļāvis cīpslainās rokas ap krūtīm, it kā sakusis ar apkārtējo mijkrēsli. Grumbu izvagotā seja izskatījās kā no atsevišķiem gabaliem salikta: bārdas rugāju nosūbots, raupjš vaiga gabals, ciets, pret ēnas melnumu plakans

deguna cilnis, skarbs zoda asums. Pēteris jutās neomulīgi. Viņš atjēdza, ka gauži alojies, domādams šo cilvēku mazāk vecu, nekā tas patiesībā bija. Viņš bija klusībā dēvējis to par «veci» ārējā, viņam netīkamā, veidola dēļ, prāta aizdurvē arvien paturēdams, ka tas nemaz nav tik vecs, cik nolaidies. Bet nu viņš redzēja — šis cilvēks bija vecs, pat vecāks par saviem gadiem, jo ne tikai un ne tik daudz nodzīvotie gadi ir vecums. Vai Mišelu varēja saukt par stipru? Jā, ja par stipru var saukt blietētu gruvešu kaudzi.

14

Vēkšpēdus ienāca Gumza.

— Priekšniek, nu esi cilvēks, nu, vienu. Man tur jakā «Kosmosa» paciņa, nu, priekšniek, — viņš diedelējās, atpakaļ kāpdamies.

Milicis — jauns, stiegrains zēns ar platiem vaigu kauliem un enerģisku zodu — rādīja stingru seju un sarunās neielaidās. Atsaucību neizlūdzies, Gumza aizlāčoja uz savu migu un ņurdēdams iekūņājās zem segas. Milicis vēl prom negāja.

— Pusens! — viņš negaidīti pasauca, uzsvērdams otro zilbi. — Na v/hodf

Pēteris tramīgi savāzās gultā sēdus. Kas tad nu? Ko no viņa grib? Kam neļauj naktī pagulēt? Nē, tiešām . . . Par ko? Viņš ar skatienu prasīja padomu Mišelam. Tas paraustīja zem segas labo plecu. Lai tik ejot. Droši vien mājās laidīšot. Būs atvesta jauna partija, bet vietu — re — divas brīvas lažiņas.

— Vihoģi, svoboģen, — skubināja atslēgzinis.

Pēteris sāka rūpīgi uzklāt guļvietu. Vēl pirms stundas viņš būtu aiztraucies, atpakaļ neskatīdamies, taču tagad ... — Cik ir pulk-stens? — viņš vaicāja Mišelam ar cerību, kas pašam likās dīvaina. Varētu būt ap pusnakti? Viņš jutās bezmaz iepriecināts, un arī tas bija ērmoti. Pēdējais autobuss aizgājis pirms divām stundām. Kārlis, visticamāk, būs palicis pārnakšņot pie radiem. Kopmītnes? Tālu. Un diezin vai viņu tur vairs laidīs iekšā. Un pie kā gan viņš tur ietu? Arā joprojām lija . . . Varētu vēl stacijā nīktuvē, bet tad jau labāk tīros palagos.

— Ņet, — viņš izlēmīgi noteica.

— Čevo? Sfo *značit* ņet? — brīnījās milicis.

— *Ņet,* — Pēteris atkārtoja un sāka juceklīgi paskaidrot apstākļus, kādi viņam dzīvē izveidojušies.

Milicis vaicājoši palūkojās uz Mišelu. Tas smaidīdams pašūpoja galvu. Milicis nesaprašanā pagrozīja plecus, pažvadzināja atslēgas un pagriezās iet.

— Nu, *kak znajeķe.*

Te atdzīvojās Pižiks. Viņš tā arī nebija uzklājis gultu, bija gulējis virspus deķa, uzbīdījis cepuri uz acīm. Tagad pielēca kājās un uzreiz sāka pātarot kā par ātru palaists magnetofons, ka, lūdzu, viņš ir ar mieru, viņam noteikti jāejot, komandējums, saprotiet, viņš vairs

neesot iereibis, mājās bērni, Apolinārijs Luarsabovičs, varbūt ir kāda iespēja, viņš esot uzvedies labi, lūk, visi varot apstiprināt, biedri dzērāji arī pateikšot . . . Nu, nu, biedri, sakiet taču.

Biedri dzērāji nesteidzās liecināt.

Gumza izbāza no segas apakšas izspūrušu galvu un norūca:

— Pilis kā zeķe. Vēma te . . . Hotabiču piesauca . . .

Milicis uzmeta Pižikam garlaikoti vērtējošu skatienu. Pižiks izslējās un izrieza krūti. Milicis gribēja zināt, no kurienes, sasper jods, viņam tā cepure galvā, kad visas mantas vajadzējis nodot. Pižiks norāva cepuri un sniedza milicim. Milicis paņēma cepuri un teica, lai pagaidot. Durvīs viņš pavaicāja, kāds Pižikam uzvārds.

— Gumza! — Pižiks iekliedzās.

Pēterim aiz brīnumiem atkārās apakšžoklis.

... Lai pagaidot.

Tikko durvis bija ciet, tā jaunizceptais Gumza uzklupa vecajam Gumzām. Nelietis. Atbira. Ļoti slikts cilvēks. Nodevējs. Provokators. Tādiem vieta aiz restēm. Lai saucot savu uzvārdu. Lai atzīstoties. Viņš parūpēšoties. Būšot vēl ļaunāk.

Gumza pārspīlētā izbīlī nobēga zem segas. Viņš tur parūca un tad norībināja varenu gaisu.

— Kur bumba ... — no pagultes izlīda noliekti pirksti.

Jaungumzam rokas noslīga gar sāniem. Viņam raustījās lūpas. Reizē

ar cepuri viņš bija pazaudējis lielāko tiesu iznesības, baltā miesa nu bija vāra un neaizsargāta, plikais galvas vidus kaut kā neizskaidrojami, taču nepārprotami liecināja, ka viņam ir vājas acis. Viņš apsēdās un paslēpa seju plaukstās. Pēteris redzēja, ka viņš raud. Taču ilgi raudāt viņam neiznāca, jo milicis drīz atgriezās, un Gumza, priecīgi šņaukādamies, aizskrēja pie bērniem un Luarsaboviča.

Viņa vietā pēc brītiņa iespurdza divi sprigani pasaugu zēni, spara pilni kā buciņi. Tie ņēmās lēkāt kā bokseri, pārmijot skanīgas dunkas. Tad viens, mitējies lēkāt, nadzīgi vairākkārt pietupās uz vienas kājas. Otrs tostarp pagājās turpu šurpu uz rokām. Tad uz rokām staigātājs likās ar blīkšķi garšļaukus un zibenīgi daudzkārt piepumpējās. Otrs pa tam pārmeta atmugurisku salto. Tad abi nostājās lielīgās atlētu pozās, piepūta muskuļus, visādi izgorījās un pliķēja sev un viens otram pa cietajām krūtīm un rīvdēļa vēderiem. «Uh!» un «ah!» tas bija, «hop!» un «oplā!» caur un caur. Tie visu veica tādā tempā, ka paguva daudzus dažādus trikus izrādīt, pirms Mišels attapa viņus apturēt. Viņš saplikšķināja plaukstas un sauca stingri un labsirdīgi kā aukle:

— Zēni! Zēni! čučēt, čučēt! Laiks pie miera!

Sportiskie jaunieši labprāt paklausīja un uzreiz salēca gultiņās, uzsitot vēl pa novēlotam dukas burbulim, kā nule no uguns noņemti trumuļi. Drīz tie aizmiga. Viņi zināja — viņu nākotne ir meiteņu sirdis

un lauzējdancis.

Dionīsa rokaspuišu nobēdzinātavā iestājās burkšķošs klusums. Eksgumza ik pēc līdzīgām atstarpēm atraugājās un kaut ko pie sevis murkšķināja. Varbūt skaitīja lūgšanas savam dievam. (Mūsu Kungs savažots! Mums lāpīties nedod un smēķi arīdzan liedz! Lai raudamis!) Aiz mūriem vienmuļi šalca lietus.

15

Pēterim nenāca miegs. Viņš vērās griestu velvēs un lāgiem grūtsirdīgi pūta.

— Ko lai es tagad daru? ... — viņš izdvesa.

Mišels blakus gultā likās aizmidzis.

— Ko lai es daru . . .

Mišels sakustējās.

— Ko tu, puis, vispār te meklē?

— Es . . . Es nejauši . . . Man gadījās ... — Pēteris labāk runāja— vienalga ko, lai tikai nebūtu jāpaliek vienatnē ar savu žēlumu.

— Cik muļķīgi iznāca . . . Cik muļķīgi . . .

— Ko nu vairs. Guli.

Pēteris nopūtās.

— Kas tagad būs . . . Darbā, augstskolā visi droši vien uzzinās . . . Vai ne, Mišel?

— Tad jau laikam. Būsi svarīgs putns.

— Nē, Mišel, es nopietni — kas man būs par to, ka es te . . . — viņš nopūtās.

— Nu, kas tev var būt? Nekas tev nebūs. Darbā nodos ziemeļvēju. Nu, iespējams, parādīs durvis.

— Jūs tā domājat? Ak, dievs . . . Bet augstskolā?

— Nu, patrieks droši vien, — Mišels to pateica tik parastā balsī, ka Pēterim aizvainojumā sažņaudzās sirds.

— Tev nu gan laikam patīk uztraukties, — Mišels pēc brīža teica.

Pēteris tikai nopūtās un kādu laiciņu klusēja.

— Es laikam, vienkārši, cilvēkus nemīlu, — viņš rūgti noteica.

Mišels paklusām iesmējās. Viņš pagriezās pret Pēteri, atspiedās uz elkoņa, smaidīja.

— Laikam tu, vienkārši, esi viens liels muļķa gabals,—Mišela acīs sprikstēja jautrība. — Klausies, puis, — viņš sacīja, it kā grasīdamies pavēstīt kaut ko ārkārtīgi svarīgu, — tev dota tik skaista valoda, kā tu drīkstēji tajā runāt visādas glupības? Būtu priekš tādām reizēm, nu, es nezinu, kaut vai kādu esperanto samācījies, vai.

Pēterim neviļus paspruka nervozs spurkšķis.

Ilgāku brīdi viņi nerunāja. Aiz durvīm bija dzirdami klusi soļi, attālas balsis; dīvaini — it kā pat mūzika.

— Mišel? . . . Mišel, jūs *neguļat1* Es domāju, varbūt vēl var kaut ko darīt? Nu, es par augstskolu . . .

— Es nezinu, — Mišels pakustināja plecus. — Kaut ko jau vienmēr var. Ja tas ir tik svarīgi . . .

— Bet tas man ir svarīgi!

— Nu, droši vien. Taču tas, puis, nav pats galvenais.

— Galvenais! — Pēteris atkrita uz muguras. — Visur to vien dzird — tas ir galvenais, šitas galvenais. Galvenais redzēt galveno! *Saprast* pašu galveno! Visi tik briesmīgi gudri, izliekas visu zinām, bet, kad jāsaka, kas tas galvenais ir un ko tāds ziemu ēd, tad nu tik rausta plecus vai arī gvelž kā no tribīnes, ar kulakiem vēderus rībinādami. Pie velna, man nevajag pašu galveno, man tāpat jau ir tādi mēsli — līdz acīm — kam man vēl kaut kādu tur galveno? . . . Ak, dievs, kaut es zinātu, ko tagad darīt!

— Nezinu, nezinu ... — Mišels klusu atteica.

Tad viņi ilgi klusēja. Pēteris jau domāja, ka Mišels neko vairs nesacīs. Arī viņam pašam vairs negribējās neko teikt. Taču Mišels piepeši ierunājās. Viņš runāja līdzenā pusbalsī, it kā sev, it kā smagajiem griestiem.

— Es vienreiz gribēju darīt sev galu. Mēs lauzām dolomītu. Otro nedēļu bez apstājas lija lietus. Tad es jutu, ka ilgāk vairs nevaru.

Mišels brīdi paklusēja.

— Paciest tur iemācās it labi. Arī necerēt. Taču, lai cik smagi arī neietu, dzīvot tāpat gribas. Bet man vairs negribējās. Vai nu tas bija izmisums, bet nu drīzāk gan viens vienīgs tukšums, tikai es zināju, ka pareizāk būtu nomirt. Vieglāk, varbūt.

Es izšķīros un uzreiz biju brīvs. Brīvs pat no tiem tur — ar suņiem un šaujamajiem. Man vajadzēja tikai paspert soli sānis no kolonnas. Sī elle uz mani vairs neattiecās. Bija tāds miers. Gandrīz prieks, ja tam vēl būtu atlicis spēka.

Mišels apklusa. Tad turpināja:

— Vislaik lija, bet todien uznāca gluži balts. Mūs sadzina zem nojuma. Lai kāds nepazūd. Konvojam vakarē vajadzēja visus pēc skaita nodot. Bēgt tur tāpat nebija kurp. Tomēr paretam bēga. Bet vakarā zonā jānodod visi — dzīvi, beigti — vienalga.

Satupām uz zemes. Man blakām trāpījās izmērējis vecis — sirms, seja kā dolomīta šķemba. Šis dabūja no azotes maizi, lupatā ievīstītu maizes kanci, un pusi lēnām noēda. Pārējo noglabāja atpakaļ. Sēdējām vēl kādu laiku. Un tad viņš pēkšņi izņēma maizes palikumu un atdeva man. Uz mani lāgā pat nepaskatījās, tik vien, kā pateica: «Ieturies . . .» «Подкрепись . . .» Pats izskrubināja no drāniņas katru drupaču. Es pateicu paldies.

Pēc neilga klusuma Mišels piebilda:

— Varbūt viņam taisni tik daudz pietrūka, lai izvilktu līdz vakaram. Vai līdz nedēļas beigām . . .

— Viņš nomira?

— Nezinu. Vēlāk viņu vairs nesatiku. Ne jau tas mani atturēja. Vienkārši, es tad sapratu, ko reiz biju dzirdējis no kāda cilvēka. Līdz tam brīdim nebiju par to īpaši domājis, bet te uzreiz redzēju — dzīvē viss ir. Vienmēr ir bijis, vienmēr būs. Debess ir un arī zeme. Ne tikai lietus. Viss ir.

16

Kad no rīta viņi atvadījās, lietus bija stājis līt. Sulīgs asfalts atspogaini melnēja. Platā paltī pie kājām smagi pielijuši skraja kļavas lapotne rūsēja pret svaigu debess tinti.

— Nu, dzīvo vesels. — Mišela rokasspiediens bija negaidīti ciets, karsts un sauss.

— Kurp tad jūs tagad, Mišel?

— Tad jau manīs. Nav pirmā un, cerams, nav arī pēdējā diena. Pilna pasaule labu ļaužu.

Viņš sagrūda rokas jakas kabatās, noskurinājās, pasmaidīja un, pagriezies, gāja projām gar peļķi, atspoguļodamies tajā uz pusi strupāks. Nez kāpēc Pēterim iešāvās prātā iedoma — uzsaukt Mišelam un pavaicāt — vai viņš, Pēteris Pusēns, viņaprāt, arī ir labs cilvēks? Protams, ka viņš to nedarīja. Viņš iztēlojās, kā Mišels atskatās, pamāj ar roku un atsauc: «Un ko tu par to gribi?» Pēteris pasmaidīja.

17

— A, tas tu, nāc iekšā. — Gaiteņa pustumsā nolīpēja Kārļa nevaļīgs ģīmis, pliki delmi un mugura; pazuda.

— Pag, es tev čības iedošu, — Kārlis no dzīvokļa dzīles *sauca* un pavīda durvīs. Pie kājām kalpīgi pieklupa nomītu čību pāris.

Istabā allažais antikvariāta jūklis tēloja slēpjam pārsteigumus — kā simtkārtaina čigānlindraka mānīgi daudzsološs noplandiens. Taču katra klāt nākusī kravaža te parasti tūdaļ ieķepa mantu klejotājgūzmā, kas vienmēr grozīgā ritā kūlās gar četrām pazvilām — skapi, grāmatu plauktu, rakstāmgaldu un dīvānu. Pa kreisi, pie loga, rakstāmgalds vai lūza zem priekšmetu krājas, kurā slīkstot brēca pēc taisnības arī pa apskricelētam papīra gabalam. Tālāk gar sienu līdz pašam stūrim aizstiepās plaukti, grāmatas tajos izskatījās, kā būtu, uz labu laimi tēmējot, no otra istabas gala salidinātas. Pie pretējās sienas, līdzās guļamistabas durvīm, dižojās brangākais šīsmājas piederums — balts trīsdurvju skapis ar spoguli, ieturēts aptuvenā jūgendstilā ar rotaļīgi smalkiem vīteņainiem rokoko recidīviem. Abas malējās durvis tam stāvēja pusvirus vaļā, itin kā noslēpumainā pasaulē aicinot, tak ne visai pārliecinoši, jo pa tām sakauti rāpās ārā pēdējos spēkus pusceļā pazaudējuši drēbju gabali. Pie labās sienas apbružāts dīvāns ar sadangātu virsu gadījuma nakšņotāju prombūtnē pildīja tos pašus pienākumus, ko rakstāmgalds — būt par apmetni katrai pasaules lietai, kurai uz tā vēl atrastos brīva vieta. Vēl ķaktā starp skapi un dīvānu kaudzē sagāztas grāmatas gaidīja mērķī sviedējus, viscaur uz

grīdas atpūtās dažnedažādi no krāvumiem izmukuši priekšmeti, pašā istabas vidū uz trīskājaina avīžu galdiņa trūcīgās virsas plaudeniski atdusējās elektrisks eļļas radiators zaļā krāsā, kura sānam pats dzīvokļa saimnieks, tērpies līdz miesai izdeldētās džinsu biksēs, šobrīd skrūvēja klāt plastmasas vāciņa sešskaldni.

— Tā. Tiktāl nu būtu, — Kārlis teica, pabeidzis iegriezt skrūvi.

— Nu, provēsim. — Viņš nolika sildītāju stateniski un, ar aizdomām to vērodams, it kā tas varētu izspēlēt nez kādu numuru, iesprauda sienas kontaktā dakšu. Nekas pārdabisks nenotika, vienīgi apakšas paresninājuma sānā iedegās rozā guntiņa, ziņojot, ka aparāts ķēries pie sava pamatuzdevuma — ražot siltumu. Kārlis padraudēja tam ar dūri: — Pielūko, sliņķi.

— Klau, kur tu tādā agrumā? — viņš vērsās pie Pētera. — Vai kas noticis? Cik ir laiks? Kafiju dzersi?

Pēteris atbildēja uz beidzamo jautājumu — apstiprinoši.

— Zini, vakar biju pie Bramberga, — Kārlis no virtuves sauca.

— Nekā ēdama nav. Varam uzcept kartupeļus, ja esi dikti izsalcis. Eļļas gan arī nav.

— Tā, veco zēn, — viņš sacīja, atgriezies istabā, — vari apsveikt — tavā priekšā, var teikt, cilvēks ar grāmatu, — Kārlis nostājās varoņpozā. — Vakar pats piezvanīja: Vai jūs nevarētu atbraukt, mums šis tas pārspriežams, nu, un tā tālāk. Ģeldīgi parunājāmies. Apsolīja pastumdīt sviras. Gada beigās, vēlākais, janvārī, jūsmīgi dzejasmīļi gāzīs apkārt grāmatu bodes. Ho, ho!

— Tu pie Pumpurjāņiem vakar nebiji?

— Biju vakarā aizbraucis, — Kārlis atmeta ar roku. — Klau, vai mēs nebijām runājuši abi braukt? Nē? Tavu zīmīti vakar atradu durvīs, kur vazājies apkārt, klejotājniere?

— Kā bērns? — Pēteris vaicāja.

— A, bērns . . . Bērns kā jau bērns — sīks, pumpains, brēc . . .

— Jā, man ir kaut kas no Vallijas tantes, — Pēteris attapās. Viņš atnesa no gaiteņa portfeli, sāka izlikt tā saturu uz avīžu galda. Kārlis viņu apstādināja:

— Pag, pag, stiep to mantu uz virtuvi ... — viņš piepeši aprāvās, iesaucās: — Oi, johaidī! — un izmetās laukā no istabas. Pēteris dzirdēja, kā viņš virtuvē šķendējas par izmukušo kafiju. Tad Kārlis nāca atpakaļ ar divām kūpošām tasēm.

— Jānim mēsli, — viņš teica, likdams traukus uz galda. — Videomaģim uzlikts arests. Nez, kā vēl izies.. . — Tad, aizvērsis skatienu no Pētera uz elektrisko sildītāju, uzreiz palika nikns: — Velns ar ārā! Kāds mērkaķis šito kroplīgo tehnikas izdzimteni savā stulbumā izlolojis?!

Rozē actiņa bija apdzisusi. Kārlis nolika savu krūzi uz grīdas, pamāja Pēterim novākt savējo. Viņš izrāva kontaktdakšu un uzcēla radiatoru uz galda, papriekš aplicis *tam no-grīdas paņemtu* džemperi.

— Septiņpadsmit rubļus izgrūdu par šito krāmu!

— Konfekti negribi? — Pēteris viņam prasīja, locīdams vaļā turzas galu.

— Paldies, nē, — Kārlis nevaļīgi attrauca. Tad, galvu nepacēlis, turpinādams knibināties ap sildītāju, pēkšņi iekliedzās, apstulbinot Pēteri, kurš iedomājās, ka ar Kārli vairs nav labi, vai arī — ka viņš mēdās:—Tu bombongu negribi!?

— Ko? — Pēteris sabijās.

— Negribi konfekti «Gotiņu», ei, cāli? — kliedza Kārlis, turpinādams visai nepārliecinoši urķēties sildītāja sāna iedobē.

— Aha, labi, jā! — no otras istabas atpīkstēja sīka balstiņa.

Pēteris attapa redzējis priekšnamā uz pakaramā zilu neilona jaku.

Kārlis pievilka skrūvi.

— Tā, — viņš stingri bilda, — ja šitas draņķis vēl mēģinās niķoties — izlidināšu pa logu, goda vārds.

Viņš atlika sildītāju uz grīdas un iesprauda kontaktdakšu. Spuldzīte iedegās. Kārlis pagrāba no turzas sauju konfekšu un izgāja blakus istabā. Durvīm veroties, Pēterim uz mirkli atklājās: liess, kails, pret spilvenu uzsliets brūns plecs, tieva roka ar cigareti pie lūpām, sejas sānskatu slēpj palss matu «jaunais vilnis».

— Gribi kafiju? — Kārlis, atpakaļ nākdams, uz brīdi apstājās uz sliekšņa un vaicāja pāri plecam.

— Aha, labi.

— Tu teici — Brambergs? — Pēteris pajautāja. — Vai tad viņš tagad draugos ar Pemperi?

Kārlis apstādināja roku ar tasi pusgaisā un ņēmās pūst un klepot, un māt ar otru roku, itin kā būtu iestrēbis karstu, kaut nebija vēl paspējis kafiju iebaudīt.

— Ko?! Traks esi? Tādi draugi kā zirnekļi burkā!

— Bet vai tad tu neskaitījies pie Pempera? Pats, kā šķiet, lielījies — «mana lokomotīve Pemperis».

Kārlis pūzdams purināja galvu un vicināja roku.

— Ar Pemperi cauri, no viņa tagad labāk pa gabalu. Vecītis ziepes ievārījis, tagad . . . Pie joda! Tas verķis par mani laikam ņirgājas! — Kārlis pielēca kājās un saudzīgi, lai nekaitētu ne sev, ne sildītājam, iespēra pa uzpariktes jomoto sānu.

— Tu iedomājies tik — septiņpadsmit rubļi, šorīt pirmo reizi pamēģināju ieslēgt ... — viņš atkal cēla radiatoru uz galda. — Es taču no elektrības kaut ko jēdzu ... — viņš lūkoja skrūvgriezi. — Šito vājprāta stulbību . . . Brāķdari . . , Kaitnieki . . . Saproti, tikko ieslēdz — šis iet. Paiet piecas minūtes vai pat mazāk — čiks! — un pušu. Kas par vainu, netieku gudrs, — Kārlis uz labu laimi — kā paukodamies — bakstīja vadu samudžinājumu sildītāja sānu iedobumā. — Viss tā kā būtu . . . Sapiņķerējuši . . . Laikam jau desmito reizi šorīt ... — Viņš

nolika skrūvgriezi malā un grūda vados pirkstus. — Velns viņu zina ... — viņš mitējās knibināt vadus un domīgs blenza tiem virsū, kā ar skatienu salodēt gribēdams. — Tu gadījumā nezini, kas šim par kaiti?

— Brīnums, ka tas vispār vēl iet pēc tavas desmitkārtīgās labošanas, — Pēteris noteica.

— Ko? Kā tā? — Kārlis sabozās.

— Tu zini, kas ir automātiskais relejs?

— Nu? — Kārlis nesaprata vai izlikās nesaprotam.

— Nu? . . .

— Ai . . . — uzreiz aptvēris, Kārlis sagriezās, saviebis seju kā sāpēs. Viņš ielingoja skrūvgriezi grāmatu kaudzē un tūlīt līda tam pakaļ, jo vajadzēja taču uzskrūvēt vāku.

— Klausies, kur tur ātrāk biji?

— Piedod, man pašam bija piemirsies, — Pēteris teica pēc iespējas vainīgā balsī.

Ticis galā ar sildītāju, Kārlis lika priekšā šodien, kā sendienās, aizbraukt uz Mežaparku. Pēteris piekrita braukt, kā sendienās, uz Mežaparku, uz Kultūras un atpūtas parku, jo bija svētdiena, izpriecu un bezrūpīgas jautrības diena. Kārlis iesāka posties, svilpojot ķerdams no skapja aizvien jaunus un jaunus apģērba gabalus. Pēteris gaitenī uzvilka mēteli un atgriezās istabā. Viņš apstājās pie rakstāmgalda. No bangainā vienlaidus klāsta slējās daži prāvāki priekšmeti — īsts luksofors ar treju krāsu stikliem, bronzas ērglis uz bronzas klints pamatnes, lēta dižgara biste ar uzlīmētām ūsām, grieķiska ģipša galva ar gludiem acu āboliem, pudelē iesprūdēts burinieks ar nošķiebtiem mastiem, banāls miroņpauris ar banālu izsmēķi žokļos, kas savilkti ciet ar drāti. Pēteris izklaidīgi paņēma rokā plaukstas lieluma stikla lausku, pavērsa plakni pret sevi. No gludās virsmas pretim lūkojās blāvs paša sejas atspulgs. Viņš atlika stiklu uz galda, gribēja novērsties, taču tad neskaidra atskārta lika viņam atkal to paņemt rokā. Viņš pagrozīja lausku šā un tā. Vienā leņķī stiklā redzēja šāvu atspulgu, turpretī pagriežot, tajā zibīgi skrēja galda, istabas, loga rūts fragmentu kaleidoskops. Tad pēkšņi stikls uzliesmoja un uz mirkli pazuda, un uzreiz atkal bija tikai stikls — caurspīdīgs, skatienu caurlaidīgs, gaismas cauršaujams.

— Jocīgi ... — Pēteris nomurmināja.

— Ko tu teici? — atsaucās Kārlis, aiz muguras atliektu roku garām žaketes piedurknei sparīgi durstīdams.

— Nē, neko . . . Skat, prasts stikla gabals . . . Saņem to mazliet savādāk — re — attēls pazūd.

— Nu dabiski. Nav jau spogulis. Fizika.

Pēteris nolika stiklu uz galda. Tas uzšāva mirklīgu zviguli un apdzisa.

— Klau, Kārli, — Pēteris teica, — nez, kā tas būtu — kaut brīdi

neredzēt sevi no malas?

— Kā tu to domā? Nesaprotu ... Ā, nu tas nav nekas pārāk jauns. Ja paklausās manus radiņus, es neko citu vispār nedaru. «Kā tu dzīvo?! Paskaties uz sevi no malas! Vai tu nevari dzīvot, kā visi kārtīgi cilvēki?» — Šādās lietās man pieredze, — Kārlis runāja, pogādams ciet mēteli. Tad viņš uzmauca galvā zaļu samta bereti un novilka to pār ausi, kā jau mākslas cilvēkam piedien. Pret spoguli nostājies, viņš aizlika labās rokas pirkstus aiz mēteļa atloka, kreiso līdz puspiaukst&i iestūma taisnu kabatā, pasvieda zodu augšup, cieši sakniebis iūpas.

— Nu . . . — viņš teica, — paskatīsimies uz sevi no malas, — viņš teica. — Tu saki, Pemperis? Nost ar Pemperiem! Lai dzīvo Brambergu platās muguras! Ho, ho!

Viņš iebāza galvu blakus istabā.

— Čau, cāli. Ja tev kārojas kafijas, uztaisi pati, mums nav laika.

— Aha, labi, jā, — tītinaja jaunā viļņa jaunā nāra.

Viņi devās uz izeju, bet pusceļā Kārlis durteniski apstājās.

— Ei! — viņš iesaucās. — Jaunais dzejniek Pusēn! Kur jūsu nedarbi, es atvainojos? Atvedāt?

— Nākamreiz, ejsm, — Pēteris jau bija gaitenī.

Kārlis pētoši uz viņu noraudzījās.

— Nu, kā pats zini, vecīt, — viņš teica. — Taču pārāk vilcināties neiesaku. Neesi vairs nekāds puišelis, gadi iet, pats saproti.

No āra durvīm viņš uzkliedza cauri visam dzīvoklim:

— Ei, cāli! Kad iesi prom, aizcērt šleperi. Čau!

— Aha, labi, jā . . .

Atšķirībā no karuseļu spiedzīgās kņadas un visas pasaules zvēru sērīgi slapjā nīgruma, šautuvē valdīja atturīgs un lietišķs gars. Gribētājs varēja tāpat sev par prieku šaut dažādu izmēru apaļās bleķa paminās — ja trāpīja, tad gāja vaļā mehānisms un kaut kas notika. Bet varēja arī mēģināt izsist papīra mērķī piecus desmitniekus, par to jau pienācās balva. Laimesti gaidīja veiksminiekus letes otrā pusē uz galda. Tur bija dažādiem dzīves gadījumiem noderīgas lietas: zelta medaļu šokolādes atdarinājumi, košļājamās gumijas paciņas, trauciņš un cilpiņa ziepju burbuļu palaišanai, caur asti piepūšams pamuļķa izskata trusis, pie acs liekama caurule ar krāsainiem stikliņiem, leijerkastīte, ar leņķainu kloķi trinkšķināma, negantai knābā-šanai uzvelkama vista, greizi vīpsnājošs papes vieplis, caur garšļaukas klizmu lecināma varde, kāds ar spaidīšanu pīkstināms vēderkājainis. Vēl pie galda sēdēja ūsains kaukāzietis, viscaur pusotru metru diametrā. Tas bija iestādījuma direktors, viņš sprauda mērķus, iekasēja naudu un izsniedza šaudīklas un skrotiņas.

Viņi samaksāja, apbruņojās un atklāja uguni. Kārlis gribēja medaļu. Pēteris pēc balvām nedzinās. Viņš iesākumam noknieba vilku un pie reizes arī zaķi. Abi garlaicīgi apkrita augšpēdus. Kārlis, rūpīgi

tēmēdams, sašāva piecas lodes precīzi mērķa lapas kreisajā apakšējā stūrī, pāris pirkstu atstatumā no melnajiem gredzeniem. Pēteris palaida vēl dažas ierīces. Jo mazākā ripulī trapīja, jo lielāks troksnis izcēlās. Viņš noskatīja vienu pavisam sīku pogu. Bleķa sudmalas žļerkstot pavirpināja spārnus. Kārlis pa tam saskrotēja stūri vēl vienam mērķim. Pēteris piedāvājās viņam palīdzēt ar savu stroķi. Kārlis lepni atteicās un lietpratīgi atkārtoja veikumu arī trešā mērķī. Viņš nolamāja šauteni par pagali. Pēteris iešāva pašā sīkākajā peciņā — apmēram acs zirnīša lielumā. Sekundi nekas nenotika. Tad stenda augšmalā kaut kas sakustējās, atdalījās un, u-zņemot ātrumu, kaucot drāzās taisni virsū, taču pēdējā brīdī iemuka zem letes un tur noblīkšķēja; tas arī bija viss. Vēl mazāku poguļu nebija, lielākie solīja lielāku vilšanos. Pēteris notēmēja uz vienu no četrām stiepulēm, kurās visa ietaise turējās pie griestiem. Pēc pirmā trāpījuma stiegra skanīgi iedūcās. Pēc otrā iedūcās saimniecības vadītājs. Nezaudējot pašcieņu, apaļais dienvidnieks norāja Pēteri un atņēma viņam ieroci. Kārlis tostarp pabeidza šķaidīt kārtējo stūri. Viņš tomēr bija pamanījies trāpīt piespraudē. Nu viņam viss bija skaidrs, tā viņš teica.

Limonādes kioskā tirgoja arī tieši tādas medaļas, kādu Kārlis bija gribējis dabūt par savu šautprasmi. Tās maksāja sešdesmit kapeikas gabalā. Pēteris nopirka divas — vienu Kārlim, vienu sev.

— Kulturāli atpūšamies, — Kārlis atzīmēja, našķi kraukšķinādams.

— Uz mata kā ierindas pilsoņi.

Pēterim bija pilna mute ar šokolādi, tāpēc viņš neko neteica, tikai pacēla dūri ar augšup izslietu lielo pirkstu. Šādu žestu kādreiz sauc par «vo!». Tulkojumā tas nozīmē: tā nekas, nav peļami, man tīri labi patīk, viss ir vislabākā kārtībā, lieliskāk nemaz nevar vēlēties. Nu un tā tālāk. Gadsimtu gaitā šī romiešu zīme ir zaudējusi savu pirmjēgu, tagad cilvēki ar to vienkārši pasaka «vo!». Arī Pēteris pacēla īkšķi tieši tādā nozīmē.

Tad viņi devās braukt ar lielo skatu ratu.

MĀRA ZĀLĪTE

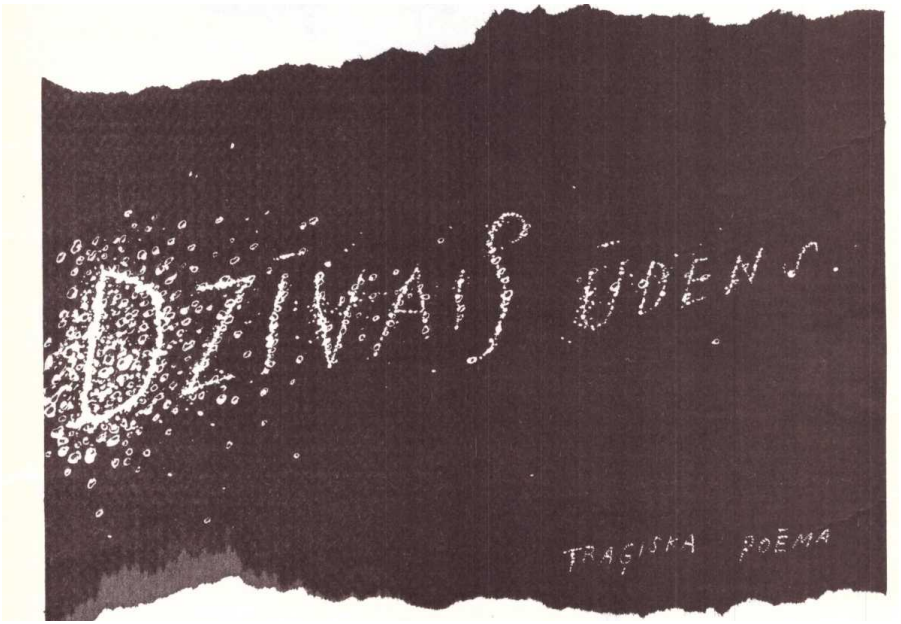

Pēc R. Blaumaņa nepabeigtās lugas «Dzīvais ūdens» motīviem. Žurnāla variants

ILMĀRA BLUMBĒRGA ZĪMĒJUMI

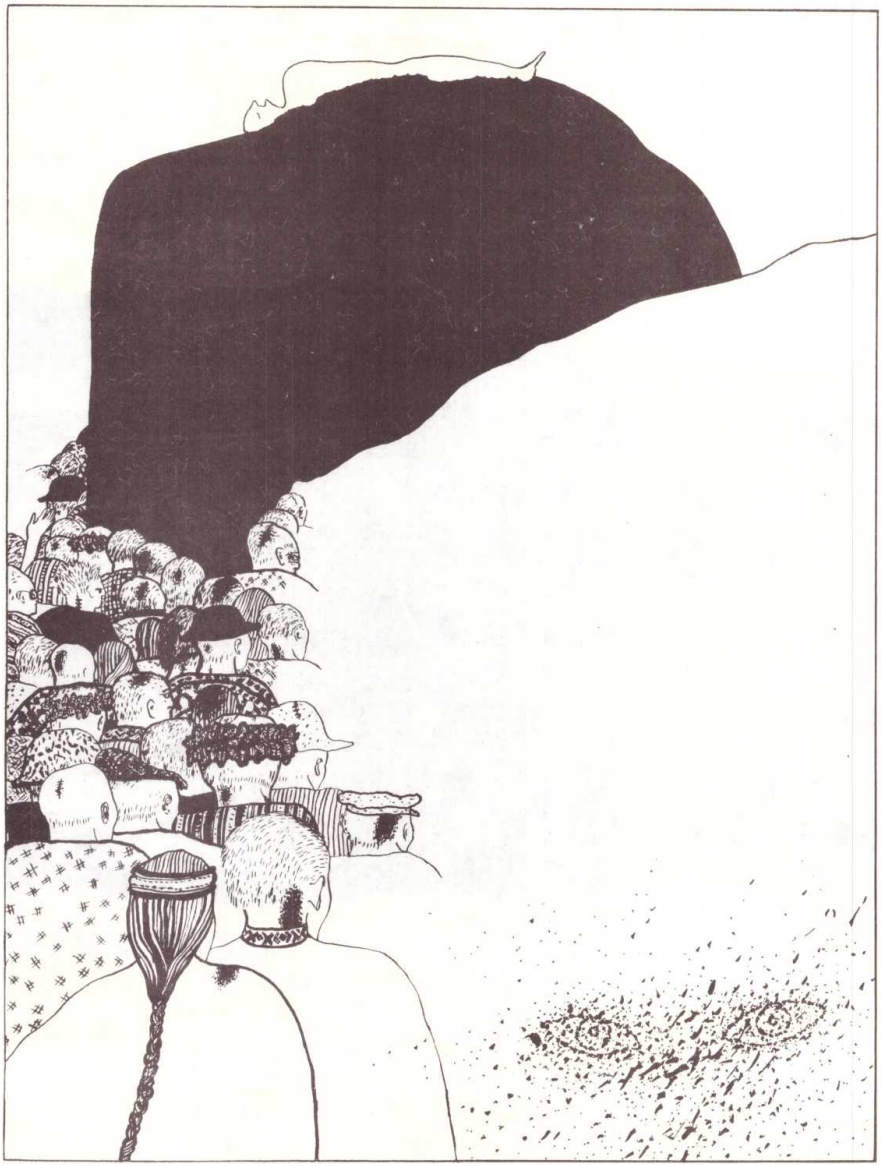

PERSONAS

PRIESTERIS —40 gadi LAINE — 40 gadi ILDZE — viņu meita, 18 gadi MĀCEKLIS — 20 gadi ILGU BALSS PATIESĪBAS BALSS PIENĀKUMA BALSS MĪLESTĪBAS BALSS

I cēliens

1. aina

Vienkārša svētnīca *stāvas kraujas malā. Tā celta* no *rupji tēstiem*

akmeņiem, bet varētu būt arī klintī izcirsta vai dabiskā *alā ierīkota. Daži vienkārši kulta priekšmeti. Māceklis* spodrina šīs svētnīcas vienīgo *greznumu — zelta trauku. Trauks, to grozot, pa reizei atstaro spožu* gaismu. Pakāpeniski noskaņa *mainās. Telpu piepilda Patiesības balss.*

Patiesības balss. Atdariesl Atdaries mani **Māceklis.** Kas tur ir? Kas tur skan?

Patiesības balss. Atdaries man!
Caur melu dumbrājiem,
Caur maldu biezokņiem Pie tevis atnācu.
Es tevi atradu.
Sev līdzi aicinu.

Māceklis. Kas esi tu? Kas esi tu?

Patiesības balss. Es esmu izeja vienīgā.
Tevi saucoša. Tevis cienīga.
Es esmu visam sākums un gals.

Māceklis. Tu esi Patiesības balssl Tu esi Patiesības balss.

Patiesības balss. Nāc manā mirdzošā apmetnī.
Es saucu tevi, ak, jaunekli.
Nāc cauri maldu miklām miglām,
Caur noslēpumu čukstiem žigliem,
Caur līkloču takām, kas savijas,
Kas krustojas, izlokas, sapinas.
Nāc manā spožumā gaišajā.
Es esmu izeja vienīgā.
Nāc manā kailumā tīrajā.
Es esmu vērtība augstākā.
Viena es esmu un vienīga.
Pie tevis atnācu.
Es tevi atradu.
Sev līdzi aicinu.
Nāc manā mirdzošā apmetnī.
Es saucu tevi, ak, jaunekli.
Es esmu visam sākums un gals.

Māceklis. Tu esi Patiesības balss!
Tu esi Patiesības balss!

Patiesības balss. Atdaries! Atdaries man!

Māceklis. Es atdaros! Atdaros!
Es zinu, tu vērtība augstākā.
Tu viena esi un vienīga . . .

Uznāk *Priesteris, balss vēl* brīdi *turpina skanēt kā vokalīze.* **Priesteris.** Lai svētīts rīts, mans Mācekli.

Māceklis. Lai svētīts, Priesteri.
Vai dzirdējāt, vai dzirdējāt?

Priesteris. Ko lai es būtu dzirdējis?

Māceklis. Nu, tikko . . . Patiesības balsi.
Nu, tikko, tikko, vai tad nedzirdējāt?
Priesteris. Mans draugs, bet ko tad?
Māceklis. Nu, tikko. Patiesības balsi.
Tā mani sauca. Mani aicināja.
Priesteris. Tu sapņo acīm vaļējām, mans draugs.
No zēna gadu iedabas šīs Vajag atbrīvoties.
Vai esi veicis savus pienākumus?
Māceklis. Jā, Priesteri. Viss izdarīts. Kā vienmēr.
Priesteris. Trauks nospodrināts?
Māceklis. Mirdz un laistās.
Priesteris. Tas labi, Mācekli. Jā, mirdz un laistās.
Un kā tur lejā?
Māceklis. Būs šodien darba vairāk nekā citkārt.
Daudz ļaužu sanācis, un jūtu —
Starp viņiem mēma nomāktība lodē Kā migla šī, kas neizklīst tik ilgi.
Kā parasti ir kroplie, slimie,
Bet, skatos, daudz ir arī tādu,
Kam, skaidri redzams, nav nekādu kaišu.
Priesteris. Nav kaišu redzamu, tad jābūt neredzamām.
Tās grūtāk dziedēt, bet nekas.
Ja slimi tie — mēs viņus izārstēsim.
Ja satraukti, mēs viņus mierināsim.
Ja nomākti, mēs viņus apskaidrosim.
Ja baidīsies, mēs viņus drošināsim.
Caur Dzīvo Ūdeni mums laime ir to varēt.
Māceklis. Bet tomēr savādi šķiet šodien ļaudis.
Te sačukstas, te it kā sabijušies klusē.
Te baros pulcējas, te atkal klīst pa vienam.
Priesteris. Tā tikai šķiet, ka viņi savādāki.
Nē, ļaudis nemainās pat gadu simtos.
Tik mainās drānas, sejas, stāvi. Čaula.
Bet kodols paliek — cerības un sāpes Un tiekšanās uz ticību un gaismu.
Tāpat kā klinti šo ik gadus apaug zāle.
Ik gadus cita. Bet vai cita?
Tā pati vien jau ir, tik jaunā tērpā.
Tas šķitums vien, ka ļaudis savādāki.
Tos satrauc mēmā, blīvā migla,
Kas neizklīst tik neparasti ilgi.
Ap slimiem locekļiem tā laizās kāru mēli,
Un audos iesūcas, par sāpi pārvērzdamās, šī migla necaurredzamā. Kā gliemežvākus nazis Tā rētas atver, sen jau

aizaugušas,
Gar brūcēm sulojas un vātīm.
Mums, Mācekli, ir jābūt stiprākiem par miglu.
Mums jābūt stipriem kā nekad.
Tev jāzina — ne pati migla Ir bīstama, bet sekas.
Jo izvārgušās dvēselēs un miesās It ātri ieperinās daždažādas sērgas.
Un bezcerība, ļaunāka par sērgām.
Mums ļaudīm jānes Dzīvais Cldens.
Tie cer, tie tic, ka viņiem palīdzēsim,
Mēs pievilt nedrīkstam šīs cerības.
Mums jāsaka, ka migla tūdaļ klīdīs.
Māceklis. Bet vai tā klīdīs?
Priesteris. Vienalga jāsaka.
Māceklis. Pat, ja tie būtu meli?
Priesteris. Tie nebūs meli. Migla gaisīs.
Spirgts vējš to mirklī salocīs kā drānu Un nošņauks tajā slapjo degunu!
Ej, gatavojies iziet ļaužu priekšā.
Māceklis aiziet. Priesteris ieiet pa kādām mazām durtiņām. Kad viņš atgriežas, ir atnākusi *Laine.*
Priesteris. Ak, dievs.
Laine. Es esmu atnākusi.
Priesteris. Laine.
Laine. Es esmu atnākusi . . . Priesteri.
Priesteris. Vai kas ar Ildzi, saki, saki!
Vien nelaime var tevi sūtīt,
Teic to tūdaļ!
Laine. Nē, nomierinies, manu Priesteri.
Tas tēva patmīlībai varbūt neglaimos,
Bet Ildze laimīga. Un liela izaugusi.
Varbūt, ka drusku patvaļā Bez tēva stingrās rokas.
Priesteris. Tāpat vien nebūtu tu nākusi.
Laine. Un ja nu tāpat vien?
Priesteris. Tam ticēt nedrīkstu. Un nespēju.
Laine. Tu esi aizmirsis? Šos vārdus:
Es esmu atnākusi. Visus garos gadus Pie sevis čukstētus, nu saku skaļi —
Es esmu atnākusi.
Aizmirsis?
Man toreiz promejot Tu teici: Laine,
Nāc atpakaļ, kad būsi sapratusi,
Nāc atpakaļ, kad mainīsies tavs spriedums,
Un neskaidro neko, tik saki vienu —

Es esmu atnākusi, esmu atnākusi.
Nu tu to aizmirsis . . .
Priesteris. Cik reižu sapnī dzirdēdams šos vārdus,
Es modos laimīgs, pēc mirkļa krītot īstenības bedrē. Bet kaklu neesmu tur lauzis.
Nu dzirdu nomodā,
Bet mosties man nav spēka.
Laine. Vai atceries, tavs vārds Man lūpās bieži skanēja kā Laime.
Tik maza kļūdiņa, un — Laime.
Vairs manas lūpas nekļūdās.
Tu — Laine.
Es priecājos, ka tavam vārdam Ir ļaužu mutēs vienmēr laba slava.
Pie tevis gājuši pat šā novada ļaudis Pēc palīdzības, padoma, pēc zālēm.
Gandrīz vai priesteriene tu bez templa.
Laine. Mans templis — pavards, dūmains namiņš.
Mans zelta trauks ir katls nomelnējis.
Mans Dzīvais Ūdens — kumelīšu tēja.
Bet tavā izsmieklā ir sāpe apslēpta.
Priesteris. Teic, kādēļ atnāci?
Tev vajag palīdzības?
Laine. Man nevajag, bet tev.
Ar Ildzi abas
Mēs esam nākušas tev palīdzēt.
Priesteris. Man? Palīdzēt? Tik tiešām cildeni,
Kaut novēloti. Daudz par vēlu.
Paldies. Man palīdzības vairāk nevajaga.
Man ir labs palīgs. Māceklis,
Ko esmu audzinājis
Kā paša dēlu . . . Krietns puisis.
Viņš priesterībā iesvaidīts Un manu vietu ieņems,
Kolīdz būs nobriedis tam prāts.
Mēs esam tikuši ar visu galā lieliski.
Ar svētnīcu, ar ļaudīm un ar sevi.
Līdz šim es esmu vienmēr ticis galā.
Laine. Līdz šim.
Priesteris. Un, jācer, arī turpmāk.
Laine. Tu mani atraidi? Tā tas ir jāsaprot.
Ak, citā brīdī
Es lepni aizietu, bet tagad . . .
Es ceļos sevim pāri.
Mums jāvienojas, Magnus.
Priesteris. Magnuss? Ak tā, tas bij mans vārds.
Sen mani godā vien par Priesteri.

Par Skolotāju.
Ja reiz ir Ildze še,
Tu neliegsi man redzēt manu meitu?
Tas viss, ko vēlētos.
Tā, Laine. Tā, lūk.
Laine. Tu toreiz teici: neskaidro neko,
Tik saki — esmu atnākusi. Esmu atnākusi.
Nu redzu — tomēr jāpaskaidro.
Es esmu sapratusi, Magnus.
Mums katram bija sava taisnība,
Kaut toreiz šķita, ka man vienai.
Un varbūt tā es domāju joprojām . . .
Priesteris. Kam nāci atpakaļ ar savu taisnību? To vienreiz aiznesusi,
Kam nes atpakaļ?
Laine. Es esmu sapratusi — mana mīla Ir stiprāka par manu taisnību.
Es savu mīlu Māla krūzē krāju.
No tevis atlūzis, zars turpināja zaļot,
Un lūzumvietā sulot saldām lāsēm.
Es savu mīlu māla krūzē krāju —
Tā šķita esam drošā vietā.
Es baidījos no viena — krūze plīsīs.
Bet tas, kas notika, man neienāca prātā — Iet krūze pāril Vienkārši — iet pāri.
Nav manī vietas vairs! Iet krūze pāri. Ardievu, lepnums! Tas ir pasacīts.
Nē, klusē! Jo atbildi es lasu tavās acīs.
Nesagaidījusi *cerēto atsaucību no Priestera,* Laine *turpina:* Ja apglabāta, izrādās, ir mīla,
Tad citā vienībā mums jāvienojas! šī migla baismīga.
Tā ielaužmugurkaulus.
Tā indē smadzenes un nokauj garu.
Un neizliecies, ka tu nezini
Par baumām, kuras klīst kā spoki —
Mēris tuvu. Un liecības es saskatu tam dabā.
Zied mēra puķe nekrietni un skaisti.
Ar to man nepietiks,
Lai ļaudis glābtu.
Ar manām saknēm, zālēm, ziedēm,
Ar uzlējumiem, tējām, virām.
Tās miesu izārstē, bet dvēseli—to nespēj.
To iespēj tikai Dzīvais Ūdens.
Tu esi pierādījis.

Esmu sapratusi.
Ja tiešām zemi mēris piemeklētu,
Bez tava Dzīvā Ūdens nebūs spēka Ir manām saknītēm un ziedēm.
Priesteris. Es neslēpšu, ka zināms gandarījums To uzklausīt, bet kļūdies tu, ja domā,
Ka nenovērtēju es Dzīvā Ūdens spēku.
Gaiss, ko tu elpo.
Maize, ko tu ēd,
Un Dzīvais Ūdens.
To lietā likt mans augstais pienākums,
Mans prieks un laime, visa dzīves jēga.
Un piedod, tieši šobrīd Tu mani aizkavē.
Tūlīt nāks Māceklis.
Mēs dosimies pie ļaudīm.
Par ilgu liekam mēs uz sevi gaidīt.
Laine. Bet, Magnus!
Vai tev ir zināms tas, ka ļaudīs Ir iemetusies melna šaubu puve?
Ka ticība kā bikses dažiem nobrukušas?
Ka pārliecība daudzus atstājusi?
Sāk tevi apšaubīt, bet tu to zini —
Ir šaubu sērga lipīga. Sai miglā Tā strauji izplatās.
Tā sagraus tavu darbu!
Sāk ļaudis šaubīties par savu Priesteri.
Sāk šaubīties par Dzīvo Ūdeni.
Cits citu viņi saplosīs Aiz neziņas un šausmām.
Jā, daža acs jau dzalkst.
Jā, daža nāss jau notrīs,
Kā asins smaku jaušot tuvumā.
Jau ķildas, naids, tas nezvērs paceļ galvu,
Ko ticība bij darījusi rāmu.
Tu manis neredzētu še, ja nebijusi migla . . .
Priesteris. Tu visu pārspīlē.
Laine. Es zinu miglas kluso, ļauno spēku.
Jau pumpurā ir šausmu melnais zieds.
Mēs nedrīkstam ļaut vērties nāves ziedam.
Tev nāku palīdzēt un reizē arī viņiem.
Tā ejot ceļu vienīgo, ko zinu.
Man grūti darīt to, bet ceļos sevim pāri.
Jo mana mīla stiprāka par manu taisnību.
Un arī Ildze gatava tev palīdzēt.
Nāc, teikšu, kas mums darāms.

w 2. **aina**

Māceklis uzpoš svētnīcu, *slauka,* kārto, aizdomājas, atkal *kārto.* Nonāk *pie* mazām *durtiņām, kuras* vienīgās še ir aizslēgtas. **Māceklis.**

Ikreiz, kad nostājos šo durvju priekšā,
Sāp Skolotāja neticība man,
Ko izrāda, še mani neielaizdams.
šai svētnīcā man katra pēda pazīstama.
Ik bedre grīdā, sprauga sienā.
Ir visi rituāli apgūti līdz sīkumam.
Ik žests, ik kustība ar jēgu piepildīta.
Es Skolotāju varu aizvietot ik vietā.
Pat Dzīvo Odeni no manām rokām Jau ļaudis saņem bijīgi un svēti,
Ar pateicīgu uzticēšanos un mulsu.
Tik te vēl mani neielaiž,
Bet tieši te — sirds svētnīcai. Te sirds.
Te rodas brīnums.
Te Dzīvais Ūdens dzimst.
Ak, dievišķīgais mirklis.
Nāk *Priesteris — Skolotājs.*
Māceklis. Lai svētīts rīts!
Priesteris. Lai svētīts.
Māceklis. Ja te nu stāvu, vai es drīkstu prasīt,
Kad tiks man atvērtas Šīs pēdējās no durvīm?
Priesteris. Kad pienāks laiks.
Māceklis. Kad pienāks laiks!
Skan atbilde kā vienmēr.
Kur esmu kļūdījies, ko noziedzies,
Ka nepelnu es pilnas uzticības?
Varbūt, ka manā dabā
Mans Skolotājs ir atradis ko tādu,
Kas kavē uzticēties savam Māceklim?
Tad sakiet to, es gatavs sevi mainīt!
Es gatavs sevi iznīcināt visu,
Kas traucē kalpot Dzīvā Ūdens spēkam,
Ja esmu necienīgs, tad neslēpiet to vairāk.
Priesteris. Ka Dzīvā Ūdens jaunais Priesteris Būs sava uzdevuma cienīgs,
Es nešaubos.
Tev uzticos, jo esmu pārbaudījis šais garos gados tevi tūkstoškārt.
Tu man kā dēls. Vēl vairāk nekā dēls.
Tu gara turpinājums mans,
Tāpat kā pats es esmu tikai turpinājums.
Tu — tas es pats, jo visu, ko es spējis,
Ko jutis, zinājis, ko pieredzējis,
Tev esmu atdevis.
Nu laimīgs noraugos,

Ka veltīgas nav bijušas šīs pūles.
Tu — tas es pats. Tik jauns un spēcīgs.
Un esmu drošs, ka zvērests,
Ko tu devis,
Ir tavā būtnē mūžam iemitināts . . .
Bet mirkli dievišķo,
Kad Dzīvais Ūdens rodas,
Tu redzēsi . . . kad pienāks laiks.
Dzimst Dzīvais Ūdens tieši pusnaktī.
Tas zelta traukā uzverd Ar spēku lielisku un baismu.
Tas uzvirmo, tas uzmutuļo . . .
Trauks lēni pildās dzidrām, smagām lāsēm,
Un līdzi traukam pildās dvēsele . . .
Māceklis. No kurienes . . .
Priesteris. No kurienes, no kurienes, jā, jā . . .
Bet tikmēr dziedējošām lāsēm Pilns zelta trauks.
Tas tevi uzlūko kā liela, valga acs,
Un tu ikreiz dod svētu solījumu,
Neviena neprasīts, — to sargāt mūžīgi.
Māceklis. Es gatavs atdot dzīvību.
Priesteris. Tev ticu.
Bet nu . . .
Ar uzpošanu šo vēl būs par maz.
Kā vēl nekad būs jāgrezno tev svētnīca.
Ar ziediem, zariem, meijām, vītnēm.
Pēc trijām dienām notiks Dzīvā Ūdens svētki!
Mēs pulcināsim ļaudis, tuvus, tālus,
Un svinēsim še nebijušus svētkus.
Mēs himnas dziedāsim un teiksim runas,
Un godināsim Dzīvo Ūdeni.
Šo mūsu spēku, mūsu lepnumu.
Būs vajadzīgi daži runātāji.
Māceklis. Nu, droši vien no tiem, kas paši Ir Dzīvā Ūdens spēku baudījuši.
Priesteris. Un kas nav galīgi uz mutes krituši.
Māceklis. Lai runā mēmais Krišs.
Jau pirmais viņa vārds
Būs slavas dziesma Brīnumūdenim.
Priesteris. Tad vēl tā sieva, kuras bērns Bij gaudens, nekustīgs.
Māceklis. Nu skraida apkārt smiedams.
Priesteris. Vai lielo Jēkabu tu atceries?
Tam miesas vainu nebij,
Bet dvēsele tam bija izdzisusi.
Kā miris bija. Pelni. Pelni.

To dzīvei atgūt viegli nenācās.
Māceklis. Jā, viņš te ilgi sabija.
Līdz maza oglīte kā zvaigzne iemirdzējās.
Priesteris. Jā, varens vīrs. Nu atkal deg un kvēlo.
Cik izdzisis, cik izdzisis tas bija.
Tos tad nu apziņo jau šodien.
Lai vārdus netaupa.
Lai slavē brīnumlāses.
Lai visi dzird un zin, kur glābiņš.
Māceklis. To visi zin un tādēļ
Ir mūsu ļaudis mierīgi un stipri.
Priesteris. Nekas, ka zin. Lai vēlreiz atgādinām.
Vēl reizi apliecināt nav nekad par lieku.
It sevišķi šai miglainajā laikā.
Un vēl.
Es gribu visu ļaužu priekšā Dot acu gaismu aklai meitenei.
Māceklis. Ak, Skolotāj!
Un visu ļaužu priekšā?
Priesteris. Jā gan. Es likšu lietā visas savas spējas.
Un pieredzi, un gadiem krātās mākas.
Mums ļaudis jāiedvesmo,
Jaunais Priesteri.
Māceklis. Vai tas nav pārdroši?
Tā — visu ļaužu priekšā?
Ir taču gadījumi . . . Gadās taču,
Ka Dzīvais Ūdens mirklī nepalīdz,
Un tikai vēlāk . . .
Priesteris. Es nebaidos. Es paļaujos.
Es ticu.
Māceklis. Es galvu noliecu . . .
Priesteris. Nu dodies mežos, dodies pļavās,
Plūc ziedus, meijas cērt Un vītnes gatavo!

3. aina

Pļava svētnīcas pakājē. Ar puķēm runādamās, pa pļavu Ildze. Tuvojas Māceklis, viņam *rokā milzīgs klēpis zaru. stājas, Ildzi* vērodams.

Ildze. Vai, magonīte, uguntiņa,
Cik tu karsta!
Ļauj, sildīšos pie tavas liesmas.
Klau, magonīte, aizdod savus svārkus,
Ai, sarkanus,
Ai, plandošus,
Ai, skaistus!
Kauns, sveķene!
Tu mani nosmērēji.

Ķer savā līmē mušas,
Nevis mani.
Vai, zvaniņ, ko tu trīci.
Es tevi neplūkšu,
Tu mazo muļķa zvaniņ.
Dzinn! Dzinn! Nu zvani, zvani!
Bet manas ausis jau par biezu,
Lai tevi dzirdētu.
Ai, naktsvijole,
Pļavu priesteriene!
Nē, smiekli, cik tu cēla.
Bet stīva ar.
Tu nokaunējies?
Nekas, vēl tava stunda priekšā,
Kad vakars nāks, tad valdiniece Tu pļavā būsi, sēžot smaržas tronī.
Tad nu lai negadās neviens tev tuvumā.
Tu viņam liesi kausā ilgu indi.
Tik tumšu, smaržīgu un biezu.
To esmu dzērusi, un gribu vēl . . .
Māceklis. Ei, paklausies . . .
Ar ko tu sarunājies?
Ildze. Es . . . es ar . . . Un kas tev par daļu?
Māceklis. Nu, tā vis nesaki. Sī svētnīca Ir manā pārziņā.
Ildze. Un pļava arī?
Māceklis. Pļava arī.
Ildze. Tu jaunais Priesteris?
Tad piedod.
Māceklis. Vēl tikai māceklis.
Ja meklē Priesteri —
Šai stundā parasti Viņš rakstos iegrimis.
Ildze. Nevienu nemeklēju. Tāpat vien kavējos.
Man jāgaida. Vēl divas dienas.
Tad . . . tad . . .
Māceklis. Tad svētki būs. Daudz ļaužu.
Ak tu uz svētkiem esi atnākusi?
Ļauj tevi sveikt kā pirmo viesi.
Ildze. Diezin, vai būšu viesis.
Te mani, ceru, izdziedinās. Manas acis. **Māceklis.** Tu esi . . . Tu?!
Tu tātad esi . . .
Ildze. Jā, akla.
Te mani, ceru, izdziedinās.
Māceklis. Bez šaubām! Protams! Katrā ziņā!
Vai tiešām neredzīgas Ir šīs skaistās acis?

Mans Skolotājs un mūsu Priesteris Te dara brīnumus.

Mums taču Dzīvais Odens ir — šī svētā viela. Ak, kā lai savu ticību Es tevī pārdēstu!

Man atliek teikt vien — tici!

Es redzu tavā sejā šaubu ēnas Un neticības skumjo mijkrēsli.

Es redzu.

Ildze. Bet es, lūk, neredzu.

Māceklis. Ak, piedod.

Cik nesaudzīgi izvēlos es vārdus.

Vai tu ar mieru nebūtu Man drusku palīdzēt?

Rau, paskaties, šie zari Ir vītnē jāsavij. Vai redzi?

Ildze. Es neredzu.

Māceklis. Es muļķis, muļķis, piedod.

Vēl neaizej. Nē, neej projām. Lūdzu!

Man neliedz savu gaišo klātbūtni.

Es lūdzu ... Kā tevi sauc?

Ildze. Ildze.

Māceklis. Ildze. Kā putna kliedziens, garš un žēls. Kaut kas starp ilgām un starp smeldzi.

Nē, kādēļ — tieši otrādi!

Kā sauciens, gaviļains un gaišs.

Ildze. Kāds vārds.

To gribas ilgi izrunāt, jā, it kā mēle To negribētu projām laist, tu brīnums.

Tāpat kā tevi negribas laist projām.

Ildze. Silts vārds.

Bet manējais tāds vēss un ziemīgs —

Sarmis.

Kaut gan no vārda jāatrod.

Te svētnīcā ir Priesteri. Un tikai.

Ildze. Sarmis? Man patīk.

Nāk prātā agrs ziemas rīts,

Kad, ārā izejot, tu nonāc brīnumzemē,

Kur vakar vēl tik kailie koki Ir aplipuši tūkstoš adatiņām Un izskatās kā brīnumainas egles,

Ar vēsām, *vārām,* sudrabainām skujām.

Tas man ir stāstīts, ka tā izskatās.

Māceklis. Man labāk patīk vasara, ne ziema.

Kad viss tā aug un zeļ, un briest.

Viss smaržīgs, sulu pilns un zaļš.

Un dzīvība iet pāri malām.

Tik turies pats, lai nepārietu pāri.

Vai vēlies, lai es izstāstu,

Kas redzams apkārt?

Ildze. Kur ir tie zari?
Dod es palīdzēšu.
Un tad tu stāsti.
Sāk vīt *viju.*
Māceklis. Tev rokas labāk redz kā manas acis.
Kāpēc man neizņāk?
Ildze. Tu labāk stāsti.
Māceklis. Nu tā. Vispirms ... Ar ko lai sāku?
Ar debesīm. Ir debess zila.
Peld balti mākoņi, spīd saule.
Nē, tas nav tas. Tie tikai vārdi.
Ildze. Ir debess zila? Peld balti mākoņi? Spīd saule? Man šķiet, ka migla zemi klāj.
Jau ilgu laiku ietiepīga migla.
Šķiet, mūs tā iztausta ar vēsiem, mikliem pirkstiem
Kas tā par miglu ir un kāpēc
Tik ilgi neiet prom? Ko viņai vajag?
Māceklis. Jā, migla ir . . . Par miglu nerunāsim.
Spirgts vējš to mirklī salocīs kā drānu Un nošņauks tajā savu degunu!
Un kas ir migla? Uzceļas un nokrīt.
Bet debess vienmēr ir un saule vienmēr.
Un Dzīvais Odens vienmēr pastāvējis.
Uz taviem plakstiem dažas skaidras lāses,
Un redzēsi tu debesis un sauli, un mākoņus,
Par kuriem, izrādās, tik slikti protu stāstīt.
Un redzēsi šo raibo puķu pļavu,
Kas elpo saskaņā ar debesīm un zemi Un sevi izteic visās pasaulskrāsās.
Tu ļaužu sejas redzēsi Un ieraudzīsi
Šais sejās nebeidzamas ilgas Pēc saskaņas, pēc patiesības . . .
Ildze. Pēc mīlestības . . .
Māceklis. Pēc mīlestības. '
Ildze. Bet kas ir patiesība? Tikai vārds.
Bez smaržas, krāsas un bez garšas.
Māceklis. Nu ko tu, tas ir spēks,
Kas dzīvei jēgu piešķir,
Vārdam — svaru. Tā visu lietu neredzamā dvēsele. Un vienojas ar vārdiem —
Krietnums. Gods. Gaiss, kura esamību sajūtam Tik tad, kad gaisa pietrūkst.
Un Dzīvais Odens — tā ir patiesība.
Viss apšaubāms, viss mainīgs, zūdošs,
Vien Dzīvais Odens — tā ir patiesība.

Ar smaržu, krāsu un ar garšu.
Un es — šīs patiesības Priesteris.
Ildze. Tu jau vēl māceklis.
Māceklis. Dzimst Dzīvais Odens tieši pusnaktī.
Tas zelta traukā uzverd Ar spēku lielisku un baismu.
Tas uzvirmo, tas uzmutuļo . . .
Trauks lēni pildās dzidrām, smagām lāsēm . . .
Tad tevi uzlūko kā liela, valga acs,
Un tu ikreiz dod svētu solījumu,
Neviena neprasīts, to sargāt mūžīgi.
Gaiss, ko tu elpo.
Maize, ko tu ēd,
Un Dzīvais Odens,
Tas tevi izdziedēs.
Tāpat kā izdziedējis daudzus.
Tāpat kā mūžam dziedēs mūsu zemes ļaudis.
Kļūs tavas skaistās acis redzīgas Un pilnas . . .
Ildze. Ar asarām . . .
Māceklis. Ar laimes asarām, ko, tici,
Tev līdzi raudāšu.
Ildze. Vai prom tev negribas nekad?
Māceklis. Prom? Nē.
Ildze. Vai tevi nesauc?

Māceklis. Kas?

Ildze. Nu, ilgu balss.
Ieskanas Ilgu balss. Vokalīze.
Ildze. Vai tad tu nedzirdi?
Māceklis. Bet ko tad?
Ildze. Vai tad tu nedzirdēji?

Māceklis. Ko tad?

Ildze. Nu, ilgu balsi.
Vai tu to nedzirdi?
Tik maigu, tumšu, biezu . . .
Māceklis. Nē. Ko tā teic?
Ildze. Tā ir tik neskaidra, it kā tā slāptu sevī.
Tik dūmakaini pievilgusi, silta.
Es visu nesaprotu, ko tā saka.
Māceklis. Bet kaut ko tomēr saka?

Saskaņu nemeklē zemē, ne debesīs.
Nirsti dvēselē savā kā ezerā.
Tumsas nebaidies, tumsa tev dzimtene.
Neatšķir to, kas nav atšķirams.
Nemeklē to, kas nav atrodams.
Sapnī tu sācies un sapnī tu izbeidzies.
Manā perēklī šķilies un patveries.
Esmu gaisma vēl nesadalīta.
Atziņa neplūkta. Izeja vienīgā.
Vaļā durvis, kad citas ir aizvērtas.
Saskaņu nemeklē, vienīgi ilgojies.
Sapnī tu sācies un sapnī tu izbeidzies . . .
Saldi smeldzējies, aizmirsti, aizmirsti.
Māceklis. Dīvaina balss . . .
Ko lai tu aizmirsti?
Ildze. To es nezinu.
To viņa nesaka.
Jūtu tik — klāj mīkstus paklājus Balss šī zem kājām, ritina celiņus . . .
Aicina, aicina . . .
Māceklis. Kur viņa aicina?
Ildze. Nezinu, nezinu.
Māceklis. Vai tik tu *nesapņo*?
Ildze. Ko es tev stāstīju!
Atskan sauciens. Tur Laine sauc *Ildzi.*
Ildze. Sauc mani māte.
Mums *nu ir jāšķiras.*
Māceklis. Vakarā atnāc, kad debesis satumsīs.
Atnāc pie svētnīcas.
Gaidīšu . . . tevi. Nāc, tevi gaidīšu,
Visu nakti es gaidīšu.
^^^Hdze . . .

4. aina

i/ēls vakars. Svētnīcas priekšā Māceklis gaida Ildzi. Kad viņa atnāks, abi ieies svētnīcā.

Māceklis. Ak, kā es satraucos, jo pēkšņi iedomājos,
Ka nezini, cik bīstami še staigāt.
Vai esi *brīdināta,* Ildze, —
Tepat aiz svētnīcas ir stāva krauja Un lejā bezdibenis baismīgs.

Kad iedomājos, ka tu varētu . . .
Tu nedrīksti te viena staigāt.
Es tevi turpmāk nelaidīšu vienu.
Ildze. Ak, nebīsties, jo mana māte Vai ik uz soļa mani pavada.
Tik šodien pļavā vienu atstāja,
Un tagad izlavījos slepus.
Māceklis. Vairs tu ne soli nespersi bez manis.
Tur no tās drūmās upurklints, kā stāsta,
Sensenos laikos ļaudis upurēti.
Bet senos, tumšos, drūmos laikos.
Bet nu vairs nebīsties.
Cik akla tumsa . . .
Nu esam vienādi. Te acu nevajaga. **ildze.** I r arī redzīgie it bieži akli.
Es redzu tevi . . .
Māceklis. E s acis aizveru un arī
Tevi redzu. Šķiet, ka tu starojies Un spīdi.
Ildze. Spīd tumsā arī prauli. Maldugunis spīd.
Māceklis. Nāc tuvāk, dod man savu roku,
Lai tumsā neklūpi uz kāda pakāpiena.
Ildze. Tumsas nebaidos.
Tumsa man dzimtene.
Tā šajās dienās sabiezusi divkārt.
Māceklis. P irms ausmas tumsa Ir visdziļākā.
Drīz ausīs gaisma.
Drīz tava acu gaisma ausīs, Ildze.
Tā būs vislaimīgākā ausma Mana mūžā.
Tik tādas domas nomāc manu sirdi —
Tu aiziesi, kad būsi izdziedēta.
Tu smejot aizdancosi Pāri laukiem, pļavām . . .
Ak, ja tu paliktu . . .
Ildze. Vai tad es varētu . . .
Māceklis. Tu varētu ... Ja gribētu.
Tu varētu te palikt. Ak, ja tu paliktu!
Ildze. Es nezinu . . .
Māceklis. Šai skarbā svētnīcā Tik vajadzīgi sievišķīgi soļi.
Mans Skolotājs reiz dziļi mīlējis,
Bet tapis pievilts. Pamests. Aizmirsts.
No brīža tā tik ļoti, ļoti Trūkst maiguma šais saltās sienās.
Tā sieviete, ko Priesteris reiz mīlējis,
Nav cienījusi viņa svēto darbu.
Var visu panest, tik ne to.
Ildze. Varbūt, ka viņai sava patiesība?
Māceklis. Ir patiesība viena vienīga.

Vērtība pati visaugstākā.
Lūk, Dzīvais Ūdens —
Glābj ļaužu dvēseles,
Dod pamatu zem kājām Un mūža cerību,
Un drosmi visās lietās.
Vai *salsti* tu?
Man šķiet, tu nodrebēji?
Ildze. Ak, nevajag šīs žēlošanas,
Pret aklo meiteni šīs līdzcietības!
Māceklis. Bet tā nav *žēlastība, Ildze,* Ildze.
Tā drīzāk . . .
Tu aiziesi, kad būsi izdziedēta.
Es nezinu, kā dzīvošu es turpmāk.
Šķiet, tur kāds nāk.
Nāc, Ildze, paslēpsimies.
Nāk Priesteris. Ak, jā,
Ir taču pusnakts.
Viņš ieradies ir saņemt debess balvu.
Pats liktenis
Mums liek būt klāt šai mirklī.
Ar manām acīm redzēsi i tu,
Kā Dzīvais Ūdens dzimst.
Ak, dievišķīgais mirklis.
Un tavu skumjo tumsu Šis mirklis apgaismos.
Es tagad skatos par mums abiem . . .
Slēdz durvis . . . Nomirdz zelta trauks . . .
Tūlīt . . . Tūlīt . . . Kas tas? Ko viņš tur dara?
Ko viņš tur lej no veca stopa? Ko viņš dara?
Vēl smeļ . . . Ak, dievs ... No spaiņa . . .
Lej zelta traukā . . . Ko tas nozīmē?
Neizturējis, izskrien no paslēptuves.
Mans Skolotāj! Ko darāt!
Ko traukā ielējāt? Ko slēpjat svārku krokās? **Priesteris.** Es ielēju tur Dzīvo Ūdeni.
Tu mani izspiego?
Māceklis. Kā, Dzīvo Ūdeni?
Tas taču zelta traukā uzverd Ar spēku lielisku un baismu . . .
Ko jūs tur ielējāt? Ko darījāt?
Neko vairs nesaprotu . . .
Priesteris. Mans Mācekli, jel saņemies,
Jel nomierinies, mani uzklausi!
Nu atveru tev pēdējās no durvīm.
Kad pienāks laiks,
Es vienmēr esmu teicis.

Nu laiks ir pienācis, kaut nenobriedis.
Man atliek cerēt vien,
Ka nav par agru.
Jā, ūdeni es šurpu atnesu Ik pusnakti, no strauta smeltu.
Visparastāko strauta ūdeni.
Tas tagad mūsu abu Noslēpums.
Māceklis. Neko, neko, neko es nesaprotu . . .
Jūs atnesat, jūs ielejat . . .
No strauta ūdeni . . .
Ar spaini un ar stopu . . .
Priesteris. Jā gan. Ar spaini un ar stopu.
Māceklis. Bet kā tas dziedē,
Kā tas iedarbojas? Ļauns joks? Jūs mani izjokojat? Es neticu. Es sapņoju . . . Es . . .
Priesteris. Caur ticību tas ļaudis izdziedina,
Caur leģendu,
Ko uzturam mēs spēkā.
Māceklis. Caur meliem?! Viss ir meli?
Es jūku prātā. Viss ir meli.
Priesteris. No tā es baidījos, ka vēl par agru —
Tev zināt patiesību, dēls.
Māceklis. Par dēlu mani nesauciet,
Jūs, krāpnieks!
Jūs mani pievīlis un visu tautu!
Priesteris. Nav tautai jāzin,
Ko še uzzināji.
Tā neuzzinās it nekad. Nekad, vai dzirdi! **Māceklis.** Viss meli? Viss ir meli?
Ak, Ildze, Ildze,
Tev nav cerību!
Priekškars

II celiens

1. aina

Turpat, pēc brīža.
Priesteris. Ja esi iztrakojies, tad nu klausies,
Ko teiks tev vecais, sirmais Skolotājs.
Varbūt tev aizmirsies ir vienā mirklī Par gariem, kopā pavadītiem gadiem,
Kad tevi audzināju, mazo atradeni.
Kā tevi loloju, kā tevi izglītoju,

Kā dalījos ar tevi cēlā mākā —
Kopt ļaužu dvēseles,
Tām būt par sargu . . .
Ja esi aizmirsis, tad tūdaļ saki,
Lai velti netērēju vārdus.
Māceklis. Kā to var aizmirst . . . Visu dzīvi.
Pilns pateicības, dēla mīlas pārpilns Es esmu bijis vienmēr . . .
Līdz šim brīdim.
Nu vienā mirklī esat iznīdējis It visu, ko reiz manī sējāt!
Priesteris. Ar skolotāja tiesībām es prasu,
Lai mani uzklausi. Šī aina Man stipri atgādina līdzīgu Pirms gadiem divdesmit.
Man, toreiz Māceklim,
Tas pats bij jāpārdzīvo,
Kad vecais Priesteris man atvēra šīs durvis . . .
Draugs, saprotu, ko jūti savā sirdī, šis brīdis viegls nav,
Bet tam ir jātiek pāri.
Nav vīrišķīgi padoties tā jūtām.
Ļauj prātam rāmi darboties,
Un tad tu sapratīsi,
* Ka Dzīvais Ūdens tautai vajadzīgs.
Māceklis, šis slapjums, smelts No kurkuļaina dīķa,
Šis sasmakušais šķidreklis,
Šis peļķes ūdentelis?
Priesteris. Nē, vajadzīgs ir tas, kas zelta traukā Kā brīnums uzverd, uzmutuļo Ar spēku lielisku un baismu.
Šī leģenda. Tā mums ir jāuztur —
Ar nobriedušu prātu,
Ar dziļu apjēgu,
Ka tautai nedrīkst atņemt,
Ko tā par dārgu vienmēr turējusi.
Kas patiesība nav, to vēršam patiesībā,
Jo tā ir vajadzīga katram un ikvienam. Māceklis. Tie meli. Un visu dzīvi
Uz meliem dibināt ir noziegums.
Jūs ļaudīm, kas jums bezgalīgi tic,
Uz brūcēm pilināt Šo peļķes ūdenteli.
Ha! Dzīvais Ūdens!
Kam esmu ticējis, kam zvērējis,
Ak, debess!
Priesteris. Nav svarīgi, ko pilinu Uz brūcēm.
Ja brūci dziedē — tas ir Dzīvais Ūdens.
Ja veldzē dvēseli—tas Dzīvais Ūdens. Māceklis. Bet brūce atveras pēc mirkļa atkal. Priesteris. Tā sadzīst pilnīgi,

Un tu tam liecinieks.

Māceklis. Es neesmu vairs drošs, ka nebij viltus. Priesteris. Ja reizēm viltus bij,

Tad tikai ļaužu labā.

Māceklis. Nekad. Nekad es nepieņemšu Šo jūsu melu mācību, šo mānu.

Es uzskatu par savu pienākumu Šo nekrietnību ļaudīm atklāt.

Priesteris. Un ļaudis pazudināt?

Māceklis. Nē, iesvelt jaunai dzīvei —

Bez apmāna. Ar īstu patiesību.

Priesteris. Kam vajadzīga tava patiesība . . .

Es zinu, gudrākie no ļaudīm

Sen nojauš īstenību, taču klusē. Jā, klusē,

Jo ir gudri. Saprot,

Ka nedrīkst klibam atņemt kruķi.

Māceklis. Esiet gatavs. Rīt svētkos Es saplēsīšu viltus elkus.

Priesteris. Tas nenotiks. To nepieļaušu.

Tad tev . . .

Viņš neizsaka «jāmirst», bet aptver, ka domās pieļāvis šādu iespēju.

Sarmi, dēliņ ... Es krītu tev pie kājām.

Es saprotu — par agru tev šī vēsts.

Nav nobriedis, nav nobriedis tavs prāts.

Vēl daži gadi . . . pamazām . . .

Es būtu tevi sagatavojis . . . Par agru.

Ak, stunda nelaimīgā . . .

Lūdzu tevi ... Ej projām.

Tālu, tālu projām. Un nomierinies Vienatnē ar sevi . . . Nāc atpakaļ,

Kad būsi sapratis . . .

Māceklis. Mans Skolotāj. Es esmu iznīcināts.

Bet patiesība stiprāka par mani.

Tā mani sauc ar savu dzidro balsi.

Es klusēt nevaru ... Es runāšu . . .

Es teikšu . . .

Kādēļ tu mani atstāji, mans dievs . . .

Priesteris. «Mans dievs! Ak, dievs! Vai, dieviņ!»

Tik paradums šos vārdus liek mums mutēs.

Mums dievu nav. Sen sajukuši Dievu radu raksti.

Mums nocirstas ir mūsu upurliepas.

Mums aizbērti ir mūsu svētavoti,

Bet ticība aiz*vien vēl vajadzīga,

Mēs būtu pazuduši, būtu pazuduši,

Ja nebūtu mums mūsu Dzīvā Ūdens, šīs brīnumvielas, spēka dziras,

Šo lāšu dziedošo,
Šo lāšu dziedējošo . . .
Māceklis. Meli! Meli! Ja man par Priesteri Būt nolemts šajā zemē,
Es melus necietīšu. Ienīstu es tos.
Un neļaušu es mānīt savu tautu.
Priesteris. Daudz tu par tautu zini, muļķa puika.
Tā tevi saplosīs kā ienaidnieku.
Jo tāds tu esi, gribot ļaudīm atņemt Vissvētāko.
Tu gribi mātei atņemt bērnu Un nogalināt mātes acu priekšā,
Jo Dzīvais Ūdens — tas ir bērns,
Ko audžu audzēs tauta radījusi.
Vēl es te Priesteris.
Un daudzu mūžu darbu Tev postīt neļaušu.
Tam sevi visu esmu upurējis,
Tam visu esmu ziedojis.
Un esmu zvērējis To mūžam sargāt.
Gaiss, ko elpo.
Maize, ko tu ēd,
Un Dzīvais Ūdens.
Dēls, šķirsimies. Tev jāiet projām.
Tev jāpazūd uz visiem laikiem.
Tev jāklusē. Es pavēlu.
Es lūdzu!
Māceklis. Nekur es neiešu. Un neklusēšu.
Rīt svētkos ļaudis uzrunāšu.
Priesteris. Tas nenotiks. Tas nenotiks.
Māceklis. Tas notiks.
Priesteris. Tev dodu laiku. Apdomā līdz rītam.
Priesteris aiziet.

2. aina

Turpat. Nāk Ildze.
Māceklis. Tu visu dzirdēji. Tu saprati.
Ak, Ildze, piedod,
Ka veltas cerības es tevī modinājis.
Es tavā priekšā noziedzies.
Es biju akls, piedod, piedod.
Ildze. Nē, nē, bij skaists tas mirklis . . .
Tās cerības.
Māceklis. Nu atņemtas. Mēs esam aplaupīti, Nekad, nekad tu neredzēsi sauli.
Es viltus Priesteris.
Es melu Māceklis. Ha! Ha!
No manis sagaida, ka melus Ar svinīgumu liekulīgu pieņemšu Un tālāk sludināšu. Mānu!

Vai vismaz klusēšu.
Es neklusēšu.
Jo tālāk ejam melu biezoknī,
Jo vairāk apmaldāmies.
Pin rokas staipekņi.
Pin mēles dubultdomas, pazūd meža mala. Par vadātāju palikt nevēlos.
Ildze. Tev jāiet projām.
Māceklis. Bēgt? Norīt krupi?
Ļaut sirdi apkampt aukstām, glumām ķetnām? Ļaut melu krupim manā būtnē augt Un piezīsties ar manu sirdsapziņu?
Tas augs un briedīs,
Plēsīs mani pušu. Nē. Nē un nē.
Ildze. Tev jāiet.
Māceklis. Man jāpasaka visa patiesība.
Ildze. Tev jāiet, jāiet.
Māceklis. Nē.
Ildze. Tad iesim abi. Mēs abi, Sarmi.
Tu un es.
Māceklis. Mēs abi?
Ildze. Tu un es. Mēs abi. Tagad.
Tūlīt!
Māceklis. Nē. Bet paldies. So mirkli saglabāšu. **Ildze.** Nu, saprotams, kurš gribēs Sev ceļabiedros aklu meiteni!
Māceklis. Tā nerunā. Mēs būsim viena būtne.
Un manas acis būs i tavas acis.
Ildze. Tas nevar notikt.
Māceklis. Tā tas, Ildze, būs.
Ja vien tu vēlies būt ar mani kopā.
No tā šai mirklī daudz kas atkarīgs.
Ildze. Jā, vēlos. Ļoti. Tikai . . . Sarmi,
Tev gribu teikt, ka . . .
Māceklis. Tu vari neteikt vairāk it neko!
Sie vārdi dod vēl neizjustu spēku.
Ļauj tavas acis skūpstīt,
Saukt par savām.
Ildze. Bet, Sarmi, manas acis . . .
Un ja nu Priesteris Tās tomēr izdziedētu?
Māceklis. Ko esmu izdarījis, Ildze.
Arvien vēl cerība ... To pats es iedēstījis. Tām pašām rokām rauju atkal ārā.
Nē, nē, kad tagad viss ir zināms,
Es sāku saprast dažus «brīnumus».
Ildze. Bet ja nu tomēr?

Māceklis. Nē, nē. Tas ir pret saprašanu.
Nav meliem tāda spēka.
Ildze. Kas patiesība nav, to vēršam patiesībā . . . **Māceklis.** Nē, Ildze. Nē, nekad.
Ja ne uzreiz, tad tomēr pienāk laiks,
Kad meli atsedz savu īsto seju.
Stāds nevar augt ar piemelotu sakni.
Man meli pretīgi.
Pat tie, kas nevainīgi
Šķiet mirklī pirmajā. Kā olis sīks,
Kas mests no kraujas,
Tie citus aizrauj līdz
Un top par baismu spēku.
Un meli bīstami vēl arī tādēļ,
Ka tie dreb bailēs,
Ka taps atmaskoti.
Var maigie meli pēkšņi atņirgt ilkņus Un labdarības vārdā aprīt upuri.
Ildze. Es tevi lūdzu, iesim projām.
Tev briesmas draud,
Vai tu tās nesajūti?
Tev jāsaprot, ka Priesteris nav laužams.
Tāpat kā tu. Te zobs pret zobu.
Uz visu gatavs viņš,
Vai vēl tu nesaproti?
Māceklis. Kas man ir jāsaprot?
Ildze. Viņš tevi nogalinās.
Māceklis. Ko tu, Ko tu. Mans Skolotājs. Tu viņu nepazīsti. Nē, tādas domas . . . Ko tu . . . Ko tu . . .
Man žēl no tiesas, bezgalīgi žēl,
Ka pēkšņi izrādījušies mēs pretinieki.
Ildze. Mums jāiet. Sāksim citā vietā.
Māceklis. Nē, tikai šeit. Seit, savā zemē.
Starp saviem ļaudīm. Tikai šeit.
Ildze. Ko dosi ļaudīm Dzīvā Ūdens vietā?
Māceklis. Cik tieši jautāts. Dzīvais Ūdens,
Šķiet, izskalojis visas manas domas.
Ļauj paiet laikam, tad es teikšu skaidri.
Jau tagad nojaušu. Jau tagad jūtu — ceļu.
Ne šauro taciņu, kas ved uz svētnīcu,
Bet ceļu. Daudz ceļu. Izvēli.
Un paša spēku. Patiesību.
Un dzimteni. Kur pašam dzimt Un brīvai domai. Jā, īstu dzimteni.
Un pavedienu, kuru ritinot No ļaužu sirdīm kā no kamoliem Ris

gaiši dzīpari, viss labais, cēlais,
Kas ļaudīs ir, bet satrun neatraisīts.
Es atradīšu. Nojaušu. Es jūtu.
Tad tie būs stipri i bez kruķa.
Es ļaudis vedīšu uz patiesību.
Tā ir vērtība augstākā.
Tā ir izeja vienīgā.
Bez meliem vārdi.
Un bez viltus doma.
Uznāk Laine.

3. aina

Tie paši un Laine.

Laine. Ak, jaunais Priesteris jau sludina?
Bet vecais sirdi tur ar abām rokām,
Lai neizlēktu tā pa muti!
Zēn, tu vēl šeit? Pēc visa!
Māceklis. Bet kur gan citur! Tikai šeit.
Laine. Tu esi sapratis! Zēn, mīļo.
Tu esi sapratis! Tu paliec!
Un rīt viss būs kā iecerēts.
Būs ļaudīm svētki, i Nebijuši svētki.
Kāds prieks, ka esi sapratis . . .
Sī migla . . . Viss ir ļaužu labā.
Ir mīla stiprāka par patiesību.
Man mūžs bij vajadzīgs, lai saprastu.
Tev — dažas stundas . . .
Māceklis. Nē, piedodiet! Rīt svētkos Man nodoms cits!
Es paziņošu ļaudīm,
Ka turpmāk viņi
Vairs netiks mānīti un krāpti.
Laine. Kas būs ar Priesteri? Vai tu to apjēdz?
Ildze. Viņš nepieļaus.
Laine. Kas notiks?
Ja tavā prātā briest kas ļauns un netīrs,
Tad zini, mēs ar Ildzi . . .
Mēs viņu sargāsim un aizstāvēsim.
Vai gribi līdzināties tiem,
Kas laimes vārdā izsēj ciešanas?
Kas brīvestības vārdā būvē cietumus?
Kas nogalina cilvēcības vārdā?
Un patiesības vārdā rada jaunus melus?
Ildze. Māt, ko tu runā!
Laine. Ja tūdaļ neaizej,
Es neredzu te izejas nekādas . . .

Māceklis. Lūk, ienākas jau melu auglis, briest.
Šķiet Ildzei — Priesteris Grib mani nogalināt.
Jums šķiet — es Priesteri.
Es? Savu Skolotāju?
Vēl briesmīgākas aizdomas Nav iespējamas.
Par jūtām nerunāšu, bet lai zināt:
No laika gala jau tāds likums,
Ka priesterim nav tiesību liet asinis.
Tad viņam pašam jāmirst.
Kā bitei. Dzēliens maksā nāvi.
Laine. Kas būs ar Priesteri?
Tu viņu pazudini. Ak, lldzīt, tēvam ir tik grūti . . .
Ildze. Vai Sarmim vieglāk?
Laine. Nu sabrukt draud,
Ko visu mūžu cēlis . . . Sī zēna dēļ.
Ildze. Viņš — jaunais Priesteris.
Laine. Vēl tikai māceklis.
Bet tavam tēvam sāp.
Ildze. Vai Sarmim nesāp?
Nāc, Sarmi, iesim projām.
No aklas neatteicies,
Ņem nu redzīgu.
Māceklis. Es nesaprotu.
Viņš *sāk* apjaust *kaut ko nenovēršamu, kas tūdaļ atklāsies.* **Ildze.** Jā, jā. Ir Priesteris mans tēvs,
Un mēs ar māti
Surp atnācām, lai viņam palīdzētu.
Tu zini — biezā migla,
Kas zemi klāj, ir ļaudīm smaga nasta.
Mēs visi kopā gribējām šo miglu,
Kas ļaužu dvēselēs,
Rīt svētkos kliedēt.
Mēs sarīkotu mazu izrādi -—
Kā Dzīvais Ūdens dziedē aklu meiteni.
Man loma galvenā tur bija paredzēta.
Alkst ļaudis iedvesmas.
Mēs gribējām to uzšķilt.
Māceklis. Mazu izrādi . . .
Tev loma galvenā . . .
Tad tavas skaistās acis Ir redzīgas . . .
Un tu man visu laiku . . .
Ildze. Es visu laiku gribēju tev pateikt . . .
Tiklīdz es sapratu, ko tu man nozīmē . . .
Tiklīdz es sajutu . . .

Es visu laiku gribēju . . .
Māceklis. Tad tu man meloji . . .
Tu visu zināji ... Un viss, kas bij starp mums . . .
Ak, maza izrāde ... Tu zināji, varbūt pat smējies.
Tu meloji man, Ildze . . .
Ildze. Ak, piedod, piedod,
Viss vērtās savādāk . . .
Māceklis. Un Skolotājs ar sevi cīnās, ha, ha, ha,
Pirms nogalināt savu mācekli.
Sī cīņa viņam grūta, to es zinu.
Nu, protams, nogalinās, ko tad citu.
Kas gan ir aizliegums, kas likums.
Mēs esam cilvēki, ne bites.
Bet varbūt viņš jau tvēris ieroci,
Lai atvairītu manu uzbrukumu?
Jā, varbūt viņš jau gaida,
Ka Māceklis tam metīsies pie rīkles.
Kā diviem mežakuiļiem, naidā smirdošiem,
Vai tā mums būtu jāsatiekas, Skolotāj?
Lūk, brīdis tas, kad meli atsedz vaigu.
Es redzu vecus izburbušus vaibstus.
Laine. Tev tikai jāaiziet vai jāklusē.
Tik vien no tevis prasa.
No Priestera tiek prasīts simtkārt vairāk.
Ak, mīļo zēn, es tevi lūdzu Kā māte, sieviete, es lūdzu tevi — ej!
Ej, mīļo zēn. Es tevi svētīšu.
Nav vērta patiesība upuru.
Ak, pasaule, kur mūžam karo Pret vienu patiesību otra patiesība!
Es alkstu atelpas.
Es alkstu mīlestības.
Starp asiem ilkņiem maiga, silta mēle.
Šķiet bezpalīdzīga kā tikko dzimis bērns.
Bet runā mēle, nevis ilkņi.
Māceklis. Bet bezzobaina mute spēj vien šļupstēt.
Kā es! Jo man nav ilkņu, izrādās, nav ilkņu.
Kāpēc tu mani izvēlējies, Patiesība.
Laine. Ej, zēn, es tevi svētīšu.
Nav vērta patiesība upuru.
Māceklis. Es iešu. Jā, iešu. Es aiziešu.
Es atbrīvošu savu Priesteri No darba netīkamā, kas tam priekšā.
Vai manis dēļ viņš nozieguma ēnā Lai pavadītu atlikušās dienas?
Vai manis dēļ- lai nes viņš lāstu Un notriepj rokas manās asinīs?
Vai manis dēļ tev jācieš ir par tēvu?
Vai tavai mātei jālej asaras.

Būs visiem labi, kad es aiziešu.
Laine. Jā, dēliņ, jā. Tas tev ir jādara.
Ej, ej, es tevi svētīju,
Ildze. Es iešu viņam līdzi!
Māceklis. Es tevi neņemu. Tev neticu.
Es redzu vecus izburbušus vaibstus.
Tas melu vieplis.
Nāves seja.
Kā putna kliedziens, garš un žēls —
ll-dze---
Māceklis skrien augšup pa krauju un metas bezdibenī.

4. aina

Svētku dienas rīts. Izgreznota svētnīca. Dzirdami trokšņi, kas liecina par lielu daudzumu |aužu. Skan himnas Dzīvajam Ūdenim. *Priesteris saposies svinībām.*

Priesteris. Ko ļaudīm atbildēšu, kad tie jautās,
Kur jaunais Priesteris?
Es teikšu — sūtīts tālā ceļā,
Grūtā uzdevumā.
Jā, Dzīvo Ūdeni viņš nes uz tālu zemi,
Ko lūdz kāds augstas kārtas sirdzējs . . .
Tu teiktu, zēn, ka tie ir meli . . .
Kādēļ tu neuzbruki man?
Es zinu, kādēļ. Neapbruņots
Tavs gars. Jā, godīgums un cēlums —
Kāda kļūda! Un cilvēkmīlestība, ha, ha, ha!
Pret varmācību pretīgums,
Pret asinsizliešanu! Muļķisl Vai varu apzvērēt pats sev,
Ka neesmu es tīši Tā tevi veidojis?
Nē, tādu grēku neuzņemos.
Glābj mani manis paša kļūda.
Es tikai gribēju, lai labāks tu par mani.
Tu neļāvi man sevi nogalināt,
Lai manas rokas nenotrieptos asinīm.
Tu ticēji, ka dzēliens maksā nāvi.
Ir patiesībā tā, ka jāmirst tam, kas nedzeļ.
Vai būtu spējis tevi . . .
Ar šīm rokām . . .
Tu — tas es pats.
Tik jauns un nepadevies . . .
Vai būtu spējis? Būtu spējis.
Lai glābtu Dzīvo Ūdeni,
Man būtu bijis jāspēj.
Es pārkāptu tad priesterības pirmo likumu.
Cik likumu nav pārkāpts.
Bet toties zinu es, kā vārdā.
Se krūtīs kapsēta.
Te daudz jau apglabāts,

Nu rokams vēl viens kaps. Visdziļākais.
Bet toties zinu es, kā vārdā.
Mans Mācekli! Ko es te gaudojul Ko apraudu? Vai tevi? Sevi?
Būs svētki šodien. Nebijuši svētki.
Tie miglu kliedēs, ļaudis pacilās.
Mans Mācekli, kādēļ tev nemācīju laikus —
Alkst ļaudis *apmānal Slāpst apmāna kā* ūdens!
Vien tas spēj balstīt viņu gļēvo garu.
Tu klusē. Tev ir jāklusē.
Kaut tava klusēšana
Būs nasta smagākā man atlikušos gadus.
Ieskanas Pienākuma *balss.*
Lūk, atkal dzirdu —
To skarbo, pavēlošo balsi.
Mans pienākums tur *runā,*
Mani pagodinot.
Pienākuma balss. Ne sajūtu sūnekļos stigt,
Es pavēlu pāri tiem tikt.
Pāri jūtām, gļēvām kā plaukstošas lapas, Pāri jūsmām, naivām kā jaunekļu sejas,
Pāri bēdām kā izraktiem kapiem.
Pāri šaubām, kas sagrauž kā kodes.
Pāri visam, kas krūtīs tev modies.
Kā akmens es ciets Un mūžīgs kā debesu jums.
Vērtība augstākā — pienākums.
Es tava mūža derība. Es tava izeja vienīgā **Priesteris.** Pienākums.
Uznāk Laine.
Priesteris. Tā viņa runā, šī balss.
Laine. Kāda balss?
Priesteris. Tā viņa runā, šī balss.
Laine. Kāda balss?
Priesteris. Ieklausies, Laine, tu dzirdēsi!
Vokalīze turpina skanēt,
Laine. Ko tad, mans mīļais, mans Priesteri. **Priesteris.** Zinu, zinu, tu nedzirdi.
Laine. Tev jāsaņemas, lielais Priesteri.
Tāpat kā man. Līdz galam Mums jāaizvada savi nodomi.
Ak, Magnus, viņš ... — Ar manu svētību . Es viņu nāvē iedzinu.
Tu neesi tur vainojams, vien es.
Tu savu sirdsapziņu netirdi.
Es esmu vainīga, es vienīgi.
Tev tūdaļ jāiet ļaužu priekšā.
Tu dziedināsi aklu meiteni,
Tas radīs sajūsmu!

Un saviļņotās sirdīs gaisīs šaubas.
Tie atjaunoti dosies savās gaitās Un ticēs, ticēs savam Priesterim,
Un savai nākotnei,
Ko Dzīvais Ūdens sargā.
Būs stipri, vienoti Un miglas neizšķīdināti.
Zied mēra puķe nekrietni un skaisti.
Un tādēļ —
Cel galvu augšā, Priesteri,
Mans mīļais . . .
Jel saņemies.
Priesteris. Jau esmu saņēmies.
Laine. Šīs asaras man atļauj noslaucīt.
Priesteris. Ak, Laine? Kā dzīvošu?
Bet patiesība tomēr manā pusē!
Laine. Jel klusē. Šie vārdi — «patiesība»
Un «taisnība», un «pienākums» . . .
Man šķiet tie tēraudcieti.
Un ledusauksti, naža asi vārdi.
Es negribu neko par viņiem zināt, šīs asaras man atļauj noslaucīt.
Es gribu citus vārdus — siltus, maigus.
Ar glāstu pērt, ar smaidu bārt.
Ar skūpstu iedvesmot un žēlot,
Un izlīdzināt visas sāpju rievas, šos asos, skarbos, izkaltušos vaibstus,
Tos atveldzēt, tos atmaidzēt, tos dziedēt Ar mīlestības dzīvo ūdeni.
Priesteris. Tu tomēr manā pusē?
Laine. Teic labāk vienkārši — es tava.
Kas tava puse?
Un kas cita puse?
Es esmu tilts.
Pa mani var tikt pāri No vienas puses otrā pusē.
Es zinu, ka tev cita ceļa nav,
Kā esi iesācis, tā iesi tu līdz galam.
Un es ar tevi. Mana mīla Ir lielāka par manu patiesību.
Es ceļu izvēlos to vienīgo, ko zinu. **Priesteris.** Mana Laine.
Varbūt, varbūt tavs vārds
Vēl manās lūpās atskanēs kā — Laime.
Vai tas ir iespējams?
Vai tas var notikt?
Pēc tik daudz gadiem,
Visiem notikumiem.
Nevienu dienu neesmu es aizmirsis Šīs acis, matus, seju, stāvu.
Es mīlu tevi, Laine. Laime.

Laine. Tūlīt nāks mūsu bērns.
Nāks mūsu abu meita, Magnus.
Mūsu nākotne.
Mēs atkal būsim visi kopā . . .
Priesteris. Ak, beidzot redzēšu es savu meitu.
Šī prieka gaidas
Man noņem daļu svina smagā sloga.
Kur esi, Ildze, meitiņ manu?
Vai visu esi viņai pateikusi —
Kā jāizturas, kā ir jārīkojas?
Laine. Jā, viņa zina.
Ildze, Ildze! Tā, Magnus, es pirms astoņpadsmit gadiem. *Nāk Ildze. Viņas acis ir aizsietas, galva* plīvuros.
Priesteris. Nāc, bērns, lai beidzot tevi skauju.
Tu liela, skaista. Pateicos.
Ka esi gatava tu tēvam palīdzēt.
Tu, protams, saproti,
Ka cēla mērķa vārdā . . .
Laine. Ak, Magnus, nevajag!
To visu vēl un vēlreiz atkārtot.
Ir Ildze visu labi sapratusi.
Vai ne, meitiņ?
Priesteris. Ļauj noņemt apsēju.
Es gribu redzēt sava bērna acis.
No *raisa apsēju. Ildze ir padarījusi sevi aklu.*
Ak, debess . . . Nē! Nē! Projām, rēgi!
Laine, Laine . . .
Laine. Kas noticis? Mans bērns!
Priesteris. Ko esi izdarījusi . . .
Ildze. Nu ko tad sevišķu?
Kas patiesība nav, to vēršam patiesībā!
Tie tavi vārdi, tēvs, vai tiesa?
Es akla nebiju, nu esmu akla,
Jo redzēt negribu tos melus, kas visapkārt,
Jo redzēt negribu neko, nevienu.
Ne abus jūs, ne gļēvos ļaudis,
Kas nespēj dzīvi vilkt bez mānekļa.
Aiz kauna nezināju, kur likt acis,
Kad Sarmim meloju.
Tad sapratu, kur acis likšu.
Nu Sarmim neesmu es melojusi.
Es akla, jā. Nu tāda,
Kā Sarmim izlikos,
Tik nekrietni to krāpjot,

Jā, jā, es akla. Tādu Viņš mani iemīlēja. Aklu.
Es redzēt negribu neko, nevienu.
Es redzu Sarmi, vienmēr redzēšu.
Bez manis ejiet tautu mānīt.
Vai dzirdat, steidzieties!
Tie viļņo cerībās un gaidās.
Nu tieciet galā paši ar šo izrādi.
Bet varbūt, tēvs, ka mani izdziedēsi?
Ņem Dzīvo Ūdeni un ejam!
Nāc, dziedē savu aklo meitu!
Būs ļaudis sajūsmā!
Ak, dziedē mani! Dziedē!
Laine. Ildzīt, meitiņ . . .
Lūk, mūsu bērns ... Ko izdarījis . . .
Viņš negrib redzēt savus vecākus,
Jūs, savas patiesības šķēpus krustodami,
Jūs manam bērnam izdūruši acis! Jūs — priesteri . . .
Viņš neredz, neieredz.
Viņš neieredz un neredz.
Priesteris. Tik mērķa labā, ļaužu dēļ . . .
Ildze. Man tavi cēlie meli riebj.
Es zināt negribu neko par tavu mērķi.
Es nespēlēšu jūsu viltus spēli.
Es atsakos. Es izstājos. Es nepiedalos.
Ar meliem nesākšu es savu dzīvi.
Lai cik tie skaisti, cik tie cēli,
Tie meli ir. Un pienāk laiks,
Kad viņi atsedz savu īsto seju.
Es redzu vecus, izburbušus vaibstus.
Tā nāves seja.
Māmiņ! Māt!

5. aina

Priesteris un Laine, bez Ildzes. Turpat. Svētku skaņas un ros vēl dzirdamāka.

Priesteris. Es dzirdu **—** mēmais Krišs jau runā.
Viņš uzpirkts, bet es vienīgais to zinu.
Migla, migla . . .
Kas tās par skaņām . . .
Runas, dziesmas . . . Kas notiek še?
Kas notiek, Laine?
Laine. Svin tava patiesība svētkus.

Priesteris. Jā, svētkus. Svētkus!
Es dziedināšu aklu meiteni.
Man jāiet, tauta mani gaida . . .
Laine. Jel attopies. Jel attopies.
Vai dzirdi.
Vai būtu Priesteris Sis sakņupušais vecis,
Ko ļaudis sauc arvienu nepacietīgāk?
Vai šis tas vīrs, ko esmu mīlējusi?
Attopies, dzirdi —
Tev jāiet. Tev jāiet.
Tur ļaužu tūkstoši.
Par ilgu viņi gaida.
Jau sākas samulsums un panika.
Priesteris. Par ko tu runā. Kur es iešu.
Kas notiek, Laine, kas te notiek?
Laine. Svin tava patiesība svētkus.
Priesteris. Jā, Dzīvais Ūdens. Tas man jāglābj.
Kur zelta trauks?
Laine. Te ir tas trauks. Te ir tas Dzīvais Ūdens. **Priesteris.** Ar spēku brīnišķu un baismu Tas zelta traukā uzverd . . .
Laine? Tu taču atnāci man palīdzēt.
Tad nu to dari.
Šie ļaudis gaida kaut ko neparastu.
Ko sevišķu, ko pārsevišķu.
Kad mūsu iecere ir izjukusi,
Mums jādod vietā kaut kas cits.
Mēs viņus piekrāpt nedrīkstam.
Vai redzi — vārgi, slimi,
Bēdu mākti. Un rūpju saēsti.
Bet paskaties — tos gaisma Pa brīdim pārstaigā.
Tā cerība uz Dzīvo Ūdeni.
Tā ticība. Uz mani paļāvība.
Laine. Kas tev prātā?
Priesteris. Tiks upurēts. Tiks cilvēks upurēts.
Laine. Nē, nē. Es lūdzu, lūdzu.
Vai tev jau nepietiek?
Vai tev nav diezgan?
Nē, tad es atsakos tev palīdzēt.
Šurp nākdama ar savu mīlestību,
Jau vienu nāvi esmu atnesusi.
Ceļš vienīgais, ko zināju,
Vai tiešām māņu taka? Strupceļš?
Diezgan.
Es aizeju. Es ņemu savu meitu.

Es ņemu mūsu aklo meitu,
Ko jūs ar Mācekli, mēs visi aklu padarījām. Tas sods par to, ka melu gultni Ar savu ierašanos gribēju rakt dziļāku.
Es mīlas laipu pārmest gribēju Pār melu strautu, kas nu Asinssarkans.
Es aizeju. Jau otru reizi.
Bet upurus es vairāk nepieļaušu.
Priesteris. Laine! To dienu vārdā,
Kas mums dārgas.
Man palīdzi.
Būs pēdējā šī reize.
Laine. Ko tu gribi?
Priesteris. Tu zini teiku veco, veco ticējumu:
Ja desmitkārt grib Dzīvā Ūdens spēku vairot, Ja tāda vajadzība rodas,
Lai Dzīvais Ūdens desmitkārt kļūst stiprāks, Tad upuris ir vajadzīgs.
Ne vērsis, jērs, ne gailis. Cilvēks.
Tad cilvēks jāupurē, Laine, cilvēks.
Pēc tam — kā Ūdens strādā,
Kā darbojas, kā dziedē, palīdz,
Kā atjauno, kā pacilā . . .
Laine. Kāds apmāns!
Priesteris. Jā, bet tam tic.
No stāvās upurklints Tiks upurēts.
Sen tas nav noticis.
Nu šodien notiks.
Laine. Es sāku saprast. Tāda tava griba . . .
Ļauj atvadīties . . . Nē, lai paliek.
No stāvās upurklints.
Turpat, kur Sarmis . . .
Labi. Es tevi apbrīnoju, Priesteri.
Tu vari vairāk, nekā domāju.
Jā. Ja tu vēlies.
Tik apsoli, ka Ildzi nepametīsi Un lēnām iekarosi viņas mīlestību.
Un viņas tumsā būsi viņai blakus.
Lai notiek. Mīlas dēļ lai notiek!
Gandrīz vai prieks.
Kāds atvieglojums. Tiesa, gļēvs.
Lai visi mezgli paliek neatsieti.
Ak, Ildze! Ildze — tā es pati.
I redzīga, i akla reizē,
I redzīga, i akla,
Jo esmu sieviete.

Priesteris. Par ko tu runā.
Laine. Ar mieru!
Priesteris. Tev lūdzu vadīt ceremoniju!
Laine. Nesaprotu. Tu mani gribi upurēt.
Un esmu es ar mieru.
Priesteris. Ak, debess. Bet nebrīnos,
Jo esmu nopelnījis,
Ka tu par mani esi tādās domās.
Laine. Tad kas būs upuris?
Priesteris. Es pats.
Tev lūdzu vadīt ceremoniju.
Laine!
Tu taču atnāci man palīdzēt.
Tev jādara tas, Laine, mīļā.
Tu esi gudra. Sapratīsi.
Man dzīves nav pēc visa, kas ir bijis.
Man dzīves nav, bet . . . man ir nāve.
Vai saproti, man vēl ir nāve.
Vai redzi, kā tur viļņojas?
Ir brīdis pēdējais mums rīkoties.
Pa apkārtceļu aiziešu pie klints.
Tur gaidīšu. Tu nāc ar ļaudīm.
Un apsoli, ka svētnīcu tu neatstāsi.
Būs tagad desmitkārtīgs Dzīvā Ūdens spēks.
Laine. Un desmitkārtīgi būs meli. Un kas būs upuris —
Vai tu vai es? Kurš īstais upuris?
Priesteris. Ir mēris tuvu, atceries to, Laine.
Bet bezcerība — baigāka par mēri.
Ardievu, Laine.
Laine. Ardievu, Priesteri.
Priesteris. Vai paliksi?
Es aiziet nevaru, pirms neapsoli.
Laine. Ar kādām acīm Ildze skatīsies Uz savu māti, ja es uzņemšos . . .
Priesteris. Bet kādām acīm viņi skatās?
Ar ticošām, ar gaidošām, ar izmisušām.
Dod viņiem, Laine, Dzīvo Ūdenil Dod, ko tie lūdz, ko alkst, ko slāpst.
Es dodu dzīvību.
Tu — cerību.
Tie slāpst, tie alkst, tie lūdz!
Dod viņiem! Paliec svētnīcā.
Vai paliksi?
Es aiziet nevaru, pirms neapsoli.

Laine. Ko lai es daru? Ko lai daru?
Sāk skanēt Mīlestības balss.
Mīlestības balss. Mežus laužvētras, laukus rij ugunis.
Virpuļo sēkliņa, karsta un spārnota.
Vēji pūš tukšu un izdzenā laikmetus.
Virpuļo sēkliņa, karsta un spārnota.
Taisnība taisnību nokauj un aprok.
Virpuļo sēkliņa, karsta un spārnota.
Asinīs piedzimst un dvēselē spārnojas.
Saaudzē mežus un labību sadiedzē.
Laikmetus sasien un taisnību apaugļo.
Tā tava daļa un izeja vienīgā.
Virpuļo sēkliņa, karsta *un spārnota.*
Laine. Vai tu tā esi, Mīlestības balss?
Mīlestības balss. Tā tava daļa un izeja *vienīgā.*
Virpuļo sēkliņa, karsta un spārnota.

Mīlestības *balsij* pieklustot, sāk skanēt Pienākuma balss. *Tai virsū slāņojas Patiesības balss. Patiesības balsi savukārt* caurskan Ilgu balss. Balsis satiekas un izšķiras, savijas, *strīdas, cīnās, pārsvaru gūstot te viena, te cita. Četras* balsis, četras debesu *puses, četri pirm-elementi, četras* mēness fāzes, *četri cilvēki* — Māceklis, Ildze, *Priesteris un Laine. Bet varbūt tur nemaz nav četri, bet tikai* viens.

Priekškars

1986.

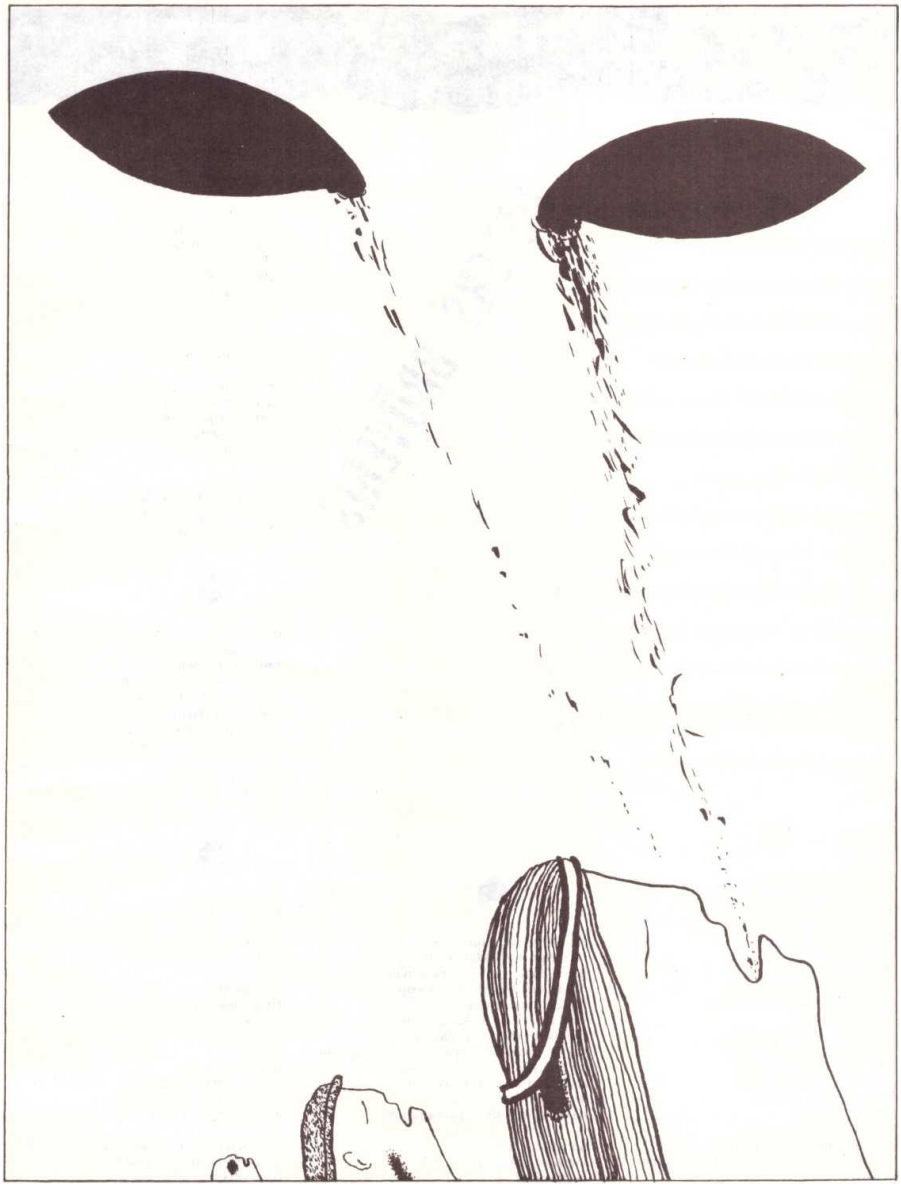

V1ENRINDES
cirvja balss dveseļu mežā * * *

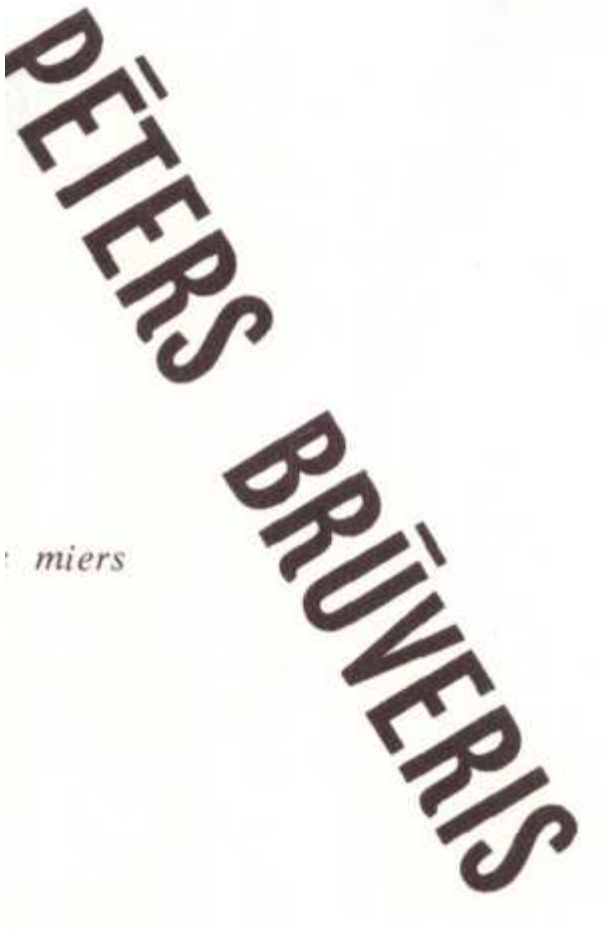

ziedošs plūmes zars norāda ceļu uz kapsētu * * *
liedaga smiltis gaida devīto vilni mirusi Kaija * * *
es tevi mīlu krasta līnijas garumā * * *
pēclietus stundās pār akmens spoguļiem dvēi * * *
mirušie kāpj uz septiņstāva nama astoto stāvu * * *
cezūra veselas nāves ilgumā * * *
mans aklais brālis tirāna galmā ir gleznotājs * * *
iztrūkstos: vējš staigā dārzā magoņu pogaļas krato
* * * -
smilgu sanošās vārpas vējam manu mīlestību izpļāpā * * *
skūpstoties ar Neirastēniju līdz asinīm sakost viņas lūpas * * *
pēclietus stundā akmens spogulī atspīd mirušo acis * * *
un neviens nezināja ka mazā purva ezeriņā zivtiņas spēlējas ar viņa zelta kroni (K. Skalbe, «Meža balodītis»)
* * *

sirds ezerā iemetis makšķeri — gaidu ēnu mežs;
baiss brēciens ieķeras mākoņa stērbelē; dobumā sēž kāds uguns acīm un alķīmiķojas ar dzīvi un vērmelēm;
te es satikšu tevi kā nopūtu tumšu un dziļu,
un, ietinies Pasaules Skumjās,
gāzīšos pār Enezeru,
brīdi iezvīļodamies
neatšifrējamā
ornamentā.
ēnu mežs;
vērme|u smarža gaisā;
pār drūmsejainiem akmens dieviem
melnbalti sniegi kaisās.
H
dienas līķim sadegot saulrieta tālajās gunīs, rau, cik bezbēdīgi pa apsūnojušiem akmeņiem tumšza|as vardītes laksta; rau, cik sapņaini ezeru spogu|plikņos lūkojas augšup kāpjošais briedolis; un cik mierīgi no niedrola izslīd simt gulbju pāru__
*****
Debesis saplaisājušas,
noslēpumu ziedi savītuši
un sačervelējušies gārdzienos,
nesagaidījuši augļus; tava roka
vairs nenotrauc
no manas pieres
indīgas ēnas;
superindīgas sēnes saaug
manos redzok|os, bet Dievs
pat ar kāju tās
nepasper, Dievs tur tālu
aiz mana mūža dūmakas,
kas zin, varbūt sabiksta
pieguļas gunskurā ogles
un svilpo kā vientuļš
niedru strazds;
varbūt skumīgi smaida,
manu biogrāfiju šķirstot, —
mana dvēsele uz viņa mazā pirkstiņa
iegailas, dziest.
*****
kā plānas sidrabnaudas
tavi elpā virmodamies plaksti;
dziest lāpa, par ēnu pārtapušā
rokā; karmīnsarkana dziesna

logā; klusa dziesma
(no jūras? no koka lapotnes?)
pār tavu klātbūtni, pār tavu
galvas pieliecienu, pār pirkstu locītavām
tavām, par bojām, kas rēni
šūpojas virs tavu krūšu viļņiem —
pār visu virmodamies
nāves šķidrauts nepārraujams;
un guļam mēs viens otra bailēs ieskāvušies
*
Tik skaists
kā Helderlīna rokraksts aiz loga vakars klājas
pāri drupām;
gar *tavām*
rūtij piespiestajām
lūpām
slīd mēneši
un gadi,
plūst tavi mati
cauri nomalei,
gar žogmalēm un apvijas

ap retiem laternstabiem;

tik mūžam skaista sagruvuša torņa logā ar Helderlīnu zīmogotā tava seja.
nakts, un tēraudzils lietus;
pār balkona margām pārkaras violets naktskrekls un cauri
nakts dzestrajai arkai
pa vēja izvandīto piejūras parku
tuvojas sālī mirdzošu halucināciju
sastāvi;
atsprāgst stiklotās durvis; krāsaini stikliņi izsijājas pār mana skatiena ēnu;
tava skatiena izdilusī ēna
izslīd caur maniem sirds kambariem,
sirds kambaros pārgatavojušies tumši sarkani ķirši,
sirds kam baros šos ķiršus? nevajag,
negrib, drīz sapūs, žults
uzdzalkstīs smaidošās lūpās, —
vēl nakts, tēraudzils lietus,
smagi, pārgatavojušies ķirši,
violets zīda naktskrekls norauts uz asfalta,

un nebeidzami vilcienu sastāvi
iestrēgst manā Galvas stacijā,
manā šaubīgajā pieturas punktā.

reiz marta naktī Āgenskalnā uz nojaukšanu paredzētā mājā mūs kāds no garlaicības vai no bēdām ar gurdu žestu iepazīstināja.

Uz sienām uzziedēja pelējums kā zilganpalsas lielas krizantēmas, jūs lasījāt man Imermaņa dzejas, es strinkšķināju nodeldētas tēmas.

Aiz loga lejā andelmaņi, no dūžiem slapstīdamies, andelējās, man jūsu delmi likās debešķīgi, jūs stingi raudzījāties manā sejā.

Kāds ielēja mums glāzēs dziru un noņirdzās tik nepieklājīgi un drūmi, un tikko beidzot noskūpstīt jūs dzīros, bij māja sagrauta un aizgājusi bojā,

vien vārtu rūmē
tā kā divas klaidu bojas,
lai nekad nesatiktos, mūsu ēnas nošūpojās.

atteka — rekviētns

Imantam Gruntem

izbāl sirdspukstu virtenes ilūzijas pārsalst ledusdžungļos nāk stindzinātājs

atmiņa es mīlu un ienīstu tevi sazilējušiem pirkstiem tu šķirsti

bēdbilžu griķenes
re tur maliņā
tas ar to papīra kuģīti
tas esmu nē biju
es

baltā stindzinošā arvienu mums pēdās ap kaklu tai mūsu mūžu virtenes

aizsalst upes un attekas aizsalst pāri Baltajam Līdzenumam aizslēpo laimīgie

stigšus brien bēdubrāļi

tikko pace|u klausuli; smidzina lietus un mums sapas kā samirkusi laime tu stāvi uz kāpas

jūras sāļums tev lūpās pēc aļģēm smaržo man mati tikko nolieku klausuli; kāds istabu piebāž ar vati

spoguļa ledū ieplīst mana seja gāzes zilganā liesma ieplūst no virtuves istabā indīga zilgme pār spoguli pludo

manos redzokļos zilpelēkruda lēnām iegleznojas mirusī daba bet aiz loga dievs ar tevi šūpojas telefonstabā

PĒTERS BRŪVERIS

ar rudenīgām atmiņām man acu lodziņi aizvilkušies ciet
simt gramus pavasara manas galvas kausā ielejiet

SPĒLE VIENATNĒ

STĀSTS

Daņi/eiko atvēra vārtiņus un tūdaļ sajuta ceptas *pīles* gardo *smaržu. Šo smaržu nevarēja sajaukt ne ar vienu citu, jo tā uzvēdīja tikai svētku reizēs.* Ne jau *naudas trūkuma* dēļ *viņi nepirka pīli katru dienu, bet gan tālab, ka Katjai (Daņi/eiko sievai) nepatika lielā* ķēpāšanās *virtuvē; labprātāk viņa gatavoja kaut ko vienkāršāku, tā sakot, uz ātru roku.* «Liecieties *reiz mierā ar savām delikatesēm,» viņa mēdza atcirst, kad vīrs vai meita prasīja kaut ko «pamatīgāku», «ja jums negaršo omlete — taisiet paši.» Bet svētku reizēs* Katja *pārvērtās, un tad bija grūti iedomāties vēl rūpīgāku* un gādīgāku *saimnieci.* Un *nedod dies' ielīst virtuvē pirms laika!*

«Kas gan *ir noticis*?» *domāja Daņi/eiko, kāpdams* augšup. *«Līdz Astotajam martam vēl dienas desmit, bet divdesmit trešais februāris jau* pagājis. *Varbūt kādam dzimšanas* diena? *Viņš veicīgi pārlika prātā* visu radinieku *dzimšanas* datumus, taču neko *piemērotu neatrada.* Un *piepeši it kā skudriņas pārskrēja pār muguru. Tā . . . viņa* no *teikti izvākusi visu* mantību no pagraba un *tagad domā* pielabināties. Nu pagaidi, lapsa, *tik lēti mani* nenopirksi!»

Nikns un aizdomu *pilns* Daņiļeiko *atvēra durvis.*

— Nū-nu, — *viņš noburkšķēja, tuvodamies sievai,* — kas par *lietu?*

Katja pat neievēroja viņa skarbo toni.

— Ai, *Grišeņka, nāc palīgā. Viņš* jau *drīz būs klāt.*

— *Kāds viņš?—brīnījās Daņiļeiko.*

— Nu, viņš . . . Vai *tad aizmirsi? — Katja pārmetoši* nošūpoja galvu. — Oļeņka taču *vakar teica.*

Daņiļeiko atviegloti uzelpoja. Kādēļ es *uzreiz* iedomājos par *pagrabu?* Nē, *Katja tomēr nav slikta. Par velti es tā uzbruku. Lai kaut cik mīkstinātu* savu vainu, Daņiļeiko *apprasījās:*

— Vai . . . vai nevajag *kaut ko* palīdzēt? Varbūt *uzklāt* galdu?

— Gan jau es *pati* tikšu *galā, — sieva ātri* atteica. — *Aizej labāk uz siltumnīcu, Griša. Bail, ka krāsns neizdziest. Un aplej tomātus.*

Par siltumnīcu sieva *dēvēja metāla karkasu, pārvilktu ar polietilēna plēvi. Starp* dobēm stāvēja *taupības krāsniņa. To vajadzēja kurināt* augu diennakti, *la* uguns apdzisis — divu mēnešu darbs būs vējā; *viss izsals. Ziema. Tālab Daņiļeiko dežurēja uz maiņām ar sievu. Bet* vakaros, kad *vecāki galīgi izsitās no* spēkiem, viņu vietā *stājās meita. Toties* pirmie *tomāti gāja par astoņiem* desmit rubļiem. *Un Katjai tas* gaužām *patika . . .*

Daņiļeiko vairākkārt bija centies izmīdīt un sagraut šo saimniecību. Vecam strādniekam *galīgi nepiedien noņemties ar privāto sektoru. Taču viņš* iedomājās, ka tādā gadījumā Katja *noteikti* izvāks *viņa mantību no* pagraba, bet no *tā* Daņiļeiko baidījās *vairāk par visu pasaulē.*

Metāliskais karkass atgādināja milzīga dinozaura skeletu, un *ikreiz, kad Daņiļeiko iegāja* siltumnīcā, *viņu pārņēma savāda jutoņa. Lai* atbrīvotos no šīs nelāgās *sajūtas, viņš* nopirka divus ciglīšus. *Būrīti piemeistaroja pie skeleta mugurkaula, bet ciglīši nez kāpēc* nedziedāja. *Ik dienas viņš* mainīja ūdeni, deva *labu un* pārbaudītu *barību, bet ciglīši tomēr negribēja dziedāt.*

Iemetis krāsniņā *pāris ogles,* Daņiļeiko piegāja *pie būrīša un atvēra durtiņas. Putni gandrīz neko nebija* ēduši. Ko jūs, *brālīši,* badojaties, vai? Tā *jau drīz atdosiet* galus . . .

Putnu kājeles atgādināja *miruša koka* izkaltušos zariņus. *Daņiļeiko sajuta smeldzi* krūtīs. Pavasarī laidīšu jūs ārā, tikai *mēģiniet izturēt, brālīši. Viņš* atvedināja *prātā bērnību, kad pirka putnus tāpēc vien, lai palaistu brīvē. Vēlāk viņš izstāstīja skolas biedriem, ka* putni gaisā *noriņķo pateicības apli un skaļi kliedz savā nesaprotamajā* dziesmotajā valodā. *Uzradās atdarinātāji. Tie* laida *putnus gaisā,* bariņos *sastājušies. «Ciep-čiep, čies-čies» — dziedāja putni,* un *visi ticēja,* ka šīs *skaņas nozīmē «paldies». Lai gan putni nekavējoties aizspurdza tālē, viens otrs puišelis* skaļi sauca: *«Skaties, jau otro apli* lido! Nu, *skaties* taču, re kur, *aiz* koka . . . Vai *neredzi,* vai!» Neviens nekā neredzēja, bet arī *neapstrīdēja, jo visiem* gribējās *ticēt* brīnumam. Daņiļeiko *viegli notrīcēja. Cik daudz ūdeņu aiztecējis ■ ■ ■ Tie bija pirmskara laiki. Pēc tam neviens vairs* putnus *neķēra; pašiem par* savu *vēderu nācās* rūpēties. *Bet tagad, lūk, atkal . . . Ļaudis aptaukojušies. Un pats arī* esmu labiņais ... Tā *prātodams,* Daņiļeiko paņēma rokā vienu *ciglīti un uzsvieda to gaisā, pēc tam otru. Pavasarī aizlidosiet pavisam. Mēģiniet izturēt, brālīši. Bet pagaidām lai ir kā Tautas saimniecības sasniegumu izstādē. «Citroni* aug, visriņķī zaļo, un *putniņi* lidinās,» *— Daņi/eiko atcerējās meitas vārdus. Viņš pats gan* nekad *Maskavā nebija bijis.*

Bet ciglīši *tupēja kā pamiruši uz* vienas *no «dinozaura» ribām. «Atkal* nedzied,» nodomāja Daņiļeiko. Dusmu *pārņemts viņš aizlin*goja *būrīti vistālākajā stūrī.* No spējā *trieciena* gandrīz *nolūza viens* stāds.

«Ko es *daru?» — Daņi/eiko metās pie stādiņa. «Vienu glābju, otru* bendēju,» — un viņš *rūpīgi to nostiprināja,* aprušinādams *zemi visapkārt.* Daņiļeiko *mīlēja kārtību. Arī būrīti pacēla un* novietoja *paralēli kastēm, kurās auga* mazie stādiņi. Ejot *ārā no* siltumnīcas, viņš jau sāka *apsvērt, kādā veidā ātrāk dabūt gatavu tvertni solāreļļai, lai nevajadzētu* mocīties ar malku un oglēm, ko krāsns aprija neizmērojamā daudzumā.

Galds bija *pilnībā uzklāts, kad ieradās Viņš. To varēja noprast, jau izdzirdot klauvējienu — svešādu un biklu.*

— Oļeņka, *ej atver, — Katja sacīja* nedabiski smalkā balsī un tad

klusāk piebilda: — Līgavainis atnācis.

— *Atver pati,* — *Olga atsaucās* no savas istabas, — *tūlīt* nākšu, *tikai pārģērbšos.*

Līgavainītis nemaz *tik* bikls neizrādījās.

— Jūs nemaz nav iespējams *atrast,* — *viņš teica, kolīdz* iesvempās pa durvīm, — pat *uz Mēnesi* vieglāk *aizlidot.*

Daņi/eiko nokremšļojās. Viņam nepatika, ja aizrādīja, ka viņi dzīvo gandrīz vai velna azotē.

— Ko *tu, puis,* nu *jau piektais* gads, kopš mūs pievienoja *pilsētai.*

— *Eh, tā tikai* papīru *būšana. Tādā vīzē grib* iedzīvotāju skaitu *palielināt,* — *ciemiņš* sacīja. — *Grib celt metro, bet* līdz miljonam *pietrūkst,* — un pēc *tam, attapies, ka nav* stādījies *priekšā, nosauca* savu *vārdu:* — Sergejs.

Meita aizvien vēl kavējās, un Daņiļeiko *nezināja, ko iesākt.* Sergejs, *uzaicinājumu* nesagaidījis, *ienāca istabā. Pamīņājās uz papēžiem,* atstājot *aiz sevis netīra* sniega pēdas. Un tad *iezvēlās dīvānā* — ģimenes galvas iemīļotajā vietā.

«Būtu vismaz čībiņas uzvilcis,» nodomāja Daņiļeiko, «re, kur Katja *speciāli viņam* nolikusi. Te *tev nu bija līgavainis! Jā, bet ko* tādos gadījumos *lai dara? Varbūt ieslēgt televizoru? Laba manta gan* tāds *televizors, kaut arī viņš* lieliski *uzdzen* miegu.»

— *Varbūt jūs gribat* konfektes? — *Katja piedāvāja, un,* atbildi nesagaidījusi, sniedza tās viesim. Visu šo laiku viņa ziņkāri vēroja Sergeju. Viņš to *pamanīja un* ironiski nosmīnēja.

Daņiļeiko sajuta *nepārvaramu* vēlēšanos nokāpt *pagrabā. Tur pavisam cita dzīve, bet šeit* — sēdi un *ciet, gribi vai* negribi. «Mājās laikam iestudējis savu uzvedību,» viņš nikni *nosprieda par Sergeju,* «būs *jāparunā ar* meitu. Ko viņa tajā atradusi: garš, bālūksnējs, un arī *skropstas* b*aitas kā mežacūkai. Turklāt vēl* bezkauņa. *Skat, kādas peļķes palikušas . . .»*

Sergejs *pa to* laiku darbojās ap *konfektēm. Viņš tina* laukā no *papīrīšiem vairākas uzreiz un, izaicinoši vērdamies Katjā, mētāja tās no vienas saujas otrā. Daņi/eiko saprata, ka Sergeju aizkaitinājis Katjas vērtējošais skatiens, tālab arī viņš nolēmis paākstīties. Konfektes?* Labs ir. Rīšu *tās veselām saujām, lai gan tā nav pieklājīgi.* Nu ko? Kāds *tagad iespaids par mani? Hop!* — un mutē *ielido vēl vesela viena sauja. Bet Katja galīgi apjuka; visiem spēkiem* viņa *centās ne*skatīties uz Sergeju, sak, ēd vesels, nav jau *žēl,* taču *vienlaikus* juta, *ka* notiek kaut kas nelāgs: vai *tiešām svešs cilvēks var tik alkatīgi uzklupt cienastam*? Viņš *ākstās. Kad*ēļ?

Televizorā rādīja sporta *programmu. Vieglatlētiku. «Kad* šis *strīpainais aizskries* līdz finišam,» nolēma Daņiļeiko, «izmetīšu *līgavaini pa* durvīm. Lai muļķojas uz ielas, ja patīk.» Daņiļeiko jau *sasprindzināja* muskuļus, bet *tad* notika *kaut kas* dīvains.

Ciemiņa seja, kas *likās aizvien pretīgāka, pēkšņi* izstiepās gara kā *izsaukuma zīme. Pastūmis malā* konfekšu *trauku, viņš salika* rokas uz saviem asajiem ceļgaliem. *Tagad Sergejs izskatījās kā rātns skolnieks.*

Uzmetis acis *Olgas istabas* durvīm, Daņiļeiko visu *saprata.* Jauniem zelta auskariņiem spīguļojot, meita *stāvēja un* lūkojās *Sergejā* kā delverīgā *bērnā.*

Daņiļeiko *atviegloti uzelpoja. Beidzot viņa ir klāt. Bet es jau* grasījos . . . I*nteresanti zināt, kā man tas* izdotos? Savu *mūžu nevienu* ciemiņu neesmu metis *laukā. Bet Olga, kā redzams,* meitene uz goda. *Ienāca, pašūpoja gurnus, un jauneklis uzreiz gar zemi.* Liekot roku uz *sirds, Daņi/eiko nemūžam nedomāja, ka meita varētu* kādam patikt. *Tēvam viņa allaž šķitusi saviem* gadiem *pārmēru apaļīga.* Tāda kā *pārbarota. Lempīga. īpaši viņu* sarūgtināja *Olgas kakls* — resns kā *pagale,* baltām *pūkām apaudzis.*

— Nu *ko, ēdīsim vakariņas*? — *Olga pajautāja tik brīvi, tik nepiespiesti,* ka Daņiļeiko nevarēja vien nobrīnīties. Nu gan laiž! Kā *pārvērtusies viņas* balss! Lai *nu kurš, bet es gan zinu, kāda tā ir patiesībā. Varbūt, ka Olga nav nemaz zemē metama, ja reiz viņa spēja šo einuku nomierināt. Cik meistarīgi viņa to aptina ap pirkstu!*

— Nē, nē, sēdi *šeit,* — *Olga* vidžināja, ierādīdama Sergejam vietu.

— *Salātus* gribi? Negribi? Varbūt *gurķīti*? Pavei, cik *skaists! Pati* sālīju.

«Nudien tā nav viņas balss,» *secināja Daņiļeiko. «Runā kā aktrise.* Akurāti kā Doroņina.»

Iztukšojis divas glāzītes, Sergejs *kļuva runātnīgs.*

— *Kāpēc* gan cilvēkam *jāmācās*? *Strādnieks vairāk nopelna.*

— *Pareizi,* — *piebilda Katja,* — mūsu *O/eņka* arī nav *skolota. Kas nekaiš aiz letes*? *Vienam nepareizi* nosvēra, otram *aizmirsa* atlikumu izdot. *Bet naudiņu savā kabatā ieliek.*

— Mamma!

— Nu *ko,* mamma, *mamma! Toties plika nestaigāsi. Tamdēļ jau* dzīvojam. Redz, *paklāju nesen* nopirkām. Tādu *milzīgu* ar *krāsainiem* pāviem gar malām. Un *krājgrāmatiņa jau ir. Tur mēs* noguldām viņas algu *un kādu kapeiku, kas no* dārza atlec. Ja labs cilvēks *trāpīsies, būs naudiņa, ar ko dzīvi uzsākt. Bet, ja no veikala kāds labums tiek, vai tad prātīgi to* laist *garām*? *No kā te* jākaunas? Ja *Olga* nepievāks — pievāks *cita.*

— Mamma!

— Mamma *pareizi runā,* — *iejaucās Sergejs, pašķielēdams uz degvīna* pudeli. *Tajā* bija *atlicis mazāk par* pusi. — Kāda joda pēc jāmācās? Atceros, *pavasarī eju caur parku, bet tur* studentiņš *sēž. Tāds* noplucis, *nožēlojams. Piesēdu* blakām. *Skata* pēc *aizpīpēju. Izliekos, ka par dabu priecājos, patiesībā lūru grāmatā šim pār plecu. Tur it kā angliski rakstīts. Daži* vārdi tādi *paši kā man* uz *platēm. Bet šis* tikai šķir vienu *lapu pēc otras, it kā nemaz* svešā *mēlē nelasītu.* Redzams, *jau tā piešāvies, ka*

angliski iet ātrāk nekā krieviski. Bet visapkārt tāds krāšņums, — vienu sekundi Sergejs apdomājās, kā meklēdams īstos vārdus, — *koki ar* kokiem skūpstās. Bet šis *tikai lasa un lasa, uz* dabu i *nepaskatās. Dzīvs* cilvēks vien ir, vai tad *pastaigāties nemaz* nekāro? Nē, skaidri *redzams,* viņam visviens. Laikam *līdz kapa* malai *zaurēs. Pats vējiņš, bāls. Tādu var aiz krāgas paņemt un aizsviest. Zē! puisieša. Sēž un stutē brillīti uz* deguna. *Ha-ha, tā noliesējis, ka pat brilles vairs neturas.*

— *Bet kur* jūs *pats strādājat*? — *Katja painteresējās.*

— *Es esmu flīžu licējs. Redzējāt pazemes pāreju tirgū*?

— Tas ir *tur, mammu, kur kazaki dižājas zirgu mugurās, — Olga* apskaidroja.

— Nu, lūk, *to kazaku es* pats savām rokām izveidoju, — *Sergejs sacīja, izstiepdams pirkstus. — Pat* no *Maskavas brauca fotografēt.*

— Vai *uz* laukuma arī ir *jūsu darbs*? — pavaicāja *Daņijeiko, priecādamies, ka sarunas par pūru jau galā. Visu šo laiku viņam* neciešami *gribējās nokāpt pagrabā.*

— *Tēt!*

— Jūs jokojat, vai? — Sergejs *ļauni* iesaucās, *bet tūdaļ, ātri paskatījies uz Olgu, klusītiņām piebilda: — Tā nemaz nav* mūsu brigāde.

— Ja? *Bet tur taču rakstīts . . .*

— *Tēt!*

— Un par ko tad *jūs strādājat*? — Sergejs pārgāja *uzbrukumā.*

Daņi/eiko sadrūma. Acu priekšā nostājās konveijers. Viņš ņem *kurpi un liek* to *zem pulverizatora. Zik-žik. Kurpe pārklājas ar skaistu* melnu *pusēnu,* viņš *liek* šo *kurpi malā un* ņem *nākošo.* Rokas kustas *ātri un vienaldzīgi, it kā skaitītu sekundes. Nē, par tādu darbu viņš* nekad *nebija* sapņojis. Kaut arī viss izdodas veikli un viņa dēļ konveijers *nekad nebija apstājies, tomēr* allaž gribējies kādu nozīmīgāku darbu. *Tādu, ko kurš katrs vis neprastu, bet viņš,* Daņiļeiko, *veiktu labāk par* citiem.

Daņiļeiko *klusēja, un visi* jutās *mazliet neērti.*

— Oļeņka, padod ābolus, — *Katja* sacīja, lai izkliedētu saspringumu.

Gurnos šūpodamās, *Olga* tuvojās *trauku* skapim. Daņiļeiko *zināja, ka* tam *trūkst roktura. No rīta nolūza, un viņš nepaguva pielīmēt.* Gribēdama slēpt šo kļūmi, Katja bija tur novietojusi gleznu. Puskailu čigānieti, kas *aplūko* vīnogas. Lai *paņemtu šķīvi ar āboliem, pietika gleznu pastumt mazliet* nostāk, *bet Olga nez kādēļ, to uzlika uz* galda. Un pēkšņi — bac, no *galda* nolidoja *pudele.*

— Saplīsa, — Sergejs sirsnīgi teica.

— *Nekas, nekas, tas uz laimi, — atsaucās Katja* un *sāka lasīt lauskas.*

— Griša, aizteci uz bodīti. *Tūdaļ, Griša aizies . . .*

— Veikals *tak* jau slēgts.

— Nekas, iedod rubli *pa virsu un dabūsi. Pie viņas ej kaut nakts vidū. Viņa tepat kaimiņos dzīvo. Vai tad tu* nezini?

— Neiešu. Kāda *velna pēc . . .*

— Tēt!

Ārā jau visu sedza nakts. Tumša, mitra, nekur neaicinoša. *Vējš šūpoja apledojušos kokus, it kā taujādams, kur tie pazaudējuši lapu rotu. Zvaigznēm* nosētā debess vērās auksti un izsmejoši. Sak, uz *kurieni saposies tādā laikā*? *Bet* Daņiļeiko *ari nekur nedomāja iet.* Degvīnu un *cigaretes viņš* bija *noslēpis* «katram gadījumam», kaut pats dzēra maz, bet *smēķēt vispār nesmēķēja. Daņi/eiko vēl no kāršu laikiem* bija pieradis *tādas mantas turēt rezervē.* Kāpdams pagrabā, viņš *nobrīnījās vien:* vai no *tiesas Katjai tas izkritis* no *prāta*? Ticamāk, ka nebija vis *aizmirsusi, drīzāk vēlējās parādīt, cik* ļoti *visi šeit pūlas Viņa dēļ. Jo labāk, kaut mazu strēķīti atpūtīšos, bet pēcāk* atnesīšu degvīnu *it kā no* bodes.

Īstenībā pagrabs nemaz nebija pagrabs, *bet gan* pirmais stāvs šai *lielajā ķieģeļu mājā, kuru* Daņiļeiko *uzcēla pats savām* rokām. *Dienā caur zemajiem logiem šeit pat gaisma iespīdēja, bet pavasarī uz flīžu* sienām *spriņģoja saules zaķīši. Ar* šīm *flīzītēm Daņiļeiko ārkārtīgi lepojās. Ar lielām grūtībām viņš tās* dabūja. Simtnieku pārmaksāja — un arī tā skaitījās liela *veiksme.* Tagad vairs ar *simtnieku cauri netiktu.*

Iesākumā pagrabs kalpoja kā darbnīca. Daņi/eiko agrāk nodarbojās ar metālkalšanu, bet kopš tā brīža, kad ievilka gāzi, viņš te *ierīkoja vannu un tualeti.* Ko tur *teikt:* milzu darbs ieguldīts; kanalizācijas *bedre vien cik izmaksāja, toties tualete uz mata kā iieiajās mājās, balta, skaista,* negribas ne ārā *nākt.*

Sameklējis lielās istabas atslēgas, Daņiļeiko *aizturēja elpu: tur, starp* krāsotajām *sienām,* atradās *viņa lielākā* aizraušanās — aizraušanās, kuras *dē/ Daņiļeiko uz visiem laikiem atstāja novārtā metālkalšanu,* aizraušanās, *kas deva viņam spēkus* ilgstoši kašķēties ar sievu par *katru šai* kaislībai *ziedotu* stundu — tur *stāvēja gluži jauns, gluži zaļš biljarda* galds. Cik daudz viltības un *neatlaidības viņam nācās likt lietā, lai pārliecinātu sievu, ka biljards viņam ir vienkārši nepieciešams! Viņš pat* nodrebēja *to* atceroties. «. . . Kāds mums no tā labums? Es sitos vai *nost, bet viņš . . . Skat, ko izdomājis vecuma galā!»*

«Ak tu, muļķe,» nodomāja Daņiļeiko. *«Pasaulē tikai tam ir vērtība, kas nenes nekādu labumu, šī biljarda dē/ man rītos gribas ātrāk* mosties.»

Daņiļeiko novietoja *divas bumbiņas vienu otrai pretī,* noglāstīja *lakoto nūju un* noliecās, *lai mērķētu.* Viņam nevajadzēja smērēt rokas ar *krītu, jo tās tāpat bija sausas un tulznainas. Viena bumbiņa ar troksni* ieslīdēja *maisiņā.*

— Nu, lūk, — *apmierināts sacīja Daņi/eiko, juzdams, kā priekā notrīs pirksti. — Katram cilvēkam ir* sava vieta dzīvē. *Bet* tagad *mēģināšu divas bumbiņas ar vienu sitienu.*

Bet vairs neizdevās. Traucēja *priekšnojauta,* ka *teju teju ieskries*

sieva un visu sabojās. Daņiļeiko *nolika nūju plauktā un* apsēdās uz ķeblīša. Nē, šodien *labāk* vienkārši *pasēdēt. Katja droši vien pēc trokšņa jau būs nopratusi, ka esmu pagrabā.*

Daņiļeiko *skatījās* uz zaļo loga *rāmi, un* kluss *prieks ielija* ķermenī. Viņš *atcerējās, kā tas viss aizsākās.*

Konveijera troksnis. Laiku pa *laikam viņš ieskatās* pulkstenī: vai *līdz* pusdienām *vēl tālu*? Pienāk *meistars* un *kliedz kaut ko tieši ausī.*

— *Ceļazīme*? *Kāda ceļazīme*? Ko? Neko *nesaprotu . . .*

— Ņem, Daņiļeiko. Pats *labprāt* b*rauktu, bet man vecā saslimusi. Trīsdesmit procentu atlaides. Tu* ne reizi neesi *braucis. Nenožēlosi, ja ne* — atdošu citam. Neviens neatteiksies.

Beidzot konveijers apstājās, un viss tapa skaidrs. *Meistars* piedāvā *braukt* uz *atpūtas* namu. *Parasti* atvaļinājuma laikā Daņiļeiko iekārtojās vēl *kādā darba vietā, lai piepelnītos. Bet te pēkšņi! Melnā jūra. Samtainā sezona.* Un āra darbi gandrīz *jau apdarīti.* Vārdu sakot, nenoturējās. Arī *sieva* negaidot *piekrita:*

— Brauc vien, kad atkal izrausies . . .

Pēc nedēļas *viņam neizturami* sagribējās *mājās. Jūra oktobrī* bija auksta, *bet ekskursijas, pastaigas un* svešie *ļaudis* drīz apnika. Par vienīgo *prieku* kļuva biljarda istaba. Viņš pats nekad *nespēlēja,* toties *tīksmi vēroja, kā to dara citi.*

— Tā, es *sitīšu no* šejienes . . . *Varbūt labāk no* apmales . . . Nē, ar *tādām bumbiņām vajag* smalki . . .

Klausoties šais sarunās, viņam šķita, ka būtu nonācis citā pasaulē. Svētku un azarta pasaulē. *Viņš priecājās par katru precīzu trāpījumu.*

Pretējā pusē uz palodzes *parasti mēdza* sēdēt *nenosakāma vecuma* blondīne. *Viņa* strādāja kādā no provinces *teātriem,* un *atpūtnieki viņu bija iesaukuši par Aktrisi. Reizumis Daņiļeiko dzirdēja kā viens otrs gribēja ar Aktrisi iepazīties.*

— Jūs esat jūrnieks? — brīnījās *Aktrise. — Ai, cik lieliski! Es vienmēr* esmu *apskau*dusi *jūrniekus.* Mums *ir radniecīgas profesijas. Vienmēr uz* čemodāna.

Vai arī:

— Uz *restorānu?* Nē, *ko jūs — diēta! Es allaž esmu apskaudusi* cilvēkus, *kas var ēst visu, kas ienāk prātā. Jūs jau rīt braucat prom? Cik žēl!* Nē, nē, pat *par* godu *jūsu aizbraukšanai nevaru.* Neizturēšu kārdinājumu, *bet diēta jāievēro.*

Daņi/eiko loti gribēja *ar viņu iepazīties. Pēcāk atnāks uz fabriku un varēs teikt: «Jā, bija mazs* romāniņš ar vienu no *teātra, protams, man ir sieva un meita, un vispār . . . Bet dikti* jauka *sieviete gan.»*

Vienreiz, pretēji paradumam, viņš sadzēra ar istabas kaimiņu un tad nolēma *iepazīties ar Aktrisi.*

— Kādēļ . . . Kādēļ *jūs nespēlējat?*

— Biljardu? Ko jūs, man vienkārši patīk skatīties, — un viņa tik

valdzinoši paskatījās, ka Daņiļeiko *sajuta, cik loti gribas sākt* jaunu *dzīvi.*

— Man arī *patīk skatīties.*

— *Jūs laika*m *strādājat* smagu *garīgu darbu,* tādēļ arī *jūtat* vajadzību *izklaidēties.*

— *Tā ir, — Daņiļeiko apstiprināja.*

— *Ja nav* noslēpums — kas *jūs esat pēc profesijas?*

Daņiļeiko visiem spēkiem *centās atsaukt atmiņā kādu filmu, kur notiek iepazīšanās. Vīrietis stāsta, kā viņš raksta grāmatu, bet patiesībā ir grāmatvedis. Vai arī muld, ka strādā vēstniecībā.* Vārdu *sakot, kaut ko tādā stilā. Skaisti un romantiski. Atbilde radās pati no sevis.*

— *Ziniet, tas ir noslēpums,* — Daņiļeiko *pasmaidīja, nožēlodams, ka nav ielicis zelta* zobu. *Ieekonomējis.*

— *Es dievinu noslēpumus!* — iesaucās *Aktrise, pārmezdama kāju pār kāju.*

Daņiļeiko ievēroja, kā viņas kleitas *dziļais šķēlums piepildījās ar skaisto kāju līdz pat gurnam. Mazliet virs ceļa* rēgojās *milzīga brūna dzimumzīme un drusku augstāk vesels klājiens mazītiņu dzimum-zīmīšu.*

— *Izskatās pēc Kuri/u salām,* — Daņiļeiko *sacīja, ar pirkstu norādīdams uz šiem brūnajiem punktiņiem.*

— *Cik jūs esat amizants! — iesmējās Aktrise, i* nedomādama *sakārtot kleitu.*

Šai brīdī biljarda istabā iegāzās jauns *spēlmaņu bars* un *saruna pārtrūka.*

Kopš tās dienas Daņiļeiko neiedrošinājās *tuvoties Aktrisei. Viņš tikai retumis uzmeta* skatienu viņas *lielajām,* skumīgajām acīm un *apmierināts secināja, ka Aktrise it kā gaida kādu. Daņi/eiko pat* sāka domāt, *ka sieviete nāk šurp viņa* dēļ. Vēlāk sāka *izskatīties, ka Aktrisi kaut kas kaitinātu, bet vēl vēlāk notika pavisam nepatīkams* gadījums. No *kauna pat nācās ātrāk aizbraukt.*

Kādu dienu biljarda istaba izrādījās gluži tukša. Daņiļeiko *žigli uzskrēja pa kāpnēm un paziņoja šo patīkamo jaunumu savam kaimiņam.*

— *Iesim, paspēlēs*im, -— kaimiņš bija *ar mieru,* — es arī ne reizi neesmu *mēģinājis.*

Bumbiņas veidoja *aizvien jaunus* un jaunus *zvaigznājus.*

— Cik *skaisti, — priecājās* Daņiļeiko, — *nekad netiku* domājis, ka tas ir *tik lieliski!*

Šo frāzi viņš atkārtoja pēc katra sitiena, un ikreiz kaimiņš saprotoši atsaucās:

— *Spēle!*

Lēnām sāka pulcēties biljarda istabas pastāvīgie apmeklētāji. Nosusināja rokas ar *krītu, nepacietīgi izvingrināja pirkstus.*

«Izbojāja mums visu prieku,» zūdījās Daņiļeiko. *«To tik* gaida, *lai viens no mums izlidotu.»* Bumbiņas *ripoja pa* galdu *turpu šurpu, veidojot arvien jaunus zvaigznājus, bet neviena no tām neieripoja* maisiņā.

— *Tā jau mēs līdz rītam* gaidīsim, — beidzot sacīja viens nepacietīgais. *Pārējie klusu* iesmējās.

Daņi/eiko pat nosvīda no sasprindzinājuma, *tik loti viņš pūlējās nepalikt kaunā. Turklāt* kaut kur zāles *pašā stūrī jautās Viņas elpa. Bet istabas kaimiņam klājās* vēl *plānāk*. Bumbiņas lidoja *pāri bortam, dažbrīd pat vairākas reizē. Tā kā nebija jaunu* bumbiņu, ko *likt vietā, spēle turpinājās* vienlīdzīgi: *nulle — nulle.*

— *Varbūt atliksiet partiju? — atkal jautāja* nepacietīgais. — *Jau pusotru stundu* gaidām.

Te piepeši Daņiļeiko izdzirda Viņas balsi.

— *Klusāk, klusāk! Vai tad nav interesanti paskatīties, kā spēlē izlūks? Viņš tikai izliekas, jo nedrīkst sevi atklāt.*

Atskanēja draudzīgi smiekli. Aktrises replika tika uztverta kā aicinājums *paņirgāties par jauniņajiem.*

— *Turi taču nūju* augstāk, tā tev nav *maksķere! Varbūt labāk iemet bumbiņu ar* roku? *Mēģini no* apmales, *tik vienkārši* sitieni *apkauno profesionāli. Spēlējiet, kamēr rezultāts būs* viens — *nulle.*

Šai mirklī Daņi/eiko pārliecās pāri galdam un *mērķēja uz* «simtprocentīgu» *bumbiņu. Iemest to ar roku viņš kaunējās.* Liecoties *pār* galdu, viņš ar elkoni nejauši *izgrūstīja pārējās* bumbiņas, *«simtprocentīgā» aizripoja garām, bet tā, kuru viņš pagrūda ar elkoni, ieripoja maisiņā. Visi atzina, ka Daņi/eiko* uzvarējis.

— Sen jau *tā vajadzēja,* — bilda nepacietīgais un *izrāva Daņi/eiko* kaimiņam no *rokām nūju.* — Tagad es cīnīšos ar čempionu. Atkal atskanēja *skāņi smiekli. Likās, ka zālē dimdētu tā ūdenskrituma troksnis, kuru viņi nesen* redzēja *ekskursijā. Bet Daņi/eiko nedzirdēja nenieka. Viņš nolika* malā *nūju un paskatījās uz Aktrisi. Viņa smējās vēderu turēdama.*

Daņi/eiko uzmeta acis pulkstenim. Nu gan aizsēdējosI Taču šīs atmiņas bija tik patīkamas. Viņš uzmanīgi apklāja galdu ar *pārvalku un pēdējo reizi noglāstīja biljarda galda kājiņas.*

— Nekas, drīz *jūs visi redzēsietI — viņš* piedraudēja *nezin kam.*

Kad Daņiļeiko *atgriezās viesistabā ar degvīna pudeli, Sergejs*

jau posās *mājup. Katja pārmetoši pašūpoja galvu* — «par vēlu, *draudziņ», un* Daņiļeiko saprata, ka *sieva dzirdējusi troksni* pagrabā.

— *Varbūt . . . varbūt palīdzēt novākt traukus?*

— *Pati* novākšu, — *sieva atmeta ar roku, bet viņas balss neskanēja aizkaitināti. Acīmredzot ar precību lietām viss kārtībā.*

Naktī Katja iegrūda vīram dunku sānos:

— *Būtu metis pie malas šito spēlīti, Grišeņka. Neesi vairs mazais bērns.* No *metālkalumiem vairāk bija jēgas. Un cilvēki pirka. Atceries, tikai tev vienam izdevās tik skaista perlamutra nokrāsa.*

— *Tu par kalumiem runā? — atsaucās Daņi/eiko. — Pati taču sacīji,* ka man *trūkst riģinalitātes. To vien borēji rītā vakarā.* Tagad *nekurni.*

— Aiz muļķības tā sacīju, Grišeņka. To *man viens* bārdainis

pateica. No apsveikuma kartiņām zīmējumus noskatīt neesot nekāda māksla. Riģinalitātes trūkst. Ja tu nenoskatītu no *kartiņām, tad cita lieta. Nu, varbūt* no reti *sastopamām, ko mūsu* kioskos nepārdod. *Ko, Griša? Tad arī neviens* neiedomātos, ka *tu esi zīmējumu caur papīru nokopējis.*

— Nē, *Katja, nevaru,* — atbildēja *Daņi/eiko, — kalumi man apnikuši.*

— Bet cilvēki taču pirka, ko?

Daņi/eiko izlikās aizmidzis.

— *Griša, dzirdi, Griša? — čukstēja sieva.*

— Ko *vajag?*

— Bet vai *tu nevarētu iztikt bez metālkalšanas un* biljarda?

— Nevaru.

— Kādēļ?

— Man *kaut kas trūkst, Katja. Pats* nezinu, kas. *Trūkst un viss. Guli, man rīt agri* jāceļas. *Fabrika nav* tava *noliktava* — sēdi un *sargā. Ja neatpūtīšos, salaidīšu* darbu *grīstē* un konveijers apstāsies.

Naktī Daņi/eiko redzēja brīnišķu sapni. Sākumā, *kā parasti, viņš saņēma* desmitiem *kurpju. Tad* ņēma pulverizatoru *un pūta ēnas uz* tām. *Un pēkšņi kurpes* pārvērtās *kailos atpūtniekos. Tie izskatījās gaužām maziņi un pavisam neiesau/ojušies.*

— *Tūlīt, tūlīt,* — sacīja *Daņi/eiko,* apšļakstīdams viņus ar *brūno krāsu.*

Viņš labpatikā noraudzījās *uz savu darbu* — tagad *cilvēciņi izskatījās pēc īstiem atpūtniekiem. Tajās* vietās, *kur pienācās būt* peldbiksēm un *krūšturiem, Daņi/eiko atstāja baltus plankumus.* Pēkšņi nez no *kurienes uzradās* Sergejs *zirga* mugurā. *Viņš bija tērpies kā kazaks un arī pats izskatījās līdzīgs pazemes pārejā uz* sienas attēlotajam kazakam.

Sergejs rāva viņam no rokām atpūtniekus *un pārvērta tos šokolādes* konfektēs.

— Vēl, *vēl, — prasīja Sergejs, ēzdams* atpūtniekus. To *darīdams, viņš pretīgi mirkšķināja savas bālās skropstas.*

«Ko tu *dari?» Daņi/eiko gribēja kliegt. «Es taču neizpildīšu plānu!» Bet vārdu* vietā *izspurdza putni.* Tie *lidoja uz visām pusēm un* kļuva *arvien lielāki. Tad Sergejs nez no* kurienes *izrāva* ieroci un sāka *šaut. Ložu vietā no stobra ripoja biljarda* bumbiņas. *Viena* bumbiņa *trāpīja viņam pa skaustu. Daņi/eiko sajuta, cik mērķtiecīgi krīt lejup, bet Sergejs pārvērtās par milzi.*

«Es nekrītu, es tikai kļūstu mazāks,» Daņiļeiko *apjēdza, juzdams, ka pārvēršas par putnu.*

— Redz, kur tu *esi!* — iekliedzās Sergejs. — *Šņabi atnesi?*

Ar milzīgu roku viņš gribēja satvert Daņi/eiko. *Par vēlu* — viņš jau bija *panācis* lidojošos *putnus. Tos vajadzēja* brīdināt, *lai* neieskrien būrī.

Vējš *patīkami glāstīja* spalvas. Cik *lieliski tā lidot, kurp* ienāk *prātā! Var sākt visu no sākuma. Cik* lieliski sākt *visu no* sākuma! *Kāpēc es agrāk*

nemēģināju? *Jābrīdina putni, lai neielido būrī. Cik lieliski* lidot, *kurp ienāk prātā!*

Tulkojusi EVA RUBENE

Karels Sīss dzimis 1946. gada, beidzis Ekonomikas augstskolu Prāga, strādājis presē un izdevniecībās par redaktoru. Viņa dzejoļu krSjumi: «Ņūtons ābolu neražas gadā» (1969), «Pusatvērtais eņģeli»» (1972), «Ilgais ardievu» (1 977), «Atmiņas pasta baloži» (mīlas lirikas izlase, 1978), «Amerikāņu grāmatvedība» (1980), «Ievelc elpu un lido» (1980), «Atomapmetnis» (1986).

Septiņdesmitajos gados Sīss blakus J. Peterkam un J. Zāčekam kļūst par vienu no «jauno dzejas» līderiem. Tas ir laiks, kad daudzi dzejas meistari un mācekļi klusē un dzejā negaidot pašķiras brīva telpa, pat zināms vakuums. Dzeja Eiropā nu jau divarpus gadsimtus bijusi «dumpja parole», un jaunai dzejnieku paaudzei aizvien jānāk ar dumpi pret «dzejas metriem». Bet kā lai dumpojas, ja «ceļi vaļā»? Kā lai apstrīd «klusēšanas solījumu» devušos?

Tātad bija jāatrod sava «dumpja parole». Karels Sīss: «Kā paši slavenākie čehu zemes augļi tiek kopš senseniem laikiem cienītas trīs lietas: alus, gurķi un dzeja.» «Jauno dzejas» programmā lielu lomu spēlē «demokrātiska gaume» un veselīgs cinisms, cilvēka psiholoģijas un bioloģijas «slēpto pušu» deklaratīva atsegšana. Viņu žargonā valda literāras erudīcijas un eksperimentālas vulgaritātes sakausējums. Ja sešdesmito gadu dzeja bija īsts vēlīnā modernisma zieds, tad septiņdesmito gadu jaunie dzejnieki agri apzinājās sevi par postmodernisma pārstāvjiem, šajā ziņā aizsteidzoties priekšā daudzu citu Eiropas tautu dzejai. Ja sešdesmito gadu vadošie dzejnieki nāca ar politisko liberālisma platformu un «mūsdienu atsvešinātības» problēmas studijām, tad Sīsa paaudze asi noliedza gan «liekulīgo» šifrēto dzejas dialektu («pašam atklātu valodu!»), gan pašus «elitāros, ielas cilvēkam svešos» liberālisma ideālus. Privātbūšanas un patērētāju noskaņojuma apstākļos septiņdesmito gadu dzeja nostājās privātistu un oportūnistu pozīcijās, reabilitēja patērētāju — «zemes sāli», ievilka viņu rotaļīgajā «erotikas dumpī», lai vēlāk, kas zin, izpļaukātu to ar viņa paša roku.

Kad ap 1980. gadu aktuālajā dzejas procesā atgriežas čehu «modernās klasikas» kodols — vēlākais Nobela prēmijas laureāts J. Sēferts, J. Skācels, O. Mikulāšeks u. c. —, viņi sastapa priekšā sevis cienīgus konkurentus, kuri viņu prombūtnes laikā bija augstu noturējuši dzejas karogu.

Veltījumus nedrukāsim — taču šo un visas turpmākās mūsdienu čehu dzejas publikācijas, kuras kopā ar kolēģiem gatavosim turpmākajos mēnešos, veltīsim mūsu pirmā bohēmista un slovākista, no dzīves pāragri aizgājušā Daiņa Gai|a piemiņai.

ATDZEJOTĀJS

LĒKME

Cik meiteņu Ies te garām kādu vienu vai divas tu varētu dabūt I tad vajag veiklas kājas un nasku mēli

Bet laukumu dzejolī notvert kā cilpā — neiznāk

Traks no mīlas alkām ej tālruņa būdā upurēt puskronu kā tādu misiņa dievmaizīti

Jūs kuriem kāpinu pulsu karsēju asinis

elpas buldogu raisu no siksnas —

Man pašam gribētos!

Ak dievs kam liec lai man caur pirkstiem plūst viss ko citi izdzīvo kas citus dzīvina

Kādē| tu esmes krūtis kar tik augstu!

Bet manā bloknotā neviena numura

ORVILS RAITS

Mēs esam iesūkti zemē

kā slepena vienošanās iesūcas dzēšpapīrā

Vairumam Parkas lemj:

pūt savu elpu un staigā

Un tikai vienam tās pavēl:

ievelc elpu un lido!

Tāds Iet pa zemi

kā pa karstu plīti

kaut kur viņa smadzenēs raisās

rudimentāri spārni

To švīksti viņu savi|ņo vairāk

nekā viņa mī|otās sirdspuksti

Tā nu tie abi ar brāli dodas uz Ziemejkarolīnu

tukšajos klajos ap punktu ko angliski sauc Kitty Hawk

kur vienīgie liecinieki ir jūras acu baltumi

gada lielāko da|u smiltāju apžilbināti

un 1903. g. 17. decembrī

gaisā gan

tad nosēžas tad atkal atraujas

atkal zemē un paceļas trešoreiz

Viņa liktenis vairs viņa neizbēgs

Josta kas pirmoreiz savilkusies ap gravitācijas viduci

ir 163 metrus gara

TROJA ASTOŅOS VAKARA

Baloži vēl gozējas

uz tilta balstiem

gads nepaies tas būs noārdīts

Tie no Lielās Prāgas

kuri mirs rīt no infarkta

šodien vēl iepērk ilgi uzglabājamus produktus Un tu kurš netici ka dzeja zūd reizē ar papīra kristāliskā režģa sairumu tu raksti šo pantu
CAUR LODZIŅU

KARELS SĪSS

Atdzejojis ULDIS BĒRZIŅŠ

Lūkojos kaimiņu dārzā
kur Hana man sniedza pār sētu
agros vasarābolus
Arī tagad ābele apbērta
ābolu lampioniem
Pa dārzu skrien Haničkas līgavainis
karavīrs — viņas tēva padotais —
un līdzās skrien mans dēls
kuru no manis šķir ceturtdaļķieģeli biezs mūris
Kā viņa tagad skūpstā kā atdodas!

Distrofiska sagadīšanās kurai mana dziņa uzšļāca treknu mērci peldētavā mūs ieveda blakus kabīnēs mūs šķir tikai pirkstu biezs dēlis un ošzara acs

pubertātes vecuma zēni jau paguvuši pacelt tai plakstu pirmoreiz ieraugu manas pirmās mīļākās balto augumu

HERAKLA VAROŅDARBI

Sirds vājums
kurš tev uznāca šorīt
lika šūpoties gleznām spoguļiem noreibt
Mitrs dvielis ap krūtīm melu detektors

Nē Mēness kalnos tu nekāpsi nākotnē un tajos no miesas un asins arī nē

Turpmāk tu tik vairs guļus raudzīsies tālēs atmiņas pasta baloži aplidos tavas takas un kalnu gāles

1944

Nāk Vētra Kura Plosīsies Visapkārt bet Čehijā pie tam vēl sadauzīs dārgu aparatūru Misiņš laistās grezni kā ugunsdzēsēju depo ak kā tas liesmoti! liepas

vai (ievērojami priekšdatētā!) Oldržiha ozola paēnī! Pie galdiņa es apkalpoju Anglijas karali kamēr čehu ķēniņš peldēja krietnus pārsimt gadus pārsimt metrus zem Lētas ūdenslīmeņa Un taču posts tiem kuri lietus un vēju vietā uzņemas nodiktēt tautas likteņstilistikas vingrinājumu

ĪSLAICĪGA PAZĪSANAS

Izbraukums beidzies Es pie savējiem tu pie tavējiem Kā divi zari no stakles kā divas ugunscūskas

kuras lien uz saviem izkaltušajiem midzeņiem

DŽEIMSS G. BALARDS

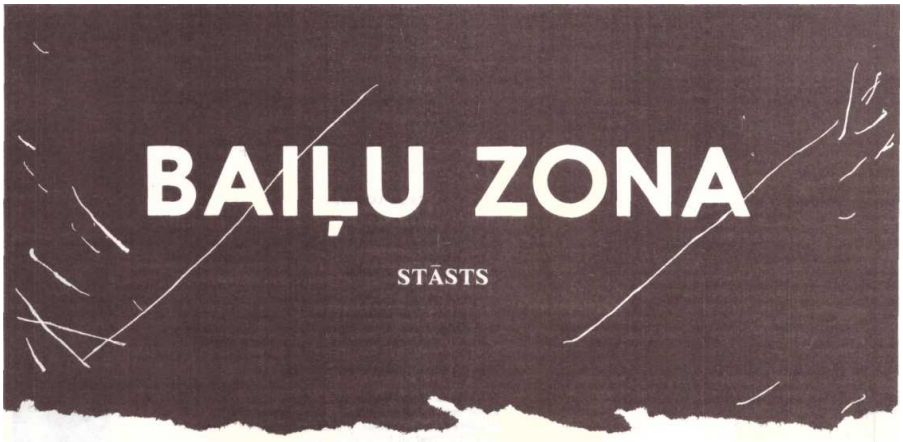

Larsens visu dienu bija gaidījis psihologu Beilisu, kurš dzīvoja blakus, Šveices mājiņā. Garais, mūždien īgnais un nevērīgais Beiliss iepriekšējā dienā bija tikai pamājis ar injekciju š|irci un pateicis, ka varbūt atnākšot. Larsens gan tīri labi zināja, ka viņš atnāks, jo gadījums bija pārāk interesants, lai to varētu atstāt bez ievērības. Beilisam tas noteikti likās tikpat svarīgs un nozīmīgs kā viņam pašam.

Taču pašlaik nervi bija jābendē viņam — Larsenam, jo līdz pat trijiem pēcpusdienā Beiliss vēl netika rādījies. Ko gan viņš varēja darīt. Sēdēt savā istabā ar baltajām sienām un kondicionēto gaisu un klausīties Bartoka kvartetus? Larsenam neatlika nekas cits, kā staigāt apkārt pa māju no vienas istabas uz otru līdzīgi tīģerim krātiņā. Viņš ātri pagatavoja otrās brokastis — kafiju un trīskāršu amfetamīna* devu, ko paņēma no slēptuves, par kuru Beiliss pagaidām droši vien tikai neskaidri nojauta. Ak dievs, viņam taču bija nepieciešami stimulatori pēc milzīgā barbiturātu** daudzuma, kuru Beiliss bija viņam injicējis pēc lēkmes. Mēģinādams atrast nodarbošanos, viņš sāka lasīt Krečmera «Psiholoģisko analīzi» — smagu, ar grafikiem un tabulām pilnu sējumu. Beiliss gribēja, lai viņš to izlasa, jo tas palīdzēšot aizpildīt robus viņa zināšanās. Larsens veltīja tam pāris stundas, bet tā arī nebija ticis tālāk par priekšvārdu trešajam izdevumam.

Ik pēc brīža viņš gāja pie loga un skatījās caur žalūzijām, cerēdams blakus mājā saredzēt kaut visniecīgākās dzīvības pazīmes. Tālāk skatienam pavērās saules apspīdētais tuksnesis, uz kura fona Beilisa «Pontiac» sarkanie stabilizatori atgādināja greznas feniksa spalvas. Pārējās trīs mājiņas bija tukšas. Šis māju komplekss piederēja elektronisko ierīču ražošanas kompānijai, kurā viņi ar Beilisu strādāja par tādu kā spēku atjaunošanas centra vecākajiem darbiniekiem un nogurušiem «domātājiem». Tuksnesi viņi bija izvēlējušies tādē|, ka tā psiholoģiskā ietekme atbilda nullei. Divas trīs dienas, kas pavadītas, laiski lasot grāmatas, vērojot nemainīgo horizontu, paaugstināja darbaspējas līdz normālam līmenim.

Tomēr šajās divās dienās Larsens bija *jau gandrīz* sajucis prātā. Vienīgā laime, ka turpat līdzās atradās Beiliss, kuram vienmēr bija kaut kas padomā. Tiesa gan, Beiliss bija paviršs savu pacientu uzraugs — viņš tos atstāja pašu ziņā. Patiesībā Larsens pats sev uzstādīja diagnozi. Beiliss tikai iešļircināja zāles, iemeta viņam klēpī Krečmera grāmatu un deva šādus tādus vispārīgus padomus.

Varbūt viņš kaut ko gaidīja?

Larsens iedomājās, ka, ar kaut ko aizbildinoties, varētu piezvanīt Beilisam. Viņa telefona numurs «0» bija pat aicinošs. Tad Larsens izdzirdēja ārā noklaudzam durvis un ieraudzīja psihologa garo, stūraino figūru tuvojamies pa betonēto celiņu, kas savienoja abas mājas.

' — amfetamīns — sintētisks smadzeņu darbības stimulators. ' — barbiturāti — medikaments ar nomierinošu iedarbību.

Spožaja saules gaismā viņš gaja domīgi pieliecis galvu. Gandrīz vilies, Larsens mēģināja izdomāt, kas gan ārstam varētu būt padomā. Diez vai viņš pārstās dot barbiturātus? Varbūt izmantos hipnozi? «Hipnozes ietekmēts, es vēl sākšu skūties, stāvēdams uz galvas,» Larsens nodomāja.

Viņš ielaida Beilisu, nervozi un satraukti rosīdamies ap viņu, un abi iegāja atpūtas telpā.

«Pie velna, kur tu tik ilgi kavējies?» Larsens jautāja. «Vai zini, ka pulkstenis jau gandrīz četri?»

Beiliss apsēdās pie mazā rakstāmgaldiņa istabas vidū un ar kritisku skatienu pavērās visapkārt. Larsenu tas aizskāra, taču viņš centās to neizrādīt.

«Protams, es to zinu. Esmu informēts par laiku. Nu, kā tu jūties?» Beiliss norādīja uz krēslu ar taisnu atzveltni, kas bija pagriezts pret viņu. «Sēdies un mēģini atslābināties.»

Larsens rikai nepacietīgi pamāja ar roku. «Kā lai es atslābinos šeit, nīkuļojot un gaidot, kad ies gaisā nākamā bumba?» Tad viņš sāka stāstīt, kā pavadījis iepriekšējās divdesmit četras stundas. Stāstīšana viņam sagādāja patiku, un viņš papildināja to ar dāsniem komentāriem un secinājumiem no savas *puses*.

«Vispār pagājušā nakts bija vieglāka. Domāju, ka esmu nonācis jaunā stadijā. Viss sāk nostabilizēties: es vairs visu laiku neskatos atpakaļ pār plecu, esmu atstājis visām istabām durvis vaļā, un, pirms ieeju kādā no tām, sagatavojos, *mēģinu* iztēloties *tās* dimensijas, lai atkal nejustos pārsteigts. Agrāk es mēdzu atvērt durvis un vienkārši mesties iekšā kā tukša lifta šahtā.»

Larsens staigāja turp un atpakaļ, krakšķinādams pirkstu kauliņus, kamēr Beiliss viņu puspievērtām acīm vēroja. «Esmu pilnīgi drošs, ka lēkme vairs neatkārtosies,» Larsens turpināja. «Vislabāk būtu, ja es tūlīt pat atgrieztos rūpnīcā. Galu galā, kāda jēga sēdēt šeit un nekā

nedarīt? Es jau jūtos tīri labi.»

Beiliss pamāja. «Bet kādēļ tad tu esi tik nemierīgs?»

Larsens nokaitināts sažņaudza rokas dūrēs, viņš gandrīz dzirdēja artēriju pulsējam deniņos. «Es neesmu nemierīgs! Dieva dēļ, Beilis, es domāju, ka pacients un ārsts kopīgiem spēkiem stājas pretī slimībai, aizmirstot savas rakstura dīvainības un uzņemoties vienādu atbildību. Bet tu mēģini izvairīties ...»

«Nemēģinu,» Beiliss viņu asi pārtrauca. «Es atzīstu, ka esmu par tevi pilnā mērā atbildīgs, un tādēļ arī vēlos, lai tu paliec šeit līdz tam laikam, kamēr nonāksi saskarsmē ar to radījumu.»

Larsens nicīgi nošņācās. «Ar to radījumu! Tu gribi, lai izklausās kā šausmu filmā. Tā bija vienkārša halucinācija. Bez tam es neesmu pārliecināts, vai vispār kaut ko redzēju.» Viņš parādīja uz loga pusi. «Es ātri atvēru garāžas durvis un spožajā saules gaismā varēju tikpat labi ieraudzīt parastu ēnu un noturēt to par halucināciju.»

«Bet tu to aprakstīji diezgan detalizēti,» Beiliss iebilda. «Tu aprakstīji *matu* krāsu, ūsu formu, biji pat ievērojis, kā izskatās viņa drēbes.»

«Tur vainojama iztēle. Arī sapņos mēs it kā redzam daudzas detaļas.» Larsens pastūma krēslu malā un noliecās pār galdu. «Un vēl kas. Es jūtu, ka tu neesi pilnīgi atklāts pret mani.»

Abu skatieni sastapās. Beiliss kādu brīdi vērīgi pētīja Larsenu *un* pamanīja, ka viņa acu zīlītes iepletušās.

«Nu,» Larsens gaidīja godīgu atzīšanos.

Taču Beiliss izlikās to nesaprotam. Viņš aizpogāja žaketi un devās uz durvju pusi. «Es atnākšu rīt. Galvenais — centies atgūt mieru. Es negribu tevi uztraukt, Larsen, bet šī problēma var izrādīties daudz sarežģītāka, nekā tu domā.» Viņš cienīgi pamāja un izslīdēja pa durvīm, pirms Larsens paspēja kaut ko pateikt.

Tad viņš piegāja pie loga un vēroja caur žalūzijām, kā psihologs ieiet mājā. Saule, kas uz brītiņu bija pazudusi, atkal apspīdēja tuksnesi. Pēc dažām minūtēm pāri celiņam uz viņa mājas pusi jau sāka plūst kāda Bartoka kvarteta nervozās, gaudulīgās skaņas.

Larsens piegāja pie sava galda un, nikni izvērsis elkoņus, apsēdās. Beiliss viņu kaitināja ar savu neirotisko mūziku un neprecīzajām diagnozēm. Larsenam radās vēlēšanās tūlīt iesēsties mašīnā un taisnā ce|ā braukt atpaka| uz rūpnīcu. Kaut gan Beiliss bija augstāka ranga darbinieks un droši vien atbildīgs par Larsenu. Bez tam piecas tuksnesī pavadītās dienas atmaksāja viņu kompānija.

Viņš pavēroja kluso istabu, horizontālās ēnas uz sienām un ieklausījās gaisa kondicionētāja pieklusinātajā dūkšanā. Strīds ar Beilisu viņu uzmundrināja un deva pašpaļāvības sajūtu. Tomēr sasprindzinājuma un nemiera sekas bija jūtamas, un viņam bija grūti atkal un atkal nepaskatīties uz guļamistabas un virtuves atvērtajām

durvīm.

Larsens ieradās šeit pirms piecām dienām, novārdzis un pārguris, atrazdamies uz nervu sabrukuma sliekšņa. Jau trīs mēnešus viņš bez pārtraukuma strādāja pie grandioza komplicēta smadzeņu aizstājēja, kuru kompānijas perspektīvo projektu nodaļa būvēja vienai no vadošajām ar psihiatriju saistītajām iestādēm. Tā bija precīza, elektroniska CNS kopija, kurā katru muguras smadzeņu sastāvdaļu aizstāja atsevišķs kompjūters. Citos kompjūteros atradās atmiņas centri, kuros bija iekodētas tādas cilvēka psihiskās funkcijas kā miegs, agresivitāte, sasprindzinājums un citas. Bija arī speciāli bloki, kurus varēja pieslēgt CNS aizstājējam, lai modelētu atsevišķus sindromus un apziņas stāvokļus — jebkuru psihisko kompleksu pēc izvēles.

Konstruēšanas brigādes, kas strādāja ar šo modeli, atradās pastāvīgā Beilisa un viņa asistentu uzraudzībā. Iknedē|as pārbaudes bija sākušas uzrādīt Larsena pieaugošo pārpūli un spēku izsīkumu. Beigu beigās Beiliss viņu uz laiku atbrīvoja no darba pie projekta īstenošanas un nosūtīja uz tuksnesi, lai viņš tur divu trīs dienu laikā varētu atgūt spēkus.

Larsens priecājās, ka ticis prom no saspringtā darba. Pirmās divas dienas viņš bezmērķīgi klīda ap tukšajām mājiņām, labprātīgi piebāzis sevi ar Beilisa iedotajiem barbiturātiem. Viņš vēroja tuksneša līdzenumu, gāja gulēt pirms deviņiem un cēlās tikai pēcpusdienā. Katru rītu no attālās pilsētiņas atbrauca kalpotāja, lai uzkoptu istabas un atstātu pārtikas produktus. Bet Larsens viņu nekad neredzēja. Viņš jutās priecīgs, ka beidzot ir viens. Labprātīgi atteicies no kontaktiem ar citiem cilvēkiem un |aujot smadzeņu darbībai ieiet parastajā, dabiskajā ritmā, viņš gaidīja, ka drīz pašsajūta normalizēsies.

Taču pirmais cilvēks, ko viņš ieraudzīja, likās ieradies no drausmīgiem murgiem.

Vēl tagad Larsenam, atceroties to, pārskrēja drebu|i.

Trešajā dienā pēc lenča viņš bija sadomājis apskatīt vecās kvarca raktuves tuksnesī vienā no kanjoniem. Priekšā stāvēja apmēram divu stundu brauciens, un termosā viņš sagatavoja martini ar ledu. Garāžas durvis atradās tieši blakus virtuves sānu ieejai. Tās bija paceļamas uz augšu un ielocījās zem jumta.

Larsens aizslēdza mājas durvis, uzrāva līdz augšai garāžas durvis un izbrauca mašīnu uz celiņa. Ejot atpakaļ pēc termosa, viņš garāžas stūrī ieraudzīja benzīna kannu. Larsens padomāja un nolēma, ka ar lielāku benzīna rezervi varēs aizbraukt nedaudz tālāk. Tad viņš aiznesa kannu līdz mašīnai un nāca atpakaļ aizvērt garāžas durvis.

Rullīša mehānisms nebija ļāvis tām uzslīdēt līdz pašai augšai un apakšmala bija palikusi zoda augstumā. Ar visu svaru uzgūlies uz roktura, Larsens tās novilka pāris collas zemāk, bet pavisam ciet nedabūja. Žilbinošā saules gaisma atstarojās metāla pane|os. Satvēris

ar rokām durvju apakšu, viņš stūma tās augstāk, lai iegūtu lielāku inerces spēku.

Durvju apakšējā mala tagad atradās kādas sešas collas virs viņa acīm, un Larsens ielūkojās garāžas pustumsā.

Ēnā pie pretējās sienas blakus darbagaldam bija redzama neskaidra, taču neapšaubāmi reāla cilvēka figūra. Nekustīgi, rokas gar sāniem nolaidis, tur stāvēja kāds vīrietis *un* vēroja *Larsenu.*

Mugurā viņam bija plāna auduma viegls krēmkrāsas uzvalks, uz kura bija redzamas dīvainas ēnas. Mazliet īpatnēji izskatījās viņa zilais sporta krekliņš un divkrāsainās sporta kurpes. Viņš bija plecīgs, biezām ūsām, un viņa acis raudzījās tieši Larsena virzienā, taču radās iespaids, ka skatiens fokusēts kaut kur starp viņiem abiem.

Joprojām turēdams durvis abām rokām, Larsens apstulbis blenza uz svešinieku. Nevarēja būt, ka viņš ienācis garāžā no ārpuses, jo tai nebija ne logu, ne citu durvju. Šī cilvēka stājā jautās kaut kas agresīvs.

Pārbijies, Larsens pakāpās atpakaļ. Tad viņš saprata, ka tumšās līnijas uz uzvalka ir nevis ēnas, bet gan aiz svešinieka esošā darbgalda kontūras.

Šī cilvēka drēbes un ķermenis bija caurspīdīgi! Pēkšņu šausmu pārņemts, Larsens norāva garāžas durvis līdz galam lejā, aizšāva aizbīdni un piespieda tās ar ce|iem.

No sasprindzinājuma gandrīz sastindzis, nosvīdis, ar grūtībām elpodams, viņš tā turēja durvis, kamēr piebrauca Beiliss.

Larsens paklaudzināja pa galdu, tad piecēlās un iegāja virtuvē. Trīskāršā amfetamīna deva, ko viņš lietoja kā pretlīdzekli barbiturātiem, lika viņam nepārtraukti darboties un deva pat pārāk lielu enerģiju. Viņš ieslēdza kafijas kannu, atkal izslēdza to, iegāja istabā, apsēdās uz gultas un paņēma Krečmera grāmatu.

Sajuzdams pieaugošu nemieru, viņš tomēr piespieda sevi izlasīt dažas lappuses. Bija grūti saprast, kāds šai grāmatai sakars ar viņa psihisko stāvokli. Tajā galvenokārt bija aprakstīti smagas šizofrēnijas un paranojas[1] gadījumi. Viņam taču bija tikai pārmērīga sasprindzinājuma izraisīts īslaicīgs apziņas traucējums. Bet kāpēc Beiliss negrib to saprast? Likās, ka viņš vēlas panākt, lai iestājas galēja krīze. Droši vien viņš, būdams psihologs, zemapziņā gribēja nonākt pacienta lomā.

Larsens nolika grāmatu malā un paskatījās ārā pa logu uz tuksneša pusi. Pēkšņi viņam sāka likties, ka istaba ir kļuvusi tumša, viņu tā nomāca. Larsena apspiestā agresivitāte lauzās uz āru. Viņš piecēlās un izgāja ārā svaigā gaisā. Ejot uz gredzenveidīgā celiņa pusi, viņam radās iespaids, ka pusaplī izkārtotās mājiņas ir nesamērīgi saplacinātas. Aiz muguras neskaidri iezīmējās milzīgo kalnu silueti. Spilgti zilās debesis karstajā gaisā mazliet virmoja. Milzīgo kalnu ēnas vietām aizsedza tuksneša spilgtās krāsas. Larsens atskatījās atpaka| pār

plecu uz mājiņām. Vienīgā cilvēka klātbūtnes pazīme bija Beilisa iemīļotās mūzikas neharmoniskās skaņas. Visa apkārtne pēkšņi sāka likties nereāla.

Larsens sajuta dīvainu satraukumu, it kā būtu aizmirsis izdarīt kaut ko svarīgu, bet nevarēja atcerēties, ko īsti. Viņš mēģināja atsaukt atmiņā visu, ko bija darījis pirms iziešanas ārā, bet tas nepalīdzēja. Tad viņam ienāca prātā, ka varbūt palikusi ieslēgta elektriskā kafijas kanna.

Viņš pagriezās un devās atpakaļ. Piegājis tuvāk, viņš ievēroja, ka atstājis va|ā virtuves durvis. Tad viņš ieskatījās pa atpūtas istabas logu.

Uz gultas, sakrustojis kajas, sedeja kāds vīrietis, kura seju aizsedza Krečmera sējums. No sākuma Larsenam ienāca prātā, ka ciemos, kā solījies, atnācis Beiliss. Viņš jau gribēja iet iekšā uzvārīt kafiju, bet Beilisa mājiņā taču vēl joprojām skanēja mūzika ...

Viņš uzmanīgi aizgāja atpakaļ līdz logam. Svešinieka seja' nebija redzama, bet uzreiz kļuva skaidrs, ka tas nav Beiliss. Mugurā svešajam bija tas pats vasaras uzvalks, kuru Larsens bija redzējis pirms divām dienām garāžā, kājās — tās pašas divkrāsainās kurpes. Bet šoreiz to nekādi nevarēja nosaukt par halucināciju — gan rokas, gan apģērbs izskatījās reāli un taustāmi. Viesis sakustējās, sakārtoja spilvenu un pāršķīra nākamo lapu.

Pulsam paātrinoties, Larsens atspiedās pret palodzi. Kaut kas šai cilvēkā, viņa izturēšanās manierē un kustībās likās redzēts vēl pirms atgadījuma garāžā.

Tad svešais nolaida grāmatu zemāk un nometa to sev blakus uz krēsla, laiski atlaidās atpakaļ un paskatījās uz loga pusi, fokusēdams skatienu dažas collas no Larsena sejas.

Kā hipnotizēts Larsens raudzījās uz viņu. Tagad viņš nešaubīgi pazina tramīgo acu skatienu un biezās ūsas. Nu beidzot viņš šo cilvēku redzēja skaidri un saprata, ka pazīst viņu ļoti labi — labāk nekā jebkuru citu cilvēku uz zemes.

Šis cilvēks bija viņš pats.

Beiliss ielika šļirci atpakaļ futrālī un nolika to uz atskaņotāja.

«Un tomēr «halucinācija» — tas nav pareizs termins,» viņš teica Larsenam, kurš gulēja Beilisa gultā un lēni dzēra karstu viskiju. «Šo apzīmējumu nevajag lietot. Tas ir vienkārši |oti ilgstošs un spēcīgs psihoretināla[2] attēls, nevis halucinācija.»

Larsens tikko manāmi pamāja ar roku. Pirms stundas viņš līdz nāvei pārbijies bija iestreipuļojis Beilisa mājā. Psihologs viņu nomierināja, aizvilka pa celiņu līdz logam un lika pārliecināties, ka dubultnieks pazudis. Beiliss it nemaz nelikās pārsteigts, kad uzzināja, kas bijis šis fantoms, un tas Larsenu uztrauca ne mazāk kā pati halucinācija.

«Esmu pārsteigts, ka tu to nesaprati jau agrāk,» Beiliss teica. «To cilvēku garāžā tu aprakstīji tik skaidri — tas pats krēmkrāsas uzvalks, tās pašas kurpes un krekls. Pat ūsu izskats apliecina pilnīgo sakritību.»

Mazliet atguvies, Larsens uzslējās sēdus, nogludināja savu saburzīto uzvalku un notīrīja putekļus no brūni baltajām kurpēm. «Pateicos par aizrādījumu. Tagad tev atliek tikai pastāstīt, kas viņš īsti ir.»

Beiliss apsēdās vienā no krēsliem. «Ko tu ar to domā? Kas viņš ir? Tas, protams, esi tu pats.»

«Jā, jā. Bet kā lai es to saprotu? No kurienes tad viņš nāk? Ak dievs, es laikam jūku prātā.»

Beiliss sasita plaukstas. «Nē, tu nejūc vis. Saņemies. Tā ir tīri funkcionāla slimība — gluži kā redzes dubultošanās vai amnēzija* un nekas nopietnāks. Ja tas būtu kaut kas bīstams, es tevi jau sen būtu aizdabūjis prom no šejienes. Var jau būt, ka man tā arī vajadzētu darīt, bet es domāju, ka mēs paši spēsim atrast izeju no tā labirinta, kurā tu atrodies.»

Beiliss no krūšu kabatas izņēma piezīmju grāmatiņu. «Paskatīsimies, kas tad mums zināms. Pirmkārt, pastāv divi galvenie fakti. Pirmais — šis fantoms esi tu pats. Par to nav šaubu — viņš ir precīza tava kopija. Bet vēl svarīgāk ir tas, ka viņš izskatās tieši tāpat kā tu attiecīgajā brīdī, ka viņš ir precīzs tavs dubultnieks — ne idealizēts, ne arī citādi izmainīts. Viņš nav ne egoisma radīts supervaronis, nedz arī zemapziņā snaudošās nāves vēlēšanās radīts vecis. Pabīdi ar pirkstu vienu acs ābolu, un tu ieraudzīsi manu dubultnieku. Tavējais arī nav neparastāks, tikai tavā gadījumā pārvietošanās notiek nevis telpā, bet laikā. Otrs apstāklis, kam es pievērsu uzmanību tavā fantoma aprakstā, bija tas, ka viņš ir nevis vienkārši tavs līdzinieks, bet arī dara tieši to pašu, ko tu pirms dažām minūtēm. Cilvēks garāžā stāvēja tieši tajā pašā vietā, kur tu, domādams, ņemt vai neņemt līdzi benzīna kannu — pie darbgalda. Arī tas, kurš sēdēja gultā, tikai atkārtoja to, ko tu biji darījis pirms piecām minūtēm. Pirms iziet ārā, viņš tāpat kā tu paskatījās pa logu.»

Larsens pamāja un iedzēra vēl nedaudz viskija. «Tu gribi sacīt, ka halucinācija bija kā filmas kadri manās smadzenēs?»

«Tieši tā. Uz acs tīklenes redzamo attēlu virkne ir tas pats, kas filmas fragments. Katrs attēls tiek nolikts malā pie tūkstošiem spoļu ar simtiem tūkstošu stundu kopējo demonstrēšanas laiku. Parasti attēlu virknes mēs skatāmies pēc savas izvēles, atsaucot atmiņā dažus sastingušus miglainus kadrus no filmu bibliotēkas — kādu bērnības ainu, kluso šķērsieliņu attēlus, kurus zemapziņā nēsājam sev līdzi visu mūžu. Bet pietiek kaut ko izmainīt projektora darbībā, piemēram, pārslogot to, un tas patīsies atpakaļ, likdams tev skatīties visai mazsvarīgu filmas fragmentu, šajā gadījumā sevi pašu sēžam gultā.

Visvairāk tevi biedē filmas atkārtošanās patvarīgums.»

Larsens pamāja ar glāzi. «Bet pagaidi! Kad es sēdēju un lasīju Krečmera grāmatu, es taču neredzēju pats sevi, tāpat kā neredzu arī pašlaik. No kurienes tad nāk šie attēli?»

Beiliss nolika malā piezīmju grāmatiņu. «Analoģija ar filmu nav jāsaprot burtiski. Tu vari arī neredzēt sevi sēžam gultā, bet apziņa, ka tu tur atrodies, šai gadījumā ir tikpat spēcīga, cik vizuāls tavas darbības apstiprinājums. īstā datu noliktava sastāv no taustes sajūtām un pozicionāliem un psiholoģiskiem attēliem. Vajadzīga ļoti neliela novirze, lai «pārliktu» novērotāja acis dažus jardus tālāk — teiksim, istabas pretējās sienas virzienā. Vizuāli iespaidi vien tik un tā nevar būt pilnīgi precīzi.»

«Bet kā tu izskaidrosi to, ka cilvēks, kuru es redzēju garāžā, bija caurspīdīgs?»

«Pavisam vienkārši. Tobrīd process vēl tikai sākās, un attēla intensitāte vēl bija vāja. Šopēcpusdien tā jau bija kļuvusi lielāka. Es ar nodomu pārstāju tev dot barbiturātus, jo zināju, ka tevi ietekmes stimulatori, kurus tu slepus lieto. Manas zāles būtu tikai bremzējušas to iedarbību.»

Viņš piegāja tuvāk Larsenam, paņēma savu glāzi un no karafes to piepildīja. «Bet labāk padomāsim par to, kas vēl stāv priekša. Visinteresantākais ir tas, ka mūsu hipotēze izskaidro vienu no vissenākajām cilvēka psihes dīvainībām — spoku un visu pārdabisko fantomu, burvju un dēmonu armijas fenomenu. Varbūt, ka viņi nav nekas vairāk kā uz acs tīklenes reproducēti kadri — transformēti paša vērotājā attēli, kuru parādīšanos sekmē bailes, smaga zaudējuma apziņa, reliģiska apmātība? Pats būtiskākais ir tas, ka vairums spoku ir izskatījušies visai prozaiski, pretēji apgalvojumiem, kas atrodami lielo mistiķu un sapņotāju rūpīgi izstrādātajos darbos. Miglainais baltais apmetnis visticamāk bijis paša novērotāja naktskrekls. Šeit paveras lauks interesantām pārdomām. Piemēram, ņemsim literatūrā vislabāk pazīstamo spoku un padomāsim, cik daudz lielāka jēga ir «Hamletam», ja pieņemam, ka nogalinātā tēva gars nav nekas cits kā pats Hamlets.»

«Labi, labi,» Larsens viņu nepacietīgi pārtrauca. «Bet kāds man no tā labums?»

Beiliss beidza staigāt turp atpakaļ pa istabu un cieši paskatījas uz Lar-senu. «Es pateikšu arī to. Ir divas metodes, kā tikt galā ar tavu nelaimi. Klasiskā metode būtu — piepumpēt tevi ar trankvilizatoriem, lai tu kādu gadu paguli gultā. Tu droši vien ieietu atpakaļ sliedes, taču šī metode aizņemtu ļoti daudz laika un nogurdinātu gan tevi, gan citus. Otrā metode, godīgi runājot, ir eksperimenta līmenī, bet es do-

* — atmiņas zudums 28

māju, ka tā būs sekmīga. Spoku fenomenu es pieminēju tāpēc, ka tur ir viena interesanta detaļa. Pastāv desmitiem tūkstošu reģistrētu

gadījumu, kad spoki vajājuši cilvēkus un reizēm pat cilvēki — spokus, taču nevienā gadījumā cilvēks ar spoku nav labprātīgi satikušies. Saki, lūdzu, kas, tavuprāt, būtu noticis, ja, ieraudzījis šopēcpusdien savu dubultnieku, tu būtu uzreiz piegājis klāt un uzrunājis viņu?»

Larsens nodrebēja. «Droši vien jau nekas, ja tava teorija ir pareiza. Es negribētu to pārbaudīt.»

«Tieši tas tev būs jāizdara. Neuztraucies. Nākamreiz, kad ieraudzīsi savu dubultnieku sēžam krēslā un lasām Krečmeru, pieej klāt un uzrunā viņu. Ja viņš neatbildēs, apsēdies pats tajā krēslā. Vairāk nekas tev nav jādara.»

Larsens pielēca kājās, žestikulēdams ar rokām. «Dieva dēļ, Beilis, vai tu esi jucis? Vai tu maz vari iedomātties, kāda ir sajūta, pēkšņi ieraugot pašam sevi? Tad prātā nāk tikai doma par bēgšanu.»

«Es saprotu, bet tas ir pats muļķīgākais, ko vien tu vari izdarīt. Kāpēc gadījumos, kad cilvēks meties cīņā ar spoku, šis spoks vienmēr ir izgaisis? Tāpēc, ka, ieejot tajās pašās telpas koordinātēs, psiholoģiskais projektors atkal pārslēdzas atpakaļ uz vienu kanālu. Divi attēli, kas atrodas uz acs tīklenes, saplūst kopā, veidojot vienu. Tev jāmēģina, Larsen. To varbūt ir grūti izdarīt, bet tad tu reizi par visām reizēm būsi ticis vaļā no sava vajātāja.»

Larsens stūrgalvīgi papurināja galvu. «Nē, tava ideja ir neprātīga,» pie sevis klusībā viņš nodomāja, «tad jau drīzāk es uz viņu izšautu.» Viņš atcerējās, ka ielicis somā 38. kalibra revolveri, un apziņa, ka tepat netālu atrodas ierocis, deva viņam lielāku drošības sajūtu nekā visas Beilisa tabletes un padomi kopā. Revolveris ir vienkāršs uzbrukuma ierocis, un, pat ja fantoms pastāv tikai viņa smadzenēs, šī apziņa viņu nomierināja un deva cerību, ka ar tā palīdzību tomēr izdosies samazināt viņa spēku un ietekmi.

Gurdeni pievērtām acīm viņš klausījās Beilisā. Pēc pusstundas viņš jau devās atpakaļ uz savu mājiņu, sameklēja revolveri un noslēpa to vēstuļu kastītē uz durvīm. Nēsāt ieroci līdzi būtu pārāk uzkrītoši — tas varētu izšaut pats no sevis un ievainot viņu. Durvju ārpusē noslēpts, tas atradās drošā vietā un tajā pašā laikā bija viegli pieejams, gatavs jebkurā brīdī mazliet vecmodīgā veidā sodīt dubultnieku, ja tas atkal gribētu viņu vajāt.

Pēc divām dienām radās iespēja atriebties.

Beiliss bija aizbraucis uz pilsētu, lai nopirktu jaunu galviņu savam stereoatskaņotājam, un atstājis Larsenu sagatavot abiem otrās brokastis. Larsens izlikās, ka nav apmierināts ar pienākumu sadali, bet slepenībā priecājās, ka beidzot varēs ar kaut ko nodarboties. Viņam bija apnicis klīst apkārt mājām, kamēr Beiliss viņu vēro kā izmēģinājuma trusīti, ar nepacietību gaidīdams nākamo krīzi. Varbūt, ka tā nepienāks par spīti Beilisam, kurš bija pasācis pārāk bieži visu izrīkot pēc sava prāta.

Uzklājis Beilisa virtuvē galdu un sagatavojis pietiekoši daudz ledus martini (alkohols, pēc Larsena domām, bija lielisks CNS nomākšanas līdzeklis), viņš atgriezās savā mājiņā un uzvilka tīru kreklu. Tad, pēkšņas iedomas vadīts, nolēma pārvilkt kurpes un pie viena arī uzvalku. Viņš izņēma no skapja melnos zābakus un zilo sarža uzvalku, lai apģērbtos tieši kā ceļā uz tuksnesi. Asociācijas ar krēmkrāsas uzvalku un sporta kurpēm bija kļuvušas nepatīkamas, bez tam pilnīga apģērba maiņa varēja aizsteigties priekšā dubultniekam, un līdz ar to abi vairs nebūtu tik līdzīgi. Tas varētu palīdzēt viņam tikt galā ar nepatīkamo parādību. Paskatījies spogulī, viņš nolēma savu ideju īstenot pilnīgāk. Viņš noskuva ūsas un atsukāja matus atpakaļ.

Pārmaiņa bija tik iespaidīga, ka Beiliss, izkāpis no mašīnas un iegājis savā istabā, Larsenu gandrīz vai nepazina. No sākuma viņš pat izbijās, ieraudzījis tumšā žaketē tērptu vīrieti dīvaini sasukātiem matiem iznākam pretī pa virtuves durvīm.

«Velns parāvis, kas tie par jokiem?» viņš iekliedzās. «Tagad nav īstais laiks tādām spēlītēm.» Mazliet norimis, viņš kritiski aplūkoja Larsenu. «Tu izskaties pēc trešās šķiras detektīva no bulvāru romāna.»

Larsens par atbildi tikai skaļi iesmējās. Šis joks bija uzlabojis viņa garastāvokli, un jau pēc dažiem martini viņš sāka justies neparasti mundrs un enerģisks. Visu maltītes laiku viņš runāja bez pārtraukuma, taču sāka just, ka Beiliss grib tikt no viņa vaļā. Vēlāk, aizgājis uz savu māju, Larsens atskārta iemeslu. Viņš juta, ka pulss paātrinājies, sāka pats pret savu gribu staigāt no vienas istabas gala līdz otram, sajuzdams, ka ir pārmērīgi satraukts. Martini tur bija vainojams tikai daļēji. Tagad, kad reibums sāka izgaist, viņš saprata, ka pie visa vainojams stimulators, kuru Beiliss viņam bija iedevis cerībā izraisīt jaunu krīzi.

Larsens nostājās pie loga un nikni paskatījās uz Beilisa mājas pusi. Psihologa nekaunība viņu saniknoja, un viņš sāka nervozi raustīt žalūzijas. Tad pēkšņi radās vēlēšanās atstāt šo nolādēto vietu un pilna ātrumā drāzties prom. Šī mājele ar finiera sienām un mēbelēm, kas atgādināja sērkociņu kastītes, nebija nekas cits kā patversme garīgi slimajiem. Visu, kas ar viņu šeit bija noticis, — nervu sabrukumu, viņa murgainos fantomus — to visu jau iepriekš bija izplānojis Beiliss.

Larsens juta, ka viņam slepus iedotais stimulators iedarbojas daudz spēcīgāk nekā jebkurš cits no agrāk lietotajiem. Psiholoģiskās bremzes bija zudušas. Viņš mēģināja atslābināties, bet tas neizdevās. Tad viņš iegāja guļamistabā, ar spērienu apgāza ce|asomu un, pats to neapzinādamies, aizsmēķēja divas cigaretes uzreiz.

Beidzot, nespēdams vairs savaldīties, viņš izdrāzās ārā un, nikni aizcirtis ārdurvis, aizsteidzās pa celiņu, stingri nolēmis noskaidrot attiecības ar Beilisu un pieprasīt no viņa kādu nomierinošu līdzekli.

Atpūtas istaba Beilisa mājā bija tukša. Larsens izgāja cauri

virtuvei un guļamistabai un izbrīnīts atklāja, ka Beiliss mazgājas dušā. Viņš vel mazliet pastaigāja pa istabu un tad nolēma doties atpakaļ un mazliet pagaidīt.

Galvu nodūris, viņš ātri gāja pa saules gaismas pielieto celiņu un tikai dažus so|us no durvīm ievēroja, ka ēnā stāv tumši zilā uzvalkā ģērbies vīrietis un skatās uz viņu.

Sirdij iepukstoties straujāk, viņš atlēca atpakaļ, pazinis savu dubultnieku. Tikai pēc tam viņš pievērsa uzmanību tam, ka arī svešais ir pārģērbies, gludi noskuvies un atsukājis matus atpakaļ. Šis cilvēks nespēja par kaut ko izšķirties, minstinājās, lauzīja pirkstus, vīstīja dūres, un, cik bija saprotams, grasījās nākt ārā no ēnas saules gaismā.

Larsens stāvēja apmēram desmit pēdu attālumā no viņa, tieši starp svešo un Beilisa mājas durvīm. Viņš kāpās atpakaļ un vienlaikus virzījās mazliet pa kreisi, lai nonāktu garāžas aizsegā. Tur viņš apstājās un mēģināja sevi iedrošināt. Larsenam šķita, ka dubultnieks mīņājas pie durvīm vēl ilgāk nekā viņš pats iepriekš. Viņš paskatījās sava dubultnieka sejā, nobijies ne tik daudz no pilnīgās līdzības, kā no vaskainā ādas spīduma, kas vērta to līdzīgu līķa sejai. Tieši nepievilcīgais izskats iedvesa Larsenam bailes. Turklāt dubultnieks atradās rokas stiepiena attālumā no vēstuļu kastītes, kurā bija paslēpts viņa 38. kalibra revolveris. Tagad nekas vairs nevarēja piespiest Larsenu tuvoties līdziniekam.

Viņš nolēma ieiet mājiņā, lai nonāktu dubultniekam aiz muguras. Ta vieta, lai iekāptu pa virtuves logu un ieietu atpūtas istabā, viņš pagriežas, lai apietu apkārt garažai un iekāptu pa guļamistabas logu majas tālākaja puse.

Rāpjoties pāri sacietējušas javas kaudzei pie garāžas, kurai virsū bija samestas kaut kādas dzeloņstieples, viņš aiz muguras izdzirdēja balsi:

«Larsen, tu idiot! Vai tu vispār apjēdz, ko tu dari?»

Pa savas mājas vannas istabas logu bija izliecies Beiliss. Larsens tikai nevaļīgi atmeta ar roku un rāpās tālāk. Beiliss neizpratnē pašūpoja galvu un izliecās tālāk pa logu, slaucīdams kaklu dvielī.

Larsens uz brīdi apstājās un ar zīmēm rādīja, lai Beiliss apklust. Šķērsojot laukumu gar garāžas sienu un Beilisa mājas tuvāko stūri, Larsens ar acs kaktiņu ievēroja tumšā uzvalkā ģērbušos cilvēku stāvam ar muguru pret viņu dažus jardus no garāžas durvīm.

Dubultnieks bija pārvietojies! Larsens apstājās, aizmirsis par Beilisu, un uzmanīgi vēroja savu dubultnieku, kurš stāvēja uz pirkstgaliem un māja ar rokām — gluži kā viņš pats pirms minūtes. Svešinieka acis nebija redzamas, bet varēja nojaust, ka viņš skatās uz Larsena mājas ārdurvīm.

Arī Larsens paskatījās uz turieni.

Vīrietis zilajā uzvalkā vēl joprojām stāvēja turpat, skatīdamies uz

tuksneša pusi.

Nu Larsenam bija ne vairs viens, bet jau divi dubultnieki!

Kādu brīdi pārbiedētais Larsens skatījās uz abām figūrām, kas stāvēja katra savā celiņa pusē kā divas vaska lelles.

Tas, kurš bija stāvējis ar muguru pret Larsenu, apsviedās apkārt uz papēža un sāka viņam tuvoties. Līdzinieka acis likās neredzīgas, saule izgaismoja seju, piešķirdama tai baismīgu izskatu. Tikai tagad Larsens pēkšņās šausmās atklāja, ka līdzība tiešām ir pilnīga — tie paši apaļīgie vaigi, tā pati dzimumzīmīte pie labās nāss, baltā virslūpa ar skuvekļa atstātu rētiņu. Viņš pazina arī šausmās pārvērstos sejas vaibstus, nervozi drebošās lūpas, no satraukuma piesārtušo sejas ādu — visas iespējamās baiļu mākta cilvēka pazīmes.

Zaudējis valodu, viņš pagriezās un metās bēgt.

Viņš apstājās tikai pēc kādiem piecsimt jardiem, celiņam beidzoties tuksnesī. Mēģinādams atgūt elpu, viņš sakņupa uz viena ceļa, noslēpās aiz šaura smilšakmens izciļņa un atskatījās uz mājiņas pusi. Otrs dubultnieks gāja apkārt garāžai, spraukdamies cauri vecu dzeloņstiepļu mudžeklim, kamēr pirmais vēl gāja no Larsena mājas uz Beilisa pusi. Beiliss savukārt, nevienu no viņiem neredzēdams, mēģināja plašāk atvērt vannas istabas logu, lai varētu pārredzēt tuksnesi.

Mēģinādams nomierināt nervus, Larsens noslaucīja seju žaketes piedurknē. Tātad Beilisam bijusi taisnība, kaut arī viņš nebija paredzējis iespēju, ka varētu parādīties divi attēli. Pēdējo minūšu laikā tie bija radušies tieši kritiskos brīžos. Domādams, ko darīt tālāk, Larsens atcerējās par revolveri pastkastītē. Viņš nolēma, ka tā droši vien ir pēdējā iespēja tikt vaļā no vajātājiem. Ar ieroča palīdzību viņš cerēja pārbaudīt, vai abi dubultnieki reāli eksistē.

Uzkalniņš, kas sastāvēja no pazemes iežu izvirzījuma, aizstiepās pa diagonāli līdz pat celiņa malai. Saliecies Larsens lavījās gar to uz priekšu, brīžam apstādamies un vērodams, kas notiek pie mājām. Abi dubultnieki atradās turpat, bet Beiliss bija aizrāvis logu un nozudis.

Larsens sasniedza celiņu, kas bija izbūvēts apmēram pēdas augstumā virs tuksneša līmeņa, un sāka iet pa tā malu uz vecas piecdesmit-galonu mucas pusi, kas varēja kalpot viņam par aizsegu. Lai nokļūtu līdz revolverim, viņš bija nolēmis apiet apkārt Beilisa mājiņai un pieiet pie savas mājas durvīm, kuru tuvumā atradās tikai tas dubultnieks, kurš vēroja garāžu.

Viņš jau gribēja doties tālāk, kad kaut kas lika viņam atskatīties pār plecu.

Tieši Larsena virzienā skrēja milzīgs žurkai līdzīgs radījums nokārtu galvu, rokām gandrīz velkoties pa zemi. Ik pēc desmit piecpadsmit jardiem tas uz brīdi apstājās un palūkojās uz mājiņu pusi. Tieši vienā no šiem brīžiem Larsens ievēroja tā ārprātīgajās bailēs

izķēmoto seju. Tā bija vēl viena Larsena kopija!

«Larsen! Larsen!»

Beiliss stāvēja pie savas mājas un māja rokām uz tuksneša pusi.

Larsens kā zemē iemiets skatījās uz fantomu, kurš pamazām tuvojās. Nu tas atradās tikai kādus trīsdesmit jardus no viņa. Tad Larsens palēcās un pilnā ātrumā metās uz Beilisa pusi.

Beiliss stingri satvēra viņu savās rokās. «Larsen, kas ar tevi noticis, atkal lēkme?»

Larsens parādīja uz stāviem sev visapkārt. «Apstādini viņus, Beilis, dieva dēļ!» viņš izdvesa. «Es nevaru tikt no viņiem va(ā.»

Beiliss viņu sapurināja. «Tu redzi vairākus? Kur viņi ir? Parādi.»

Larsens parādīja uz abām gaidošajām figūrām un uz tuksneša pusi. «Pie garāžas un pie sienas. Vēl viens slēpjas tur aiz tā garā paugura.»

Beiliss saķēra viņu pie rokas un vēlreiz sapurināja. «Nāc šurp! Tev ar viņiem jāsastopas. Bēgt prom nav nekādas nozīmes.» Viņš mēģināja aizvilkt Larsenu uz garāžas pusi, bet Larsens paklupa uz betona paneļiem.

«Es nevaru, Beilis. Tici man. Manas mājas pastkastītē ir revolveris. Atnes man to. Tā ir vienīgā iespēja.»

Beiliss vēl vilcinājās, skatīdamies lejup uz Larsenu. «Lai notiek. Mazliet pagaidi.»

Larsens parādīja uz Beilisa mājas tālāko *stūri. «Es* tevi gaidīšu tur.»

Kad Beiliss aizgāja pēc revolvera, Larsens pieslējās kājās un aizsteidzās uz stūra pusi. Pusceļā viņš paklupa uz kāpnēm, kas bija pārkritušas pār ceļu, un starp reliņiem izmežģīja labās kājas potīti. Saķēris kāju abām rokām, viņš apsēdās uz betona plāksnes. Tieši tai brīdī parādījās Beiliss ar revolveri rokās. Viņš pavērās visapkārt, meklēdams Larsenu, kurš jau grasījās kaut ko teikt, bet nepaspēja atvērt muti. Viņš redzēja dubultnieku izlecam no lielās mucas aizsega un pieejam klāt Beilisam pa betona celiņu. Līdzinieka mati bija izspūruši, žakete gandrīz noslīdējusi no pleciem un kaklasaites mezgls sagriezies šķībi. Attēls vēl joprojām viņu vajāja, sekojot pa pēdām kā ēna.

Larsens atkal gribēja pasaukt Beilisu, bet tas, ko viņš ieraudzīja, atņēma viņam valodu.

Beiliss pārsteigti skatījās uz viņa dubultnieku!

Pārbijies līdz nāvei, Larsens pieslējās kājās. Viņš mēģināja pievērst sev kolēģa uzmanību, bet Beiliss tikai skatījās uz Larsena līdzinieku, kurš rādīja uz tuvējām figūrām, un māja ar galvu.

«Beilis!»

Larsena balsi apslāpēja šāviena troksnis. Beiliss bija tēmējis kaut kur starp garāžām. Šāviena atbalss nodrebināja nelielās mājiņas. Dubultnieks vēl stāvēja viņam blakus, rādīdams visos virzienos. Beiliss

pacēla revolveri un izšāva vēlreiz. Skaņa atkal atbalsojās pret betonu, apdullinot Larsenu un laupot viņam pēdējos spēkus.

Tagad arī Beiliss redzēja attēlus — nevis savus, bet Larsena, cilvēka, par kuru bija domājis iepriekšējās nedēļās. Tieši tai brīdī, kad Beiliss atgriezās ar revolveri rokās un sāka meklēt mērķi, pie viņa bija pieklibojis Larsena attēls un norādījis uz fantomiem, kā to pirms brīža bija darījis Larsens pats.

Larsens sāka rāpot uz priekšu cerībā sasniegt mājas stūri. Gaisu nodrebināja trešais šāviens. Tā uzliesmojums atspīdēja vannas istabas logā.

Larsens jau bija gandrīz sasniedzis stūri, kad izdzirda Beilisa kliedzienu. Atspiedies ar roku pret sienu, Larsens atskatījās.

Beilisa skatiens bija kļuvis mežonīgs. Atvērtu muti viņš raudzījās uz Larsenu, žņaudzīdams rokā revolveri. Blakus viņam zilā uzvalkā stāvēja Larsena kopija, kārtodama kaklasaiti. Beiliss beidzot bija sapratis, ka redz divus Larsenus — vienu sev blakus, *otru* — divdesmit pēdas tālāk pie mājas.

Bet kā gan viņš varēja zināt, kurš ir īstais Larsens?

Tad viņam blakus stāvošais dubultnieks pacēla roku un norādīja uz stūri — uz turieni, kurp pirms brīža bija rādījis īstais Larsens.

Larsens mēģināja kliegt, tad pieplaka pie sienas un sāka lēnām virzīties prom. Viņš dzirdēja, kā aiz muguras pret betonu klaudz Beilisa soļi.

Larsens dzirdēja tikai pirmo no trīs šāvieniem ...

No angļu valodas tulkojis ZIGURDS FOLKMANIS

Kā pastāstīt par Polu Saimonu manā augstākajās skolās tā arī neapslīpētajā provinces priekšpilsētas valodā? Polu Saimonu, kura dziesmas kā mūsdienu amerikāņu dzejas paraugu studē koledžās? Kura dzeju Rietumos uzskata par labāko, kas skan popmūzikas pavadījumā? Atceros, un nekad neaizmirsīšu, kā mani pārsteidza dueta «Saimons un Gārfunkels» dziesmas, kad tās pirmoreiz izdzirdēju pirms gadiem divdesmit. Biju jau izlasījis dažus simtus grāmatu ang|u valodā. Ne jau tikai Agati Kristi, arī Reju Bredberiju. Un tomēr — tā angļu valoda, kuru saklausīju Pola Saimona dziesmās, mani uz visiem laikiem pārliecināja, ka līdz galam izprast labu dziesmu var tikai tad, ja pilnībā saprot tekstu. Gan dueta, gan Saimona solokarjeras perioda dziesmas gandrīz visas ir Pola sacerētas. Vārdus saprast nav grūti, bet, tikai ilgāku laiku tajos ieklausoties, pamazām atnāk tas, kas neguļ virspusē. Taisnību sakot, dueta laika dziesmas necik tālu ārpus jaunatnes pārdzīvojumu loka neaiziet. Bet vai tad Polam būtu bijis jāapcer pensionāru likstas? «Vai tu vari mūs iedomāties /Gadu tālumā/ Mierīgi sēdot uz parka soliņa? /Cik briesmīgi dīvaini/ Būt septiņdesmit gadus vecam.» Varbūt toreiz Polam likās dīvaini, ka reiz viņam būs arī četrdesmit pieci (13. X 87.), ka viņa dziesmas tad

joprojām klausīsies gan tie, kuriem būs tikpat gadu kā Saimonam, gan padsmitgadnieki. Tad viņš vēl nezināja, ka gandrīz divdesmit gadus mūzikas kritiķi liks saprast, ka Pols — mūziķis netiek Saimona — dzejnieka līmenī. Un Pols Saimons to pārdzīvos un kāps arvien augstāk pa mūzikas meistarības kāpnēm. Līdz pienāks laiks, un pēdējos divus albumus «Hearts and bones» un «Graceland» gan kritiķi, gan vienkāršie mūzikas cienītāji atzīs par šedevriem. Nezināja, ka tie paši kritiķi nosauks viņu par Džordža Geršvina mantinieku ...

Varbūt tāpēc albumā «Graceland» Pols pirmoreiz tā pa īstam pasmaida un pirmoreiz spēlē tiešām jautras, dejojamas melodijas. Vai atceraties «I am a rock»? «Es esmu uzcēlis sienas, /Dziļu un spēcīgu cietoksni,/ Kurā neviens netiek iekšā./Man nevajag draudzību,/ Jo tā sāpina./ Es stāvu pāri tās smiekliem un mīlestībai./ Es esmu klints,/ es esmu sala.» Tas viss ir veltīgi, jo Pols ir dzejnieks. Diemžēl tikai «klints nejūt sāpes,/ un sala nekad neraud».

Laikam jau nav viegli dzīvot pasaulē, ja tev ir gan zinātnieka vēsais prāts (Pols ir juridisko zinātņu doktors), bet dzejnieka karstā sirds. Bet varbūt tieši tāpēc Pola Saimona dziesmas paliek gan prātā, gan sirdī?

EDVARDS LAVRINOVIČS

POLS SAIMONS

SCARBOROUGH FAIR CANTICLE
Are you going to Scarborough Fair:
Parsley, sage, rosemary and thyme.
Remember me to one who lives there.
She once was a true love of mine.
Tell her to make me a cambric shirt;
(On the of side a hill in the deep forest green) Parsley, sage, rosemary and thyme;
(Tracing of sparrow on snow - crested brown.) Without no seams nor needle work,
(Blankets and bedclothes the child of the mountai Than she'll be a true love of mine.
n)
(Sleeps unaware of the clarion call.)
Tell her to find me an[1]acre of land;
(Un the side of a hill a spr inking of leaves.) Parsley, sage, rosemary and thyme;
(Washes the grave with silvery tears.)
Between the salt water and the sea strand.
(A soldier cleans and polishes a gun.)
Then she'll be a true jove of mine.
(Sleeps unaware of the clarion call.)
Tell her to reap it with a sickle of leather;
(War bellows blazing in scarlet battalions.) Parsley, sage, rosemary and thyme;
(Generals order their soldiers to kill.)
And gather it all in a bunch of heather,
(And to fight for a cause they've long ago forgot Then she'll be a true love of mine.
te
Are you going to Scarborough Fair:
Parsley, sage, rosemary and thyme.
Remember me to one who lives there.
She once was a true love of mine.
/1966, PAUL SIMON/

RENĒ UN 20R2ETE MAGRITI UN VIŅU SUNS PEC KARA*

Renē un Zoržete Magriti Un viņu suns pēc kara Atgriezās

savā hotelītī Un, tikko ienākuši no āra,

Pa roku galam nometa vakartērpus Un mēness gaismā dejoja, klausoties «The Penguins»,

«The Moonglows»,

«The Orioles»

Un «The Five Satins»,

Stingri aizliegto mūziku,

Pēc kuras tā bija kārojuši, —

Renē un 2orīete Magriti Un viņu suns pēc kara.

Renē un Zoržete Magriti Un viņu suns pēc kara Bija nostāvējuši pie vitrīnītes Uz Kristoferielas trotuāra,

Un manekeni vīriešu uzvalkos Pēc modes visjaunākās No viņu ieceļotāju acīm Izspieda asaras — tieši kā «The Penguins»,

«The Moonglows»,

«The Orioles»

Un «The Five Satins», —

Tā lieliskā straume,

Kas gaisu vaļā ver.

Renē un Zoržete Magriti Un viņu suns *après la guerre.*

Viņi aizmiga blakus.

Aizmirst mēģinot.

Gadu **desmiti pazagās** *garām* **Gluži kā indiāņi.**

Laiks nemaksā neko.

Viņi atklāja pamodušies.

Ka iedzīve

Krustu šķērsu sakritusi.

Renē un Zoržete Magriti Un viņu suns pēc kara Bija vakariņojuši *ar* **varas eliti.**

Dažām atvilktnēm viņi nepieskārās. Un kā tu domā, ko Viņi bija noslēpuši Savu siržu kambaros!

«The Penguins»,

«The Moonglows»,

«The Orioles»

Un «The Five Satins», —

Kā agrāk, tā tagad,

Tā uz mūžiem arī —

Renē un Zoržete Magriti Un viņu suns Pēc kara.

Renē Magrits (1898—1967) — ievērojams beļģu mākslinieks

ZĒNS BURBULĪ

Tā diena vilkās,

Un saule spieda Uz karavīriem ceļmalā.

Spoža gaisma.
Veikala vitrīnu uzmirgojums.
Bumba bērnu ratiņos Bija vadāma pa radio.
Klāt brīnumu un izbrīna dienas, —
Tas ir kā tālsarunu griezt,
Kā mūs kamera rapidā filmā.
Kā *uz sevi* skatāmies.
Kā skatāmies uz to zvaigznāju tālo,
Kas debesu kaktā mirst.
Klāt brīnumu un izbrīna dienas, —
Ko raudi, bērniņ, tā ir,
Tā ir.
Tas bija sausvējš,
Un tas drāzās tuksnesim pāri,
Un tas piedzimšanas virpulī sagriezās.
Un mirušas smiltis —
Pār bērniem, pār mātēm, pār tēviem,
Pār automātisko pasauli Kaisās tās.
Tas ir lēciens ar apgriezienu.
Tas ir sākums lēcienam ikvienam.
Ik paaudze savu varoni popularitātes tabulā ienes. Maģiska ir medicīna, un maģiska māksla ir.
Zēns burbulī
Un bērniņš, kam paviāna sirds.
Un es pieņemu —
Tās ir dienas, kad lāzeri džungļos.
Lāzeri džungļos kaut kur.
Pastāvīgas informācijas stakato signāli.
Un nepastāvīgā savienībā miljonāri Un biljonāri, un bērniņš.

SKĀRBORO GADATIRGUS HIMNA

Vai uz Skārboro tirgu tu ceļā,
Salvija, rozmarīn, timiān!
Tur kādai par sevi ziņu dot vēlos.
Tai, kas bija mīļotā man.
Teic, lai batista kreklu man taisa (Paugura nogāzē, apkārt dziļš mežs). Salvija, rozmarīn, timiān (Trasē zvirbulis *pāri pār kori),*
Bez vīlēm un bez rakstiem skaistiem (Segas un palagi, kalna bērns).
Tad būs viņa mīļotā man (Guļ un nedzird, ka taure sauc|.
Teic, lai atrod man gabalu zemes (Paugura nogāzē nobirst

lapas).

Salvija, rozmarīn, timiān (Nomazgā kapu sudraba asarām),

Starp krasta strīpu un sālsūdeni (Kareivis šauteni slauka un pulē).

Tad būs viņa mīļotā man ,

(Guļ un nedzird, *ka taure sauc).*

Teic, lai pļauj to ar sirpi no drēbes (Karš noņemas, izcirzdams bataljonus). Salvija, rozmarīn, timiān (Ģenerāļi pavēl kareivjiem nonāvēt),

Lai sasien to kopā par viršu klēpi (Un cīnīties iet, kaut sen aizmirsts — kāpēc) Tad būs viņa *mīļotā man.*

Vai uz Skārboro tirgu tu ceļā,

Salvija, rozmarīn, timiān!

Tur kādai par sevi ziņu dot vēlos.

Tai, kas bija mīļotā man.

TILTS PĀRI ŪDENS STRAUMEI

Kad *viss tevi gurdinās*

līdz asarām acīs, es žāvēšu tās.

Es būšu klāt, kad vajadzīgs, kad draugi negribēs.

Tā kā tilts pāri ūdens straumei sevi liekšu es.

Kad tev pašai vairs tikai neveiksies, kad tev nāks virsū nakts, es to kliedēšu; es tavā pusē būšu tad, un tev nesāpēs.

Tā kā tilts pāri ūdens straumei sevi liekšu es.

Ej vien, sudrab mans, tālāk ej, tavs laiks ir iestājies, lai tev sapņi piepildās, — rau, tur ir tie.

Ja bez atbalsta kādreiz paliksi tu, tā kā tilts pāri ūdens straumei tevi turēšu.

PIECDESMIT VEIDU, KĀ AIZIET NO MĪĻOTĀS

Man viņa sacīja: tev tikai galvā problemātisks viss. Viss viegli risināms, ja domā loģiski.

Es palīdzēšu, ja šo cīņu esi iesācis, —

Ir jābūt veidiem piecdesmit, kā aiziet.

Man viņa sacīja, ka negrib iejaukties,

Un nelāgi, ja greizi tiktu iztulkoti ieteikumi šie, Bet, riskēdama likties rupja, atkārtošoties paties: Ir jābūt veidiem piecdesmit, kā aiziet.

Veidiem piecdesmit, kā aiziet.

Pa logu var lēkt, Džek, Pēdas lai dzen, Sten,

Ko kautrējies — hoi, Roj, Jo tu būsi brīvs.
Busā prom drāz, Gas,
Z
O
_j
sc
<
CL
LU
l/l
111
<L>
N
■D
Tur pļāpāt vairs nav ko daudz,
Lai atslēga zemē krīt, Lī,
Un tu būsi brīvs.

Man viņa sacīja: man grūti noskatīties tavās mocībās, Ko lai es daru, lai var izbeigt tās.

Es saciju, ka novērtēju to, un vai, lūdzu, nevar iztirzāt Tos veidus piecdesmit.

Man viņa sacīja: kāpēc gan tagad neiet gulēt mums. *Es ticu* **—** *rīt* **tev smieklīgs izliksies šis aptumsums.**

Tad noskūpstīja.
Un es aptvēru, ka tiešām nav ko skumt,
Ir jābūt veidiem piecdesmit, kā aiziet.
Veidiem piecdesmit, kā aiziet.

NIKOLAJS RERIHS

JAUNATNE

Jaunatnei pārmet daudz ko. «Tā nododas vienīgi sportam.» «Tā novērsusies no humanitārajiem priekšmetiem un ieslīgusi tehnicisma nosacītībā.» «Tā nesargā valodas tīrību un piesārņo to neveikliem, sadomātiem izteicieniem.» «Tā aiziet no ģimenes.» «Tā vairās no lekcijām.» «Tā dod priekšroku dejām.» «Tā negrib lasīt.» Vai nu mazums tiek runāts. Laikam jau katrā konkrētā gadījumā bija savs iemesls, lai izvirzītu kādu no minētajām smagajām apsūdzībām. Pat ikdienas prese pastāvīgi piedāvā faktus, kas it kā apstiprina sacīto. Pieļausim, ka tā ir. Taču, ja meklējam notiekošā cēloņus, tad, pirms jaunatni apsūdzam, pie atbildības jāsauc vecākā paaudze.

Vai ģimenē valda sirsnība? Vai spēj saistīt mājas atmosfēra? Vai

mūsdienu dzīvē pastāv nopietnu centienu iespējas? Vai ir kas augšup saucošs un iejūsminošs grūtajos mājas apstākļos? Vai vecākā paaudze pati kopj savas zināšanas humanitārajos priekšmetos? Kas ierādījis tehnicisma ceļu? Kas piesmēķējis savu namu? Vai jaunatne bija tā, kas sanesa savā mājoklī spirtotus dzērienus? Vai ģimene vēlas runāt ar jauniešiem? Vai ģimene ir nākotnē tiecīga? Kur tieši dzimst vienaldzība pret labu un ļaunu? Kur tiek sēta nosodīšanas sēkla? Kur jaunatne pirmoreiz dzird ķecerīgas anekdotes? Tāpēc nevis nosodīsim jaunatni, bet gan paraudzīsimies, vai tā ir tik slikta, kādu to tēlo dīki melsēji?

Pajautāsim sev! «Vai mums ir zināma patiesi strādīga jaunatne?» — Protams, ir. «Vai mums ir zināma jaunatne, kas visu nopelnīto nes ģimenei?» — Protams, ir. «Vai mums ir zināma jaunatne, kas sirsnīgi sapņo par nākotni?» — Protams, ir. «Vai mums ir zināma jaunatne, kas tiecas pēc nopietnām grāmatām un atziņām?» — Protams, ir. Tā domās pārcilājot cilvēces skaistākās virsotnes, uz katras no tām atradīsim arī jaunatnes brīnišķīgos apliecinājumus. Neizpaudīsies šie jaunatnes centieni tikai vienā valstī. Mēs tos redzēsim visā pasaulē.

Prieks pārņem, kad atceros jauno strādnieku saietus Parīzē. Cik dziļa viņu tieksme pēc augstiem mērķiem. Mēs zinām, cik lielas viņu grūtības, ka nākas pārvarēt gan valsts, gan sadzīves apstākļus, un tomēr viņi rod sevī neizsmeļamu augšuptieces spēku. **Viss** *labais top neizsakāmās grūtībās. Tomēr top. Kad gribat atsaukt ko priecīgu atmiņā, jūs atceraties šādus jaunās paaudzes apliecinājumus. Atceramies arī citus jauniešu sadraudzības piemērus. Tāpat visi strādā, pelna maizi neatlaidīgā un grūtā darbā, bet vakaros spirgti un saposušies sanāk kopā, lai šķīstītos filozofijas, zinātnes un mākslas dzīvinošajā avotā. Tik ļoti viņi pierod dzīvot kopēju centienu labā, ka pat mēģina apvienoties nelielās kopienās.*

Nāk prātā trīs istabas. Tajās dzīvo astoņas meitenes. Visas strādā. Viena ir pārdevēja, cita sekretāre, vēl cita — stenogrāfiste vai fabrikas strādniece. Jautājam:

— Vai sen jau mītat kopā?

— Trīs gadus.

— Un bieži esat strīdējušās? — Smejas . . .

— Nav gadījies.

Vai gan nav brīnums mūsdienās, ka cilvēki no dažādiem novadiem var sapulcēties kopā? Pēc grūta darba noguruši pulcēties un ne vien nestrīdēties, bet ari spirdzināt cits citu un bagātināt ar jauniem centieniem! Un cik daudz iedvesmas un pārliecības pilnu spriedumu var dzirdēt tieši no jauniešiem. Kas cits, ja ne jaunās sirdis tik dedzīgi iestājas par taisnību un pauž sašutumu par netaisnību!

Ja bez aizspriedumiem paraugāmies apkārt, daudz brīnišķīgu zīmju atrodam — gan pašaizliedzību, gan zināšanu alkas, gan mīlestību uz skaisto. Tiem, kas nosoda jaunatni vispār, vajadzētu sargāties no īgņošanās. Viņi droši vien redz, ka daudzās mūsdienu dzīves jomās valda

apmulsums, kropļojoša neizpratne. Taču, sākot meklēt vainīgos, nosodi-tāji ļoti bieži izvēlas ceļu, kas pagadījies tuvāk. Viņi redz tikai sekas, domāt par cēloņiem baidās. Bet cēloņi nemaz nav tik briesmīgi, ja tos apzinās un kopīgi sāk nīdēt šos putekļu uzstāņo jumus.

Ja ikkatrs no aizspriedumiem brīvs vērotājs saskatīs jaunajā paaudzē daudzos skaistos un sirdi priecējošos piemērus, nemaz nebūs tik grūti pievērst sabiedrības uzmanību tieši šīm patiesi cerīgajām izpausmēm, Ja jauni, dažkārt vēl nepieredzējuši cilvēki, tomēr tik vīrišķīgi un apgaroti, pretojas tumsas spēkiem, cik gan saudzīgi viņi jāatbatsta tiem, kas sevi uzskata par dzīvesgudriem. Bet atbalstīt var vienīgi ar dzīvu piemēru. Abstrakti spriedelējumi augļus nenesis. Pārliecināt spēj tikai darbi.

Ja jaunatne pati iepazīs prieku, ko sniedz darbs un iedvesmojošas sarunas, tad dzīves gudro vispirmais pienākums būs šo prieku spridzināt. Nav pieļaujams nosodīt to, kas nes sevī tik daudz brīnišķīgu piemēru. Ja reiz laiks rada grūtības visiem, jādomā vienīgi par to, kā šīs grūtības pārtapināt par prieku. Jaunās sirdis to zina. Tāpēc, cik vien mūsu spēkos, palīdzēsim tām tiekties uz labo darbu un apgarotības takām.

Var samērot sevi ar to, kas ir sliktāks, un šāda samērošana būs degradācija. Turpretī, samērojot sevi ar to, kas labāks, mēs augsim. Daudzas tautas glabā leģendu par to, ka pat viena vienīga taisnā dēļ tikusi saglabāta veselu pilsēta. Si tēlainā un mums tik brīnišķi novēlētā leģenda māca, ka it visā svarīga kvalitāte, ne kvantitāte. Tāpēc katrs labestības paraugs kompensē jo daudzas negatīvas izpausmes.

Vērtīgi, ka laikmeta zirni veido daudzas tautas, tādēļ jo vieglāk būs vākt labestības vārpas. Dažādās valodās, dažādās tradīcijās šie labestības hieroglifi ir īpaši iedvesmojoši.

Puisēns stiepj roku, lai iemestu pastkastē vēstuli. Garāmgājējs grib viņam palīdzēt un uz pašllmētas aploksnes redz ar bērna roku rakstītus vārdus: «Nikolajam Brīnumdarītājam». Viņš vaicā:

«Kas tas?»

«Māmiņa mirst, un neviens negrib viņai palīdzēt,» Puisēna sirds lūdz palīdzību Nikolajam Brīnumdarītājam, un viņš palīdzēja.

Pekinā, 1935. gada 19. februāri

— Dakter, ja izveidojies ieradums, vai grūti to pārvarēt?

NIKOLAJS RERIHS

APMELOŠANAS SĒRGA

— Domāju, ka tas ir pārvarams, ja vien liksit lietā visu savu gribu. Sakāmvārds māca: «Šajā pasaulē ir tikai viens grūtums — nepatiesas sirds bailīgums.» Tā rakstīts ķīniešu hospitāļa priekšrakstu grāmatā.

Zīmīgi, ka pat mūsdienu hospitāļa priekšraksts beidzas ar šiem

viedajiem vārdiem. Padzeniet bailes un nepatiesī-gumu, un atdzims jūsu sirds. Cik daudz bīstamu slimību izraisa tumsonība un tās radītās bailes, skaudība, savtīgums un ļaunums. Un no tā visa rodas arī šis glumais rāpulis — apmelošana.

Apmelot nozīmē melus tālāk nest. Vienalga, vai to dara vieglprātībā, ļaunumā vai tumsonībā, — sēkla būs vienlīdz kaitīga. Aizvien vēl atceros, kā atbildēja Kuindži, kurš necieta jebkādus melus. Kuindži bija sliktas attiecības ar Djagiļevu. Kāds mākslinieks, to zinādams un domādams, ka Kuindži būs patīkami dzirdēt par Djagiļevu ko nelabvēlīgu, pastāstīja kaut kādas pretīgas baumas. Kuindži brīdi klausījās, tad pārtrauca stāstītāju, pērkondimdošā balsī iesaukdamies: «Jūs esat apmelotājs!» Tenkotājs, cietis tik negaidītu sakāvi, taisnodamies bilda, ka viņš neko nav izdomājis, tikai pārstāstījis dzirdēto — «bez ļauna nodoma, zināšanai». Taču Kuindži bija nepielūdzams, viņš stīvi raudzījās atkārtodams: «Jūs man atnesāt šo draņķību, tātad jūs esat apmelotājs.»

Cik gan daudz šādu, sev attaisnojumu meklējošu mēlnešu gandē jauncelsmes garu. Visindīgākās sēklas viņi kaisa un mēģina iztēlot, ka nav vainīgi. Viņiem, lūk, nav ienācis prātā, ka iespējamas jelkādas sekas. Viņi, lūk, stāstījuši tikai zināšanai. Aizmirstot, ka ikkatri meli tiek izplatīti «zināšanai».

Par maz tiek runāts par to, ka nomelnošana un meli ir nekrietnība. Netiek mācīts, ka šīs tumsas šķembas pieblīvē un sagandē dzīves telpu. Skiet, nu jau labi zināms, cik ļoti organismu saindē dusmas un nesavaldība, bet katrs melis un nomelnotājs taču arī kaut kādā mērā iegrimst gandējošā naidīgumā un vispirms jau saindē pats sevi. Naids ir rada skaudībai, tumsonībai, izkropļotai domāšanai, ko tik grūti dziedināt.

Bērns var būt vienpatnīgs, savdabīgs, pat izdomas pārbagāts, bet ne ļauns — tāds viņš nepiedzimst, bet gan šo tumšo īpašību iemanto, redzot pieaugušo piemēru.

«Apmelojiet, apmelojiet, kaut kas jau nogulsnēsies.» Kādas še rūpes, lai paliktu vismaz kaut kas no faunā. Tā dažam vairāk tīkas saglabāt ļauno, nevis labo. Ja labestība vienmēr ietver sevī zināmu atteikšanos no patiesības, tad ļaunums, lūk, vispirms ir egoistisks. Un, ja kāds jums apgalvos, ka darījis ļaunu labestības vārdā, neticiet viņam, jo tā viņš droši vien būs gribējis aizsargāt savu patiesību vai egoistiski kādam izdabāt! Cik daudzkārt nācies brīnīties par likumiem, kas ir iecietīgi pret apmelošanu. Ir valstis, kurās cīņa pret apmelošanu ir pat neiespējama. Var vienīgi nākt pie atziņas, ka ne jau ar likumu, kas soda par jau notikušu nomelnošanu, var iedragāt šo kaiti, bet gan novēršot tās iespējamību. To var panākt skolā, bet vēl jo veiksmīgāk — ģimenē. Izslēdziet no ģimenes sarunām sīkas tenkas, un jūs glābsiet jauno paaudzi no lielu melu radīšanas ļaunuma. Ja bērns no pašiem agrīnākajiem gadiem sadzīvē nedzirdēs savstarpējus nosodījumus, nepazīs tenku un nomelnošanas iedīgļus, viņam neienāks prātā, ka laiku var pavadīt šāda veida sarunās. Ja mājās kārtis nespēlē, tad bērna

raksturam veidojoties, tajā neradīsies vajadzība tādējādi nosist tik bezgala dārgo laiku. No vecākiem pašiem ļoti lielā mērā atkarīga ģimenes gara ēkas celtniecība. Iespējams, tieši šobrīd jāpatur prātā pēctecība ģimenē, jo ļoti bieži šī ģimene nevis piesaista, bet gan atgrūž. Un kur piesaistošā spēka vietā stājas atgrūšanas spēks, tur sākas haoss.

Tenkas un apmelošana — cik gan tās pretīgas!

Daudz epidēmiju izplatās. Pakāpeniski noskaidrojas, ka ne vien mēris, holera un citas sērgas, bet arī daudzas līdz šim nepazītas slimības nes inficēšanās briesmas. Bet ja nu apmelošana ir lipīga un turklāt epidēmiska sērga? Vai mazums lipīgu psihozes formu eksistē? Vēsture pastāvīgi atgādina par masu psihozēm, kas dažreiz guvušas patiesi draudīgus apmērus.

Ja papētīsim apmelošanas perēkļus, noteikti nepaliks nepamanīts, ka, godaprāta un kultūras caurstrāvota, tīra gaisotne apmelošanu nerada. Pavērojiet, kāda atmosfēra sabiedrībā un sadzīvē virmo ap nelabojamiem mēlnešiem, un jūs saskatīsit šīs kaitīgās psihozes īstos perēkļus. Taču ne visur meli var tapt izteikti. Ir pasaulē vietas un cilvēki, kuru klātbūtnē apmelotājs jūtas tik neērti, ka neuzdrīkstas ļaut izplūst savai iemīļotajai ļaunuma straumei. Bet kur meli skan īpaši nepiespiesti, tur meklējiet apmelošanas iegulas, tur apmelošanas baciļi jūtas sevišķi spēcīgi pret apkārtējiem.

Nejutlsimies izbrīnīti, ja zinātnieku pētījumiem par psihiskajām saslimšanām pievienosies traktāti par apmelošanu, tās rašanās cēloņiem, izplatīšanās veidiem un, cerēsim, arī par to, kā tā iznīdējama.

Skaidrs ir viens — ja reiz dzīvei nepieciešami atjaunotnes stingrie pamati, tad vispirms it visas postošās epidēmijas jāizskauž. Priekšdienās, pētot cilvēci piemeklējušās nelaimes, uzmanība tiks veltīta arī dažādām psihozes formām. Ārstēs dzērājus, narkomānus, noziedzniekus, kas savus grēka darbus dara perversu dzimuminstinktu dzīti, un noteikti atradīs līdzekli, kā ārstēt vienu no pretīgākajām perversi-tātēm — apmelošanas sērgu.

Taps pamanīts, cik daudz un dažādas kroplības vienlaikus nāk gaismā. Ja novērosit apmelotāju un nelabojamu meli, redzēsit, ka viņa dzīve arī visādi citādi ir netīra. Viņam noteikti piemīt vēl kādas kaites. Nākotnē valsts slimnīcās līdzās narkomānu, dzērāju, zagļu un citu perversu elementu palātām par vienu no apkārtējiem bīstamākajām uzskatīs apmelotāju palātu.

Sens angļu likums apmelotājam kā sodu paredz pēršanu. Bet atstāsim to psihiatru ziņā, kāds sods piemērojams šādas bīstamas un pretīgas saslimšanas gadījumā. Apmeklētājus Pastēra institūtā brīdina neuzkavēties pie kādas no laboratorijām: «Seit atrodas sevišķi bīstamas baktērijas.» Nākotnes psihiatriskajās dziednīcās ieteiks ātrāk atstāt kādu no turienes palātām, sacīs: «Apmelošanas baciļi ir sevišķi bīstami.»

Pekinā, 1935. gada 14. janvāri

Celies, draugs.

«Krišna»

«Līdzcietība»

Saņemta ziņa.
Tava atpūta galā.
Es uzzināju nupat, kur slēpta ir
viena no svētajām zīmēm.
Kas tā būs par laimi, ja atradīsim kaut vienu.
Pirms saullēkta jāiet.
Naktī jāsagatavo viss.
Naksnīgā debess, skat,
neredzēti ir skaista.
Tādu es neatminu.
Vēl vakar Kasiopeja bija skumja un nespodra, bailīgi mirdzēja Aldebarans.
Un Venēra nerādījās.
Bet tagad viss atdzīvojies.
Liesmo Arkturs un Orions.
Tāltālu aiz Altaīra jaunas zvaigžņu zīmes mirgo, un zvaigznāju miglājs ir dzidrs un caurspīdīgs.
Vai tad neredzi ceļu pie tā, ko atradīsim mēs rīt.
Zvaigžņu rūnas ir modušās.
Savu mantību ņem.
Ierocis līdzi nav jāņem.
Stiprākus apavus velc.
Sajozies ciešāk.
Akmeņains būs mūsu ceļš.
Blāzmo austrumi. Nu mums 1916 laiks.
*

NESKAITI

Puisēn, nepiešķir nozīmi strīdiem. Pieaugušie ir dīvaini ļaudis.
Viens par otru vissliktāko teikuši,
rīt naidnieku steidzas nosaukt par draugu.
Bet glābējam draugam met sejā
sāpīgu vārdu. Pacenties saprast, ka ļaužu
dusmas nav dziļas. Ļauni par viņiem
nedomā, draugus un naidniekus
neskaiti.
1916.

BURZMA

Ir gatavs mans tērps. Tūdaļ es uzlikšu masku. Nebrīnies, draugs mans,

ja maska ir briesmīga. Tā taču ir tikai maska. Mums būs jāiet ārā no mājām. Ko mēs tur satiksim? Nezinu. Kas mūs tur sagaida. Ar vairogu gaiņāsim satracinātos.

Mana maska nav tīkama tev?

Ta nav līdzīga man?

Zem uzacīm neredzi

acu? Grumbu izvagota piere?

Drīz nometīsim mēs masku. Un pasmaidīsim viens otram. Bet tagad ieiesim

1918. *bUrZmā*

*

UZ PEDEJIEM VĀRTIEM

«Mongolija»

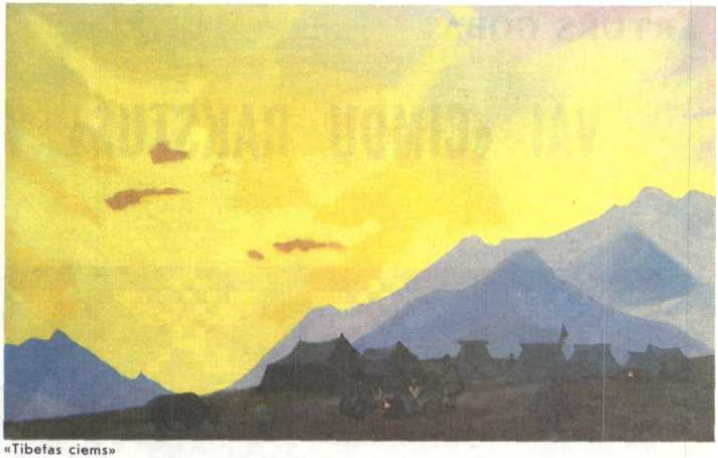

«Tibetas ciems»

«Ceļš»

MĀKSLAS DRAUGIEM FOTOREPRODUKCIJAS

Mums sacīja: «Nedrīkst.»
Un tomēr mēs ienācām.
Mēs vārtiem tuvojāmies.
Visur dzirdējām: «Nedrīkst.»
Mēs gribējām ieraudzīt zīmes.
Mums sacīja: «Nedrīkst.»
«Sirmajie sargi, zinošie, redzošie!
Jūs kļūdāties, sargi!
Saimnieks atļāva zināt.
Redzēt atļāva saimnieks.
Droši vien grib viņš, lai zinām mēs, lai ari redzam.
Aiz vārtiem ziņnesis stāv.
Viņš mums atnesis ziņu.
Laidiet mūs, sargi!»
«Nedrīkst», — mums teica.
Un aizcirta vārtus.
Tomēr daudziem cauri mēs izgājām. Izlauzāmies.
«Drīkst» palika vienmēr aiz mums.
Sargi mūs gribēja atturēt.
Lūdza. Un draudēja.
Brīdināja: «Nedrīkst.»
Nedrīkst neko. Nedrīkst nekur.
Visu nedrīkst.
Un aiz muguras mums tikai «drīkst».
Bet uz pēdējiem vārtiem būs uzrakstīts «drīkst».
Visi «nedrīkst» aiz muguras būs.
Tā lika uzrakstīt Viņš uz pēdējiem
vārtiem.
/916.
4

DEJĀ

Ak vai, kad nekustīgais sāks kustēties. Kad iesētie vēji izaugs par vētrām. Kad ļaužu valoda kļūs bezjēdzīgu vārdu pilna.

Ak vai, kad ļaudis zemē apraks bagātības savas.

Ak vai, kad cilvēki uzskatīs drošībā savu bagātību esam vien tad, kad tā azotē. Ak vai, kad visi barā. Kad aizmirstībai atdos zināšanas. Un ar prieku iznicinās savu pagātni. Un ar vieglu sirdi piepildīs draudus. Kad nebūs vairs kur pierakstīt jūsu zināšanas.

Kad tīstokļu lapas kļūs neizturīgas, bet vārdi ļauni. Ak, mani kaimiņi!

Jūs esat slikti iekārtojušies. Jūs visu noliedzāt. Nekāda noslēpuma nav jums rītdienā! Ar nelaimju maisu pār pleciem jūs devāties klejot un iekarot

pasauli. Jūsu neprāts nosauca visnegūtāko sievieti par iekārojamu.

Mazie dejojošie viltnieki!
Jūs taisāties sevi noslīcināt
dejā.
1916.

Atdzejojis

ANDREJS LINKĒVIČS

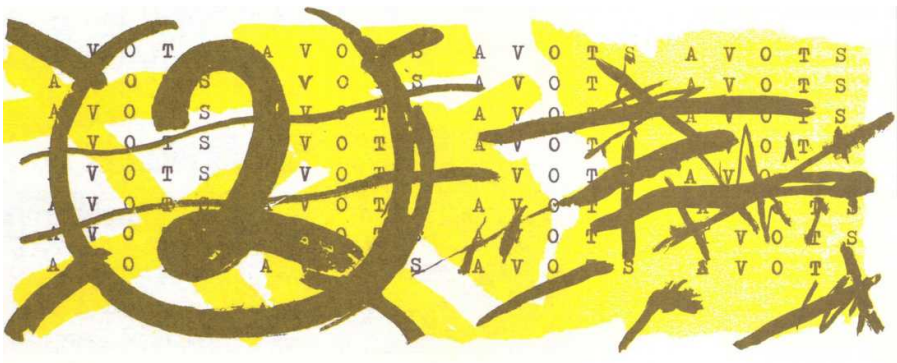

ARTURS GOBA

VAI «CIMDU RAKSTUS» VAR IZLASĪT?

Ornements pour gants
Collection de la Direction des Monuments

4. Pukaiņi

Cimdu raksti
Pieminekļu valdes krājumā

JŪSU ŽURNĀLA 2. NUMURA 47. LAPPUSĒ REPRODUCĒTI «CIMDU RAKSTI». APLŪKOJOT ŠO GRAFISKO ATTĒLU TUVĀK, MAN RADAS VIENS JAUTAJUMS, PROTI, VAI REDAKCIJA IR PAMANĪJUŠI, KA REPRODUKCIJA PUBLICĒTA AR «KAJAM GAISA»?

Man pēdējā laikā nācies pētīt jautājumus, kam sakars ar mitoloģiju, tai skaitā svētrakstu zīmēm. Kāda nejauša detaļa rosinaja zīmējumu «pagriezt atpakaļ» pareizā stāvoklī. Nav grūti redzet, ka zīmējums sastāv it kā no vairākiem, pilnīgi vienādiem zīmju blokiem, kas izkārtoti divās rindās. Interesantākais — ikviena blokā ietilpstošās zīmes ir «lasāmas»!

Visu arhaisko kultūru mitoloģiskajos priekšstatos ir

pazīstamas tādas kategorijas kā Pasaules koks un Pasaules kalns. Mēdz uzskatīt, ka Pasaules kalns ir salīdzinoši jaunāks, kurā atspoguļojas seno cilvēku priekšstats par sakralizētas pasaules uzbūvi.

Viens no vecākajiem Pasaules kalna modeļiem — kalns Meru — zināms Indijā. Grieķi pazina Olimpu un Parnasu. Vecajā derībā figurē Sinajs un Ararats. Bet Ēģiptē daudzi rituāli saistījās ar Rietumu kalnu. Vēl pieminēsim Fudzijamu Japānā un Taišaņa kalnu Ķīnā. Pasaules kalna modelis bijis pazīstams arī Latvijā, par to liecina novadpētnieka O. Ozoliņa apsekotie senās Tālavas svētkalni, kuri visi it kā «dublē» šī Pasaules kalna svarīgākos elementus. Izrādās, ka senie priesteri lieliski nojautuši to likumību, kuru mūsu gadsimtā formulējis Alberts Einšteins, proti — ikvienu punktu izplatījumā var pieņemt par Visuma centru. Pasau-

Ies kalna virsotne senatnē ir uzskatīta par šādu Pasaules centra punktu, cauri kuram novilkta iedomātā «pasaules ass», ar savu augšējo smaili atduroties Polārzvaigznē.

Pasaules kalnam ir daudzi varianti, bet visos gadījumos saglabājas noteiktas strukturālas likumības. Pirmkārt, visi kalni pa vertikāli saglabā trīsdaļīgu struktūru: virsotnē mitināsdievi, vi-dusjosla atvēlēta cilvēkiem, bet kalna pakāje atstāta zemākajiem gariem un dēmoniem, tumsas spēkiem un zoomorfām htoniska-jām dievībām. Otrkārt, kalna strukturālais «iekārtojums» pa horizontāli atbilst ikviena svētā prasībām, kur dominē «četri pasaules vēji» jeb «četras debesu puses». Šī pati struktūra pazīstama ari Pasaules kokam un pie tā ierīkotajam rituālu laukumam.

Liekas, ar šādu informāciju pietiek, lai varētu sākt kaut ko saskatīt arī «Cimdu rakstos». Kalna trīsdaļīgo vertikālo struktūru šeit veido trīspakāpju piramīda — ļoti skaidra un izteiksmīga seno priekšstatu realizācija ar grafikas līdzekļiem. Abu «trepīšu» centrā 9 «rūtiņas» veido kvadrātveida rituālo laukumu. Vidējā baltā «rūtiņa» kopā ar pieguļošajām 4 melnajām veido krustu. Krusts mitoloģiskajā simbolikā parasti iezīmē centru. Bet skaitlis «9» (abi pazīstams maģijā, vienu no konkrētajām tā izpausmēm izsaka tautasdziesma:

Es guntiņu sakūros No deviņi žagariņi:
Sildās Dievs, sildās Laima,
Mana mūža licējiņa.

Tiktāl viss liekas skaidrs. Bet paliek vēl neatšifrētas vairākas detaļas, kuras nekādi neiekļaujas ģeometriskajam ornamentam raksturīgajā spoguļattēlu simetrijā. Kāpēc tas tā?

Trīsdaļīgās kalna piramīdas virsotnē novietota zīme, kas atgādina krēslu. Latviešu senajos ticējumos tas uzskatīts par «diev-krēsliņu». O. Ozoliņa pierakstītajos tradīciju aprakstos vairākkārt minēti kulta

akmeņi, kuri saukti par «dievkrēsliņiem» vai «dieva sēdeklīšiem». Šādi akmeņi vēl atrodami diezgan lielā skaitā gan svētkalnos, gan arī citās senajās kulta vietās. Senatnē šādi akmeņi, domājams, bijuši pie katras mājas, nereti arī laidaros, tīrumos, īpašās vietās pie svētkokiem. Dažviet laukakmenī iekalts pavisam neliels «plauktiņš», bet daudzos dižakmeņos varam atrast īstus «klubkrēslus». Elkdievības pielūdzēji uz šādiem «plauktiem» lika ziedojumus, bet attiecīgajās svētku reizēs ar ziedu vītnēm un vainagiem mēdza izrotāt visu «dievkrēsliņu», aicinot savā goda vietā pasēdēt pielūgto dievību:

Nāc, Dieviņi, pasēdēt Savā rožu krēsliņā:
Tev bij gudris padomiņis,
Kā mūžiņis jādztvo.

Šāda daina noklausīta Gaujienā. Bet arī starp publicētajām tautasdziesmām atradīsim ne mazums, kur krēsliņā sēdēt aicina gan Jāni, gan Māru. Ir ziņas, ka šādi akmeņi bijuši veltīti arī Jumim un Laimai, iespējams, arī Ūsiņam. Un ļoti, ļoti sen — arī mitoloģiskajam auglības dēmonam Velnam (lūdzu nejaukt ar kristiānisma ieviesto priekšstatu par velnu!).

Tāpēc mums ir pamats uzskatīt, ka reproducētajā zīmējumā krēslam līdzīgā zīme ir sens hieroglifs jeb svētzīme, kas tieši pārgājis ornamentikā. Un pilnīgi dabīgi, ka paša «dieviņa» sēdeklis novietots kalna virsotnē, jo tas taču ir patiesais visu augstāko mitoloģisko personāžu miteklis.

Ar «dievkrēsliņu» kombinētas vēl divas zīmes. Viena no tām pavisam vienkārša — to veido tikai divas baltās «rūtiņas». Bet vienkārša šī zīme izskatās tikai vizuāli, toties tajā paslēpts dziļš saturs. Skaitlis «2» mitoloģijā ir viens no pašiem svētākajiem, jo tas sevī ietver auglības ideju, pasaules bināro opozīciju ideju. Pēc seno priesteru domām, visa sakralizētā pasaule balstās vai nu uz «dvīņiem» kā auglības iemiesotājiem, vai arī uz binārajiem pretstatiem. Visarhaiskākais priekšstats par mūsu Jumi bijis kā par divdzimuma personāžu, ko izteic divu vienādu vārpu ideja uz viena stiebra. Bet pazīstamākās opozīcijas: Debess — Zeme, Pērkons — Velns (slāviem Peruns — Veless), gaisma — tumsa, ziemeļi — dienvidi, dzīvība — nāve, uguns — ūdens. Pēc filoloģijas zinātņu doktora Vjačeslava Ivanova domām, indoeiropiešu senie priesteri apjautuši to universālo «pasaulēkas» matemātisko modeli, ko varam uzrakstīt kā skaitļu formulu 4n + 2. Šo izteiksmi mūsdienās pazīst gan atomfiziķi, gan Visuma pētnieki, gan biologi. Mitoloģiskās domāšanas laikmetā šai matērijas likumsakarībai piedēvēja dievišķā spēka un gudrības izpausmi.

Vēl atliek zīme, kas atgādina burtu «T». Tā ir visai sarežģīti šifrējama svētzīme. Lūk, daži O. Ozoliņa tradīciju pieraksti. Izrādās, ka šāda zīme kādreiz saukta par «nolauzto krustu», un nereti tā lietota

senos skaitļu pierakstos, lai atzīmētu jēdzienu «ļoti daudz» vai «pulkiem pulka». Maģijā lietots krusts ar «nozāģētu augšgalu», un šādas zīmes burvju spēks bijis ietverts formulā «mūžīgi mūžos». Liekas, šāda pat maģiska jēga ir piedēvēta «nolauztajam zobenam».

Tā kā «nolauztā krusta» zīme atrodas sasaistē ar «dievkrēsliņu», tad šinī apstāklī arī jāmeklē pareizā zīmes šifra atslēga, kas varētu nozīmēt gan «mūžīgi mūžos» vēlējumu pielūgtajai dievībai, gan arī šīs dievības labvēlības iegūšanu sev un bērnu bērniem. Iespējams, tam sakars ar pagānisko ticējumu, ka dievi nāk tikties ar cilvēkiem (priesteru personā, protams) reizi «simts gados».

Lūk, kāda brīnumaina pasaule mums paveras, kad papūlamies izlasīt šķietami pavisam vienkāršus cimdu rakstus. Esmu skatījis daudzus senos zīmējumus, kuros attēlots Pasaules kalns. Daudzi no šiem zīmējumiem skatāmi arī mitoloģijas enciklopēdijā «Mifi narodov mira». Tomēr kaut ko tik uzskatāmu un mākslinieciskajā izveidē skaidru līdz šim nebija gadījies ieraudzīt. Šie raksti uzskatāmi par unikāliem visas pasaules kultūrvēstures kontekstā. Bet mums pašiem tie palīdzēs dziļāk izprast savas tautasdziesmas. Un palīdzēs pilnīgāk apzināties savu nacionālo izcelsmi lielajā indoeiropiešu kopības kopsakarā.

JETES UŽĀNES CIMDI. GUNĀRA JANAIŠA FOTO

OJĀRS ĀBOLS (1922—1983) *bija gleznotājs, kas daudz domāja par mākslu un reizēm par to ari rakstīja. Un iznācis ir tā, ka tieši viņam pieder spožākās lappuses lielu erudīciju un personības šarmu paģērošajā mākslas eseju žanrā. Lai atceramies kaut vai 1986. gada publikāciju «Literatūrā un Mākslā» par Romānu Sutu.*

Viņa pastāvīgs iedvesmas avots, šķiet, bija nevis pati daba, kā vairumā latviešu mākslas gadījumu, bet kultūru, civilizāciju daudzbalsīgais koris, kas spēj ierunāties uz mums no katras smilšu saujas. Arī O. Ābola gleznieciībā valda mums neparastāks intelektuāls tēls, taču laiks arvien

vairāk izceļ tā izpildījuma smalkās glez-nieciskās kultūras vērtības. Un tās izrādās negaidīti tuvas šodienas etaloniem. Jā, Ojāram Ābolam patika intelektuāli apjēgta pasaule. Pasaule, kuru izvagojušas cilvēka darbības pēdas. Patika šo pēdu sagādātais darbs izzinošam prātam. Un tieši viņa rakstītais mums rāda, cik reta dāvana ir kultūrdarbībā izkopts, vērienīgs intelekts. Cik ļoti mums pietrūkst tā spējas formulēt parādības, precīzi un elastīgi ierādot tām vietas Visumā — starp bijušo un nākamo.

Ojāru Ābolu vienmēr interesēja savs paša, personīgajai pieredzei atvēlētais laiks un mākslas brīnuma tapšana tajā. Viņš pirmais pie mums tik ieinteresēti un zinoši rakstīja par modernās mākslas parādībām pasaulē, mēģināja saprast mūsdienu cilvēka statusu kultūras procesa nepārtrauktībā.

Viņš atstājis mums mītu par vienpatni gleznotāju, pārsteidzoši aizrautīgu un dziļu domātāju un izcilas sievietes ideālu dzīvesbiedru. Bet «. .. mīts par mākslinieku, dzīvu vai mirušu, ir jāuztura, jākopj, sirsnīgi jāveido, jo tas ir vispārējs tautas kultūras jautājums. Mēs vāji apzināmies, ka visapkārt mums ir mīti par dzīvi, par vēsturi, par esošo, un tajos mēs dzīvojam.» (O. Ābols rakstā par R. Sutu.)

LAIMA SLAVA

OJĀRS ĀBOLS

Āgenskalnā aug koki. Lieli, veci koki. Ap namiem, dārzos, ielās, kur tie sastādīti alejās, pagalmos, ūdens malā. Te pāri galvai vienmēr jūt spēcīgu lapotni, kas dod patvēruma sajūtu. Vairumā tās ir liepas, gobas, kļavas. Kuldīgas ielā aug arī ozoli. Vienīgās priedes te ir «Āgenskalna priedes» — visiem Rīgas iedzīvotājiem labi pazīstamā vietā. Priedes aug arī Baltās muižas kalnos. Bet tur, kur sākas smilšu kalni, lapotnes vairs nav, un te gaiss vasarā kļūst tveicīgs.

Basām kājām ejot, pēdas pašas zina ceļu uz mājām. Pēdas pazīst ķieģeļu ietves nelīdzenumu, bruģa apaļos akmeņus, izdedžu asumu, zāģu skaidu staignumu un pašas meklē gludi noblietētu melnu smilšu taku, kas te atrodama visur, pie katras ietves, Zunda malā un ceļā uz Rātsupīti Spilves pļavu vidū. Tas, kurš, savas gaitas sākot, ļāvis pasaulei ienākt sevī arī caur kāju pēdām, pratīs vēlāk īstā reizē nomest apavus, lai labāk izprastu svešu pamatu, nepazīstamu vidi. Un tas, kurš pazīst lapotnes

jumtu virs savas galvas, meklēs to vienmēr. Dažreiz viņš to atradīs, dažreiz neatradīs__

Prāts vienmēr būs drošs starpnieks, atsvešināts no dabas, bet Nojautas tiks uzklausītas:

Visi mēs mākslai tuvojamies bijīgi, atstājot savus prāta slēdzienus malā un ļaujot runāt mākslas patiesībai, un, tāpat kā dabai, mēs mākslai ļaujam ienākt sevī ne jau nu gluži caur kāju pēdām, bet caur sirdi, kauliem un audiem, pa aplinkus ceļiem, ko vēl neviens nav noskaidrojis.

Mākslinieku biogrāfijas sākas ar leģendu par pirmo sastapšanos ar mākslu, kas parasti ir liktenīga. Ja neievēro izpušķojumus, šis notikums ar mūsdienu acīm gandrīz visos gadījumos liksies maz ievērojams un maz izteiksmīgs: dažs labs latviešu mākslinieks pirmo impulsu guvis no lubu bildītes, kas pielīmēta skapja durvju iekšpusē, daudzus pārsteidzis Arnolds Bēklins, «Miroņsalas» autors un sava laika mistiski romantiskā gara paudējs. Bagātīgi pavairots oleogrāfijās, Bēklins labi piestāvēja pilsoņu tumšajām ozolkoka mēbelēm. Mākslinieka pirmajiem iespaidiem, protams, maz sakara ar visu vēlāko, jo tajos neizpaužas nobrieduša meistara pamatpozīcija ne pret dzīvi, ne pret mākslu, taču apiet tos nevar, jo te vēl tumsā turētais gars pirmo reizi sastopas ar vilinošo un stindzinošo Medūzas spīdumu, kas turpmāk paturēs mākslinieka esamību savā varā totāli un neatgriežami, tālāk parādīdamies tūkstoš dažādās sejās.

Mākslinieka biogrāfija ir stāsts par viņa ceļa krustojumiem un saskarsmēm šajos krustojumos. Pie mākslas mūs noved nevis skaisti dabas skati, ne arī mūsu dvēseles pārdzīvojumi, ne fantāzija, bet gan pati māksla. Par mākslinieku top muzejā. Un tāpēc, iespējams, visām ietekmēm, agrām un vēlākām, ir svarīga nozīme mākslinieka biogrāfijā, kaut ari parasti tās mēdz aizplīvurot, tiecoties izcelt mākslinieka suverenitāti.

Latviešu mākslinieks nav bijis izlutināts pasaules šedevru baudītājs. Pirms Jāzepa Grosvalda un Voldemāra Matveja reti kurš mūsu gleznotājs pazinis mākslas lielos centrus. Bet Grosvalds un Matvejs arī bija tie, kuri ierosināja mūsu māksliniekus tālākam skatījumam, izkustināja akmeņus estētisko aizspriedumu mūros. Tas nāca samērā vēlu, bet īstā laikā.

Bet vai vēls briedums nenozīmē briedumu? Un vai vēls kontakts ar Luvru un Prado būtu kavējis mākslinieku paust sevi un savu ārpasauli? Teofils Gotjē iepazinās ar Itāliju 39 gadu vecumā. Stendāls, kura domas par mākslu mums ir ļoti svarīgas, vispār maz ko savā mūžā bija redzējis.

Mūsu gadsimts ir reprodukciju gadsimts. Šobrīd katram, kas

to vēlas, var būt savs muzejs mājā, vācot tikai reprodukcijas vien.

Kad Daugavā iet ledus, visa satiksme ar Pārdaugavu iespējama tikai pa veco dzelzs tiltu. Tramvajs ar nosalušajiem pasažieriem abos vaļējos vagona galos, ar vagona vadītāju biezos velteņos un kroņa kažokā ar uzsistu aitādas apkakli, vienmēr apstājās tilta vidū, lai palaistu garām pretimbraucošo tramvaju. Tad arī pamanījās izspraukties smagie ormaņi ar saviem gan pieticīgi, gan labi uzturētajiem zirgiem un mucām, un maisiem, gan drabiņām barotiem alus darītavu ērzeļiem, kuriem alus darītavas prestiža vārdā vajadzēja izskatīties vismaz kā Venēcijas dodžu kara zirgiem visā misiņa spožumā, ar alus kastēm spēcīgi kaltajos

1. FRA *FILIPO LIPPI.* «Dievmātes pasludināšana», 1443./45. *Vecā Pinakotēka (VFR).*

2. SANDRO *BOTICELLI.* «Venēra un Marss», 1483. Londona, *Nacionālā* galerija.

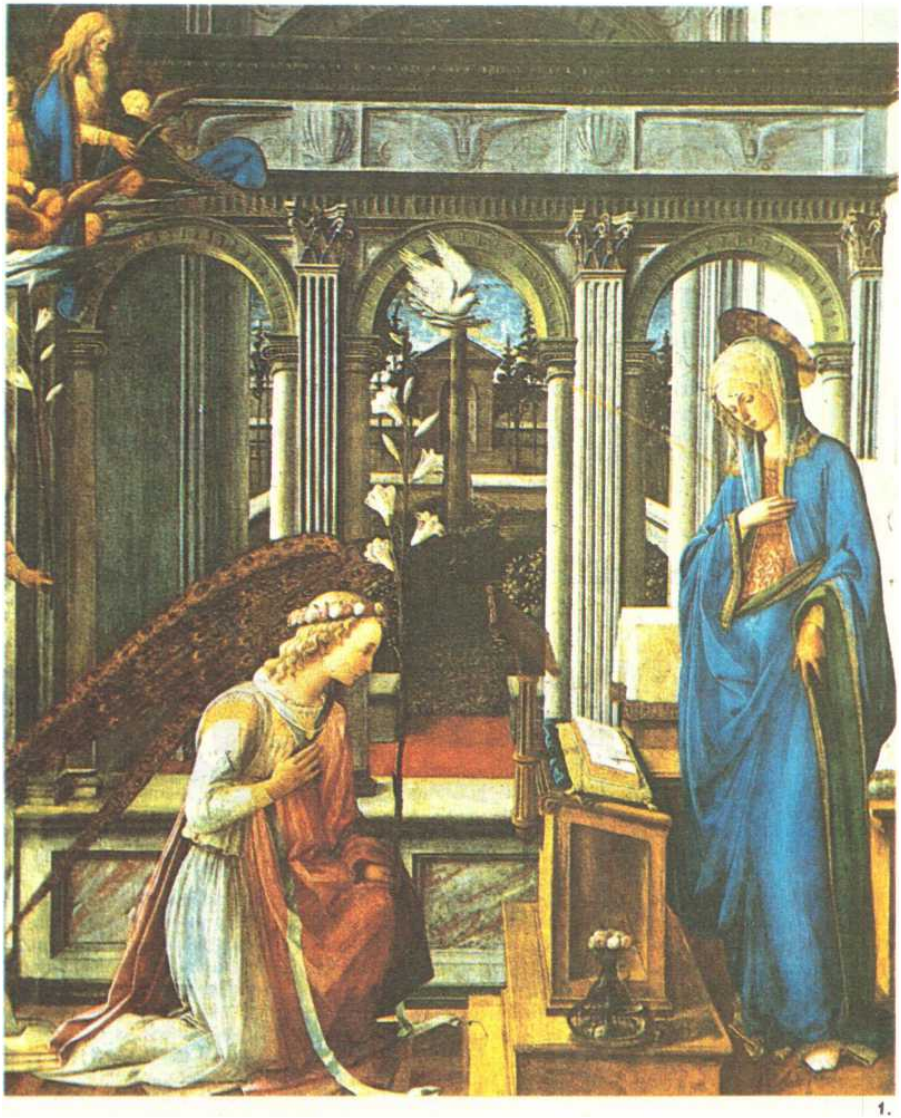

3. ARNOLDS BĒKL/NS. «Karš», 1896. Drēzdenes *gleznu galerija.*

4. LEONARDO DA V/N*Cl.* Madonnas galvas studija, 1475.178. Florence, Ufici *galerija.*

5. SANDRO *BOTICELLI.* «Kristus apraudāšana», 1495. *Milāna,* Po/di *Pecolli muzejs.*

6. *MIKELANDŽELO BUONAROTI.* «Vecais vergs», 1527.128.(!) *Florence, Akadēmija.*

7. RAFAĒLS. Fragments no fresku gleznojuma Vatikānā, 1512.

V. M. AKSELA FOTO REPRODUKCIJAS

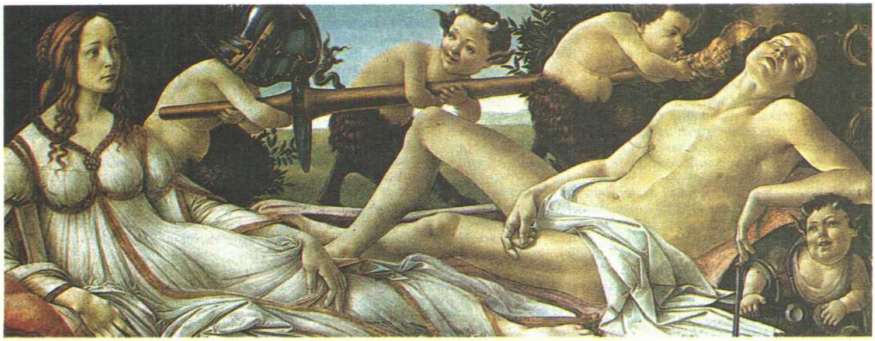

3.

4.

5.

7.

6.

ˆ ratos un respektabliem važoņiem uz augstās bukas, ādas

skotelē, ļ no kuriem nepieklājīgs vārds nekad nav ticis dzirdēts. Uz tilta ģKj tādās reizēs bija liela jezga, gājēju bija daudz, daļa nāca šurp, da-H ļa gāja turp. Vējš, dubļi. Pilsētas pusē gājējs varēja vai nu iet H lejup pa bruģēto uzbērumu stacijas virzienā, vai arī nokļūt Dau-

■ gavmalā pa koka kāpnēm abās tilta gala pusēs. Vecrīgas pusē,

■ turpat gandrīz uz Kārļa ielas un Daugavmalas stūra atradās Bartuševska grāmatu antikvariāts, patiesībā noliktava, spīķeris,

H un ziemā te bija auksts.

'Jķ Nav taisnība tiem, kas 20. gadus attēlo tikai kā nepārtrauktus

I fokstrotus un bankrotus. Manā atmiņā drīzāk ir grāmatas un

■ diskusijas. Un dzejnieka portrets — nevis kā gurds dendija pro-ļļ fils ar cigareti ziloņkaula iemutē, bet Austras Skujiņas tips ar

II zēngalviņā iespraustu matu suku. Visa literatūra toreiz bija laba, U izņemot bulvāru lubu literatūru.

Te, Bartuševska antikvariātā, šis tips bija sastopams. Un pretē-ļ jā dzimuma pārstāvji — apmēram tādi, kādus tos zīmējis ļjļļ E. M. Remarks savos «Trīs draugos».

Ko viņi šeit meklēja, to mēs nekad nedabūsim zināt. Es varu tikai liecināt par sevi. Bet pats es nezinu, ko šajā vietā esmu meklējis. Te, plauktos, uz galdiem un grēdās uz grīdas, atradās noslēpumā tīta pasaule, dažāda spēka magnēti, kas gan pievilka, gan atstūma. Pelēkajam īpašniekam vienmēr bija ko darīt kādā no kaktiem, un viņš šķitās neinteresējamies ne par vienu no apmeklētājiem, un zēniem, kuru augums nesniedzās viņam līdz padusēm, viņš skatījās vienkārši pāri.

Tieši tas bija izdevīgi. Padomi man nebija vajadzīgi, tos dabūju dzirdēt mājās, un te varēja ļauties turp, kurp nes kāju pēdas. Tur, kur viss nesaprotams, staigns un nedrošs, svešs un tāls, tur notiek paļaušanās uz vilinošām nojautām. Tas ir privileģēts moments, kas iespējams tikai agrā dzīves posmā; vēlāk prāts vairs neļauj brīvi dreifēt esamības laukā, un tāpēc šo momentu mēs atceramies ar skumjām un sentimentu. Atgriezties tajā vairs neizdosies.

Te bija kāds kakts, kurā blāķos uz dēļiem gulēja reproducētas gravīras. Tajās bija visa 19. gadsimta gara pasaule ar savām absolūti nemaināmi sakārtotām vērtībām, vērtību skalu, kaut Ēģipte, Ninīve un Mikēnas sen bija jau atklātas, ar visiem saviem ideāliem un elkiem. Juku jukām Rafaels, bet arī Švinds, Knauss, Kurbē, Botičelli, Kaspars Dāvids Fridrihs, Runge, Leonardo,

Špicvegs__Viss nav uzskaitāms.

Grāmatu tirdziņā Vērmaņdārzā, kas notika reizi gadā, bija pavisam cita publika, tā, kas bija sastopama turpat uz ielas pēcpusdienās. Te izpārdeva sadzeltējušos, bojātos grāmatu eksemplārus par nieka naudu, un tas bija kārdinājums studentiem un ierēdņiem.

Ļauties nojautām vēl nenozīmē aklu rīcību. Kam ir nojauta, tam jābūt pieredzei. Varbūt šo pieredzi krājuši mūsu vectēvi un vecvectēvi, to nododot saviem bērniem un bērnubērniem gan ar asinīm, gan gara kontaktiem, neviens nepiedzimst kā neaprakstīta lapa, bet varbūt šajā gadījumā lielāka nozīme videi un laika garam.

Divdesmito gadu gara pasaule ... Tā ir parādība gara attīstības desmittūkstoš gadu vēsturē, kas pelnījusi pētījumus un disertācijas. Izmocītais un rezignētais prāts, noskatījies veco vērtību bojāejas drāmu, solīdās rietumu pasaules patoloģiskās anatomijas priekšnesumu pirmajā pasaules karā un juzdams no jauna pāri sev klājamies augošus draudīgus spēkus, tagad meklē sev jaunus pamatus.

Pēc katra sabrukuma dzīve tiek konstruēta no jauna. Divdesmito gadu konstruktīvisms, kas piedzima Padomju Krievijā un pēc tam apgāja pasauli, bija ar skaidru programmu — celt jaunu pasauli. Visur un visās izpausmēs tiek meklēta jauna paradīze. Arhitektiem un māksliniekiem tā parādās kā jaunas, skaistas un lielas pilsētas vīzija, kā dzīvojamā mašīna, kā cilvēks ar mehāniskiem spārniem. Dzejnieks vairs nav vienpatis. Starp viņu un paradīzi atrodas atbildības lauks, kam jāiet pāri. Turp iedams, viņš sev līdz aicina visus. Visiem jātop atbildīgiem.

Jauns laiks rada jaunus jēdzienus. Katrā ziņā Rīgā bija arī sava sabiedrība, kurai jēdzienu pasaule paplašinājās ar jauniem kokteiļu nosaukumiem. Mēs to nepazinām, bet tādai kaut kur bija jābūt. Jaunums bija Pestīšanas armijas bungas, ziedojumu katli un uniformas. Tikai tas viss vēl nepārvērtās jēdzienos. Toties Ceturtā vidusskola bija jau jēdziens. Jēdziens bija Tautas augstskola ... Rīgas mākslinieku grupa bija jēdziens ...

Rūdolfs Egle tulko Rabindranatu Tagori latviski. Bezaizspriedumainās sabiedrības prāts, kas pauda daudzas jautājumu zīmes, rietumu tradīcijai te meklē jaunas iespējas jaunam domāšanas veidam. Dailes teātris aicina prom no ikdienas ik savā jaunā uzvedumā. Andrejs Kurcijs aģitē par «aktīvo mākslu», kurai būtu jauni uzdevumi. Divdesmito gadu mākslas gars Latvijā izveidojās par savdabīgu hibrīdu, kas varēja dot un deva vērtīgu ražu, un tas sastāvēja no daļas katram tuvā romantisma Raiņa izpratnē un daļas modernā tehnikas laikmeta gara un idejām. Romantiskais

vēriens piešķīra mākslai apgarotību, darīja jaunās idejas skaistas, deva tām cēlus nosaukumus. Varbūt tieši romantika bija tas vilinājums, kas ar savu nemieru daudzus aicināja tuvoties mākslai.

Nemantīgā sabiedrības daļa orientējās uz nākotni, tālu, vēl nesatveramu, raugoties pāri tuvplānam un mēģinot saskatīt tālos siluetus. Nākotnes teātris, nākotnes māksla, nākotnes skola ...

Skolotājs Taivāns atver skolu, kur mācību process pārvērsts par domāšanas procesu. Skola bez atzīmēm, bez mājas uzdevumiem, ar kalnu sauli, zivju eļļu un sabiedriskās darbības prakses stundām bija eksperiments, bet tas izaudzināja jaunas eksperimentētājas dvēseles.

Kreisās arodbiedrības 1928. gadā bija izliktas uz ielas.

Vienas paaudzes labā gaume kļūst par otras paaudzes slikto gaumi. Jūgendstilu divdesmitajos gados pieminēja jau ar sarauktu degunu. Sentiments, sirds juteklība, kas iepriekšējai paaudzei bija gandrīz vai neatņemama cilvēka īpašība, tagad netika dēvēta citādi kā par salkanību. Divdesmito gadu paaudze veidojusies bez tā rituāla attiecībās, ko mēdz dēvēt par «labo toni».

Arī visi citi rituāli tika pildīti tā, kā tos varētu būt pildījuši savā laikā tikko kristītie Daugavas lībieši. Un, tā kā vecākiem, kas pieredzējuši Piekto gadu, tāds jēdziens kā «autoritāte» nebija pilnīgi skaidrs, tad arī bērni tika audzināti, neizskaidrojot šo jēdzienu.

Poza un dižmanība šim laikam vispār sveša, bet tā nespēj iedvest bijību arī vēlāk, pēc 15. maija, kad tā parādās un pat afišējas jau kā valstiskuma atribūts.

Bartuševska gravīru un litogrāfiju kaudzes pievilka kā apburtas, un katram, kas tās bija sācis pārcilāt, bija jāatgriežas pie tām no jauna, lai atkal sameklētu to, kas vakar bija šķitis neatvairāms, un lai šajā azartā laimētu vēl vairāk. Mana izvēle, jādomā, daļēji bija kaut kur zemapziņā iepriekš sagatavota. Pret 19. gs. vācu autoriem aizspriedumi bija jau nobrieduši. Tā bija sīkpilsonības tukšā, šaurā pasaule ar visiem saviem mājas piederumiem, par kuru dzirdēts tik daudz nicinošu novērtējumu. Dīrers bija par vēsu, bez tam viņš bija jāskatās pa detaļām, un manam prātam tas viss bija par gudru. Arī Leonardo intelektuālisms, tāpat kā Bellīni, bija nepieejams. Mikelandželo miesas spēks, tāpat kā Žans Lui Davīds un Gro, nerada atbalsi sirdī ui\ prātā, kas vēl nepazina nekādas patosa izpausmes ne savā tuvākā, ne tālākā apkaimē.

Pasaule atveras ap mums tā, kā mēs to redzam. Mākslā katrs meklē tikai to, ko var sameklēt, un ne vairāk. Cilvēks veido savus

uzskatus par mākslu no tās izvēles, kas viņam dota līdz tam brīdim. Mākslā katrs meklē tikai to, ko vēlas sameklēt, to, kas pašam iekšā. Māksla ienāk bez paskaidrojumiem, komentāriem. Ko tad var gribēt prāts, kas vēl snauž?

Pilna vaļa dota jūtām un nojautām, kas tāpat, savukārt, vēl nepārbaudītas, toties ir drošs starpnieks, bez kura vidutājības nevar sagaidīt, ka mākslas darbs sacīs kādu vārdu.

Agrais padsmitnieks ir perfekts un pilnīgs estēts — viņam svarīgs mirkļa prieks un bēdas. Jūtu pasaule ir viņa apziņas apakšējais stāvs, viņš skatās apkārt bez atbildības un rūpēm, bez jautājumiem par dzīves jēgu, — kā teātra izrādē. Vēl viņš nepazīst cīņu ar sevi un ar citiem, vēl viņš nezina, ko nozīmē tērēt spēkus, sevi apspiežot.

Kurš no meistariem tad spētu pasniegt pirmo poētikas stundu viselementārākajā pakāpē, turklāt bez pārliecības, ka jaunatnācējs patiešām grib kļūt par mācekli?

Tāds atradās. Ārpus visas Renesanses rafinērijas, brīvs no mīklām, bez tumšas simbolikas, bez teatrālām togām un pārapgarotības, uzticoties tikai pašam sākotnējam cilvēciskajam stāvoklim — tīrām jūtām. Starp putekļainajām, dzeltēt sākušām kartona lapām atradās Fra Filippo Lippi. Tas, būdams naivāks par Fra Andželiko, spēja uzpirkt varbūt tieši ar šo īpašību.

Es esmu skiču burtnīca...

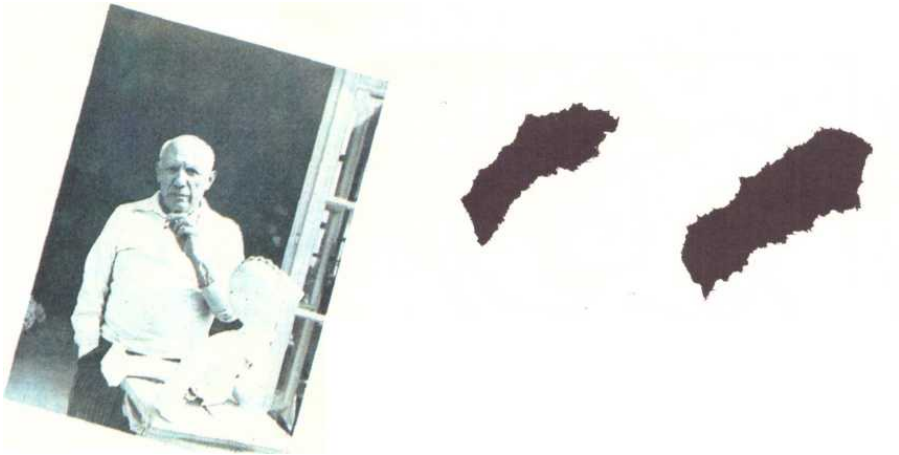

Pablo Pikaso
ArlekTns. No 35. skiču burtnīcas, 1905. gads.

¥

Šķiet, ka vērojam Pablo Pikaso darbā. It kā mēs atrastos līdzās, būtu viņa daiļrades intīmi liecinieki. īstajā brīdī pirms lielā mākslas sasprindzinājuma, trauksmainā radīšanas procesa, kura rezultāts ir darbi ar pasaulslaveniem nosaukumiem. Ja šos darbus minētu vārdā, šeit vai arī okeāna viņā pusē, sarunu biedra iekšējā acs ieraudzītu vienus un tos pašus attēlus. Skiču burtnīcas ir citādas. To attēli ir nepazīstami, nelieli, savā iedarbībā — smalki un trausli iespējamās bojā ejas nojausmās, jo daudzi ir jau izkaisīti pasaules vējos. Tomēr, uzskatot Pikaso skiču burtnīcu, ir jājūtas paspērušam soli uz priekšu mākslas izpratnē.

Tieši šobrīd, kad astoņas viņa daiļrades desmitgades šķiet noslēgtas un sakārtotas, mākslas zinātnieku un draugu mānīgā pašapmierinātība ieguvusi pārsteidzošu jaunu stimulu!

175 nezināmas skiču burtnīcas, kuru tapšanas laiks ir 1894. — 1964. gads, pirmo reizi mākslas pasaules gaismu ieraudzījušas 1986. gadā! Izlase no 45 burtnīcām (300 lapas) sākumā bija skatāma Londonas Karaliskajā Mākslas akadēmijā. Tad sekoja turneja pa Amerikas muzejiem — pirms došanās tālāk cauri Eiropas pilsētām.

Nav otra tāda gleznotāja un tēlnieka, kurš ar saviem drosmīgajiem izgudrojumiem un ietekmi uz pārējiem māksliniekiem tik daudzpusīgi bagātinājis mūsu gadsimta mākslas formu kanonu. Tikai Pikaso daiļradē atklājās radīšanas un dzīves pārpilnības vienotība tik pārliecinoši, ka viņu pat apvija pārcilvēka aura — mērogā, kas tālu pārspēj parasto ģēnija kultu.

Viņš bija un ir «Mistērija Pikaso». Tā sauc arī Kluzo piecdesmito gadu filmu, kura publikai dod iespēju ar aizrautību izsekot meistara darbam. Secība, kādā zīmējumi attīstās no pir-

mā punkta līdz pēdējam štriham, ir brīnums, kas skatītāja acu priekšā rodas un pilnveidojas arvien no jauna.

Būt par radīšanas brīnuma liecinieku nozīmē izjust radītāja klātbūtni — pāri pasaulīgajai laika skaitīšanai. Patiesi, kopš Pikaso nāves 1973. gadā nepazīstami viņa darbi kā no faraona dārgumu krātuves nepārtrauktā straumē tiekušies ieraudzīt dienasgaismu . . . Tagad no ģimenes klēpja nākusi šī pēdējā novitāte.

HE
ons,
dis-
ver-
r
is
his
nly
eries
this
oub-
tch-
this
are
ch-
n to
nout
e of
life-

1.

2.

V. M. AKSELA FOTOREPRODUKCIJAS

Picasso pictured the artist in many guises—in this 1964 drawing, as a baboon.

Skiču burtnīcas pavada Pikaso dzīvi un darbu cauri visiem daiļrades periodiem kā viņa domu attēlu dienasgrāmatas. Tajās ietverti vingrinājumi, idejas, priekšvēstneši darbiem, kuri radušies vēlāk. Arī skices kā hronikas veida pieraksts attiecībā uz jau pabeigtajām skulptūrām. Citas lappuses savukārt liecina par problēmu risināšanas mēģinājumiem, par «personāžu», kurš vēlāk vai nu ir vai nav veidojis tēlu sistēmu veselos gleznu ciklos. Mazais 1904. gada Ar-lekīns, kas redzams attēlā, šādā pozā skatāms tikai skicē, taču rentgena kamera viņu atklāja «Virvju dejotāju ģimenes» (monumentāls 1904.—1905. gada darbs) fonā.

Īpašu interesi izraisa tās skiču burtnīcas, kuras var izgaismot kādas tumšas krustceles vai arī komentēt ar atpakaļejošu datumu negaidītas virsotnes mākslinieka darbā. Kas sagatavoja «Aviņjonas jaunkundžu» («Demoiselles d'Avignon») parādīšanos? Tā laika (ap 1907. g.) skiču 42. burtnīcu apdzīvo sieviešu aktu studijas, kuras regresē uz figurālās tēlniecības kādu arhaisku formu un atpakaļ atgūtajiem maģiskajiem spēkiem. Būtisks piemērs, kā skicēs atklājas Pikaso dvēseles stāvoklis, ir 100. burtnīca. No vēsturiski zīmīgā 1940. gada: vācu karaspēks iesoļoja Francijā, attēli rāda izmisumā un pravietiskā atklāsmē raudošas sievietes un mirušo galvaskausus.

Skices reprezentē vairāk nekā «vienkārši» jaunatrastus Pikaso dārgumus. Tās norāda ceļu, pa kuru viņa idejas un tehniskā varēšana attīstās no pirmajiem parupjajiem uzmetumiem līdz vēlākajai izsmalcinātībai un komplicētībai. Burvīgajam Engra stilā zīmētajam Arlekīnam ar mandolīnu 1915. g. burtnīcā seko tipiska kubistiska kompozīcija par šo pašu tematu, atklājot vieglumu, ar kādu Pikaso strādāja divos atšķirīgos stilos vienlaicīgi.

Kādas citas burtnīcas padilušā vāka uzraksts liecina par to, ka tā pieder «Pikaso kungam, gleznotājam», un uzrāda adresi Raviņjonas ielā 13; seko asociāciju virkne par trūkuma un bohēmas piepildītajām dienām slavenajā Bato-Lavuāra studijā, kad viņš un viņa draudzene Fernanda Olivjē, rītos pamodušies, atrada krūzītē sasalušu iepriekšējā vakara tēju.

Pikaso nekad nav noliedzis, ka identificē savu dzīvi un darbu: «... katru dienu esmu ņēmis rokās savas skiču burtnīcas un sev vaicājis: ko es vēl varu mācīties no sevis, ko es vēl nezinu? Un kad tas vairs nebūšu es, kas runās, bet gan zīmējumi, un kad tie bēgs un ķircinās mani, tad es zināšu, ka esmu sasniedzis savu mērķi.»

MĀTE UN BĒRNS. NO 76. SKIČU BURTNĪCAS, 1922. GADS.

ime; occasionally a sculptor. Sometimes he.is an ape or wjiole persoi

• • - * <• •« »•./*... I_l_____1

SĒD05A FIGORA. NO 1918. GADA SKIČU BURTNĪCAS.

— *A* M A **If (NfPlfC** I IK/ V I M A **Mnnci 1C kin** *1TA* li*l I Dl lOTklfr i **f** *AQiA n. A r\C*

Kādas burtnīcas virsraksts: «Je suis le cahier .. .» (Es esmu skiču burtnīca). Var izlasīt arī: Es, Pablo Pikaso.

Mūsu izvēlētie attēli rāda nedaudzus piemērus no dažādiem laika periodiem. Te redzam gan ātri piezīmētu ideju, gan koncentrētību, intensīvu attēlojumu, — līdz pat «gatavam» darbam.

Turpinās Pikaso mākslas, kuru pielīdzina akadēmiskajām «zelta raktuvēm», tālāka izpēte . . .

HELENAS DEMAKOVAS komentārs

Tāpat kā vairumam ar mākslu saistīto, ari 0|egam Zernovam nepieciešama darbu nešana atklātībā — sabiedrības vērtējumam. Pagājušajā gadā izdevās redzēt viņa fotogrāfijas improvizētā miniizstādē. Toreiz palika iespaids, ka viņā «sēž» zināmas māksliniecis kas sākotnes: liriskums un vērojuma asums, metaforiska formas uztvere (forma ka līdzība, kā simbols) un pilsētnieciska pietāte pret cilvēka apdzīvotu vidi. Jautās ari viegla distancētība no pasaules aiz objektīva, sava rezignācija, savs intīms smalkums (vietām gan vairak — ka nesavāktu iekšēju dvēseles stāvokļu summa, stilistiski vēl neapgūta, *nesaskaņota* ar plašāku personisko pieredzi). Uz jautājumu par viņam svarīgo fotogrāfijā Oļegs gandrīz bez aiztures atbild: forma. Iespējams, tieši šis «formālisms» mani provocē sarunai par mākslas sabiedrisko atbildību.

Rīgā Oļegs ieradās 1984. gadā pēc Valsts Maskavas vēstures arhīva institūta absolvēšanas. (Tēvu, Padomju Armijas virsnieku,

pārcēla uz Baltiju, bez tam Latvijā dzīvoja Oļega kursa biedre, ar kuru viņi vēlāk apprecējās.)

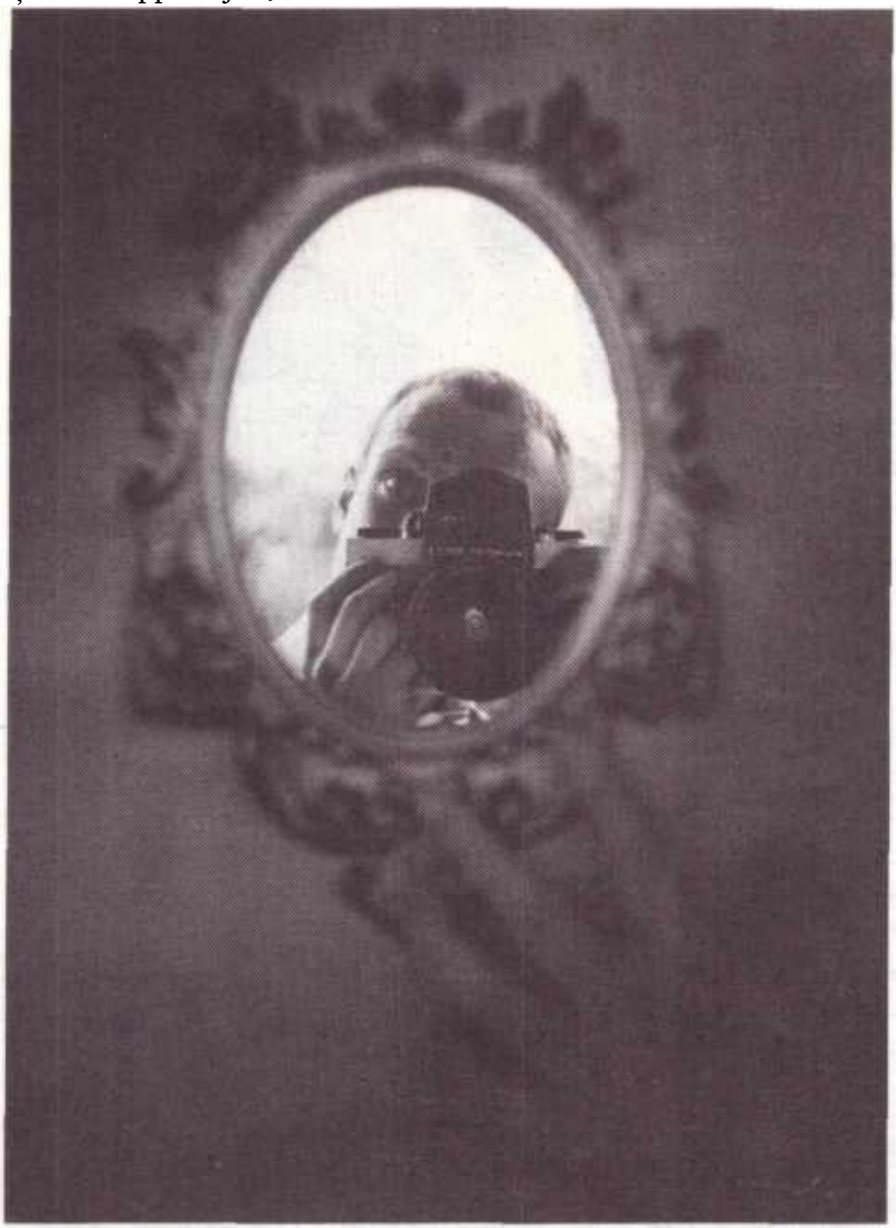

Braucot tramvajā, diskutējam par Frenku Zapu. Oļegs ir (ja vien tas skan pareizi) Frenka mūzikas fans. Viņa ar augstu muzikālu gaumi apveltītajās kompozīcijās caursitoties neslēpta ironija un sarkasms. Oļegs pats, starp citu, beidzis astoņgadīgās mūzikas skolas klavieru klasi. Kā daudzi, piespelejis «bendā». Skolas gadi izritējuši Vācijas Demokrātiskajā Republikā — tur dienējis tēvs. «Zini, tur bija vieglāk,» un Oļegs piebilst pēc pauzes — «... dzīvot. Vismaz saimnieciskā ziņā.

Pat mēs, skolnieki, bērni, mazāk domājām par lietām, kas saistītas ar dzīves materiālo pusi. Mūkot no stundām, klaiņojām pa Sansusī mauriņiem, kā dārzā, kā mājās, — līdz tādai atbrīvotībai mūsu muzejiem vēl tālu.»

— Ja ģimenes galva ir virsnieks, var domāt, ka tā nav parasta ģimene ...

— Ak, nē — dienas režīma nekāda, principā, izņemot to, ka tēvu gadījās reti redzēt — kā dzīvu cilvēku. Dzīve «izolācijā», un tam blakus, nezinu, — ideālisms. Lai gan ne abstrakts, bet ikdienišķs: cilvēku orientācija uz dzīves labiekārtošanu, rūpēm par saviem bērniem. Protams, alkoholu lieto, un ne mazāk, taču arī ne vairāk kā citur. Dīvaini, taču manī attīstījušās antipātijas pret vardarbību, pret uzspiestu pakļautību.

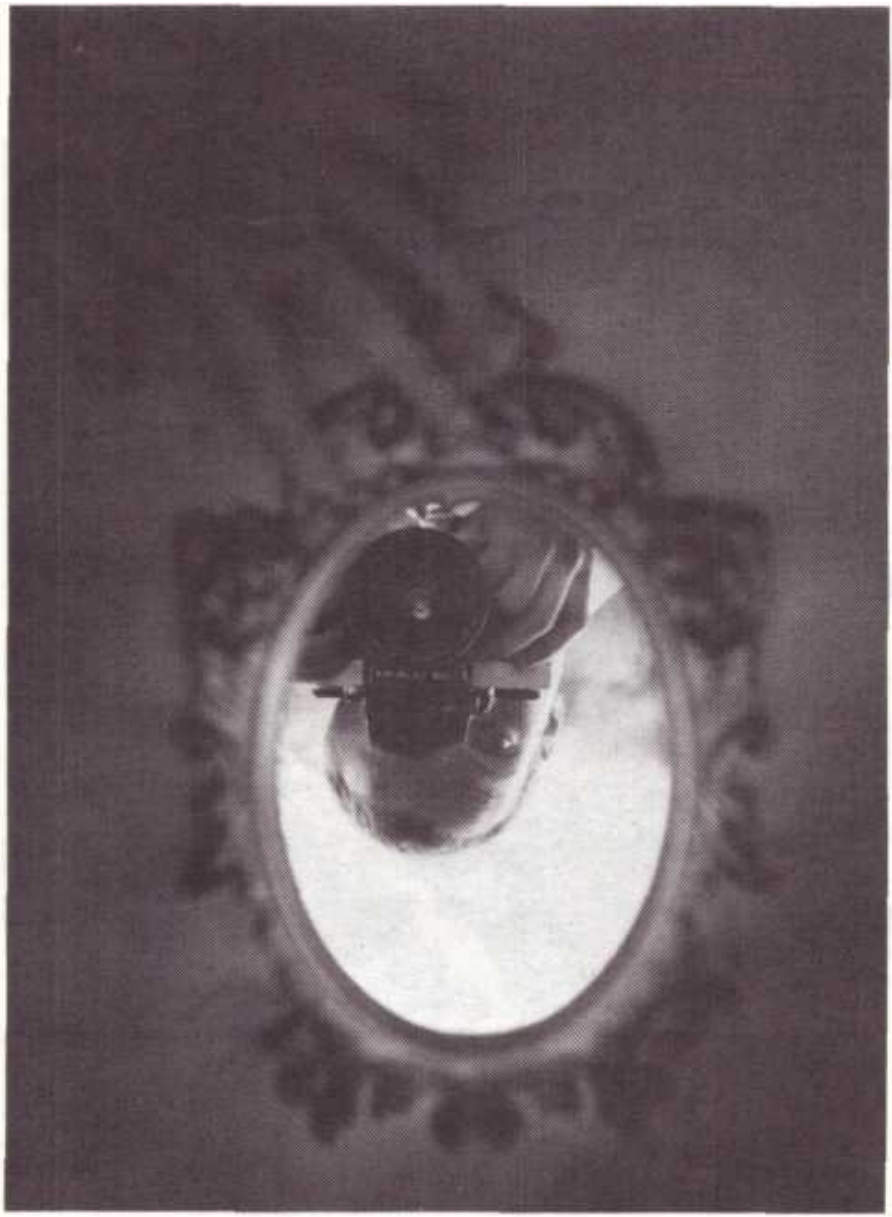

OĻEGS ZERNOVS

Ar foto Oļegs aizsācis darboties jau Maskavā, bet nopietnāk — Rīgā. Bijusi liela vēlēšanās kaut ko paveikt — mākslas foto. Divi kadru fragmenti — atsevišķi nekas, kopā — sāk strādāt kā mākslas darbs.

— Fotogrāfija — sociāls fakts. Tas tevi neaizķer? Tu kaut ko vari izmainīt apkārtējā, lai abstrakti, lai iracionāli...

— Joks.

— Piemēram — mākslas dienas. Koķetēšana ar absurdu. Absolūta negācija, manuprāt, ir perversa.

— Absurds — tā ir bezjēdzība. Tajā pat laikā ir reālistiski darbi, kas «nestrādā». It kā ideju nes, bet reizē ir melīgi, tātad, var teikt, — absurdi. Ja velosipēds savienots ar lidvāveres izbāzeni, iespējams, tur ir jēga. Absurds jau nav tikai negācijas. Bet, ja mēs paši šad tad negācijās dzīvojam?

Taču ir arī kas cits — gaidas. Tu sajūti apkārtējo. Kaut kam jānotiek! Piemēram, Deineka — īsts staļinietis ... Taču kā mākslinieks, personība palika — viņa saulainās, nereālās ainas ...

— Tavās fotogrāfijās dzīvo kāds konkrēts un vienlaikus nekonkrēts moments. Kultūrvēsturiskais griezums tev mazāk svarīgs?

— Teiksim, vecie holandieši, flāmi, bet ne Rubenss. Brauvers tāpat kā Rolingi («The Rolling Stones»), Varbūt gotika, tā tāda kā holandieši — tautiska. Visi, kas nāk no grieķiem, kas nemaz ne slikti, — tie ir «atvasinājumi», nav patstāvīgi. Teiksim, «Horāciju zve-rests» — skaisti, bet neīsti. Gotika savukārt pati par sevi — īsta!

— Frenks Zapa vai Rolingi, šis «kulaks zem acs», — ja jau tev tuvi mūzikā, to vajadzētu sajust arī tavā fotogrāfijā?

— Būt «kulakam zem acs» — vajag būt Frenkam Zapam vai Francisko Goijam, atrasties galvas tiesu pāri citiem, ne tikai kādai atsevišķai grupai, bet vairumam. Lai tas patiesi būtu protests, nevis tikai apgalvot, ka visi buržuji — muļķi.

Oļega valodā man negaidīta likās trāpīgā nobeigtība. Tā it kā kontrastēja ar viņa fotogrāfiju atturīgo un, šķiet, nekļūdīšos, neatrisinātāko izteiksmi. Svaru kausi nav līdzsvarojušies. Bet tas, kā zināms, ir attīstību veicinošs faktors.

INTS KRŪKLIS

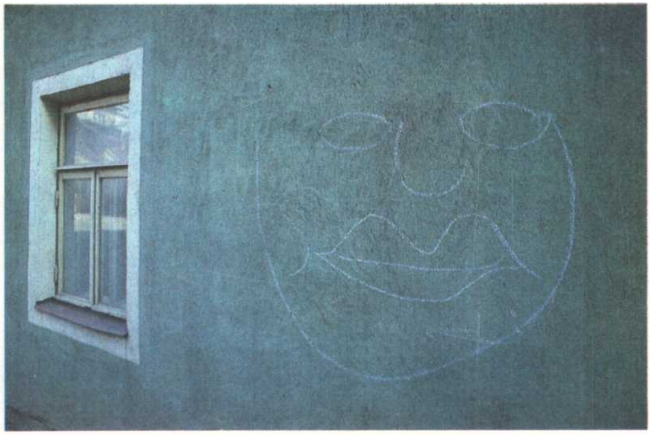

ГАСТРОЛИ
ДЕКАМЕР
ДЕКАМЕР

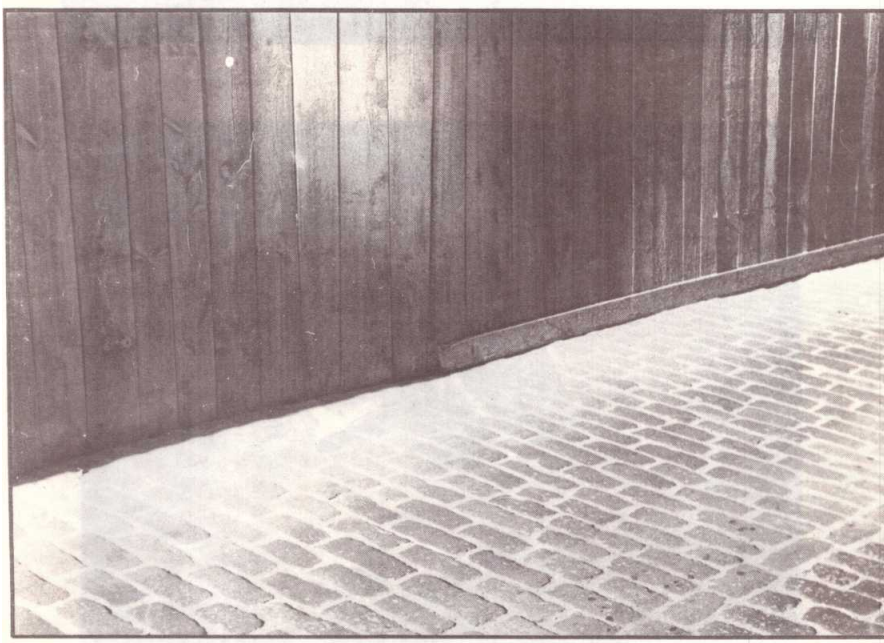

Plašu rezonansi sabiedrībā radījusi gruzīnu režisora Tengiza Abuladzes (dz. 1924) filma «Grēku nožēlošana». Jau šīs filmas nokļūšana uz valsts kinoekrāniem ir liecība aizsāktajiem demokratizācijas procesiem, kas skar arī mākslu. Laikā, kad mums «nebija» sarežģītu tēmu kino, bet bija daudz «aktuāli vajadzīgo» darbu, kuri «atspoguļoja, veicināja ...» dzīves sīrupu (visbiežāk) un koķetēja ar patiesi nozīmīgo (retāk), piemēram — neseno, visiem kopīgo vēsturi, arī šī filma «nonāca plauktā». Nu tā aizceļojusi uz starptautisko kinofestivālu Kannās, kur kopa ar Jura Podnieka «Vai viegli būt jaunam?» pārstāv un apliecina

mūsu sociālā brieduma pakapi Francijā, pasaulē.(Žurnāla gatavošanas laikā uzzinājām, ka «Grēku nožēlošana» festivālā ieguvusi žūrijas un žurnālistu speciālbalvu.)

Aicinām iepazīties ar diviem viedokļiem par «Grēku nožēlošanu». Šoreiz te neatradīsiet filmas kritisku iztirzājumu. Uldis Tīrons savā apcerē skar filmas kultūrslāni, kas bagāts simboliem, nozīmēm. To zināšana palīdzēs orientēties filmas mākslinieciskajā celtnē tiem, kurus vēl gaida skatīšanās. Redzējušie atcerēsies, salīdzinot to sirds un prāta informāciju, kas iegūta kinoseansa laikā, ar filmas tēlus skaidrojošo tekstu šajās lappusēs.

Agris Redovičs intervējis kādu mums nezināmu svarīgu personu. Protams, tas ir literārs tēls, kurā uzpazīstam tos «pārkārtojušos» demagogus, kas aiz jauniem vārdiņiem maskē, pirmkārt, lielu vēlēšanos vēsturi diktēt pēc sava prāta, otrkārt, māku smalki uzspiest savu viedokli klausītājam, jaucot un putrojot terminoloģiju un paša apgalvojumus. Taču tonis! Tas var šķist pat pārliecinošs, ja nedomājam līdzi. Intervijas varonis ir bīstami tuvs cilvēks, kura balss diem-žel vel ieskanas šodien. Neba pagātni šaustot, bet par veselu nākotni domājot, mēs publicējam šo monologu.

VARLAMA IELA

ULDIS TIRONS

Mūs *neaizmirsīs nākošās paaudzes*

Kā noziedznieku meklēšanas robotā: romieša vērša kakls, osetīna platās krūtis, bavārieša mazās Ūsiņas, taukos grimstošie vaibsti un strupie pirksti. Sevišķu pazīmju nav — mati, acis, ūsas, uzacis. Un kaut arī tās nav tarakānūsas zem lepnās cepures gruzīnu mašīnu stiklos, pazīstam *viņu* bez priekšā teikšanas. *Viņa* vārds ir stāvam, kuru veido bailes zemu nolaistajās acīs, augstu paceltajās rokās, bailes lūpās, bērnu biedā izrunājot «Sibīrija», bailes sirdīs, kas nespēj aizmirst nakts klauvējienus. Šo stāvu metās ieraudzīt pirmie 700 000 maskaviešu pirmajās 10 filmas demonstrēšanas dienās; ar nopūtu «beidzot» stāvs no jauna aplidoja valsti — šoreiz kā farss.

Kādreiz viņš iemiesoja bezcerību, nu parādoties, atnesis cerību. .

Lai gan Tengiza Abuladzes filma nav atsevišķu un vienreiznotikušu vardarbību hronika (kaut arī tāda prasība tiek izvirzīta un to arī gribas izvirzīt), tomēr režisors vēlējies, ka dažas epizodes būtu «dokumentālas», atmināmas. Annas Ahmatovas «Rekviēmā» (savādi pat skaļi izrunāt šo vārdkopu, iespiestā veidā — žurnālā «Октябрь», 1987, № 3) ilgus gadus tikai vārdos iemūžinātā sievu rinda pie staļinlaika cietuma guvusi «dzīvu» pieminekli sev «Grēknožēlas» kadros, kur «sieviešu acis dzīvo ārpus viņu sejām» un vārdi передача принята nozīmē — dzīvs, un tā ir cerība; vārdi десять

лет дальних лагерей без права переписки nozīmē — miris un māca cerību atmest. «Zvēra zīmi» Tengizs Abuladze atstājis uz tā laika izmeklētāja pieres, kurš praksē pielieto Višinska izvirzīto teoriju, ka lietās par noziegumiem pret valsti *galvenais* un *izšķirošais* pierādījums ir apsūdzētā atzīšanās (arī «pierādījumu» metodika atbilst «pazīstamām» staļinlaikā safabricētām lietām; kaitnieki, valsts nodevēji).' Loģiski pazīstams šķiet Mihaila Korišeli liktenis, — viņš, nespēdams izvēlēties pareizi ar saprāta palīdzību, apzinās beigas un metas ar galvu pret klavierēm, atsaukdams «atmiņā» vienīgo tur iespējamo pašnāvības veidu. Pavisam nez no kurienes šķiet pazīstams pie Nino Barateli loga noliecies sētnieks — akurāt no Pirosmani glez-

Миронов Н. Р. Восстановление и развитие ленинских принципов соцзаконности. Вопросы истории КПСС. 1964, № 2.

nas —, kura pamatnodarbošanās ir ziņu pienešana. Un pavisam jau dīvaini, ka par jau minētajām «faktiskajām» liecībām vēl īstāka šķiet kokzāģētavas patiesība, ko pasargā suņi, ko atnes baļķi, ko atklāj zāģu skaidas, šausmās apstiprinot: miljoni, miljoni . . . Kur mežu cērt, tur skaidas lec . . . («Mūsu mērķi ir grandiozi, un upuri būs milzīgi.») Mandelštams teicis, ka Staļins galvas nost necērt — tās nolido pašas kā pieneņu pūkas . . . Zāģu skaidas un pieneņu pūkas. «Tauta apzināti pieņēma šos pārejošos upurus, redzot ik dienas aizvien jaunus un jaunus (. .) panākumus.»[2] Un no šī paša avota Ābels dzirda savu dēlu: «Laiks bija sarežģīts . . . izšķirās jautājums — būt vai nebūt, mūs ielenca ienaidnieki ... Es neapgalvoju, ka mums nebūtu bijis kļūdu. Bet ko nozīmē dažu cilvēku dzīvība, ja runa ir par miljoniem ļaužu laimi? Atbildīgam darbiniekam sabiedrības intereses vienmēr stāv pāri privātiem apsvērumiem . . .» Mani, kas raksta šīs rindas, PSKP vēstures eksāmenā pratināja pasniedzēja — nekādi neatceros viņas uzvārdu —, kura alka dzirdēt tos pašus vārdus no tā paša avota: «no vienas puses, no otras puses, objektīvie apstākļi, subjektīvie faktori» . . . Viņa acīm redzami nepievērsa uzmanību «pārejošiem upuriem» un «dažiem demokrātijas ierobežojumiem», viņu interesēja vienīgi tā laika «nemirstīgie principi».

Tāpat kā visa tauta nevar būt ne «dievnesēja», ne «augstākā rase», tāpat visa tauta kopā nevar būt vainīga vai nevainīga.

Nevar uzvelt vainu kādam kopumam, taču to nevar piedēvēt arī vienam vai dažiem cilvēkiem. Ja jau tik vien vajadzētu, kā nosaukt dažus vainīgos: — Staļins, Ježovs, Berija, Kaga-novičs, Maļenkovs. Ja jau ar vārdiem vien varētu mazināt vainu! Bankrotējošie avantūristi, intriganti karjeristi, frakcionāri un dogmatiķi, zvērināti ienaidnieki, starptautiskā imperiālisma aģentu banda — šos apzīmējumus lietoja atmaskošanas laika dokumentos. Kolektīvā aplamāšanā vaina no visiem tiek uzvelta vienam. Tāpēc bija vajadzīgs, lai savulaik gan rakstnieki, gan komjaunieši, gan atslēdznieki nosauktu Borisu

Pasternaku par nodevēju un cūku.[1]

Katrs tāds lamu vārds aizņem vietu, kurā būtu jābūt atmiņām par savu vēsturi, un tām būtu jāpamato tautas sirdsapziņa. Bet mēs smeļamies spēkus, dialektiski noliedzot bijušo, atkal dodoties pretī jaunām uzvarām un virsotnēm. Tā arī dzīvojam, nejūtot valsti zem kājām. Tengizs Abuladze mēģina uzsākt ceļu, kas katram ejams pašam, bet par visiem ... — nu, kaut kā līdzīgi, kā Annai Andrejevnai Ahmatovai:

Нет, и не под чужим небосводом,
И не под защитой чуждых крыл, —
Я была тогда с моим народом,
Там, где той народ, к несчастью, был.
(1961)

«Taču nav nemaz tik reti tie gadījumi, kad kinoapmekletāji, skatījušies filmu minūtes piecpadsmit vai pusstundu, pieceļas *un dodas uz izeju . . .» («Padomju Jaunatne» 1987. gada*
7. *aprīlis)*

Bet kāpēc lai viņi neceltos un neietu? Filmas poētika balstās uz vēstures un kultūras priekšstatiem, kuri nedrīkst, kuri nevar tikt saprasti, kuriem gadu gadiem centušies aizliegt vietu atmiņā. Bet, kas nav priekšstatos, to nevar arī ieraudzīt. Drīzāk brīnums, ka kopā skatāmies, aplaudējam un birdinām asaras (sajūsmas? bezspēcības? nožēlas?). Te arī beidzas skaidrojumi, kāpēc vēl kaut ko atceramies vai kaut ko izjūtam, tāpat kā sākas neskaidrība, kas būtu jānožēlo, vaicājot — ko darīt tālāk. Taču tās atkal ir emocijas un asaras. Tāpēc arī tūlīt birs mana prāta asaras aiz krampjainas vēlēšanās saprast un nožēlot.

Tāpat kā divās iepriekšējās filmās, «Grēknožēlas» darbība pakļauta tā saucamo «nolādēto» jautājumu risināšanai; jābūt patiešām izcilai ciešanu spējas robežai, lai, uz tiem meklējot atbildes, nekristu banalitātes un neatstātu uzsākto toni. Tomēr spēja just arī citu vietā un sāpīgumā radīt ideālu prasa vienas un tās pašas «kultūras» formas. Pietiek, lai Tengizam Abuladzem sāpētu sirds un vajadzīgie priekšstati paši, «neatkarīgi no viņa», nāk pār viņu. Un vēl. Tāpēc, ka gruzīniem Gruzija ir vienīgā saule, arī tāda, kā šodien, viņiem tā ir vienīgā zeme. Viņu vēsture joprojām ir dzīva — un pat kopā ar Staļinu. Gruzīns par savējiem var gan ciest, gan atbildēt. Gruzīns nekaunas par savu tautību, par savu ticību un savu pagātni. Tādēļ arī Tengiza Abuladzes filmas intīmā, personiskā saistība ar savu kultūru un pagātni, daļu no kā arī mēs jūtam aiz sevis. Bet daļu — arī Gruzijas 1 6 pareizticības gadsimtus («Gruzīns. Gruzīns! Mūsējais! Mūsu ticības!»)[3] — mēs nekad neesam mēģinājuši saprast vai esam jau zaudējuši saprašanai.

Varlams no saviem asiņainajiem priekšgājējiem mantojis ne tikai ārējās pazīmes, — šim, tāpat kā viņiem, jāiespēj ietilpināt sevī

pārdabiski ļaunuma apmēri, kas laicīga cilvēka ķermenī neiekļaujas. Ļaunuma materializēšana, personificēšana Ara-vidzes vecākā tēlā tāpēc iegūst ārpuscilvēcisku, mīta raksturu. Varlams it kā izvēlējies jau ļoti sen — viņš jau atrodas ļaunumā. (Vienīgā acīm redzamā izvēles situācija tiek rādīta, kad Varlams izlemj nevainīgo vienādā uzvārda — Darbaiseli — likteni. Man pat liekas, ka šī epizode pieder pie filmas konceptuālajām nekonsekvencēm, šeit tiecoties pieminēt senās dzimtas Amilahvari likteni. Taču varbūt tieši šī «lieta» pamato, ka Varlamam, tāpat kā Mihaila Bulgakova Pilātam, iespējamas sirdsapziņas mokas.)

Ļaunuma mitoloģizēšanas ceļš eiropeiskajā kultūrā ir viennozīmīgs, un gan globālas, gan sadzīviskas ļaundarības tiek saistītas ar sātanu, velnu. Agrīnajā kristietismā (daži filmas tēli un vispārīgas ētikas nostādnes sakņojas tajā) pārdabisku ļaundarību spēja tradicionāli tiek piedēvēta Romas piektajam imperatoram Neronam. No šī sava romantiskā priekšgājēja Aravidze mantojis komediantisko aizraušanos ar dziedāšanu un deklamāciju. Ciemojoties pie Sandro Barateli, Varlams skandē dzejoli, kas sasaucas ar apokaliptisku («Romas») tikumu krīzi: «Jo cilvēki būs patmīlīgi, mantas kārīgi . . .» utt., gan ar filmā citētā atdzejojuma ļoti konkrētu lomu mūsu pašu garīgi politiskajā vēsturē, — tāpēc vēlreiz:

Зову я смерть. Мне видеть невтерпеж Достоинство, что просит подаянья,
Над простотой глумящуюся ложь,
Ничтожество в роскошном одеянье,
И совершенству ложный приговор,
И девственность, поруганную грубо,
И неуместной почести позор,
И мощь в плену у немощи беззубой,
И прямоту, что глупостью слывет,
И глупость в маске мудреца, пророка,
И вдохновения зажатый рот,
И праведность на службе у порока.

(Vērts ievērot, ka Tengiza Abuladzes filmas nav dublētas, ka krievu valodas tulkojums un tā lasītājs vienmēr ir ļoti rūpīgi piemeklēti un ir patstāvīga vērtība. Kas attiecas uz citēto Šekspīra 66. sonetu, filmā krieviski tiek lasīts S. Maršaka tulkojums. Slavens ir arī Borisa Pasternaka atdzejojums. Starp citu, Samuils Maršaks par Šekspīra Sonetu atdzejojumiem 1948. gadā saņēma II pakāpes Staļina prēmiju.)

Soneta divas pēdējās rindiņas
Все мерзостно, что вижу я вокруг . . .
Но как тебя покинуть, милый друг!
Varlams nenodeklamē.

Ja pieņemam, ka Aravidze tāpat kā Nerons spēlējas ar saviem sirdēstiem, izvēlēdamies tos par savu dzeju tēmu, tad pēdējās rindiņas patiešām neatbilst tādam teātrim, turklāt tās ir pārāk cilvēciskas. Taču Aravidze līdzīgi saviem priekšgājējiem, tādiem kā Kaligula, Nerons, Ivans Bargais, Musolīni, ir gan liels aktieris dzīvē, tomēr nepavisam nav liels cilvēks. Tajā pašā vizītē pie Sandro Barateli Varlams ierodas un dodas prom kā džigits, viņš dzied un deklamē, vāļājas pie padoto kājām, runā kalambūros, krucifiksa vietā skūpsta Nino Barateli roku — viss liecina par viņa neīstumu, vilkatību, t. i., piederību pie «sātana armijas». (Plānveidīga realitātes sajūtu pazaudēšana attiecas ne vien uz filmas pasauli, bet bieži vien arī uz mums pašiem.) Varlams pieder neesamības, ļaunuma pasaulei, taču tā ir tikai ēnu pasaule. Tāpat kā tumse ir gaismas neesamība, tā arī ļaunums — saskaņā ar kristietības ētisko modeli — ir labā neesamība. Filmas ačgārnā, fantasmagorā pasaule ir īstās, labā cauraustās noliegums (apgrieztas pasaules izpausmes parasti ir smieklu pamats, kamēr tie netiek aizstāti ar līdzjūtību), un Aravidze ir ne-labās pasaules galva, neīsts, antivaronis.

Savā politiskās varas izpausmē Varlams sasaucas ar Nerona kā antikrista interpretāciju Jaunās derības tekstos.

Varlams pirmo reizi parādās kā balons (tūliņ pēc mazās Ketevanas ziepju burbuļiem). «Aiznesa angļu ministra Čem-berlena izbāzni, kuram atlētisks strādnieks sita ar papes āmuru pa cilindru. Automobilī garām pabrauca trīs komjaunieši frakās un baltos cimdos.»[4] Pa gaisu lido piepūsts Aravidze, kam uz pleca sēž melns krauklis. Evaņģēlijos, Kristum parādoties, par dievizredzētības zīmi uz viņa pleca nolaižas balts balodis. Jāņem vērā arī, ka tradicionāli antikrists mēģina uzdoties par pravieti, Kristu, kura lomu tas — kristīgajā mitoloģijā — izpilda līdz pat apokalipsei. Antikrists — cilvēks, kas iemieso Sātana spēku.

Šekspīra soneta lasījums, vispārīgā labuma lozungi, me-diatoriskā runas maniere, sātaniskais vakarēdiens raksturo Varlamu kā viltuspravieti, kas mēģina «izglītot» tautu, bet «vai tad ir iespējams pamācīt tautu, kas radījusi «Bruņinieku tīģera ādā»? Tautu izglītos vienīgi tās garīgais gans — tikumiskais varonis». Sāda tikumiskā varoņa īstenošanās iespējama vienīgi kā atteikšanās izvēlēties ļaunumu (Sandro Barateli, Tornike), pie kam ļaunā izvēles ceļš ir viegls un plats, bet labā izvēlēšanās robežojas ar atsacīšanos no dzīves. Varlamam — vadonim, neesamības pavēlniekam — nav varas pār cilvēka iespēju nomirt kā patiesības moceklim («Nino Barateli nācās šķirties no iepriekšējās dzīves» — pēdējie vārdi Ketevanas Barateli stāstījumā.)

Ļaunuma vara pār materiālo pasauli pēc kristīgās eshata-loģijas ir galīga, tās gals gaidāms apokalipsē: «Cik ilgi, svētais, .

' I. Ilfs, J. Petrovs. Divpadsmit krēsli.

patiesīgais valdītāj, tu netiesāsi un neatriebsi mūsu asinis pie tiem, kas dzīvo virs zemes?» Pārmocītajiem Romas pavalstniekiem likās, ka «kosmiskais» ļaundaris Nerons nevar iet bojā vienkāršā nāvē (Neronam piepalīdzēja iegrūst nazi kaklā), tāpēc paklīda baumas, ka cēzars ir dzīvs (šis sižets ir pamatā Liona Feihtvangera darbam «Viltus Nerons»), tika gaidītas viņa kosmiskās beigas kopā ar grēcīgās pasaules galu. Taču līdz tam — «kas viņam atklāti acīs viņa ceļu pārmet, kas viņu soda, kad tas ko dara? Nē, viņu vēl svinīgi pavada uz pēdējo dusas vietu un izliek pie viņa kapa sardzi. Maigi sedz viņu ielejas velēnas, un viņa dzīves gaitas turpina tālāk visa pasaule, tāpat kā bezgala daudz ir bijis viņam priekšgājēju.» *Tomēr* Varlama visvarenība ir šķietama: viņa dzimta beidzas, bet pirms aiziešanas nebūtībā pats tiek izrakts saskaņā ar apokaliptisko loģiku. (īsi pirms beigām arī Neronu mēģina paslēpt bedrē, ko viņš pats komentē ar izsaucienu: «Kāds liktenis! Dzīvu aprok zemē!») Pēc kristietības eshataloģijas tieši patiesībā nomocītie iegūst mūžīgo dzīvi, bet pasaules valdnieki jau dzīves laikā paliek nebūtībā. «Mēs taustāmies gar sienām kā akli, mēs gāzelējamies nemaņā, it kā mums nebūtu acu; mēs klūpam dienas vidū kā tumsā, mēs, būdami labi baroti un dzīvības pilni, esam patiesībā kā miruši.» Sādā, apokaliptiskā telpā iekļaujas zemē ieraktie Barateli. Ar sveicienu «Miers šai mājai!» tiek iekļauta norāde — uz «mūža māju»; «Kapi ir viņu nami uz mūžiem un viņu dzīvokļi uz audžu audzēm, kaut ar viņi savā vārdā nosauca veselas valstis.»

Arī Tornike filmā nosauc savu vecāku dzīvokli par kapsētu.

Sīs netaisnās kārtības atrisinājums kristietībā tiek saistīts ar apokalipsi, kosmisku tiesu, viena no kuras ainām ir mirušo augšāmcelšanās. Tieši apokaliptiskā domāšana prasa Varlama izrakšanu no zemes, nomešanu no kraujas un kraukļu aicināšanu uz lielo mielastu. Pilsētas fons tajā brīdī atsauc atmiņā citu pilsētu — mūžīgo grēcinieci Romu. Pēc dažām versijām, antikrista gals ir kritiens lejup no kalna.

Tomēr atriebība nav brīva, tātad — tikumiska rīcība. Keteva-na Barateli tiesā atzīst, ka viņa pati negribētu atriebties *mironim, tā norādot uz* savas *ricJbas* piespiedu raksturu. Apokalipse ir sods par tikumu pagrimumu, kristīgajā tradīcijā to varētu nosaukt par dievatstātību. Psiholoģiski šāda situācija ir visaptverošas iznīcības bailes, tikko materiālās nosacītības zūd (uz to norāda Varlams dēla grēksūdzē). «Mana apziņa ir divējādojusies. Es pamazām zaudēju savus morālos principus. Es jau vairs neatšķiru labu un ļaunu . . . Ticību esmu pazaudējis, ticību!»

Labā un ļaunā neatšķiršana ir viena no svarīgākajām tikumiskā pagrimuma pazīmēm. Taču ļoti raksturīga ir arī neizdevusies Aravidzes grēksūdze — varētu likties, ka tā ir grēknožēlas sākums.

Taču tās biktstēvs ir Varlams, kas pats jau ir lāsts pasaulei, saviem dēliem. Ābels neizpratnē par sevi vēršas pie cita, lai tas palīdzētu saprast un tiesātu, tikai lai neatstātu vientulībā ar sevi; tradicionāla grēksūdzes forma būtu grēku atlaišana, tomēr šoreiz — Ābela biktstēvs izrādās sātans, kas ņirgājas par viņu, nolemdams mūžīgām iznīcības bailēm un vientulībai.

Draudi atstāt neapbedītu attiecas uz tikumiskās sērdienības situāciju. Arī triloģijas iepriekšējās filmās varoņu darbības vide ir iemestība gatavā, vienaldzīgā pasaulē — dabā vai likumā, — un labā vai skaistā parādīšanās iespējama kā tikumisko spēku piepūle — varoņdarbs vai brīnums. «Nokaltuši bija pat koki . . . Mani pārsteidza košais granātkoks, kas bija uzziedējis šādos gruvešos un netīrumos. Jā, no kurienes rodas skaistums? Un kurp tas *aiziet? Vai izzūd, vai* tikai uz laiku paslēpjas?» («Cerību koks».)

Vai:

Таков извечный грех природы,
Печаль великая моя.
Хоть зол, хоть добр, — настанут годы —
И ты умрешь для бытия.
Ведь всех пловцов поглотят воды,
Коль опрокинется ладья."

(«Lūgsna»)

Varlama vēstītais morāles pamatojums «visi mēs esam grēkā dzimuši . . .» viņam ir apliecinājums tikumības neiespējamībai, kas izriet no materiālās iznīcības un vientulības bailēm. (Arī Nerons bija pārliecināts, ka negrēcīgu cilvēku nav.) Tāpat kā varas nesējiem šķiet, ka pasauli pārveidojošs spēks ir—«aizliegt» un «nosist», tāpat *Varlamam* liekas, ka ar viņa aiziešanu pasaule paliek mūžīgā tumsā. Bērns arī, izslēdzot gaismas slēdzi, apgalvo, ka izslēdzis pasauli.

Tomēr gan filmas apgriezeniskā stilistika, gan tikumiskās kristīšanas simbolika atstāj garīgās atjaunošanās iespēju. Kur parādās labais, ļaunums pazūd. «Tur, kur lec saule, es noasiņoju,» saka vecais Varlams. Varlama līķa lejupkritiens, mielasts ar zivi vai dievnams jau ir negatīva, apgriezta dalība ticības, tīrības un atjaunošanās simbolikā. Arī Tornikes bojā eja var tikt saprasta kā upuris cīņā ar ļaunumu (tāpat kā Kristus nāve — dieva upuris cīņā ar sātanu).

Pēc evaņģēliskās tradīcijas, kristīšana (krieviski: Я крещу вас в воде в покаяние) ir priekšvēstnesis labā mūžīgai uzvarai (šeit: Kristus atnākšanai). Filmā tiek izmantota tradicionālā kristīšanas simbolika — kristīšana ar ūdeni. Ļaužu apšļākšana ar ūdeni no kanalizācijas sistēmas, iespējams, attiecas uz antikrista tuvošanos (lai gan te vesela virkne tiešāku asociāciju, teiksim, runa kā ūdens vai plūdi, stihijas «nepaklausība», ūdens kā svētība un tml.). Agrīnā kristietisma kristīšanas ceremoniju atgādina Sandro Barateli pirmssoda aina, kad

viņš iebrien ūdenī, bet pēc tam ceļas augšup pretī nolemtajam. Kristāmā *iegremdēšanās ūdenī,* bet pēc tam celšanās pa pakāpieniem augšup bija uzskatāms piemērs, kam bija jādemonstrē dvēselei apbedīšana nāvē un augšāmcelšanās ar Kristu. Sī epizode vispār ir pieblīvēta ar dažāda līmeņa simboliku: Temīdas aizsegto acu vienaldzība pret patiesības likteni (kaut gan tā ir tradicionāla un nozīmē bezkaislību); sodu novēro ieinteresēta dāma, kas atgādina Romas matronu, kura ar interesi noraugās mocekļa kailumā; flīzētā grīda saistās ar asinsnolaišanu kādā šo laiku spīdzināšanas telpā, kupols virs Barateli piešķir sakrāla vispārinājuma iespēju attiecībā uz notiekošo, bet cietēja tēls atgādina citātus no Salvadora Dali kosmiskā krucifiksa; augi, kas caurvij rakstāmmašīnu, var tikt saistāmi ar atdzimšanas simboliku; sods noris, izskanot «Odai Priekam», un it kā atgādina par upurnešanas patieso jēgu u. tml.

Visbeidzot: večiņas dialogs ar Ketevanu, noliedzot Varlama ielas nepieciešamību, liek saprast, ka pastāv cits — dzīvības ceļš. Grēknožēla ļauj nokļūt šī ceļa sākumā.

Pagājuši 50 *gadi kopš 1937. gada*

Es piedzimu 12 dienas pirms tika pieņemts PSKP CK lēmums «Par personības kulta un tā seku pārvarēšanu». Kad 1957. gada jūnijā nosodīja Maļenkova, Kaganoviča un Molotova antiparte-jisko grupējumu, man bija gads. XX kongresa laikā manis vēl vispār nebija, bija tikai Hruščova slēgtā runa. Un vārdi: «Paies gadsimti un tūkstošgades, bet no tautu atmiņas neizzudīs mūsu dienas — lielo sasniegumu dienas.»

PSKP XXII kongresa laikā «katram partijas biedram kā zvīņas nokrita no acīm, ieraudzīdams sevi sapinušos personības kulta saitēs, viņš tās apņēmīgi nokratīja un sajuta jaunu spēku pieplūdumu» , bet man bija pieci gadi, un naktī aiz loga nojauca Staļina pieminekli. Dzimis kopā ar atmaskošanu (nožēlošanu?), es kopā ar valsti pamazām augu pretim laikam, ko tagad dēvē par sastinguma periodu. No nometnēm atgriezās mājās mirušie; divas pasaules paskatījās viena otrai acīs: tā, kura tiesāja, un tā, kuru tiesāja. Paskatījās un metās jauncelsmes bakhanālijās. Ne reizi man nenācās dzirdēt, ka kāds būtu notiesāts par kulta laika ļaundarībām. Tāpēc vēl šodien, sastopot uz Rīgas ielām večukus padilušos, ar kažokādu oderētos ādas mēteļos, kam tā pietrūkst portupejas, es domāju: varbūt tieši viņi ir tie vidējā lieluma činavnieki, kuru uzraudzībā krietnie Sibīrijas baļķi uzsāka ceļu uz Gruzijas kokzāģētavu. Klusēšana ir viņu pēdējā vara.

[e] Važu Pšavelu atdzejojis Nikolajs Zabolockis.

Monologu pierakstījis Agris Redovičs

Pirmām kārtām, zināmu apsvērumu dē|, es lūgtu pagaidām manu vārdu un manis vadīto iestādi neminēt. Es, protams, esmu par atklātību, bet vēl ne visi to izprot pareizi. Otrkārt, esmu pat aizkustināts, ka jaunatnes žurnāls griežas tieši pie manis. Runā tak, ka jūs tikai savus draugus drukājat. Vispār teikšu atklāti, manu aprindu cilvēkiem tiešām daudz kas nepatīk, par ko jūs rakstāt. Es gan domāju, ka nekā briesmīga nav. Nu, šur tur jūs varbūt pāršaujat pār strīpu ... Jaunībā pašam arī iznāca drusku padarboties presē, tā ka zinu, ka līniju viegli noturēt nav. Visu laiku jāskatās, kāds vējš pūš. Nu, un, treškārt, pateicos jums par iespēju pārrunāt tik izcilu mākslas darbu kā T. Abuladzes «Grēku nožēlošana». Par to jau daudzi ir rakstījuši, bet ne visi autori pareizi orientē. Paliek iespaids, ka rakstītājiem kaut kas traucē līdz galam izteikties atklāti.

Tagad par kino. Sākšu ar to, ko redzēju aprī|a sākumā kinoteātros. Ļoti prātīgi, kā vienmēr, bija rīkojies Kinofilmu iznomāšanas kantoris, nepakļaujoties lētu sensāciju tīkotāju gaumei. «Grēku nožēlošanas» satracināti, cilvēki neredzēti kuplā skaitā lauzās uz tā paša Abuladzes «Lūgsnu» un «Cerību koku». Vairums, protams, iekšā netika, jo seansu bija tikai tik daudz, cik nepieciešams atskaitei. Nav jau mums izdevies diemžēl skatītāju tā sagatavot, lai viņš pareizi uztvertu simbolus un zemtekstus. Pie reizes gribu atzīmēt, ka visai riskanti ir aicinājumi pavērt mūsu kinoekrānus tā saukto «pasaules vadošo meistaru» darbiem. Sekas var būt vienkārši neaprēķināmas. Visi tie, kam šīs filmas tiešām būtu jāredz, tās redzēja arī līdz šim. Bet par plašo skatītāju mums ir jādomā īpaši. Nedrīkstam pārsteidzīgi jaukt viņa vēl nenobriedušo mākslas izpratni.

T. Abuladze tiešām ir sarežģīts režisors, šaubu nav. Lasot par viņa triloģijas filmām, esmu pamanījis, ka autori bieži, varbūt taktisku apsvērumu dē|, pārprot filmu galvenās idejas. Ir taču acīm redzams, ka tēma visām trim filmām ir kopīga, un proti — par vispārības idejas lielo spēku un absurdajiem indivīda mēģinājumiem pret to sacelties. Neprātīgie saņem taisnīgu sodu. Ja viens pret visiem, tad visi pret vienu! Pārpratumus var izraisīt režisora dziņa runāt simbolu valodā,

pārāk vispārcilvēciskās kategorijās.

«Grēku nožēlošanā» viss liekas daudz sarežģītāk. Redziet, te, manuprāt, režisors rāda ārkārtīgi komplicēto situāciju, kas rodas, vispārības idejai saduroties nevis ar viena, bet ar daudzu indivīdu brīvajām gribām, kuras summējoties var nodarīt lielu postu. Te es atļaušos nelielu vēsturisku atkāpi. Pēdējā laikā dažviet sākuši atkal runāt par tā saukto «personības kultu», brīžiem pat ar neslēptu tīksmi «atmaskojot» toreizējās kļūdas. Nu, tagad jau visi gudri. Nez ko jūs, mīlīši, teiktu tais laikos. Tas viens. Otrs. Nu, labi, bija nometnes, daži netaisni gāja bojā, šur tur bija kļūdas, pārmērības, bet tā taču bija cīņa. Un nebija laika pētīt tur, ziniet, katras dvēseles smalkumus. Pati dzīve izvirzīja cilvēkus, kam vispārības labums un valsts drošība bija pirmajā vietā. Vispārības ideja bija galvenais, nevis kaut kāds humānisms! Un pareizi saka Abuladzes filmā — pretinieku dažkārt nācās tvarstīt kā melnu kaķi tumšā istabā, pat ja viņa tur nemaz nebij. Un neviens nezin, kāda mūsu valsts būtu šodien, ja tolaik nebūtu veikti nepieciešamie modrības pasākumi. Un kas attiecas uz kļūdām, tad Partijas vēstures īsajā kursā par to skaidri teikts: «Partija nav uzvarama, ja viņa nebaidās no kritikas un paškritikas, ja viņa nenoklusē sava darba trūkumus un kļūdas, ja viņa māca un audzina partijas kadrus, aizrādīdama uz partijas darba kļūdām, ja viņa prot laikā savas kļūdas izlabot.

Partija iet bojā, ja viņa slēpj savas kļūdas, noklusē sāpīgos jautājumus, maskē savus trūkumus ar melīgām labklājības parādēm, necieš kritiku un paškritiku, sāk nodoties pašapmierinātības sajūtām, atdodas patmīlas jūtu varā un sāk atdusēties uz tauriem. (..)

Partija iet bojā, ja viņa noslēdzas savā šaurajā partijas čaulā, ja viņa atraujas no masām, ja viņa pārklājas ar birokrātisma rūsu.»[5]

Skan aktuāli, vai ne? Bet pagātni katrs rāda tā, kā viņam ērtāk. Un pareizi arī ir. Tā ir vēstures dialektika. Galvenais, lai no redzesloka nezūd vispārības idejas kustība, lielie procesi, šķiru cīņa, saimnieciskā izaugsme. Kļūdas un kavēkļi mūsu ceļā ir vairāk vai mazāk nejauši, un pie tiem nav ko kavēties nopietnam vēsturniekam. vēl jo vairāk, nevajag ar tādiem sīkumiem piebāzt nesagatavotu lasītāju galvas. Jā, var jau būt, ka šur tur pārsteidzāmies, varbūt arī mākslā šur tur esam bijuši par stingru, varbūt pat šo to nesapratām, nenovērtējām, bet jāsaprot arī taču galvgals — daudz vienkāršāk visus pārraudzīt, ja dzīvi organizē pēc viena parauga, daudz labāk redzams, kas notiek ar vispārības ideju. Pavisam vienādi tāpat nebūs. Katrs kaut kā jau iekārtojas pa savam.

Tā ka atvainojiet. Gribējās, lai jūs saprastu, ar kādām acīm es skatos «Grēku nožēlošanu». Tik daudzi uzķērušies šķietamajam personības kulta atmaskojumam. Tā ir naiva, vienpusīga pieeja, un, manuprāt, pats režisors ievada filmā vēsturisko nekonkrētību, jaucot

dažādu laikmetu tērpus, atribūtus, manieres. Maz ir ari tādu, kas pamanījuši, ka filma, tāpat kā «Lūgsna», izrisināta kā apziņas process. Tikai šoreiz viss noris pusārprātīgas tortu cepējas apziņā. Un, kā jau pie plīts pārkarsētu smadzeņu produkts, viss uztverams kā tīrā fantastika. Režisors rāda, ka, stāvot nomaļus no vēstures maģistrālā ceļa, risinot nevis vispārības, bet šaurus eksistences jautājumus, līdz pareizai laikmeta izpratnei nonākt nevar. Pareizo notikumu izvērtējumu filmā dod Ābels Aravidze, kuru uztvēru kā ļoti reālu tēlu, kā cilvēku, kas daudz darījis, lai koptu tēva aizsākto. Mainoties situācijai, viņš ir spiests demonstratīvi nozaimot sava tēva līķi, iemetot to aizā. Protams, var nosodīt šo viņa rīcību kā amorālu, bet, tas ir, kā to ņem. Es sliecos domāt, ka tas ir tikai žests, taktika, piespiedu kompromiss. Ābela tēlā redzam, cik traģiska brīžiem var izvērsties dzīve. Nav izdevies dzimtas stiprumu ieaudzināt dēlā, kurš bezatbildīgi nošaujas, nepadomājot, ar kādām sekām tas draud viņa tēvam. Jauneklis bija ietekmējies no pēdējā laikā šur tur propagandētajām humānisma frāzēm, kurās mākslīgi tiek vilkta robeža starp labo un ļauno. Tā, neievērodami pamatprincipus, esam nonākuši pat tik tālu, ka daudzi neizprot, vai arī izliekas neizprotam, kā var pastāvēt divas vai vairāk patiesības. Ikviens fakta izgaismojums un arī tā noklusējums var atsegt to patiesības šķautni, kas dotajā brīdī un konkrētajā sociālajā vidē ir nepieciešama. Un mēs to atsedzam tieši tik daudz, lai masas pareizi orientētu.

Tagad ir tāds laiks, kad mainās attieksme. Tomēr esmu pārliecināts, ka viss troksnis šodien, kas sacelts ap tā saucamo pārkārtošanos, tā ir taktika. Ticiet man, vecam bukam. Es daudzas iestādes esmu vadījis un zinu, kālab tas notiek. Bet pagaidām par to labāk nerunāt. Atgādināšu — lielais Rainis kādreiz mācīja, ka cilvēkiem jau laiku pa laikam šis tas jāpalaiž vaļīgāk, un tā tālāk, un tā joprojām ...

Tā apmēram es to saprotu. Gandrīz vai gribas uzsaukt — turies, Ābel Aravidze, turies, mūsu laiks vēl nāks! Šai ziņā esmu optimists, lai cik drūmi dažbrīd neliktos.

Gadu desmitiem kultivētā tradīcija ienākt dzīvē pa parādes durvīm dokumentālajam kino uz ilgu laiku aizdarīja citas — laikabiedru dvēseles durvis. Viesa statuss svinībās un rituālos diktēja savus noteikumus attiecībās ar pasauli, un skatītāja reakcija bija — vienaldzība. Varēja jau pārmest kino iznomātājiem neprasmi reklamēt, pieteikt un pārdot dokumentālās filmas (desmit kapeikas par biļeti ne vienmēr ir adekvātas izdevumiem), sūkstīties par televīzijas konkurenci, taču fakts paliek fakts: dokumentālajam kino hroniski neizdodas izraisīt interesi par sevi kā par žanru. Un rezultātā — top māksla, kas apkalpo pati sevi.

Jūs pamatoti iebildīsiet: bet kā tad trokšņainā rezonanse, ko radīja «Sieviete, kuru gaida», «Aizliegtā zona», «Maestro bez frakas»? Un, visbeidzot, fenomenālie panākumi, kurus guvusi «Vai viegli būt jaunam?». Vai šīs lentes uzskatāmas par izņēmumiem, kas apstiprina likumus, vai par izņēmumiem, kas likumus apgāž? Par filmām, kas ietiekušās skatītāju interešu zonā? Remdinājušas sabiedrības alkas risināt savas problēmas? Bet varbūt izgaismojušas jaunas paaudzes dokumentālā kino modeli?

Dokumentālā kino panākumu formulu kinematogrāfisti meklē jau sen. Parādes stilu nomainīja poētiskais, problēmfilmām sekoja tā dēvētās autorfilmas. Amplitūda plaša — no sadzīviskas ticamības līdz augstai tēlainībai. Taču skatītājs paliek malā, šajā lokā neiekļauts. Meklējumi beidzās ar jauniem strupceļiem, kas, savukārt, ļāva dzimt jaunām prognozēm. Viena no tām šķiet esam tuvāk patiesībai nekā priekšgājējas. Proti, filmas panākumus nosaka sociālo gaidu faktors, kas ietver sevī tēmas, varoņa, autora pozīcijas sabiedrisko nepieciešamību, kā arī skatītāja uzrunāšanas veidu. Pētījumu objektam un formai, kādā tie izdarīti, jābūt vienlīdz nepieciešamiem gan autoram, gan zālē sēdošajam. Tikai ievērojot šo patiesību, māksla tiks pasargāta no pārtapšanas didaktisku pamācību sakopojumā vai parādes vitrīnā — šīm kaitēm, kas visbiežāk piemeklē dokumentālo kino.

Vai nosauktās filmas to neapliecina vispārliecinošāk?

Nav grūti iedomāties, ko šodien gaida sabiedrība, kas tik ilgi bija spiesta iztikt ar puspatiesību, noklusēt savas attīstības pretrunas, *lāpīt* irstošās vīles, pat nemēģinot saprast, kāds ir visam cēlonis. Mēs vēlamies gūt patiesi dokumentālas zināšanas par savu pagātni un šodienu, gribam tikt skaidrībā par sabiedrības attīstības likumsakarībām, dzirdēt daudzbalsīgu dzīves simfoniju un arī savu balsi tajā nepazaudēt. Dokumentālais kino spēj mums palīdzēt. Spēj.

Bet vai palīdz?

Rīgas kinodokumentālistus nav iespējams vērtēt viennozīmīgi. Viņu kopīgās virzības vektors nav nosakāms ar aritmētisku darbību palīdzību. Katrs mākslinieks iet savu ceļu. Arī šodien, kad studijai ir 1986. gada kino-iznomāšanas līderis «Vai viegli būt jaunam?», turpat blakus — pēc filmas varoņu lūguma no ekrāniem «noņemtā» S. Nikolajeva lente «Kāpēc buksē RAF?». Ir jaunā režisora I. Boikova pirmais mēģinājums sociālā kino jomā «Bīstamais vecums», pēc pasūtījuma tapusī un vienlaikus skatītājam ļoti vajadzīgā A. Ep-nera filma «Labas gribas spēles». Studijas radošo meklējumu dominanti grūti noteikt.

Un tomēr pagājušā gada laikā tapušajos darbos ir principiāli vienojoši elementi — konflikts, indivīda konfrontēšanās ar sabiedrību. Iepriekš ar to saskārāmies tikai atsevišķās filmās, piemēram, tai pašā «Sievietē ...» vai «Sīzifā». Tagad šāda pieeja dokumentālistu skatījumā uz dzīvi ir kļuvusi gandrīz vai par normu. Rīdzinieku kamera ir precīzi sajutusi cilvēka atsvešināšanos. Plaisa starp personisko un sabiedrisko, ko aizgājušo gadu kinoprodukcija bieži centās piesegt ar labklājības vīģes lapiņu, jaunajās filmās parādās visā savā dziļumā. Tās recidīvi skāruši gan ražošanu, gan sociālo un arī personisko dzīvi. 1986. gada filmas, rādot cīņas, pretrunu, personisko un sabiedrisko interešu nesakritības dialektiku, sagrāvušas mehāniskas bez-sāpju vēsturē ieiešanas ilūziju. Par atskaites punktu ir kļuvis cilvēka sabiedriskās esamības dramatisms. Šāda pieeja ļauj parādīt personību grodi, laika un sabiedrisko sakarību perspektīvā. Tiesa, katrs *autors* šo konfliktu skata savā, atšķirīgā redzesleņķī, pakārtojot to savai tēmai, savam talantam un savam tikumības mēram. Tālab arī rezultāti ir dažādi.

Šajā pagājušā gada daudzsološajā dialektiskajā ķēdē diemžēl neiekļaujas divu pazīstamu kinomeistaru — L. Žurginas un I. Se-lecka — darbi.

Filmā «Džemma» (scenārija autore un režisore L. Žurgina) pilnam iepazīstam nevis Tautas mākslinieces Džemmas Skulmes personību, bet gan leģendu par viņu, ko uzbūrusi režisores iztēle. Leģendu nevis tāpēc, ka ekrānā redzamais neatbilstu patiesībai, bet gan tāpēc, ka autore jau iepriekš piemeklējusi tai savus ietvarus un tādējādi laupa mums iespēju atklāt šo personību pašiem. L. Žurgina dara tautai vajadzīgu darbu — veido izcilu latviešu literātu, mākslinieku portretu galeriju. Taču poētiskā izmargošana padara šīs lentes par vienas filmas dažādām sērijām — nepārprotami jūtams viena režisora «rokraksts», un visi varoņi ir līdzīgi.

Kopš H. Franka filmas «Mūžs» leģendas parametri ir mainījušies, taču rezultāts palicis tas pats: cilvēks uz ekrāna neatbilst šim pašam cilvēkam dzīvē. Tiesa, šodien filmas varonim vairs nav jāmetas ceļos kameras priekšā, lai parādītu, cik ražena labība izaugusi, tagad viņam

neliek iekalt redaktora uzrakstītus tekstus. Varoni gluži vienkārši paceļ uz pjedestāla un liek skatītājam līdz ar operatoru riņķot pakājē un galvu atpakaļ atmetušiem vērsties uz augšu.

«Džemmā» materiāla atlase veidota tā, lai radītu poētisku tēlu. Viss liekais, šajā gadījumā spēcīgas, skaistas sievietes raksturam neatbilstošais, tiek atmests. Un rodas romantizēts portrets pozitīvu izpausmju rāmītī. Taču uz sabiedrībā radušos pretrunu fona šis tikai pozitīvais izgaismojums drīzāk gan nodara pāri varonei.

Tas pats notiek filmā «Mūsu Tālis» (scenārija autors T. Margēvičs, režisors I. Se-leckis). Autori klaji tīksminās par dīvaino priekšsēdētāju, kurš uzdrošinājies dziedāt no rajona padomes sesijas tribīnes. Bet par viņa prasmi reāli risināt lauksaimniecības problēmas filma skaidrību neienes.

Autoru interpretācijā ekrāna varoņi dzīvo pilnīgā saskaņā ar sevi un pasauli. Tādēļ rodas loģisks jautājums: vai maz mūsu dzīvē kas mainīsies, ja tiem, kam uzdots vadīt šo pārmaiņu procesu, arī tāpat ir labi? Neuztaustot mūsu esības «sāpju punktus», abas filmas paliek ārpus skatītāju reālā interešu loka, un tādēļ kādā no konferencēm tās pamatoti izpelnījās apzīmējumu «vakardienas kino».

Toties lente «Vai viegli būt jaunam?» (scenārijā autors A. Kļockins un J. Margoļins, režisors J. Podnieks) bez šaubīšanās ieskaitāma «šodienas» filmu kategorijā. Tapusi šī filma pusgadu ātrāk, kas zina, vai labā un ļaunā atzīšanas koks nebūtu šķities pāragri uzziedējis. Tapusi tā pusgadu vēlāk, kad avīžnieki šo tēmu jau būtu «izšāvuši», karojot ar «ļuberiem» un narkomāniem, tā vairs nešķistu asa un neizraisītu tik vētrainu reakciju. Taču filma uz ekrāniem iznāca tieši tad, kad jaunatnes problēma, kas pastāv turpat katrā ģimenē, kas kliedz no kāpņu telpām, oficiāli joprojām pastāvēja «atsevišķu gadījumu» un «dažu nelabvēlīgu tendenču» veidolā, netika apzināta kā vispārēja paaudzes problēma. Paaudzes, kas sociāli atšķiras no iepriekšējām. Filma pārplēsa klusēšanas apvalku, parādot to, ko māksla jau sen tiecās izteikt, bet skatītājs — redzēt un dzirdēt.

Par filmu daudz ir rakstīts. Lai neatkārtotos, uzsvēršu tikai to, kas šo lenti, manuprāt, padarīja par sociālu fenomenu. Savlaicīgi pieteikta tēma? Nenoliedzami. Bet ne tas vien. Galvenais ir pieeja, kas uz šo parādību liek skatīties neierastā redzesleņķī. Filma parāda medaļas otru pusi, par kuru līdz šim centāmies nelikties zinis. Autori uz jaunatnes problēmām raugās pašu jauniešu acīm, liekot mums saprast, ka bez pieaugušo viedokļa pastāv vēl kāds cits. Tā ir jaunatnes dimensija. Daudzējādā ziņā netāl-redzīga, daļēji naiva, atbildības nastas nenoslogota un tādēļ kompromisus neatzīstoša. Ar to nav pierasts sevišķi rēķināties un uztvert nopietni. Tomēr tā pastāv, dzīvo un apaug ar kompleksiem, spēlē masku, ķēžu, izaicinājuma teātri, noslēdzas savā mūzikā un «lielo» pasākumos piedalās ar ironisku

vīpsnu vaigā. Filma «Vai viegli būt jaunam?» bija pirmā, kas deva vaļu šai dimensijai un negaidīti atklāja jaunu, daudziem neizzinātu pasauli. Tā aizpildīja balto plankumu sabiedrības informētībā par jaunajiem.

Jau izvēloties filmēšanas paņēmienu, tika noteikta likme patiesības atklāsmei, nevis radīt kārtējo mītu par jaunajiem. Filmas varoņi nespēlē autoru uzspiestu lomu, viņi nav arī jēlmateriāls, kas būtu jāpilnīgo, līdz tiek radīts tēls. Jaunieši ir pilntiesīgi filmas līdzautori. Sarunas biedri, kurus autors kopā ar mums vēlas saprast. Šī skatītāja iesaistīšana dialogā arī ir laikmeta prasība, ko filmas veidotāji ir pratuši uztvert.

No virsotnes, kurā dokumentālo kino pacēlis A. Kļockina, J. Margoļina un J. Podnieka darbs, labi saredzami pārējo dokumentālistu zaudējumi un guvumi.

Sabiedrības vienaldzības saltums skāra arī lentes «Trīs Voldemāri jeb cilvēka faktors» (scenārija autors A. Apsitis, J. Margoļins, režisors A. Apsitis) varoņus. Filma aplūko vienu no mūsu sabiedrības attīstības dramatiskajiem paradoksiem, proti, talanta «neizdevīgumu» sociālistiskās ražošanas apstākļos.

Pie pašdarinātām stellēm kamera tvērusi 32 izgudrojumu autoru V. Bušu, kurš pirms divdesmit gadiem vairoja VEFa slavu. Tagad viņš strādā pats sev. Ne jau iedomības dēļ, bet gan tāpēc, ka viņa izgudrojumi izrādījušies uzņēmumam nevajadzīgi. Otrs Voldemārs ir Sociālistiskā Darba Varonis Krūmiņš, kurš kādreiz izgudrojis unikālu augsnes skābuma noteikšanas aparātu. Viņu atcerējās tikai pēc divdesmit gadiem, kad laikraksts «Izvestija» pastāstīja par trešo Voldemāru — dārznieku Salu, kurš ar Krūmiņa aparāta palīdzību izaudzējis grandiozu ražu. «Trīs Voldemāri» atklāj vienu no sociālajām nelaimēm, kas sakņojas vienaldzībā pret cilvēku.

Taču aprakstošā vēstījuma forma, manuprāt, traucē filmai kļūt par dramatisku, dokumentālu izmeklēšanu, kuru skatoties zālē sēdošajiem būtu dota iespēja pašiem izvērtēt faktus un izdarīt secinājumus, nevis sekot autoru norādītajam virzienam. Ir iznākusi ilustrācija politiskai tēzei par cilvēka faktoru, tas uzsvērts arī filmas nosaukumā. Filmā ir simbolisks kadrs: viens otrā raugās divi profili. Viens — dzīvs, cilvēcīgs, otrs — bronzā liets. Svara un apmēru ziņā bronzas cilvēks acīm redzami pārspēj dzīvo. Divi tēli kā divi vērtību mēri. Un — spriedums pompozai, ārišķīgai attieksmei pret cilvēku.

Skatītājs no mūsdienu mākslas gaida atklāsmi, nevis aprakstu. Grēksūdzi, nevis spredi̇ķi. Bet vecie šabloni ir dzīvīgi. Pat atradis interesantu tēmu, autors bieži paliek tikai uz atklāsmes sliekšņa, un centieni izsekot patiesības līnijai konfliktsituācijā paliek iespējamo po tenču līmenī.

... Filmas «Vakara melodijas» (scenārija autors un režisors A. Slapiņš) varoņiem — lauku muzikantiem — laiks ir it kā apstājies.

Tika kāzās un bērēs spēlēts ... Tāpat kā pirms daudziem gadiem, viņi sanāk kopā mēģinājumos, kopā priecājas, tāpat apceļ viens otru par katru «šķību» noti. Režisors A. Slapiņš lirisko lauku džezbenda stāstu mēģina parādīt caur vēsturisku kolīziju prizmu. Jaukajos lauku spēlmaņos režisors saskata dzīvu vēstures pavedienu. Taču filmā šis pieskāriens vēsturei izpaužas kā kautra koķetēšana ar laiku, no kura tiek izrauti atsevišķi sižeti, kas visai pieticīgi papildina mūsu priekšstatus. Filma nepārkāpj mīļas pastorāles ietvarus. Še ir gan skaistas ainavas, gan divu mīlošu cilvēku portreti uz gulbīšiem rotātā paklāja fona, bet cilvēka portrets uz vēstures fona nav izdevies.

Neizstrādāta palikusi arī grūti audzināmo pusaudžu tēma I. Boikova filmā «Bīstamais vecums». Redzam satriecošus kadrus no alkoholiķu bērnu dzīves: viens ar māti satiekas tikai reizēs, kad viņa ierodas, lai paņemtu alimentus. Otrs piekāris pie sienas vīrieša fotogrāfiju un nezina teikt, vai tas ir bijušais vai tagadējais tētis. Trešais, apmēram desmit gadus vecs, paraksta vietā liek krustu, jo ir aizmirsis savu uzvārdu. Taču nelaimīgo bērnu drāma nav kļuvusi par kino drāmu.

Filma «Balss» (scenārija autors un režisors A. Sukuts), šķiet, trāpa pašā sabiedrības interešu degpunktā. Autors bija iecerējis parādīt

cilvēka drāmu__ Diktora balsī no ekrāna

skan pēckara prieka, rekordu, komjauniešu zvērestu patoss ... Cerību patoss, kas baroja sabiedrības apziņu 40., 50., 60. gados. Ekrānā — veca hronika. Bija vilinoši izmantot to. Vilinoši. Ja vien varonis būtu informēts. Filmā drāmu rāda ... montāža.

Filmā režisoru pārdomas par patiesību dokumentālajā kino mijas ar kadriem no agrāko gadu hronikām un galvenā varoņa tuvplāniem. Izteiksmīgā, skarbā seja liecina par dziļām daudzcietuša cilvēka pārdomām. Taču cilvēks ekrānā klusē. Lentē nav nedz viņa pārdomu par savu profesiju, nedz kadru no tām viņa ieskaņotām filmām, kai savulaik bija īsta atklāsme. Tādēļ skatītājs filmu var uztvert arī kā stāstu par cilv* • *as tik ļoti pieradis pie meliem, ka neko i j teikt nespēj. Filmā ir kadrs, kurā diktoi > jk -■ -«estā insulta atkal mācās runāt. Nevi. it

lūku autors savu varoni filmē f runā dikcijas vingrinājumu: *«Tik pa laku, blaku, blaku ,* .

Tendenciozā pozīcija neļāva autoram nedz atklat galvenā varoņa likteni, nedz parādīt problēmu tās pretrunīgumā. Režisors aprobežojas ar savu koncepciju, ziedojot tai cilvēka likteni. Grēku nožēlošana neklātienē viņam nav palīdzējusi tuvoties patiesībai.

Ne jau tāpēc mēs šodien vētījam savu pagātni, lai to sadedzinātu, kā filmā sadedzina vecas lentes. Vēsturi nevar sadedzināt un nevar nodot «utenī». Par vēsturi ir jātiek skaidrībā — tāds ir mākslas uzdevums. Jātiek skaidrībā, dodot vārdu ari tiem, kas nav bez vainas.

«Balsī», manuprāt, tas nav noticis. Iecerēta kā drāma, filma pārvērtusies tiesā pār cilvēku, kuram pat nav ļauts izteikties. Patiesības paudēja lomu autors atvēlējis sev. Manuprāt, šāds dokumentālais kino neļauj mums iepazīt lietu būtību un gandarīt patiesības alkas.

Līdzīga tendencioza pieeja liedza realizēties daudzsološai iecerei parādīt *homo faber* (ražojošā cilvēka) pretrunas.

Vissavienības konkurss direktora amaram Jelgavas RAFa problēmas darījis zināmas plašai sabiedrībai. Mūsdienu prasībām neatbilstoša tehniskā bāze, iepriekšējo vadītāju bezatbildība, nekvalitatīvi komplektējošie izstrādājumi, kā arī tas, ka unikālai produkcijai noņemta kvalitātes zīme, radīja apātiju kolektīvā, nostiprināja nevarības apziņu.

Šādā situācijā rūpnīcas jauniešu izaicinājums franču firmai *«Renault»* pragmatiķim varēja likties utopisks. Taču izaicinājumu iespējams uztvert ari citādi — kā vēlēšanos radīt pārmaiņas, iesaistīties veselīgā konkurencē. RAFam bija nepieciešams spēcīgs stimuls. Vēlēšanas «iekustināja» kolektīvu. Ar jaunā direktora atnākšanu rafiešl sāka izpildīt plānu, izveidoja «ideju banku», izstrādāts arī uzņēmuma rekonstrukcijas plāns un jauns autobusa modelis.

Filmas «Kāpēc buksē RAF?» autoram S. Nikolajevam, uzņemot pirmo komjauniešu sapulci, kurā apsprieda izaicinājumu *«Renault»,* protams, bija grūti paredzēt notikumu attīstību rūpnīcā, uztvert tur valdošo noskaņojumu. Taču režisors neparāda vis reālās cīņas spriegumu, to puišu drosmi, kas, iespējams, pirmo reizi mūžā iedrošinājās teikt priekšniecībai patiesību, viņu šaubas un pārdzīvojumus, bet gan jau iepriekš izstrādāja savu attieksmi pret notiekošo un, vadoties no tās, izraudzījās «vajadzīgās» epizodes. Viņš netic pārmaiņu iespējai RAFā un apgalvo to savā koncepcijā. Tieši apgalvo, nevis aizstāv savu viedokli polemikā, tādējādi neuzrādot problēmas patieso dziļumu. Tāpēc filma ir jau novecojusi pirms parādīšanās uz ekrāna. Kad tā bija jau gandrīz gatava, RAFā ieradās pirmie vēlēšanu kandidāti. Glābjošā filmas «aste», kas steidzīgi bija jāpiesien, nostādīja autoru divdomigā situācijā.

Var saprast rafiešus, kas, filmu noskati jušies, paziņoja, ka tā traucē pārmaiņu procesam rūpnīcā, un pieprasīja to nedemonstrēt.

«Kāpēc buksē RAF?» liek buksēt ari sabiedriskajai apziņai, turot to dogmu līmenī. Šajā darbā, tāpat kā A. Sukuta filmā, izpaužas autora pozīcijas nedemokrātiskums. vēlēšanās paust tikai vienu patiesību —- savējo. Šāda pieeja nez vai apmierina skatītāju, kuram tiek liegta iespēja meklēt savu viedokli. Tā, lūk, iznāk, ka demokrātijas mācība mūsu dokumentālistiem bijusi visai sūra. Vai vienmēr saprotam, ka demokrātija paredz ne vien brīvību sava viedokļa paušanā, het arī cita

uzklausīšanā?

REDAKCIJAS PIEBILDE

Raksts jau bija uzrakstīts, kad uzzinājām, ka grupa «Nepabeigtais remonts» no Baldones aizgājusi. Vēl pēc laiciņa — raksts jau bija salikts — atkal cita ziņa vēstīja jaunās pārmaiņas. Tātad puiši spēlē un dzied, bet dzīvīte spēlējas ar pašiem spēlmaņiem. Turklāt šīs metamorfozes nebūt nav radījusi vēlēšanās meklēt ērtākus ceļus vai vieglāku dzīvi.

Juris Riekstiņš uzstāja, ka šo rakstu vispār nevajag publicēt. Jau krietnu laiku viņā ir vairāk skepses un pesimisma nekā ticības veiksmei un nākotnei. Redakcijā savukārt uzskatīja, ka raksts noteikti jāpublicē. Kāpēc? Tāpēc, ka šie jaunie cilvēki grib izteikt sevi mūzikā

un visspilgtāk pauž to pašdarbības statusu mākslā, ar kuru lepojamies runās, rakstos un atskaitēs, bet kurš dzīvē izskatās daudz savādāk, vienlaikus būdams arī gauži neērts un neizdevīgs kultūras dzīves organizētājiem. Cik iigi puišiem vēl nāksies virzīties uz priekšu klūpot un krītot, gandarījuma vietā saņemot punus vai zilumus?

Galu galā vienojāmies par kompromisu. Juris Riekstiņš pats uzrakstīs ne tikai par to, kas traucē, neļauj strādāt, bet arī par to, ko un kā viņaprāt vajadzētu. 5o rakstu publicēsim kādā no nākamajiem žurnāliem. Turpinājumu gaidīsim no atbildīgām amatpersonām, kurām minētie jautājumi ne tikai jārisina, bet vienreiz taču, galu galā, arī jāatrisina. Ja redakcijai šajā reizē arī neizdosies panākt taustāmu rezultātu, tad varbūt kaut ko noskaidrot tomēr izdosies gan.

Rakstīšu par to, kas latviešu popmūzikas alfabētā sākās ar burtu B, — Baldones kultūras nama ansambli «Nepabeigtais remonts». Viņi ir no jaunajiem, nākuši aiz tiem, kuri mūsu republikas modernajā mūzikā pateikuši «A».

Optimisti man kādreiz ieminējušies — mums ir maz vāju estrādes ansambļu, bet es saku — mums vispār ir maz estrādes ansambļu. Iedarbiniet asociatīvo domāšanu un iztēlojieties eglīšu skupsnu skrajme-žā. Vairums jau itin brangi paaugušas, citas pavisam sīkaliņas, bet tādu maz. Pa lielākai daļai visas sastūmušās cieši kopā, tik dažas nostāk. Un starp tām spraunākā — baldoniešu eglīte.

Tas esot noticis īsi pirms Jaungada. Baldo-nieši runāja — kultūras namā (kurš pēc remonta joprojām bija slēgts, jo atzīts par ugunsnedrošu) būšot liela balle — sabraukšot dzejnieki, folkloras kopas un ansambļi. Pa vidam vēl danči. Par vietējās patērētāju biedrības aizdevumu turēšot bufeti ar maizēm un limonādēm. Skolasmeitas šuva un krāsoja, puikas sakopa tautasnamu. Skolotāji gan ši-verējās ar savām lietām — ej nu zini, vai vajag pabalstīt neoficiālu pasākumu, jo, kā zināms, slēgtā kultūras namā nekas nedrīkst notikt. Ielūgumus tomēr daudzi sapirkās, un noteiktajā dienā kultūras nams pilns līdz ūkai. Sākot ar jauniem un beidzot ar tantēm labos gados. Taisnā ceļā no Rīgas kafejnīcām, viegli sasārtuši, sabraukuši jaunie dzejnieki — gan īsti, gan uz zaķa. No Baldones mūzikas skolas atnākušas pianiste un vijolniece — klimpiņ-polkas mākot. Vienvārd' sakot, priekšnesumi vareni un vesels lērums. Tikai ap diviem naktī ieradies prātīgs un solīds milicis. Sareibušu nav, visiem jautri tāpat, un šis brīnās — kāpēc tad līdz rītam nerīkojat!

EGĪLS LĪCĪTIS

HALLO, VAI JAUNAIS VILNIS MAJAS?

ATA IEVIŅA FOTO

un būs tev iekārot un nokaut *un būs tev* dziji zemē *sviest ik ēnu kas no tavas rokas skrej zilos* gaisos *patverties* ik vārdu kas zem mēles slēpies *un nerunāts man elpu* dzen

Ak, kāds krāsains sapnis — tā es pamodies tusnīju. Kāds kaut kur tepat blakus bija ieslēdzis radio. Rīta koncertā raidīja šo Baldones kultūras nama ansambļa «Nepabeigtais remonts» melodiju. Zēl gan, ka saskaņā ar instrukciļu nekas tāds Baldonē nevarēja notikt un nenotika.

— Izslēdziet, izslēdziet, — klaudzināja komunālā dzīvokļa kaimiņi, bet tūlīt arī nomierinājās, jo baltos zvirbuļus nomainīja ausij tik ierastās un tīkamās itāļu makaronroka, skandināvu «Bobby Socks» un rūpīgāk, masu mūzikas patērētāja gaumei precīzāk tēmētie rietumvācu meldiņi, kuriem tik ļoti gribas līdzdungot, ar kāju pret grīdu piesitot. Kopā ar viņiem arī pašmāju estrādes «labā garastāvokļa» mūzikas grandi — mielasts katrai gaumei, katrai vajadzībai. Ar vienvienīgu izdabājoši apkalpojošu funkciju. Mūzika — kurtizāne. Ar visiem mīļi runājas, nevienam pretī neturas. Bez prāta un emociju augšupbīdīša-nas. Diemžēl viduvējības proponēt izdevīgi ne tikai estrādes, šīs it kā pastarīšmākslas sfērā. Tradicionāls, banāls — kālab tādām īpašībām jābūt sinonīmām pārbaudītam un uzticamam. Šimbrīžam pateikšu — mūsu klausītājs ir nesagatavots, līdz ar to momentā noraida, ar mīnus zīmi uztver pašražoto hārdroku, kur nu vēl smago metālisko roku vai republikas popmūzikā tik perspektīvo, itin sazēlušo «intelektroku», kā labpatīk to dēvēt muzikologam Jurim Vilcēnam. Tur ir ko acis

blisināt diezgan. Arī par jauno vilni. Kas tas ir! 70. gadu nogalē radies mūzikas virziens! Reakcija pret apnikušajām, monotonajām diskomūzikas «Singer» šujmašīnas paminām! Ierocis pret ārēji spožajām, bet visai tukšajām diskoizrādēm! Pie jaunā viļņa arī mūsu republikā apsildīja rokas daudzi garāmgājēji, kuri, pieķerot populāru tēmu, stilizēja vienu divas dziesmas. Tā rīkojās, piemēram, «Eoli-ka». Bija un ir arī tādi kolektīvi, kuri šo stilu izraudzīja par savu un konsekventi veidoja viengabalainas programmas. Pirmie gāja un darīja «Dzeltenie pastnieki», vēlāk arī tagadējais «Nepabeigtais remonts». Ne vieni, ne otri pie estrādes «lielās karotes» pagaidām nav tikuši. Neteiksim, ka novatoriskie meklējumi še tiktu nosaukti par makenrojiskiem izlēcieniem un dabūtu vilka pasi, kaut varētu gadīties arī tā. Gluži vienkārši, radošiem, meklējošiem cilvēkiem nav vajadzīgo apstākļu, lai normāli strādātu, kvalitatīvi realizētu savu ideju. Atzīstam, ka nav instrumentu, nav atskaņošanas tehnikas, nav ieinteresētu atbalstītāju. Visgrūtāk tomēr tikt garām vienaldzīgajai attieksmei: netradicionāls, tātad — nevajadzīgs. Gadiem ejot, kaut kā ķepurojušies un gaismu ieraudzījuši «vecie labie mūziķi» ar ilggadēju stāžu, esam pielaidīgi pret inertiem sen jau skaļi izteiktas domas atgremotājiem, bet meklētāji ... no mūzikas neaiziet un nesadeg tikai tad, ja pašiem iekšā uzkurta spoža spīta guns. Un cilvēki, kuri gribēja radoši domāt mūzikā, radījuši zināmas vērtības. Kādreiz pat tik svaigas, ka pielīdzināmas vējam, kas, spēkā ņemoties, mēdz nosviest cepures no galvas. Un man liekas, ka taisni vējus mēs par varēm gribam iegrožot, padarīt kontrolējamus. Nav taču smuki — dzīties vai veselu kvartālu pakaļ naģenei. Ar vēju nekad neko nevar zināt (izlasiet to otrādi — ka tik kaut kas nenotiek). Tāpēc, kad piezvanu jaunajam vilnim, klausulē

pabieži atskan gari signāli — neviens nekust pie aparāta.

— BET SMAGAIS METĀLISKAIS . . . ROKS, JURI RIEKSTIŅ!

— Pirms pāris gadiem uzstājāmies Rīgas tā sauktajā Rokklubā. Tur arī iepazinos ar smagajiem. Kaut mūs uzņēma visumā labi, tomēr nelabvēlība no metālistu puses bija jūtama. Pa daļai tāpēc, ka neko jau arī citu viņi neklausījās un nesaprata. Viens ekspansīvs jaunietis ziņoja: v Sovetskom Sojuze buduščeje toļko za metalom. Russkomu čelo-veku drugovo i ņe nado. Toreiz pasmējos, jo neviens mūzikas stils pats par sevi nekādas priekšrocības nedod. Lielum liels vairums smago metālistu turas pie principa «gāzt» — vienalga ar ko un kā. Vēlams — zem jostasvietas un tā, lai neattopas.

RTGA. . . . nevienam es Rīgas nedodu . . . Rīgā reizēm tāpat kā Bābelē. Bet manas mājas te nav, es nevaru iedzīvoties. Rīgā jūtos tāpat kā ciemos, un tā jau man vispār asociējas tikai ar Vecrīgu. Man labāk patīk Baldonē.

NEPABEIGTAIS REMONTS. Tas ir remonts, kas nav pabeigts.

Atceros, kā pats iepazinos ar «Nepabeigto remontu» rajona skatē Salaspilī, ļoti atšķirīgiem mūziķiem no tradicionālā priekšstata par švītīgo estrādes zvaigzni. Toreiz un šobaltdien spriežu — man tā ir labākā latviešu popmūzika. No pirmā rendez — vous palikusi prātā asociācija — mamma aizgājusi, un es viens esmu mājās. Te pēkšņi kāds saka pa radio — Egil, Egil, aizslēdz durvis. Šurp nāk Baldones grupas mūzika, tā tevi apēdīs. Es neko. Pēc brītiņa atkal — aizslēdz durvis. Baldones grupas mūzika jau patrepē, tā tevi apēdīs. Un beidzamo reizi — aizslēdz durvis, mūzika pie durvīm. Tad durvis veras, un es esmu iekšā — tur, mūzikā, un pagalam.

Vēlāk sapazināmies ar Juri Riekstiņu, grupas vadītāju un dziesmu autoru. Izrādījās, ka esam gandrīz vai nāburgu kārtā. Es biju paņēmis kasetnieku, ko allaž staipu līdzi, uzlicis galvā sombrero, cenšoties pievērst sev pēc iespējas mazāk uzmanības, un aizgājis tuvīnajā asfaltētajā laukumā pavirpuļot savu iemīļoto breikdeju. Kamēr es vingrinos, pienāk klāt viens vīrs. Vēlāk izrādījās Juris Riekstiņš. Viņš man noprasa:

— Eu, vai brilles netraucē!

Es saku:

— Nē, parau, man kājiņas piestiprinātas ar stieplīti, tad nekrīt nost.

Juris Riekstiņš, basģitāra, Gints Šteins, taustiņinstrumenti, Gatis Zvirgzdiņš, taustiņ-instrumenti, Juris Kroičs, sitamie instrumenti, un dziedātāji Ieva Akurātere un Andris Brečs — šis sešnieks pērnvasar brauca uz Liepāju, lai pirmoreiz kāptu uz republikas pašdarbības vokāli instrumentālo ansambļu skates skatuves. Lai cik klusi līdz šim Baldones kultūras nama ansambļa vārds skanēja blakus jau labi ieraudzītiem dūžiem popmūzikas kavā, tomēr «Pūtvējiņu» skatuvei

baldonieši cauri neizkrita un skates pārskatos presē dabūja lasīt dažu labu baltu vārdu — kā viņus svēra un vērtēja autoritātes — Zigmārs Lie-piņš un citi.

1985. gadā pašiem sava mūzika, stipri vien atšķirīga no ierastās saldajā estrādē, rādījās būt atrasta. Un autoritatīvi pilsoņi uzvalkos uzsāka Jurim skaitīt šādus monologus: normāliem cilvēkiem, par kādiem mēs uzskatām sevi, šitādi pekstiņi nav, vajadzīgi. Arī — jūs jau zināt, ka pasaulē′ ir tāds jaunais vilnis, kur spēlē par dažādām lietām, jums vajaģ tāpat.

Tādā garā nākuši padomi viens pēc otra. Nav brīnums, ka, īpaši melnām reizēm virsū nākot, Jurim uzmācās nelāga doma — kazi', esmu neveiksminieks, un pats skaļi, bet varbūt kāds cits no ansambļa klusībā prāto — vai nesviest visu pie malas. Viņš saka:

— Tas laiks ir garām, kad ticēju, ka visas šīs daudzās iestādes (kaut vai REOB), komisijas, veidlapas, cirkulāri utt. ir radīti, lai veicinātu un iedvesmotu jaunos ļaudis lieliem darbiem. īstenībā mums jāpastāv un jādarbojas, lai viņiem būtu maize, ko ēst. Ilūzija, ja maz bijusi, tapusi par tiešumu — man vajag! Ej un dari, un ņem, kā pats vari. Kas to ātrāk sapratuši, tikuši tālāk. Baldones ciemata padomes priekšsēdētāja Māra Skuja, varbūt pat vienīgā, kura grib mums piepalīdzēt, reāli nekādi nevar to izdarīt. Lieku līdzekļu nav, un, ja arī būtu, ko mēs par tiem varētu nopirkt! Mums ir viens kārtīgs instruments — «Roland» sintezators, kuru pagādājis grupas dalībnieka aizokeāna onkulis. Bet tā jau gan saka — katram skan, kā viņš pelnījis.

1986. gadā gan kaut ko darījām un izdarījām, kaut tas arī palika negatavs. Likt klausīties citiem priekšā programmu, tāpat kā dot lasīt rakstu, skatīties lugu, var tad, kad darbs līdz galam izdarīts. Melnrakstu jāpaslēpj pie sevis. Kopš Ieva Akurātere atnāca pie mums, sāku līdzdomāt — kam rakstu mūziku, gada beigās droši jau varējām iestudēt mēģinājumā pa divām dziesmām, paspējām nospēlēt pat divus pilnus koncertus. Tad nāca vesela strīpa konfliktu, kurus Ieva nespēja atrisināt citādāk kā — «eju atpakaļ pie Jura Kulakova». Pēc kāda gada kopdarbības biju sācis viņai uzticēties un domāju — tur kaut kas mums iznāks. Nu darbs vējā, un jo sāpīgāk tādēļ, ka bija šī uzticēšanās.

Tā mīļi un sirsnīgi uzrunātā Ieviņa četriem baldoniešiem tapusi par vēsi oficiālo Ievu Akurāteri. Tikpat sirdīgs dzēliens kā pirms trim gadiem Bauskas grupai «Personāls», kuru arī vadīja Juris, atrodoties sava jaunā viļņa sākumceļā, rajona skatē pateiktais — tas taču ir pilnīgi nevajadzīgi. Ko jūs ar to vispār gribat pasacīt!

Šodien Juris varbūt var saštimmēt atbildi tamlīdzīgiem jautājumiem:

— Uzskatu, ka likumības mūzikā jāatvasina tieši no mūzikas, nevis mūzika jāsacer pēc pastāvošiem kanoniem. Stils — es to definētu

tā — ir likumība, darināta no konkrēta laika mūzikas, kuru radījuši mūziķi ar līdzīgu tās uztveri. Runājot par pirmo — tur, manuprāt, funkcionāriem ap mūziku rodas lielākas grūtības, — kārtējā skatē, kas ir vienīgā vieta, kur reizi gadā varētu uzklausīt autoritatīvu spriedumu par tavu darbu, šis spriedums ir jādod! Bet jādzird — bija par skaļu, bija par tumšu un vārdus nevar saprast (katras dziesmas vārdi iesniegti 3 eksemplāros). Kad nabaga autors kā pa ciņiem sameklējis pienācīgas atbildes šādiem un jocīgākiem jautājumiem, tad nākamais rapiera dūriens — ko jūs ar to gribējāt pateikt! Bet, mīļie, visu, vai gandrīz visu, ko gribējām, arī pateicām. Spriediet taču, ja pienākas. Lai balagāns augtu augumā, palaikam kādam no žūrijas vēl ienāk prātā painteresēties — kāpēc jūs spēlējat! Reiz tā arī teicu — lai cilvēki kļūtu labāki . . .

Kādreiz «Nepabeigtajam remontam» bija tāds mērķis — jātiek līdz Liepājai, līdz republikas skatei — tur sapratīs, no tās skatuves varēs tikt kaut kriksīti tālāk. Pagājušogad viņi aizbrauca uz skati (Juris avīzē izlasīja — tā un tā, Baldones grupai arī jāpiedaloties), nospēlēja — vai no tā kas mainījās! Atkūlās atpakaļ uz Baldoni, sēdēja atkal savā kultūr-nama pagrabā, kuru bija iztīrījuši, saveduši kārtībā un tur arī gatavojušies Liepājai. Jocīgi bija no lielās skatuves atkal pagrabā, bet visi nosprieda, ka jāstrādā tomēr tālāk. Vienīgais: šur un tur uzaicināja spēlēt kādā «labdarības» pasākumā. Bija mierinājums, ka savai kategorijai (tolaik vēl bija «C») kaunu nedara. Tas arī viss.

Katrai ciema deju blicītei ir savs ievērojams statuss — ballītēs šņabis par velti, meitenes tinas apkārt, dabū savu naudu un tikvien zini, kā notērēt. Tā paliek par haltūristiem un uz augšu netiek. Nemaz negrib tikt. Jo vienīgais stimuls tam ir paša balts un pliks entuziasms. Ērtāk un vieglāk nospēlēt pakaļdarinājumus miesta deju placī nekā nonākt papīru jezgā, mūždienīgos rūpestos un raizēs. Turklāt katram, kurš bijis drošs pateikt ko savu, ikviens var spert deviņkārt pretī — MAN tas nav vajadzīgs. Kaut arī tā — Gints Šteins no Limbažiem, Gatis Zvirgzdiņš no Olaines un abi Juri tepat no tēvu mājām Baldonē vai no ģimenēm Rīgā brauc mēģināt uz Baldones kultūras namu.

Kas gan ir tāds estrādes ansamblis, salīdzinot ar vareno dabu, mūsu neizmērojamām materiālajām tūlītnepieciešamībām un dzīves būtiskajām problēmām, kāpēc popmūzika vispār ir vajadzīga!

Tā ir laika mūzika, laika kultūras atzars ar savu attīstību. Mēs paši esam to vēlējušies un pieņēmuši. Katrs mūziķis, kurš patiešām radoši strādā, nes sevī lolotu domu, acuraugu, ko paša izvēlētā valodā pasaka arī citiem, mums pārējiem. Vienu valodu mēs saprotam, citu ne. Kādā valodā runā daudzi, kādā — tikai daži desmiti. Kāpēc Zoržs Siksna tik ļoti mīļš cienījama vecuma sievietēm! Es īsti nezi nu, liekas — tādēļ, ka viņš varbūt runā par to, kas viņām jaunībā pietrūcis, bet varbūt tā ir kāda ilgošanās. Kāpēc jaunie balso par «Līviem»! Tāpēc, ka «Līvi»

šobrīd var pateikt kaut ko viņiem svarīgu. Mums no malas vajadzētu prast uzminēt laiku, bet gaužām bieži mēs to vienkārši noliedzam. Varbūt jaunā laikā pēc desmit divdesmit gadiem apbrīnosim, dievināsim, sūtīsim puķes, nolādēsim un izsauksim uz kafiju Kultūras ministrijā pavisam ko citu, ne estrādes māksliniekus — grafiti zīmētājus, pavisam modernus dejotājus un tā tālāk, un tā joprojām. Šodienai ir popmūzika un popmūziķi.

Reiz kādam studentam tiesmedicīnas eksāmenā esot jautāts, kā jaunu cilvēku atšķirt no veca. — Jaunam cilvēkam ... no rītiem grūti pamosties ... — studentiņš nostostījis. Tātad tajos 1940. gada maija rītos biju jauns, jo pavēru acis tikai tad, kad vienaldzīgi neatlaidīgā ar dzelzi apkalto ratu rīboņa, no akmeņiem bruģētās Artilērijas ielas kāpdama, satricināja manas trešā stāva istabiņas loga rūtis. Sis miltu vedējs diemžēl vēl nebija iegādājies valdības ieteiktos gumijas riepu riteņus. Gulēju uz kušetītes, kuru dzīvokļa saimnieks bija atvedis no krāmu tirgus. Kušetes atzveltnes augša bija rotāta ar kokgriezuma kriņģeļiem, ar kādiem bija greznota arī dzeltenā papirosu «Rokoko» paciņa, kura gulēja uz grīdas blakus piezīmju kladei. No klades līdz pusnaktij biju smadzenēs pārsūknējis organiskās ķīmijas gan dzeramo, gan nedzeramo spirtu formulas ar visiem ķeburainajiem sānzariem, kuri kā draudīga polipa taustekļi atvijās no citādi glītā benzola gredzena. Pilnīgi atmodos, kad kušetes rokoko kokgriezuma plaisā pamanīju pazūdam blakti, kura kā bezmaksas pielikums nāca līdz no krāmu tirgus. Paceļot bikses, aplūkoju bikšdibenu: ielāps uz tā, paldies dievam, bija meistarīgs. Septīto reizi bikses biju nodevis «ķīmiskai tīrīšanai», un tur zem gludekļa bija pajukušas visvairāk izdeldētās vietas. Lai neceltu lieku traci, pēc tīrīšanas trūkstošos laukumus turpat papildināja ar gabalu no vestes. Cik labi, ka toreiz pie uzvalka arvien piederējās veste! Blakus nama pagrabiņa veikalā par desmit santīmiem nopirku simts gramus krējuma, kurus man ietina pergamentā tāpat kā siļķi. Pēc brokastīm, projām ejot, gaitenī atkal neuzmanīgi uzkāpu uz čīkstošā dēļa. Kad pirms nedēļas vēlu vakarā pavadīju kolēģi H., kura bija atnākusi viesos, viņa, manas slepenās zīmes neievērojot, arī uzkāpa uz šī vaimanājošā koka gabala. No rīta saimniece man uzsmaidīja: — Bērziņa kungs, jums laikam vakarnakt bija viesi! — Abas viņas meitas gatavojās beigt vidusskolu. Saimniece bija saprātīga un nebaidījās, ka

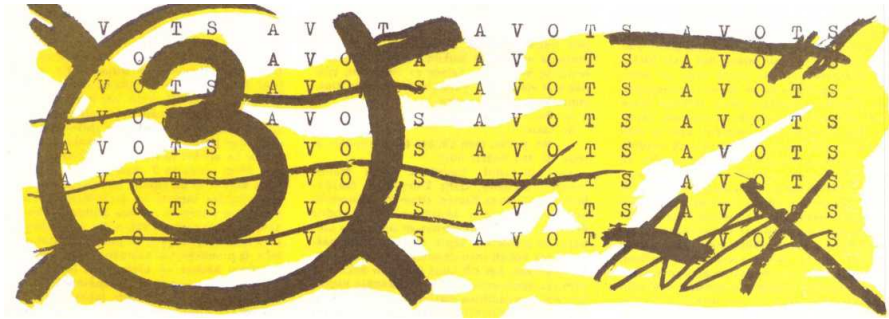

NO GADSIMTA OTRĀS ZAUDĒTĀS PAAUDZES

Bērziņa kungs varētu viņas meitām rādīt sliktu piemēru, drīzāk kaut kur viņas zemapziņā rādījās aina, ka trūcīgais students varētu kļūt par turīgu ārstu, kādi laulību biržā apkārt vis nemētājas. Ejot cauri nesen iestādītā Ziedoņ-dārza alejām, kurās raisījās liepu lapiņas, sirdī iedūrās nojauta, ka mājās, laukos diezin vai ābeles vairs atplauks un ziedēs, jo aizvadītā ziema bija tik barga . . .

Vairākas ābeles «Austrumos» atdzīvojās, bet no šīm dzīvajām daļa vēl nosala, nomira 1940.141. gada atkal bargajā ziemā. To dārza stādītāji brāļi Bērziņi vairs nepieredzēja, viņi tad jau paši bija nogalināti. Šodien vēl dzīva no kādreiz piecdesmit ābeļu bagātā dārza ir viena — sīpoliņš.

Pretī Ziedoņdārzam pie trešā tramvaja piestātnes gudroju: braukt — nebraukt, kājām iet! Uzrādot savu rozā matrikulu, biļeti varētu nopirkt par puscenu, par astoņiem santīmiem, bet anatomikumā par astoņiem santīmiem lekciju starpbrīdī varēju apēst kliņģeri un piedzert tējas glāzi! Pienāca Arnolds, mazs, plecīgs, ar taisnu angļu celiņu galvvidū, bet miegainām acīm: piektā kursa mediķis, kurš brīvprātīgi bija dežurējis slimnīcā, lai operācijas zālē dabūtu paturēt āķus, jo dikten vēlējās kļūt par ķirurgu. Arnolds arī bija valmierietis, tādēļ pazināmies. Tepat dzīvoja viņa draudzene. Nejauši dzirdēju, kā Arnoldu tēvišķīgi brīdināja viņa sencis: — Nedauzies ar to . . . vispār ar meitām: izies slikti abiem! — Bet Arnolds sencim esot teicis, lai neuztraucoties, viņš, bez piecām minūtēm dakteris, zinot, kā saka, jaunu kalendāru. Tolaik pasaulē izplatījās tā sauktais Knausa-Ogino «drošo dienu» kalendārs, no kura sievietes cerēja daudz, varbūt tikpat, cik šodien no zināmajiem zirnīšiem. Vai teikt, zem saules nekā jauna! Tā gluži nav, meitenes toreiz pievīlās biežāk, grūtāk, traģiskāk. Par to liecības var atrast kapsētās. Kapos pašos, nevis uzrakstos uz kapakmeņiem. Gāju kājām un iegriezos Blaumaņa ielā, kur 38.140. nama logā bija izlikta avīze «Rīts», bet «Rīts» taču maksāja desmit santīmus! Turpat puskilo maizes. Mēs, studenti, visumā «Rītu» lasījām,

jo tas itin kā skaitījās «inteliģentāks». Ja «Jaunākajās Ziņās», piemēram, bija uzskaitīts, cik Ciblas pagastā kāzās kaujoties izgāzti žogi, tad «Rītā» varēja atrast sīkākas ziņas par Velsas prinča bikšu platumu, un angļu collas bija pārvērstas saprotamos franču-latviešu centimetros. Namam Blaumaņa ielā 38140 graudainais apmetums bija tāds pat kā šodien. Cik jauki, ka neviens pa šiem gadiem nav iedomājies to pārkrāsot! 1940. gada maija rītos lasītāju pie vitrīnas netrūka. Ierēdnis ar sudrabmonogrammas portfeli padusē. Iespējams, portfeli bija dāvinājis krājkases šefs kā pateicību par desmit gados pareizi vestiem rēķiniem. Tramvaja konduktors pelēkā, izgludinātā formas svārkā. Ar ādas skoteli apkāries alus izvadātājs. Nenosakāmas profesijas vīrs vai slaists platmalē ar platu lentu, gandrīz tāds pat, kādu vēl šodien filmās attēlo ārzemju slepeno. Viena atšķirība slaistam bija — viņš valkāja nevis priekšā pogājamu, bet pāri galvai velkamu virskreklu, pogājamos pārdeva tikai lepnais «2okej-klubs» kā ārzemju jaunumu. Un vairāki tādi kā es — studentiņi. Sievietes — pavisam reti. Viņām, kā izsenis izlemts, bija jāaudzina bērni, kā vēlāk izrādījās — nākošajam karam. Lai gan par dēlu aizvadīšanu karā tā maija rītos nedomāja neviens, kaut arī «Rīta» lappusēs karus varēja atrast vai pēc izvēles, vesels katalogs. Dāniju vācu reihsvērs tikko bija pārstaigājis vienā dienā, lai «uzņemtos Dānijas militāro aizsardzību». Šī formula svaiga vēl šodien, kā saka, «evergreen». Par Norvēģiju mūsu kursā ar līdzjūtību lasījām katru dienu. Tur vēl pēc mēneša norvēģi atšaudījās un lēnām atkāpās kalnu klintīs. Tikai jūnijā, kad docents Bruno Jirgensons no manis organiskās ķīmijas eksāmenā izķibināja galvā sabērtos benzola gredzenus, norvēģu pēdējās daļas atdeva šautenes. Un, kā pagājušā gada decembrī Oslo muzejā pārliecinājos, daudzi šautenes tomēr neatdeva vis. Ieraugoties pamatīgāk, šais kara ziņojumos samanīju tādu kā disonansi. Avīzē rakstīts, ka Norvēģijas ģenerālkomisārs lerbovens licis nošaut dažus norvēģus un vienu ciemu «nolīdzināt ar zemi», bet žurnālā «Atpūta» — idillisks rakstiņš ar zaļgani ietonētiem foto, kuros redzams, cik Norvēģijā baltas un tīras logu aplodas, namu pakši, un stāstīts par fjordu pievilcību, kad pavasaros no krastu klinšu augšas kā līgavas plīvurs izlīst vēju gaisināti palu ūdeņi. Karu katalogā tālāk — Holande. Gan vairāk par to, ka karaliene Vilhemīne bez zelta galda piederumiem aizbēgusi pie Anglijas karaļa, bet nevienas rindas vai foto no sagrautās Roterdamas. «Atpūtā» — ilustrēts raksts par ziedošiem tulpju laukiem un obligātajām vējdzirnavām. Ja pēc gadu desmitiem nebūtu Oslo redzējis vācu nošauto norvēģu jaunekļu foto un Roterdamas ostā stāvējis pie Cadkina skulptūras, kurā cilvēks, kam izrauta sirds, izmisis ceļ rokas pret nežēlīgajām debesīm, kur riņķoja ar kara krustu apzīmētās vācu lidmašīnas, tikai Rīgā dzīvojis, ir neiedomātos, kāds patiesībā tai maijā bija karš. Kuru lai vaino, avīzes vai kādu citu

nezināmo, ja dažkārt arī šodien, televīzijas laikmetā iegājuši, neredzam un neizjūtam, ka arī tālākais karš patiesībā ir ļoti tuvs. Pat tad, kad «Rītā» izlasījām vācu torpedētā latviešu tvaikoņa «Everene» jūrnieku stāstus, kā pie Anglijas krastiem no jūras iznirusi zemūdens nedzīvā mugura un bez brīdinājuma izšauta torpēda, tikai vienreiz nopūtāmies, jo noslīcis bija . . . tikai viens kurinātājs.

Itin kā viņš nemaz nebūtu vēlējies Rīgā atgriezties . . . Domāju, ka žurnālisti, kas apzināti vai itin kā neapzināti par karu neraksta visu patiesību, — sava veida kara atbalstītāji. Pēc trīspadsmit mēnešiem, 1941. gada jūnijā, palīdzēju Rīgas slimnīcā ienest jaunekli, kuram ar vācu bumbas šķēpelēm zem ceļu locītavām bija norautas abas kājas. Uz nestuvēm viņš mira. Vai tiešām katram būtu jāredz viens mirstošais, lai zinātu, kas ir karš ...

Bet tai maija rītā saulains gāju tālāk uz anatomikumu pa Rīgas Brodveju, kā dēvējām Elizabetes ielu. Pie kino «Splendid-Palace» sienas smaidīja Ļubova Orlova. Viņa tobrīd ar filmu «Volga, Volga» bija izkonkurējusi pat šarmanto deju pāri Džindžeru Rodžersu un Fredu Asteru, kurus rādīja amerikāņu filmā «Jautrā šķirtene». Kantoristes un pārdevējas klabināja uz darbu. Matu jaunajām dāmām toreiz nebija mazāk kā, teiksim, 1965. vai 1970. gadā dzimušajām, bet bez cepures vai lakatiņa bija pieņemts staigāt tikai pašā vasarā un tikai jaunākajām. Cepures tai maijā pārsvarā bija nobīdītas, ja pareizi atceros, virs kreisās acs. Varbūt arī virs labās. Tas jau neraksturo meiteni, bet laikmetu. Svārciņi ar paplašinātu apakšu šūpojās kā maijpuķīšu ziedu zvaniņi, atsegdami ceļus. Zem Strēlnieku dārza lielo liepu zariem, rokas uz muguras salicis, pretī nāca mazs, sirms vīrs acenēs. Daži viņu sveicināja, kaut palika iespaids — ne visus sveicinātājus vecais, uzlīkušais vīrs atcerējās. Es arī nācēju pazinu, jo biju viņu redzējis operā pie diriģenta pults — vienu no lielajiem Eiropas operdiri-ģentiem — Leo Blehu. Tobrīd ir nedomāju, ka pēc trīspadsmit mēnešiem, jau kara pirmajās dienās, tepat pie Strēlnieku dārza viņu redzēšu pēdējo reizi. Toreiz viņš gāja zem rokas ar sievu. Stāsta, viņu no geto un nāves Rumbulā esot izglābusi Zviedrijas pase. Blehs mira Stokholmā, arī rīdziniekiem daudz dziļu, mūzikas izraisītu pārdzīvojumu brīžu sagādājis. Blehu pamanījis, atcerējos, ka makā jau studentu biļete par četrdesmit santīmiem uz operas izrādi, jo vēlējos dzirdēt, kā «Zemnieku godā» dzied Alīde Vāne, dziedātāja, kura daudzus gadus stāvējusi uz «La Skalas», «Metropolitēna» un citu lielu pasaules operu namu skatuvēm. 1961. gadā, kaut tūrista steigā, Milānā «La Skalas» muzejā tomēr pamanīju ari Vānes vārdu. Latvijas mūzikas vēsturē šodien par viņu atgādina tikai skumja likteņa Etiopijas princeses Aidas vizuļiem bagātais skatuves tērps teātra muzejā.

Pie anatomikuma, bijušā garīgā semināra akmens kāpnēm un svinīgā portāla stāvēja viegli, lakoti rati, kuros bija iejūgti divi pamaza auguma zirgi, vienādi sirmi, vienādi garām astēm — kā zirgu dvīņi. Tātad uz lekcijām bija atvesta Ina, kuras tēvam bija augstāks militārs rangs. Piebrauca balti riepots sešvietīgs taksometrs, no kura ar melnajām fukšu cepurītēm galvās izkāpa divi kursa biedri, Valdis un Alfrēds. Esot taisni kā no korporācijas «kortēļa». Valdis kursā bija viens no trim, kurus retumis manīju, kā saka, «pakulainus». Tā bija, ne visi spēja atraidīt korporāciju «tikumus». Alfrēds, dižs un lācīgs, braucīja bicepsu un teica, ka esot mazliet dabūjis pa atslēdziņas kaulu, jo apmācījis jaunos paukošanā. Vestibilā grozījās šveicars uniformā ar zelta iešuvēm. Pie viņa pēc eksāmeniem trūcīgākie studenti nodeva pārdošanai liekās grāmatas. Pats no šveicara nopirku laikam 1919. gada Raubera-Kopša anatomijas izdevumu, sevi mierinādams, ka cilvēka anatomija pēdējos gadsimtos mainījusies mazāk nekā viņa saprāts. Šodien tā neteiktu — pēckara paaudze augumā vismaz puspirksta garumā pārsniegusi tiešos senčus. Kaut nu tā būtu arī ar gudrību .. .

Tā gaitenī, pa kuru reiz svarīgi pastaigājās nākošie popi, runādami par svēto vārdu un, ļoti iespējams, arī par preferansu, pamazām salasījāmies visi, piecdesmit pirmā kursa mediķi, pēc nerakstītā, bet būtībā ievērotā un svētīgā uzņemšanas noteikuma — puse vīriešu, puse sieviešu. Neviens nekad nekontrolēja, cik, kas ieradušies. Labi zinājām, ka ar profesoru Prīmani anatomijas eksāmenā trīs dienas būs jāsastopas aci pret aci un atmiņa viņam lieliska. Preparators atvēra durvis, un auditorijā ienāca Prīmanis pats. Pastrupa auguma, itin kā apvainota bērna izteiksmi apaļajā sejā. Ap piecdesmitajiem, pastīvu, Behtereva slimības samocītu muguru, tomēr lekcijās kustīgs. Teicama bija viņa spēja zīmēt, varētu teikt — abrocīgi: krāsainie krītiņi vienā, dzēšamais «švammis» otrā rokā, un tā neticami ātri uz tāfeles parādījās iekšējo orgānu, nervu un asinsvadu mudžeklis, kāds tas bijis embrijam, kāds tas būtu atrodams, sīkāk izpētot klātesošās personības. — Kolēģi, — todien viņš teica lekcijas

beigās, — iesaku aiziet uz mākslas akadēmiju: gleznu izstāde. Varētu teikt, arī tas jums noderēs praksē. — Prīmanis akadēmijā mācīja plastisko anatomiju. Viņa atziņas pareizību, ka arī gleznas dažkārt palīdz ārstēt dvēseli, apliecinājusi mana prakse un dzīve. Starp citu, no toreizējās izstādes atmiņā palikuši man toreiz svešo Ārija Skrides un Miķeļa Rozentāla darbi. Bija teiciens, ka tas, kas otrajā kursā nolicis anatomiju pie Prīmaņa un fizioloģiju pie Krimberga, fakultāti visumā beidzis. Tā vai citādi, bet visi piecdesmit no trīssimt studentu kandidātiem atsijātie mācījāmies sirdīgi. Arī turīgo vecāku atvases, kādu kursā nebija mazums. Visi zināja, ka, piemēram, lepnajos Kaļķu ielas veikalos, kur angļu drānas uzvalks maksāja 300 latus (tikpat, cik visas mana tēva četras govis), par velti neko nedos. Neatceros arī meitenes, toreiz jaunkundzes, kuras būtu iestājušās mediķos tikai tāpēc, ka ārsta diploms būtu tāda kā caurlaide dzimtsarakstu nodaļā. Kaut gan . . . daži par laulībām vispār domāja jau toreiz. Tā, Aleksandrs, kurš valkāja īpaši modernu, tātad garu žaketi ar šķēlumiem abos sānos, bija apcēlis vispusīgi apaļo Elziņu, inženierzinātņu docenta meitu, un nepacietīgi ar viņu skūpstījās anatomijas muzejā blakus lielajam gaitenim, kaktā aiz krāsns, blakus stiklotajiem stendiem ar stikla traukiem. Traukos nekustīgi gulēja spirtā un formalīnā iegremdētas aknas vai citas cilvēka dzīvē nepieciešamas bioķīmiskas ierīces. Skūpstīties, īpaši pēcpusdienās, kad preparātus studēja, retais tur varēja, tas man droši zināms.

Ir visumā ticamas ziņas, ka kara jukās anatomijas muzeja stikla trauki sasisti, nolietotie orgāni izmesti, šķidrumi atšķaidīti un nodzerti. Pēc tam daži dzērāji paši pārvērtušies preparātos, kaut Rīgas apkārtnē līķu jau tā bija nevajadzīgi daudz.

Pēc Prīmaņa lekcijas vērām preparēšanas zāles durvis. Iespējams, ka arī gadsimta sākumā šai telpā ar plašu skatu uz Daugavu valdījusi svētsvinīga noskaņa, varbūt pat skaitītas lūgšanas savā rīcībā neizzināmam dievam. Šodien uzraksts uz sienas pie augstajiem griestiem liecināja par īstenu kalpošanu cilvēkam, kurā piedalās cilvēks pats — arī pēc nāves. «Hic loćus est ubi mors gaudet sucurrere vitae.» («Šī ir vieta, kur nāve priecājas, palīdzēdama dzīvei.») Atsedzām mitros maisa drānas audeklus no līķiem, lai turpinātu iekšējo orgānu atpreparēšanu. Formalīna izgarojumi sākumā koda nāsīs, pat līdz asarām, tad pagaisa. Dažs un daža ķērās pie papirosa, itin kā zilie dūmi spētu filtrēt gaisu. Bija pagājis mācību gads, zudusi zināmā cinisma pieskaņa, ar kādu rudenī dažs ienāca šai zālē, lai saņemtu pirmo bijušā cilvēka roku vai kāju un no brūnganajiem muskuļiem izpreparētu locītavas un dzeltenīgās cīpslas. Dažs tad slēptu nepatiku maskēja ar bravūru, itin kā no bijības pret nāvi būtu jākautrējas. Šodien valdīja sirdīga apņēmība — visu iedzīt atmiņā. Vilis palaikam atkāpās no galda, lai uz palodzes pašķirstītu krāsainu

atlasu. Tad caur acenēm uzvaroši paraudzījās uz grupas biedriem: — Kā grāmatā! — Atceros, vidusskolā neapzinīgi puikas izteica piezīmes par Viļa neviltoti sarkanajiem matiem, nejēgdami, cik tādi patiesībā pievilcīgi, un, kā teic, Īrijā pat noderot par tautības pierādījumu. Ko mēs, provinces zēni, toreiz zinājām no Īrijas vai pilnīgajām, sarkanblondajām Ticiana plikņām . . . Ilmārs, varena, basketbolista auguma puisis, kurš reti nesmaidīja, kaut ko piezīmēja kladē ar pārdesmit latus dārgu Monblana firmas pildspalvu. Olgiņa, tieva, iekritušām krūtīm, plecu lakatā tīstīdamās un bāla, nodriskātās siksniņ-kurpēs, kuras maksāja trešdaļu no Ilmāra pildspalvas, atkal pīpēja, kāsēja, un, izgājusi gaitenī, ēda Inas piedāvātās sviestmaizes. Olga jau bija studējusi pāris kursus filoloģiju un ielaidās strīdos ar asistentiem par latīņu terminiem. Mēs ar Olgu nekad nestrīdējāmies, jo kaut kur zemapziņā uzausa jautājums, vai tikai Olgai, godīgai un centīgai, liktenis tomēr nav piespēlējis Verdi operā apdziedātās Violetas slimību, diloni, mīļākos aizmirsdams. Tolaik smēķēju arī es. Kamēr smēķēju, grupas biedrs Antans, rūgti un nožēlojoši smīnēdams, skubināja mani nesmēķēt. Viņš apmeklēja hatha joga pulciņu, nesmēķēja un alkoholu nelietoja.

Mājās atgriezos gar kanāla malu. Netālu no ķīmijas fakultātes ēkas dīgstošajā mauriņā ar seju pret kanālu uz savāžama ķeblīša pie molberta sēdēja vīrs platmalē. Neviens nemēģināja lūrēties pāri viņa plecam. — Pur-vītis, — man teica Alfrēds, kurš Rīgu pazina labāk. Pretī Nacionālajam teātrim stāvēja afišu stabs. Nu, es domāju, stabs ir tikai stabs. Pirms diviem gadiem Berlīnē vecajā Doroteenštates kapsētā uzzināju, ka šādu afišu stabu ir IZGUDROJIS berlīnietis Lit-fass, kura kapa vieta tur atrodas soļus divdesmit no Brehta un Veigeles atdusas vietas. Afiša: kapteinis Cukurs lasa lekciju par «teiksmaino lidojumu pāri Āzijai». Nolēmu neiet, jo manī radās šaubas par Cukura stāstiem pēc tam, kad viņa korespondencē izlasīju, ka Vjetnamas vai Taizemes džungļu upē nakti, viņam uz laivas klāja guļot, pārrāpies pāri krokodils un tad otrā pusē ievēlies ūdenī. Cita afiša: koncerts, kurā piedalīsies uzlecošā zvaigzne vijolniece Zara Rašina. Rašinu vēl dzirdēju 1941. gada sākumā universitātes aulā. Toreiz viņa spēlēja Sara-sates «Čigānu melodijas» un melnajos matos bija iesprausts sarkans zieds. Kara laikā runāja, ka Rašinu no geto izvedis un nošāvis Cukurs pats. Dieszina, vai tā, bet katrā ziņā Cukura vārdu pieminēja to virsnieku skaitā, kuri personiski nošāvuši desmitiem. Cukurs pēc kara vēl nodzīvoja pārdesmit gadus, kamēr viņu, sacirstu un koferos iesaiņotu, atrada kādas Dienvidamerikas viesnīcas istabas pagultē. Rakstīja, ka viņu laikam pievācis cits slepkava — Meņģele, jo Cukurs gatavojies pārdot Meņģeli, kā samaksu prasot savu ādu. Lai nu kā, toreiz Cukuru, brašu, atlētisku, kā saulē vai konjaka tvaikos allaž iedegušu seju melnajā lidotāja uniformā redzot, neviens viņā

nesaskatīja nākošo masu slepkavu. Bet kurš gan miera laikā tādas domas ņem galvā! Vismazāk savas dzīves divdesmitā gada pavasarī. Kā toreiz, tā šodien.

Epilogs ar iepriekš minēto personu tālākām likteņa gaitām nekaitē pat īsam stāstam. Ar Aleksandru, kurš anatomijas muzejā blakus īpatniem skeletiem gaužām skūpstījās ar docenta meitu, saskrējos gadu pēc kara Dzirnavu ielā. Viņš nēsāja elegantu korda auduma mēteli, rozā virskreklu ar gaišzilu kaklasaiti (pirmskara mode), kurpes ar biezu īstas ādas zoli. Man tai brīdī bija — mētelis tas pats apskrandušais, pa Vācijas grāvjiem bēguļojot izvazātais, bet kājās dubultpurnu itāļu alpu strēlnieku šņorzābaki, iegūti noliktavā no mirušo biedru mantības. Es atkal studējot! Studēt neatmaksājoties, Aleksandrs esot pēc trešā kursa izstājies, redzes dēļ leģionā neesot parauts, tagad strādājot par feldšeri veneriskajā dispanserā. Peļņa — štokarelli, jo «spricējot» arī privāti, bez uzskaites. Ticēju, jo biju jau slimnīcās redzējis simtus, kuri no kara atgriezās ar neviltotām trofeju sifilisa čūlām. Kur Elziņa! Esot šķīries. Elziņai arī tāda biogrāfija: tēvs vācu laikā paaugstināts par ārkārtējo profesoru .. .

1944. gada pavasarī, pa pieciem gadiem izrāvuši sešus kursus, «mans» kurss bija fakultāti beidzis. Vīrieši nekavējoties mobilizēti. Arī tādēļ gandrīz puse no maniem piecdesmit studiju biedriem izklīda pa visiem kontinentiem. Ar visām cītīgi un grūti skolā un augstskolā iegūtajām zināšanām. Var izskaitļot, cik viņi apēduši Latvijas laukos augušu maizi, cik Latvijas iedzīvotājiem izmaksājusi viņu skološana, bet viņu atmiņā un pieredzē sakrātais un cerētā atdeve tautai un veselības kopšanā neieguldītais darbs — to neizskalt-ļot. Arī tāds karā bija viens no grūtajiem zaudējumiem skaitā nelielajai latviešu tautai.

Prīmanis līdz pensijai bijis anatomijas profesors kādā Savienoto Valstu augstskolā. Pēc kara mums gan Latvijā ārsti bija vairāk vajadzīgi nekā Amerikā ... Olgiņa, kura preparēšanas zālē pīpēja un kāsēja, staigādama lāpītās kokvilnas zeķēs, neesot mirusi dilonī, kā mēs, viņas bālajā vaigā raudzīdamies, baiļojāmies, bet, 1944. gada februārī no degošās Drēzdenes bēgdama, aizkūlusies līdz Vīnei un tur ieguvusi ārsta tiesības, parādīdama trūcībā auguša latvieša sīkstumu. Lielais Alfrēds, kurš nedzēra pat alu un korporācijā iestājās tikai ģimenes tradīciju dēļ, leģionā nav paņemts pēkšņas saslimšanas dēj. No frontes pabēgdams, dzīvojis Kurzemē savās lauku mājās, bet kauju laikā akla lode trāpījusi deniņos, padarīdama viņu ... aklu. Vilis no sabiedroto gūsta izkūlies sveikā ar visiem sarkanajiem matiem, pārbraucis uz štatiem, pārlicis eksāmenus, strādājis, līdz, kā man draugs rakstīja, pirms gadiem pieciem

kādā slimnīcā lēkmes laikā viņu nodūris narkomāns. Antanu, kas mācīja mani nesmēķēt un nedzert, jo pats mācījās hatha joga pulciņā, pirms gadiem desmit satiku Rīgā, esot atbraucis pārdot mantoto

namiņu Torņakalnā. Vairāk gan — lai atkal pabūtu Rīgā. Sēdējām restorānā pie vīna glāzes. Jogu mācība! Labi, ka es tagad atgādinājis, pats esot aizmirsis. Slimnīcā Kalifornijā pirms operācijām nosakot nieru funkcijas autokatastrofās cietušajiem. Visvaldis, kurš augstāk aprakstītajā maija rītā, neskaidro galvu apsedzis ar korporācijas deķeli, izkāpa no lepna pakarda, mira pirms diviem gadiem, ķirurga nāvē — ar infarktu. Pēc leģiona un gūsta laika Urālos trīsdesmit gadus nostrādāja par ķirurgu rajona slimnīcā, cienīts un godāts. Par Ilmāru, lielo, smaidīgo basketbolistu ar lepno monblana pildspalvu.

uzzināju tikai pagājušajā gadā. Iesaukts leģionā, kā ārsts pārrīkots uz vācu daļu un kara pašās pēdējās dienās nāvīgi ievainots Berlīnē uz ielas.

Heinriha Bella romānu «Grupas portrets ar dāmu» lasīju tūlīt pēc tā iznākšanas vācu valodā, dikti sen, varbūt tādēļ mans citāts mazliet neprecīzs, palikusi būtība. Sieviete, vāciete, stāstīdama, kā viņas mīļoto zēnu Dānijā vācu kara tiesa notiesājusi uz nāvi par sīka lielgabala pārdošanu, un atcerēdamās pēdējo kopā pavadīto nakti čābīgā viesnīciņā, starp citu saka: — Kāda izšķērdība ... — Ar to domājot tās daudzās naktis, kuras viņi vēl varētu mīlēt, daudzās dienas, kuras varētu kopā pavadīt, domājot par izšķērdēto dzīvību. Atceroties savu paaudzi, arī es saku liktenim: — Kāda izšķērdība ... — Remarks pēc pirmā pasaules kara par saviem laikabiedriem, gan kritušajiem, gan tiem, kuri pulcējās ap diloņslimo Patu «Trīs draugos», saka: «Verlorene Generation.» Ap to pašu laiku Hemingvejs, Parīzes kafejnīcās, kur pārdod stiprus dzērienus, atcerēdamies Itālijas kauju laukus, arī saka: «lost generation». Mana balss neskan tik tālu, tā sadzirdama tikko tepat Latvijā, bet par savējo gribētos teikt apmēram to pašu.

Lai arī jaunam būt nemaz tik viegli nav, priecājieties, jūs neesat aizejošā gadsimta trešā zaudētā paaudze! Kaut arī Remarka, manai un tagadējai paaudzei kopīgs: jaunatnei par savu likteni dažkārt sakāms maz. Dažkārt «veči» cenšas noteikt pat bikšu audeklu un platumu, toties nekad neliegdami jaunākās sistēmas šaujamos.

INESE SPURA

---- m ■ ----------■----

«ESI SVEICINĀTS, BRĪVAIS CILVĒK!»

«Esi sveicināts, brīvais cilvēk, šodien nomests tavs nedienu jūgs ...» — tā par 1940. gada jūnija dienām tobrīd rakstīja dzejnieks Valdis Lukss.

Tās bija neaizmirstamas dienas, pilnas uzvaras nemiera un dziesmu, pilnas ar sava lielā spēka apziņu.

Ikviens, kas bija klāt šajos lielajos notikumos, atceras 1940. gada dienas, kuras vēra vārtus jaunai dzīvei. Gadiem ilgi par to bija domājuši, un ne tikai domājuši, bet ar] cīnījušies komunisti dziļā pagrīdē.

17. jūnija rīts atausa saulains un silts. Rīgā Stacijas laukumā iebrauca daži Sarkanās Armijas tanki. Strādnieki tos sagaidīja ar ziediem, cilvēku pūlis pieauga. Kāds uzsāka dziedāt Internacionāli, citi piebalsoja. Virs demonstrantu galvām uzvijās sarkanie karogi, lozungi «Visu varu strādniekiem! Nost Ulmani!». Velti cilvēkus centās izklīdināt vecās varas pārstāvji — policisti labi barotos zirgos, naidā saviebtām sejām. Viņi dzina zirgus tieši cilvēku drūzmā.

Šajā dienā divi strādnieki tika nogalināti un divdesmit septiņi ievainoti. Strādnieka Kriša bēres 23. jūnijā izvērtās par tautas demonstrāciju. Velti, velti vecās varas viri centās. Nekas vairs nebija glābjams. Pati tauta iznāca ielās, lai lemtu savu likteni.

17. jūnijā Rīgā jau tika izsludināts aplenkuma stāvoklis. 19. jūnijā aplenkuma stāvokli izsludināja visā Latvijā. Liepājā uztrauktie policijas pārstāvji griezās pēc palīdzības pie PSRS karaspēka vadības ar lūgumu nākt palīgā, bet tā atbildēja, ka tas neietilpst viņas kompetencē.

Savukārt Daugavpils prefekts ziņoja, ka 17. jūnijā dažas personas aicinājušas krievu virsniekus gāzt policistus un aizsargus, uz ko pēdējie aizrādījuši, ka viņi te nav nākuši ko graut vai gāzt.

Tādi ir vēstures dokumenti, policijas ziņojumi, kas glabājas apdzeltējušās arhīva mapēs.

Zīmīgi, ka PSRS karaspēka vadība neiejaucās notikumu gaitā un lāva pašai tautai izlemt savu likteni.

Jā, 17. jūnijā notika lieli masu aresti. Mūsu dzīvoklī tajā vakarā nepārnāca mana brāļa draugs pagridnieks, komjaunietis Eduards Krivkovs. Viņš pārnāca tikai 21. jūnijā, kad tika atbrīvoti visi politieslodzītie. Policisti un cietumsargi bija viņu piekāvuši zili melnu.

Taču nelīdzēja ne masu aresti, ne aplenkuma stāvoklis. 20. jūnija vakarā jaunās tautas valdības iekšlietu ministrs Vilis Lācis pavēlēja atsaukt no ielām policiju un aizsargu vienības, 26. jūnija vakarā vecā policija izbeidza savas funkcijas. Tas ir mazs ieskats vēstures dokumentos.

Bet tagad par šīm dienām rakstīšu to, ko redzēju, ko pārdzīvoju es pati, 16 gadus veca jauniete, kas tolaik nedarbojās pagrīdē, bet par strādniekiem, darbatautas ciņu zināja no sava brāļa komjaunieša, pagrīdnieka, LVU studenta Viktora Spuras atnestajiem pagrīdes

laikrakstiem «Brīvā Jaunatne», «Jaunais Komunārs», kuru tapšanā arī viņš piedalījās.

Tajā 17. jūnija rītā tēvs paņēma mani līdz demonstrācijā. Šīs jūnija dienas, visa 1940. gada vasara atmiņā saglabājusies ar daudzajām demonstrācijām, sarkano karogu plīvu, strādnieku dziesmām, mītiņiem, lozungiem.

— Lai dzīvo demokrātiskā Latvija! Nost Ulmani!

Komunāru bulvārī klausījāmies Padomju Savienības sūtņa Višinska runu. 21. jūnija demonstrācijā gājām kopā ar ļaužu tūkstošiem.

No pagrīdes iznāca Latvijas Darba Jaunatnes savienība (pēc Ulmaņa fašistiskā apvērsuma pagrīdē vienoti darbojās komjaunatne un sociālistiskā darba jaunatne). Tās centra rajons sākumā atradās Vingrotāju ielā 1, vingrotāju namā. Organizējās runas kori, aģitbrigā-des. Piedalījāmies priekšvēlēšanu aģitācijā Tautas valdības vēlēšanām. Ja nemaldos, tās notika svētdien, 18. jūlijā.

21. jūlijā tika sastādīta jaunā Tautas valdība.

5. augustā LPSR tika uzņemta PSRS sastāvā.

Tā 1940. gada vasara bija lielo pārvērtību laiks — tika nacionalizētas rūpnīcas, bankas. Laukos kalpiem un rentniekiem piešķīra zemi. Lielo pārvērtību laiks, uzvaras nemiera laiks. Mēs aģitbrigādēs, runas koros skandējām Raini un Leonu Paegli. Mēs varējām brīvi dziedāt līdz šim aizliegtās strādnieku dziesmas.

Septembrī atsākās mācības skotā. Mūsu 3. ģimnāzija tagad saucās Rīgas pilsētas 3. vidusskola. 7. un 8. klasē nāca klāt daudz jaunu audzēkņu no strādnieku vidus, jo bija atcelta skolas nauda — 140 latu gadā. Par skolas kom-sorgu iecēla Rasmu Osi. Oktobrī skolā ieradās Rīgas pilsētas komitejas I. sekretārs Pēteris Sadovskis. Mani un Viju Zvezdovu uzņēma komjaunatnē. Nu skolā bijām jau 3 komjaunietes. Man uzticēja komjaunatnes pirmorganizācijas sekretāres pienākumus, Vijai — aģitācijas un propagandas darbu. Pavasarī skolā bijām 13 komjaunietes un ap 50 aktīvistes, kas piedalījās visos mūsu organizētajos pasākumos.

Tolaik sabiedriskā darba tiešām bija daudz: darbojās Osoaviahima, Sarkanā Krusta, dramatiskie pulciņi, mūsu runas koris. Izdevām sienasavizes katrā klasē, skolā. Komjaunatnes pirmorganizācijai bija sava sienasavīze «Vēt-rasputns». Gatavojām referātus valsts svētkos — Oktobra revolūcijas, Konstitūcijas gadadienā, 8. martā, 1. maijā, kā arī 18. martā — Parīzes Komūnas dienā. Turklāt mums šķita, ka arī skolā vairāk jāienes viss jaunais, ka daudzi vecie skolotāji ir gandrīz vai padomju varas ienaidnieki. Labi, ka mums blakus bija tāds pieredzes bagāts pedagogs kā skolas direktore Emma Liekne, kas ļoti taktiski un neuzkrītoši prata mūsu impulsus ievadit pareizajā gultnē. Daudz mums komjaunatnes darbā palīdzēja arī skolotāja komuniste Vilma Plēsuma.

Šobrīd komjaunatnē uzņem vai visu klasi. Mēs, iespējams, bijām pārāk stingras savās prasībās, uzņemot komjaunatnē. Ja nezināji partijas

vēstures ievadu un 1. nodaļu, labākā gadījumā tevi uzņēma kandidātos (toreiz arī komjaunatnē bija kandidāti). Tā kandidātos uzņēmām Zelmu Grīnfeldi.

Droši vien visas 50 aktīvistes mūsu skolā varēja kļūt par komjaunietēm, bet nolēmām, ka paspēsim to izdarīt rudenī. Bet sākās Lielais Tēvijas karš.

Togad skolā mums nomainījās 3 komsorgi — Rasma Ose aizgāja uz sagatavošanas kursiem, viņas pēctecis — Jānis Fridrihsons ar komjaunatnes ceļazīmi aizgāja mācīties uz Rīgas karaskolu. Tad par komsorgu atsūtīja Raiņa vakara vidusskolas audzēkni Vili Grozīti, klusu puisi, kuram nemaz nebija viegli mūsu kategorisko komjauniešu pulkā. Turklāt tā bija meiteņu skola. Vilis Grozītis krita, būdams izlūku grupas vadītājs.

Atceroties 1940.—41. mācību gadu, jāsaka — katra diena nāca ar saviem konfliktiem, jo klasē vairums bija bagātnieku meitiņu, kas notiekošās pārvērtības uzņēma ar naidu. Mani vienmēr sagaidīja dažādi āķīgi jautājumi — par inženieru un strādnieku algām utt. Mans labākais padomdevējs bija brālis Viktors Spura, kas beidzot noprata, ka LVU Filoloģijas fakultātes komjauniešiem jāuzņemas šefība par mūsu skolas pirmorganizāciju. Visu skolu komsorgi, komjaunatnes sekretāri un aktīvisti trīs reizes nedēļā vakaros apmeklēja partijas skolu. Bija vajadzīgas zināšanas PSRS vēsturē, partijas vēsturē.

Tolaik par komjaunatnes ideālu mums kļuva komjaunatnes Kirova rajona 1. sekretārs Aleksandrs Ozoliņš, komunists, pagrīdnieks, kas par savu revolucionāro pārliecību bija ieslodzīts buržuāziskās Latvijas cietumā. Vairākiem biedriem viņš bija «Saša».

Mums viņš bija «biedrs Ozoliņš». Ja biedrs Ozoliņš lūdza kaut ko izdarīt, uzdeva kādu pienākumu, to neviens nevarēja neizpildīt, jo pašam viņam šo pienākumu bija visvairāk. Un komjauniešus vajadzēja visur — uz traktoristu un mašīnrakstītāju kursiem, uz karaskolām, kara rūpnīcu.

Pavasarī, jūnijā, pēc noliktajiem eksāmeniem izbraucām uz veselu nedēļu talkā jaunajiem darba zemniekiem. Atgriezāmies 21. jūnijā, sestdienas vakarā.

Kad 22. jūnijā radio ziņoja, ka sācies karš, mēs neviens neizpratām šo vārdu skarbumu, nezinājām, kāda kara virpulī tiks ierauti cilvēki, cik daudzi, nepaguvuši atrast savu īsto vietu, vēlāk tiks represēti, ievietoti koncentrācijas nometnēs, nošauti, vai arī jau kara beigu posmā ar varu iedzīti leģionāros, lai brālis karotu pret brāli.

Taču liela daļa iMtvijas komjauniešu jau pirmajās kara dienās tiecās uz fronti, aizstāvēt Padomju Dzimteni. Dibinājās strādnieku gvardes bataljoni, komjauniešu rotas, brīvprātīgo pulki un latviešu strēlnieku divīzija. Kara īsto skarbumu mēs sapratām tikai pēc pirmajām smagajām atkāpšanās kaujām, kad daudzi mūsu biedri uz mūžu palika plieņainajā Igaunijas zemē, arī mans brālis Viktors Spura un Aleksandrs Ozoliņš.

Mēs pārnācām. Karš bija mūs rūdījis, karā mēs iepazinām īstu draudzību. Bez tās mēs nebūtu izturējuši, nebūtu spējuši diendienā atrasties nāves ēnā, katrā kaujā zaudēt savus draugus un biedrus.

Tieši viņu dēļ mēs joprojām atceramies šīs mūsu dzīves visgrūtākās dienas — salu, ierakumu dubļus, Ļeņingradas blokādi, badu 1942. gada pavasarī. Mēs visu to izturējām, atgriezāmies, lai turpinātu kara pārtraukto dzīvi. Mēs pārnācām, saglabājuši savu jaunības romantismu, daudz ko pieredzējuši un pārvērtējuši, bet ticot tam labajam, kura dēļ kauju laukos palika daudzi mūsu biedri, ticot padomju varai, partijai un Padomju Latvijai. Bijām taču sapņojuši purvos pie Staraja Rūsas par to, kāda būs dzīve, kad beigsies karš. Vai viss ir paveikts, par ko toreiz sapņojām un domājām? Vai neesam iestiguši pārticības un pieticības muklājā? Vai gadu gaitā mūsu svētos ideālus kāds nav pārvērtis tukšās frāzēs, jo pārāk bieži dažam labam vārdi nav saskanējuši ar darbiem, tiem pietrūcis vajadzīgā seguma, tā, kas bija 1940. gadā, kara un pēckara gados.

ANDREJS DRIPE

CELS UZ MANĀM PATIESĪBĀM

Pusaudža gadi, agrā jaunība — vai tas bija skaistākais laiks manā mūžā? Laikam gan nē. Un ne tikai tādē|, ka apkārt plosījās karš un lam sekoja ne jau vieglie pēckara gadi.

Tagad visi esam noskatījušies Jura Podnieka filmu «Vai viegli būt jaunam?» un it kā pirmo reizi apjēdzam — nekāda īpaša viegluma nav. Un nekad nav bijis. Jā — vecam vēl grūtāk, bet to visi saprot, par to nešaubās, toties par jaunību sacer nezin kādus ditirambus un pieņem, ka tad gan dzīve ir brīnišķīga. Bet kāds var būt vieglums un prieks, ja tevi nemitīgi ierobežo un neņem par pilnu? Pie tam pats sev liecies tik gudrs un varošs jeb, tieši otrādi — sāk mocīt kompleksi un iedomājies sevi par vēl lielāku aplamnieku, nekā patiesībā esi. Vecāki, skolotāji — vispār pieaugušie, to vien zina kā diktēt savus aizliegumus un pamācības, tik daudz kas lūgšus jāizlūdzas, tik daudz kas vispār nav iegūstams, jo: «to tu vēl nedrīksti, neproti, nesaproti, vēl esi za|š un dumjš». Dažs tiek nomācoši lutināts, cits dresēts. Reizēm jau šis tas izdodas, bet daudz biežāk esi nemitīga atkarībā no lielo lēmumiem un iegribām.

Jā — dzīve vēl neiepazīta, tā nāk pretim ar saviem noslēpumiem, kas atklājas pirmo reizi, bet vai vienmēr spējam novērtēt un izprast to, kas tiek dots? Kur nu! Tikai daudz vēlāk apjēdzam, ka varēja taču rīkoties pavisam savādāk, skaistāk, gudrāk, tālredzīgāk.

Tagad, lasot citu ļaužu pārdzīvoto, kas kara laikā arī bijuši pusaudži, tā vien jābrīnās, cik

viņi jau labi sapratuši, kurā pusē taisnība, kurā meli un kur

jānostājas pašiem.

Es un mani tā laika draugi tik apsviedīgi nebijām.

Ārkārtīgi daudz man devis tēvs. Protams, to es sapratu tikai vēlāk, varbūt visskaudrāk pēc tēva nāves, kad pats jau biju vectētiņš.

Valmieras puika, cēlies no nabadzīga amatnieka ģimenes, viņš pirmā pasaules kara juceklī aizklīdis Krievijas plašumos un kādu laiku bijis pat slaveno latviešu strēlnieku rindās (ar to gan tēvs atklātībā nekad netika lepojies). Pēc tam, kā tiem laikiem labi izglītots, komandēts uz kara inženieru kursiem, pāris reizes redzējis un klausījies arī Ļeņinu. Latvijā viņš atgriezies revolūcijas ideju satraukts ar nenoliedzami kreisu noskaņojumu, un te uz viņu sākumā skatījušies diezgan šķībi, nereti saukājuši par sarkano Jāni.

Par Ulmani tēvs smīnēja un pievienoja viņa vārdam epitetu «teļu prezidents». Atceros, tēvs bieži sēdēja pieliecies sprakšķošam radioaparātam, un māte mūs mazos apsauca, lai netrokšņojam, jo tur pašlaik runā Maskava.

Tad uz Latviju atklīda ziņas par trīsdesmito gadu beigu traģiskajiem notikumiem Padomju Savienībā. Bojā aizgāja arī vairāki tēva jaunības draugi. Tas viņu ārkārtīgi satrieca, pašos pamatos sašķobījās tā pasaule, kurai tēvs bija ticējis: «Tas nevar būt, viņi nekad nespētu nodot revolūciju. Pašiem iznīcināt savus vislabākos cilvēkus? Kas gan tur notiek?»

Šā iemesla dēļ padomju varas atjaunošanu Latvijā tēvs uzņēma skeptiski, lai gan jaunības sapņa pievilcība vēl gluži zudusi nebija.

Tēvs vērīgi sekoja pasaules politikai un par to, ka drīzumā sāksies karš, bija pilnīgi pārliecināts, lai gan avīzes rakstīja pretējo — bija taču noslēgts PSRS—Vācijas neuzbrukšanas līgums.

Un karš sākās. Okupācijas laiku pavadīju Valmierā. Mēs trīs — māte, es un brālītis — dzīvojām mazā jumtistabiņā stacijas rajonā, tā sauktajā Kārlienē. Tēvs palika Rīgā un stra-dāja to pašu ceļu inženiera darbu, ko pirmskara laikā. Agrāk mēs Valmierā pie mātes vecākiem dzīvojām tikai vasarās, bet šoreiz palikām tur uz pastāvīgu dzīvi, jo lielie sprieda, ka šeit ber-niem būs labāk ar iztikšanu.

Apkārt manai dzīvesvietai slējās tādas pašas mazdārziņu apņemtas vienstāva mājeles kā mūsējā. Tur dzīvoja vienkārši ļaudis — dzelzceļa strādnieki, amatnieki, sīki ierēdņi. Gandrīz visi turēja govi un cūkas un piepelnījās, izīrēdami istabas. Netālu sākās mums, puikām, tik mīļās Paukas priedes un aiz tām līkumoja vēl mīļākā Gauja.

Kaimiņos dzīvojošie pieaugušie tā laika lielos notikumus vērtēja bez dziļākas izpratnes. Nereti dabūju noklausīties, kā manu draugu vecāki taisa savu «ķēķa» politiku. Ja sievieši vairāk sūrojās par ikdienas rūpēm un bērnu likteņiem, tad vīri sprieda, ka krievam tagad beigas, jo vācietis ir pārlieku stiprs. Ja varējis gandrīz visu Eiropu

sagrābt, tad Krievija jau nu pretī nenoturēsies, un anglis ar amerikāni pa īstam krievam palīgā nekad neies.

Avīzes bija pilnas ar ziņojumiem par Liel-vācijas armijas panākumiem un nemitīgi sludināja, ka novājinātās Sarkanās Armijas galīgā sakāve ir tikai dažu nedēļu jautājums.

Dažreiz pa svētdienām pie mums no Rīgas atbrauca tēvs. Viņa inteliģences līmenis bija krietni augstāks un redzesloks plašāks nekā apkārtējiem būdeļniekiem. «Hitleru noteikti sakaus. Tikai pārāk skaļi ar šo gudrību gan, dēls, neplāties!» tēvs teica. Jāatzīstas, ka toreiz tēvam lāgā neticēju, jo Sarkanā Armija taču vēl arvien atkāpās.

Ziemā vācieši tika sakauti pie Maskavas. «Redzi nu, cauri ir ar friču zibenskaru,» tēvs man sacīja, «tik lielu tautu un zemi uzvarēt nav iespējams. Un neaizmirsti, ka pie Hitlera varas mēs būtu tikai vergi.» «Bet pie Staļina?» es jautāju. Tēvs kādu brīdi drūmi klusēja, tad noteica: «Jā, nav vairs Ļeņina ...»

Fronte vēlās atpakaļ jeb, kā avīzēs rakstīja, «tika plānveidīgi saīsināta». Austrumos jau dzirdēja lielgabalu dārdoņu. Tēvam jāpateicas par to, ka mēs palikām dzimtenē. Zinu, ka vairāki viņa darba biedri centās tēvu pierunāt kopā bēgt uz Rietumiem. Par to nebija jābrinās, jo vācu propagandas mašīna strādāja ar pilnu jaudu, rakstīdama un vēstīdama par boļševiku šausmu darbiem. Arī dzīves pieredze bija šo to mācījusi. «Tu esi strādājis pie okupantiem, un sarkanie nekad to nepiedos. Tevi un ģimeni gaida tikai nāve vai Sibīrija,» tēvam teica. «Vienalga, kas arī nenotiktu, ir jāturas pie savas dzimtās zemes, nevis jāmētājas apkārt

pa svešām pavārtēm,» tāda bija tēva atbilde.

Nemanot un pamazām esmu iegaumējis dažas tēva sniegtas dzīves gudrības: uzreiz nenoticēt tam, ko skaļi sludina, bet domāt pašam un vienmēr salīdzināt vārdus ar darbiem. Nedzīties pēc mantas un nemeklēt laimi un labumus svešumā. Apjēgt, ka neko nav iespējams uzspiest ātri un ar varu, pat visprogresīvākajiem pasākumiem vajadzīga pacietība, iejūtība un laiks.

Kam es toreiz ticēju, kāds, gudri izsakoties, bija mans pasaules uzskats? Jāatzīstas godīgi — nekam un nekāds. Un par to nav jābrinās. Apkārt taču valdīja viens vienīgs pretrunīgs juceklis. Manai paaudzei pašā apzinīgās dzīves sākumā dažu gadu laikā nācās pārdzīvot vairāku iekārtu nomaiņas, un katra no tām sevi pasludināja par vislabāko, nemitīgi cenzdamās pierādīt, ka tās citas nekur neder. Un, ja pavisam īsā laika sprīdī jaunam cilvēkam groza saprašanu gan uz vienu, gan otru pusi, ja viņš dzird, ka tie paši mīļie skolotāji pavasarī saka vienu, bet rudenī jau pavisam ko citu, tad, gluži dabiski, viņš vairs netic nekam un nevienam. Varbūt vienīgi tam, ko spēj izsmadzeņot pats savā īsajā prātiņā. Kā dziesmā dzied: «Nē, nav ne debesu, ne elles. Ir tikai tas, ko saredz acs.»

Apkārtējie ļaudis, kā jau minēju iepriekš, nebija nekādi lielie pasaules notikumu izpratēji un nevēlējās visu pārveidot vai celt no jauna. Viņi gribēja palikt dzīvi, pūlējās pasargāt sevi un bērnus, saglabāt savu iedzīvīti un nopelnīt dienišķo maizīti. Visi lādēja karu, bet karš nemitīgi karājās pār viņiem kā matā pakārts cirvis. Mēs — zēni — pieaugušo rūpes izpratām tikai daļēji un, neticēdami savas nāves iespējamībai, karu uztvērām arī kā aizraujošu un interesantu piedzīvojumu. Pašiem tieši taču nenācās tajā piedalīties.

Mani tā laika apbrīnas objekti bija dažus gadus vecāki puiši. Vislielākā autoritāte dzīvoja turpat kaimiņos. Viņš teicami vingroja pie stieņa, prata staigāt uz rokām, labi peldēja, bija asprātīgs un nereti pafilozofēja kopā ar mums — pusaudžiem.

Ja nemaldos, 1943. gadā viņu mobilizēja tā saucamajā latviešu SS brīvprātīgo leģionā. Protams, brīvprātīgo priekš šīs karaspēka daļas atradās maz un tikai pašā sākumā. Vēlāk tika likti lietā kara laiku bargie likumi, «brīvprātību» padarīdami dzelžaini obligātu.

TĀDI VIŅI ATNĀCA. TA VIŅUS AIZVEDA...
IZMANTOTI LATVIJAS PSR VALSTS CENTRĀLĀ ARHĪVA FOTOMATERI ALI.

lesaucā arī otru pazīstamu puisi, kurš reiz man, Gaujā peldoties, izglāba dzīvību. Biju galīgi zaudējis spēkus, jau pāris reizes nogāju dibenā un malā noteikti nespētu izķepuroties. Palīgā es nesaucu. Varbūt aiz pārguruma nespēju, varbūt pats neticēju tam, kas notika. Krastā stāvēja divi lielāki puiši, un viens, pamanījis manu cīniņu, metās straumē, lai palīdzētu. Nē, viņam neviens nepasniedza medaļu par slīcēju glābšanu, es pat paldies nepateicu, jo parunāt vairs nebija manos spēkos. Paliku guļot baltajā Gaujmalas sērī kā pamiris. Pat mātei mājās nekā nestāstīju, baidījos.

Lūk, tādi zibenszeļļi dzīvoja man apkārt. Un tagad viņi pēkšņi izrādījās vācu armijas karavīri, nēsāja formu ar SS zīmotnēm. Vai

jaunāko zēnu attieksme pret viņiem izmainījās? Protams, nē. Kad viņi atvaļinājumu laikā pārradās mājās, mēs salipām apkārt kā dadži un pavērtām mutēm klausījāmies stāstus par frontes dzīvi Volhovas purvu bunkuros. Kaimiņu mājas puisis ne reizi vien mums sarīkoja mērķī šaušanas sacīkstes, tam nolūkam vēlīgi piešķirdams savu parabellumu. Viņi bija mūsu varoņi, citus taču mēs tuvumā neredzējām.

«Bet viņi atbalstīja fašistus ar ieroci rokā,» izsauksies šodienas izglītotais jaunietis. Jā, diemžēl. Te gan jāatceras, ka vārdu «fašists» tolaik ikdienā nelietoja un daudzi tādu pat dzirdējuši nebija. Bija latvieši, krievi, vācieši un tur tālumā aiz jūrām angji un amerikāņi. Latvieši, saprotams, paši labākie, vācieši un krievi viņu pretinieki, bet angļi un amerikāņi kaut kas realitātei visai tāls, tomēr cerīgs. Tautas mutē arī iekārtas dēvēja ļoti īsi — Latvijas (jeb Ulmaņa) laiki, krievu laiki un vācu laiki.

Jā — mūsu elki bija spiesti karot ienaidnieka vācieša pusē, bet tas tikai pagaidām. Gan jau vēlāk, kad pienāks īstais brīdis, viņi parādīs vācietim velnu. Ne jau velti puiši dziedāja, ka reiz sitīs tos zili-pelēkos. Plinte taču rokā bija, bet ar to varēja šaut uz visām pusēm.

Naivi? Protams, bet tas tomēr bija zināms mierinājums, ticība brīnumam šajā traģiskajā situācijā.

«Varēja taču mobilizācijai nepakļauties un paslēpties, vai bēgt mežā pie partizāniem,» atkal prātos mūsu šodienas daudz lasījušais jaunietis.

Jā, it kā jau varēja, un daži tā arī rīkojās. Tie ar dzelžaino pārliecību, arī tie, kuriem nebija mī|u tuvinieku. Manā tuvumā tādi neatradās, un puiši negribēja iegrūst nāvē vai koncentrācijas nometnē savus vecākus. Es glābšu savu ādu. kaut kur noslēpšos, bet viņus lai friči manis dēļ saņem ciet. Vai tāda rīcība būtu īpaši apsveicama? Un partizānus Valmieras apkārtnē nekur nemanīja. Bez tam, kā lai bēg pie tiem, kuriem lāgā netici, no kuriem pat baidies?

Tiesa, viena saskare ar atklātu pretošanos okupantiem notika, un tā satrauca visu Valmieru, jo kauja risinājās pašā pilsētā un apšaudīšanās ilga vairākas stundas. Bāliņu un Krūtaini, abus bo|ševiku parašutistus (tā toreiz viņus dēvēja), aplenca un iznīcināja, jo spēku līdzsvars bija pārāk nevienāds, tā bija cīņa nevis uz dzīvību, bet uz nāvi. Par šo notikumu Miervaldis Birze literarizētā formā vēstīja savā stāstā «Visiem rozes dārzā ziedi...», kas iznāca 1958. gadā. Abus cīnītājus es un lielākā daļa manu draugu uzskatījām par varoņiem, bet šī atziņa attiecās tikai uz viņiem, tā vēl nebūt nesaistījās ar plašiem vispārinājumiem, ar to ideoloģiju un pasaules uzskatu, ko viņi aizstāvēja.

Un cik trūka, lai mani pašu ierautu baisa ja gaļas mašīnā? Lielvācijas «varenais» reihs bruka un šķīda, un tā saucamajos kara gaisa spēku izpalīgos jeb, kā īsāk teica — flakistos totālās

mobilizācijas rezultātā iesauca pat pusaudžus. Laimīgā kārtā izrādījos maķenīt par jaunu, bet vairāki mani draugi bija diemžēl nieka gadiņu vecāki.

Skolniekiem vasarās obligāti vajadzēja strādāt laukos pie saimniekiem, citādi rudenī klasē neņēma pretī. Daži skolas biedri pa blatu (jo blati pastāvējuši vienmēr) jeb, kā toreiz sacīja — pa draugam, dabūja no ārstiem nespējas zīmes. Mani vecāki tādas nemeklēja, un es vasaras mēnešos godīgi staigāju pakaļ govju bariņam vai arklā iejūgtam bērītim. Tā bija ļoti noderīga, manu pienākuma apziņu un atbildības sajūtu veidojoša darba skola. To gan aptvēru tikai vēlāk, jo tolaik, saprotams, būtu daudz labprātāk palicis pilsētā un kopā ar «slimajiem» sitis futeni, peldējies Gaujā, vai spēlējis Paukas mežā kara spēles. Taču ļoti patika rudenī saņemtā alga — kartupeļu maišefi un citi lauku labumi. Es pēkšņi biju kaut daļēji k|uvis par ģimenes apgādnieku. Tas lieliski cēla pašapziņu un ātrāk palīdzēja k|ūt lielākam ne tikai miesās vien.

Fronte tuvojās. Ja kara sākumā okupantu zaldāti Valmierā iebrauca kā parādē, blūmīze-rus spēlēdami un pār «Opel—Blitz» kravas mašīnu bortiem uz iezemiešiem augstprātīgi smaidot noskatīdamies, tad atkāpšanās ce|š bija kaujām bagāts.

Mūs izdzina no skolas, tur ievācās vācu armija. Lielgabali austrumu pamalē dārdēja arvien dzirdamāk. Bombardēšanas, nakts trauksmes, šķembu saplosīti līķi, šucmaņu nodedzinātā Valmiera, atgriešanās dzimtajā Rīgā, drupas un deguma smārds. Pa ielām gāja vai brauca amerikāņu studebekeros zaldāti ar sarkanu zvaigzni pie cepures, bet Kurzemes katls vēl vārījās.

Sāku apmeklēt 1. vidusskolu — slavenos «Paegļus». Bijām tikai zēni, meitenes šai skolā, respektējot senās tradīcijas, pirmajos pēckara gados vēl neuzņēma.

Gājām talkās novākt kara gruvešus, izdevām obligātās sienas avīzes (nekad neesmu ievērojis, ka tās kāds nopietni lasītu), valsts svētkos obligāti piedalījāmies demonstrācijās un klausījāmies referātus, kur aizgūtnēm atkārtojās vārdi: «mūsu tēvs, skolotājs, ģēnijs un korifejs ģenerālisimuss biedrs Sta|ins». Atceros, mūsu klasē bija sākumā viens, vēlāk divi komjaunieši. Mēs, pārējie, uz viņiem skatījāmies diezgan piesardzīgi un ar zināmu neizpratni.

Un tad beidzot miers. Labi atceros to maija vakaru. Zaldātiņi šāva gaisā no automātiem, virsnieki no pistolēm. Pļavās aiz Grīziņkalna izvietotās zenītartilērijas baterijas arī karsēja stobrus uz tukšām debesīm. Miers!!! Cilvēki izskrēja uz ielas un apkampās. Tagad gan nekad, nekad vairs, tagad sāksies mūžīgais miers. Rakstot šīs rindas, domāju — cik īsa tomēr cilvēces atmiņa.

Jā, lielais karš bija beidzies, bet mazais vēl turpinājās vairākus gadus, norimdams tikai pamazām. 1945. gada pavasarī meži bija

pārpilni ar visādiem sabēgu|iem. Tur slēpās dezertieri, kas glāba savu ādu un klusām tupēja kādā bedrē kopā ar speķa gabalu un kandžas pudeli, punktierēdami, vai līst ārā, vai vēl pagaidīt. Tur, gaidīdami laivas uz Zviedriju, nīka apjukušie un nobiedētie inteliģenti. Un tur formējās dažādu noslieču, ideju un mērķu pilni apmātie, kas bija gatavi uz visu un slāpa pēc atriebības par zaudēto varu. Starp pēdējiem bija gan savas svētākās pārliecības vadīti nacionālisti, kas taisījās līdz pēdējai patronai cīnīties par «brīvo Latviju», gan līdz sadismam nonākuši slepkavas un laupītāji, kuriem svēts nebija nekas.

Karš turpinājās arī citā, netiešā formā. Meži un lauki bija piedraņķēti ar pamestiem ieročiem, mīnām, munīciju. Ka lielākā da|a no pusaudžiem palika dzīva, par to brīnos vēl tagad, jo gandrīz visi viņi tolaik noņēmās ar šīm baismīgajām rota|lietām. Tola kluči, rokas granātas, kapsulas, tanku dūres, lielgabalu lādiņi un dažādu sistēmu stroķi tika vākti un vilkti mājās aizgūtnēm. Un ne jau visu lielie paguva laikā atņemt un kaut kur norakt vai samest mazmājiņās, akās un dīķos.

Vasarā mēs atkal aizbraucām uz veco Valmieru, un tur, pa mežiem klīstot, tika izlādēts un pielādēts, spridzināts un šauts ar puicisku aizrautību.

Lielais karš un iekārtu nomaiņas mūsu ģimeni pataupīja, bet šajā zēnu pasaules spridzekļu un šaujamo azarta atvarā aizgāja bojā mans vienpadsmit gadus vecais brālītis. Visu mūžu mani grauzusi vainas apziņa, kaut labi saprotu, ka galvenais vainīgais brāļa nāvē bija karš.

Dzīve turpinājās ar saviem priekiem, bēdām un pretrunu mudžekli.

Par fašismu, par vācu okupantu un viņu līdzskrējēju zvērībām mēs tagad esam informēti pārbagāti. Taču vēl arvien visai pieticīgi un piesardzīgi tiek runāts un rakstīts par to vēstures periodu, kas ietilpst skopajos vārdos «kulta laiks». Šeit valda puspatiesības un neziņa, it sevišķi pēckara paaudžu vidū. Jaunie cilvēki šodien vadās no vectētiņu un vecmāmiņu stāstītā, no savas fantāzijas un atziņām, kas izlobāmas ar miglainu mājienu vai viņiem pagrūti uztveramas simbolikas palīdzību no dažu grāmatu lappusēm un teātra izrādēm. Te vēl priekšā liels darbs, un, ja tiešām gribam būt patiesi un atklāti, tas jāpaveic līdz galam. Kamēr daļēji slēpsim vai vienpusīgi tulkosim savu neseno pagātni, nevarēsim ar drošu pa|āvību iet pretim nākotnei. Tā ir aksioma.

Jāatceras skarbā patiesība, ka neviena, pat viscildenākā ideja nerealizējas dzīvē automātiski pati no sevis. Tās liktenis atkarīgs no cilvēkiem, kas rīkojas idejas vārdā. Bet cilvēki, kā zināms, bija, ir un būs ļoti dažādi. Tieši progresīvas idejas apsēsts fanātiķis lietai, kuru viņš aizstāv, var nodarīt milzīgu ļaunumu, ja viņam pietrūkst kultūras, humānisma, tālredzības un apstākļu dziļākas izpratnes. Un dabiski, ka

viņš pulcina apkārt sev līdzīgus, novākdams pie malas gudrākos cīņas biedrus, kas iedomājas protestēt.

Represijas, kas pēckara gados uz vainīgo rēķina tika masveidīgi piemērotas arī daudziem nevainīgiem, demokrātijas aizstāšana ar diktēšanu, nemitīgā viena cilvēka slavināšana, paceļot to dieva rangā un pat izslēdzot domu par «viņa» ģenialitātes apšaubīšanas iespējamību, visai būtisku pārveidojumu ieviešana trieciena tempā, kaut īstenībā tie prasīja nesteidzību, pacietību un pārliecināšanu ar piemēra spēku, — viss tas stipri kaitēja sociālisma izpratnei, grāva ticību taisnīgumam, kultivēja izlikšanos, ierau-šanos sevī un nolīdzināja ceļu ārišķībām, pārspīlējumiem un īstenības laķēšanai.

Tikko sacīto es tolaik, saprotams, nespēju izvērtēt un nopietni analizēt, tāpēc sociālisma būtību k|ūdaini identificēju ar to, ko redzēju sev visapkārt, neaptverdams, ka manā acu priekšā bieži vien notiek īsto sociālisma principu ignorēšana vai sagrozīšana. Pamats patiesībā bija labs, bet ēku cēla ar nepareizām metodēm, un tā iznāca greiza, kaut reālajā celtniecībā tieši šis laiks raksturojās ar pompozām pilīm.

Jā, materiālajā plāksnē sasniegumi, protams, bija. Kara gadu izmocīti un izslāpuši pēc mierīgas darbošanās, cilvēki rāvās sviedriem vaigā. Veco darba tikumu tik ātri deformēt nevarēja, tā nelaime nāca krietni vēlāk.

Sta|ina personības kulta laika noziedzīgās pārsteidzības un kļūdas galveno jaunumu nodarīja tautas garīgajai pasaulei. Un ar šo k|ūdu sekām un turpinājumu mēs saskaramies vēl līdz šodienai, protams, tā vai citādi transformēta veidā.

Un vēl kādu laiku diemžēl saskarsimies, jo nekas nav tik grūti un lēni maināms kā cilvēka psiholoģija un pieredzes stereotipi.

Par manu paaudžu jaunību mūsu grāmatniecībā rakstīts maz, un to var saprast, jo literātu vairums nevēlējās grēkot pret patiesību, apmierinoties ar atļautajām puspatiesībām. Dažas grāmatas ir, bet tās gandrīz vienmēr rakstījuši cilvēki, kuri kara laikā atradās ienaidnieka neokupētajā teritorijā, cīnījās Sarkanās Armijas rindās vai partizānu vienībās un pēc kara

Latvijā ieņēma vairāk vai mazāk vadošus posteņus, respektīvi, paši darbojās kā notiekošo procesu virzītāji. Šis apstāklis, gluži saprotamu iemeslu dē|, radījis zināmu vienpusību. Cik bija to, kas iekšēji protestēja, cik tādu, kas svēti ticēja, ka dara tieši to, kas jādara, un cik to, kas veikli piemērojās, rūpēdamies pirmkārt par savu karjeru, es nezināju tad un nezinu šodien. Pieņemu, ka visai izplatīta bija nešaubīga ticība norādītās līnijas pareizumam, kas nereti apvienojās ar nopietnākas izglītības un plašāka redzesloka trūkumu un uzskatu, ka ikviens iebildums var nākt tikai no tautas ienaidnieka vai atpalikuša elementa mutes.

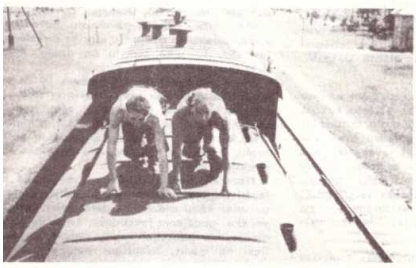

Valdīja ideja, bet vienkāršais cilvēks, kura dēļ taču šī ideja faktiski pastāvēja, it kā piemirsās, ar viņa domām gandrīz nerēķinājās, viņam visu pateica priekšā. Darbības kurss taču bija ģeniāli noteikts no augšas.

Var apjaust, ka gluži saprotamās un cilvēciskās šaubas, kas, jādomā, reizēm uzmācās arī dažiem tā laika dedzīgajiem aktīvistiem, viņi centās apspiest, uzskatīdami tos nevis par saprāta, bet gan par vājuma un apmulsuma pazīmi, gandrīz vai par tādu kā iekšēju nodevību pret ideju. To, ka ideja nav dogma, jeb tā var tikt kļūdaini tulkota jau pašā augšā un tādējādi, darot labo, vienlaicīgi tiek izdarīts arī sliktais, šie cilvēki savā aizrautībā nespēja iedomāties.

Protams, līdzīgi prātojumi, pateicoties vecuma īpatnībām, man tai laikā padevās grūti. Domāju daudz, bet dziļāko būtību diezgan maz saprazdams, caur pieri glūnēju pasaulē un biju jau pieradināts klusēt, savas īstās atziņas paturot tikai sev un draugiem. Nepārtraukti no dažādām mutēm tika atgādināts: «To nevienam nesaki, ja negribi nelaimi uz kakla!»

Jau no Ulmaņa laikiem atceros gadījumu, kad reiz atļāvos skaļi zoboties par mazpulcē niem un viņu formām (man tās nepatika,

izlikās pāķīgas) un skolotāja vēsi noprasīja: «Kas tevi tā samācīja?», nolasīja morāli un beigās piekodināja: «Labāk, puisīt, turi muti ciet, ka vēlāk neiznāk nožēlot!»

«Turi muti!», «Nespārdies pretim tiem, kas valda!», «Neprasies aiz drātīm!», «Nespēlē naivo!», «Sibīrija ir daudz tuvāk, nekā tu domā» un tā tālāk un tā joprojām. Šādas gudrības ma nā padsmitnieka galvā laikabiedri potēja visai bagātīgi pie visām iekārtām un varām. Bez tam es uzskatāmi redzēju praksē, cik niecīgs un mazsvarīgs ir atsevišķa cilvēka liktenis lielās politikas virpu|os. Te tu vēl esi un te vairs neesi, un ne gailis paka| nedzied.

Mūsdienu jaunietim varbūt to pagrūti saprast, kaut gan viņš dažkārt spēlē ne to, kas patiesībā ir, jau tādēļ vien, lai nedabūtu sliktu skolas raksturojumu. Toreiz oficiāli neatzītas domas aizstāvēšana draudēja ar nesalīdzināmi smagākām sekām.

Okupācijas laikā es zināju, ka Rīgā pastāv Ebreju geto un tā iemītnieki tiek likvidēti, zināju, ka eksistē Salaspils un ka Valmierā, Ķelder-lejā vecajā aizsargu šautuvē jau sen vairs nešauj papīra mērķos, bet dzīvos cilvēkos. Par to pieaugušie runāja, iepriekš apkārt paskatījušies, lai pārliecinātos, vai tuvumā neatrodas kāds svešais. Zināju arī to, ka pēckara gados vienā naktī pēkšņi no mājām pazuda veselas ģimenes un neviens nesaprata, kādēļ un kur viņas aizvestas. Un necentās uzzināt, jo tas bija bīstami. Bet pie namu sienām plandījās uz sarkana audekla rakstīti lozungi, aicinādami lielā Staļina vadībā un pa viņa norādīto ceļu iet pretim jaunām uzvarām un sasniegumiem.

Vai pastāvēja tikai drūmais? Protams, nē. Bet par šo labo jau rakstīts un runāts ļoti daudz un visi to zina. Bez tam es biju jauns un, kā vairākums vienaudžu, metos tajā dzīves daļā, kas atvēlēta jaunajiem, vienalga, kas arī apkārt nenotiktu. Bija meitenes un pirmās aizraušanās, bija svingošana ballītēs, bija grāmatas, kopā sanākšanas un dziedāšanas, zēnu draudzība un prieks par dabu.

Bet tam blakus arī vientulība un nebeidzamā doma par to, kas ir pasaule, kas tajā notiek un kas esmu es pats. Uz šādiem jautājumiem atbildes nedevās rokā, un vai te vispār galīga atbilde atrodama? Par laimi, kā jau iepriekš rakstīju, es biju mazliet iemācījies ātri nenoticēt un neaizrauties ar skaļi sludināto. Tas pasargāja no galējām kļūdām un smagas vilšanās. Un šur tur vienkārši laimējās.

Manas patiesības nāca lēni un ar gadiem, nemitīgi salīdzinot, domājot un balstoties uz dzīves pieredzi.

SKRŪVĪŠU LAIKS

VIZMA BELŠEVICA

Veca ir patiesība: kas ar spalvu rakstīts, to ar cirvi neizcirtīsi. To lasa astoņdesmito gadu jaunie un brēc, jā, pat brēc uz mums, pēckara jaunajiem: —Kādi tad jūs īsti bijāt? Tik pārbiedēti? Tik negodīgi? Vai tik stulbi?

Tik pārbiedēti? Dīvaini, bet nē. Ne drusku. Kaut gan šīsdienas jaunie tādu biedēšanu ne sapņos nav redzējuši un, ceru — nekad neredzēs.

Tik negodīgi? Ticiet vai neticiet: mēs bijām fanātiski godīgi. Komjaunieši pa īstam, nevis tāpēc, ka visi stājās, jo visi nebūt nestājās. Pēckara miers bija relatīvs. Pēckara komjaunietim — it īpaši laukos — vēl gadījās par savu pārliecību arī krist. Un iestāšanās zemtekstā pusauga sapnis: gulēt zem tā sarkanā karoga, un raudās taures, un visi sapratīs, kādu varoni zaudējuši, un tad būs par vēlu . . . Bērnišķīgi? Jā. Taču godīgi.

Tātad — stulbi?

Bērni mēs bijām kara gados. Un bērnība, arī visgrūtākā, ir pasaku laiks. Pasakā labais cīnās ar ļauno un uzvar ļauno. Par ļauno nebija ne mazāko šaubu — trīs gadus tas atklāti slepkavoja un ciniski plātījās mūsu acu priekšā. Asiņainā pasaka beidzās pēc pasakas likumiem. Ļaunais noveikts, ņēmis nelabu galu savā bunkurā, viņa rokaspuiši Nirnbergā uz apsūdzēto sola, labais uzvarējis, labā iemiesojums un vārds — Staļins. Un ne tikai mums, savas bērnības asiņaino pasaku izbridušajiem. Arī pieaugušiem. Visā pasaulē. Atceros kādu pēckara kinohroniku. Ungārija, Budapešta. Milzīgs laukums viļņojas gandrīz nepārskatāmā cilvēku masā un ekstāzē kliedz: — El-jen Sta-lin! El-jen Stalin! — Sociālisma zeme? Pašķirstiet kapitālisma zemju pēckara literatūru — liecības atradīsiet arī tur.

Labā iemiesojums mācīja: neaizstājamo nav. Un tā arī izskatījās. Miljoni bija gājuši bojā, bet dzīve turpinājās, pasaule cēlās no drupām. No šīs mācības izrietēja nākošā: ikviens mēs esam aizstājama skrūvīte valsts mehānismā, ko vada visgudra roka. Un ja skrūvīte redz kaut ko drausmīgu, netaisnu, neaptveramu, tad tas ir tikai šķitums, jo skrūvītei nav zināmi augstākie apsvērumi, kuru vārdā viss notiek. Skrūvīte apspiež šaubas un izmisumu, skrūvīte nelokāmi paliek savā vietā.

Mēs bijām rakstošas skrūvītes. Un mūs mācīja: «Rakstnieki ir cilvēku dvēseļu inženieri.» Līdz tam, ka nevar būt vienlaikus skrūvīte un inženieris, mēs īsti neaizdomājāmies. Jūs būtu aizdomājušies? Tagad — jā. Bet vai toreiz?

Jo, redziet, pēckarš ir kā piecelšanās no nāves gultas. Debess tad divtik zila, saule divtik spoža, pat elpot ir laime. Un laime staigā piemiegtām acīm.

Uz jums draudīgi krata mūsu tenisčībiņas un vējjakas. Sak, re, kā mēs cietām! Ne jau nu cietām, ne bija. Meitene baltās tenis-čībiņās jutās tikpat eleganta un lepna kā mūsdienu meitene Parīzes kurpītēs.

Un arī puišu acīs eleganta. Savukārt puisis no karā kritušā tēva biksēm un mātes svārku gabaliem šūdinātā vējjakā staigāja tikpat cēli kā mūsdienu «firmīgais džeks» ar amerikānisku uzrakstu uz muguras. Un meitenēm viņš patika. Diskotēku ar krāsainām gaismām mums nebija, bet tikpat aizrautīgi un vēl aizrautīgāk var dejot pie dzīva džeza, jo mēs, nāvei izbēgušie, svingojām no nāves glābtā pasaulē, jūs breikojat nāves draudu ēnā.

Bads? Trūkums? Mēs taču redzējām, kā visu nopostījis karš. Un piegānījis. Atceros, kā mēs tīrījām kādu armijas pamestu skolu. Grīdas tur bija noklātas ar atvērtām grāmatām, katrā grāmatā kāds zaldāts nokārtojis savas darīšanas un — Ordnung mußt sein — ar grāmatas lapu atslaucījies. Sistemātiski un kārtīgi demonstrētas armiju un gara gaismas savstarpējās attiecības. Bet mēs skolu sakopām. Soli pa solim viss pamazām atjaunojās. Tikai jāstrādā. Jāpaciešas. Būs. Nokārtosies.

Uz arodskolas brīvdienām mums izsniedza produktus. Bija arī liela turza cepumu. Cepumi mudžēja tārpos un putēja no tārpu izmetumiem. Vai es pēc bruņukuģa «Potjomkins» matrožu parauga brēcu: — Veči, zupā tārpi — un skrēju dumpi celt? I zlasīju tārpus, nopūtu visu citu draņķību un ēdu. Labākas nākotnes apziņā.

Tādā apziņā mēs arī rakstījām dzeju un prozu, kas jums šodien liekas tik vientiesīga, lai neteiktu vairāk.

Vientieši mēs bijām. Jo neizglītoti. Skolu ēkas bija ērtas, tāpēc okupācijas gados vismaz pusi telpu aizņēma armija, atlikušajās klasēs stundas notika vairākās maiņās un mācībām bija tīri simbolisks raksturs. Tūlīt pēc kara skolas gan dabūjām atpakaļ, bet mācību spēki izklīduši, jaunu grāmatu nebija, vecās dedzināja. Savām acīm to neesmu redzējusi, bet manos plauktos vēl šodien glabājas no Ugāles kalna skolas sārta glābtie Pumpura raksti, Ausekļa raksti, Krišjānis Valdemārs. Toties mēs daudz maršējām. Marša kopsolis dod ei-forisku bezdomas spēka sajūtu. Un kas cits skrūvītei vajadzīgs?

Bet atgriezīsimies pie skrūvītēm — inženieriem.

Mirdza Ķempe rakstnieku savienībā vēl nekonsultēja. Darbojās literatūras pulciņš pionieru pilī. To vadīja Valdis Lukss. (Un nedomājiet, lūdzu, ka šis fronti izgājušais vīrs bija bailīgs vai negodīgs.) Pirmo reizi viņam aiznesu brīvo pantu par vāveri mežā. Pāragri. Brīvais pants pēc ilgiem cīņiņiem mums tapa atļauts gadus divdesmit vēlāk. Valdis Lukss lika man apgūt pantmēru un atskaņas. Pēc nedēļas varēju uzrādīt glīti atskaņotus jambus par ziemas rītu. Domājat, nu bija labi?

Man teica: —Tu ej pa skaistu meža ceļu, un tev prieks. Tu dzejo. Tu iegriez pirkstā, un tev sāp. Tu sūkā pirkstu un dzejo. Kāda daļa lasītājam gar tavu pirkstu?

Vajadzēja paiet desmit gadiem, lai es saprastu, ka tikai caur savu prieku un sāpi var just un vispārināt citu prieku, sāpi, domas. Toreiz

es no sirds nokaunējos. Pūlējos atmest visu, kas varētu būt pašas izjusts. Un nesapratu, kāpēc tik nepārvarami negribas tos dzejoļus rakstīt.

Nerakstīt nemaz? Rīga tad vēl nebija tik ļaužu bagāta un liela. Allaž gadījās sastapt uz ielas kādu redakcijas darbinieku, parasti vecāku, godājamu rakstnieku, kurš tad atgādināja, ka redakcijai vajag, redakcija gaida tieši no manis, talantīgas meitenes arodskolas šinelī.

Atkal es nokaunējos, gāju mājās un rakstīju to, kas man likās ievērojamāks par savu asiņojošo pirkstu. Ko nu pirkstu — arī sirdi. Kas gan bija sīkās skrūvītes sirds, ja pat dižais Majakovskis savulaik uzskatīja par labu «uzkāpt uz rīkles paša dziesmai»? Ja to acu priekšā darīja Caks? Čaks nebija negodīgs un nebija bailīgs. Ne rindu viņš nepublicēja vācu okupācijas laika presē, labi zinādams, ka tāda nelokāmība var maksāt dzīvību. Godīgā pārliecībā viņš kāpa uz rīkles paša dziesmai, un mēs citi kāpām.

Čaks nepiedzīvoja 1953. gada marta dienu, kad Staļina apbedīšanas brīdī visa zeme sastinga miera stājā. Arī es savā istabā pie loga. Pāri laidās lidmašīna. Man tas likās drausmīgi, zaimojoši.

Tad nāca 1956. gads. Izrādījās, ka redzētais nav bijis skrūvītes šķitums. Skrūvītes pasaule sabruka. Uz tās drupām sākās cits laiks, tik ļoti cits, ka pēc 1956. gada literatūrā ienākušie ir jau pavisam cita paaudze.

MIERVALDIS RAMĀNS: «RAUDZĪTIES VAĻĒJĀM ACĪM»

i

Saruna ar Latvijas PSR Ministru Padomes priekšsēdētāja vietnieku, republikas Valsts plāna komitejas priekšsēdētāju

— Gaidot jūs, nolēmu iepazīties. Taču sadabūju tikai vienu numuru. Savdabīgs izdevums . . . Jāatzīst gan, daudz lasīt neiznāk, trūkst laika.

Ar Miervaldi Ramānu tikos aprīļa vidū, samērā nelielā un pieticīgā kabinetā — ne salīdzināt ar daža cita ministra vai direktora apartamentiem. Tā saimnieks, ne vairs jauns, tomēr sportisks, stalts cilvēks, piecēlās un ar mājienu norādīja uz savu galdu, kur atradās «Avota» otrais numurs:

Ar šo tēmu tad arī sākām sarunu — kā valdības loceklis iedala savu laiku!

— Par to gari runāt neiznāks. Ceļos septiņos no rīta, eju gulēt pusnaktī. Darba diena ilgst 10—12 stundas. Tikšanās, apspriedes,

komandējumi — turpat katru nedēļu. Sajā te grāmatā man viss sadalīts pa stundām. Pabūt kādā no savas pilsētas uzņēmumiem gandrīz neiespējami. Kaut gan vienreiz redzēt ir vērtīgāk, nekā simtreiz dzirdēt. Sestdienās vai svētdienās tāpat savas astoņas stundas veltu darbam Valsts plāna komitejā — lasu dokumentus.

— Ģimenei laika praktiski neatliek.

— Tā gan. Man ir sieva, divi bērni, tagad arī mazmeita. Tomēr no dzīves cenšos neatpalikt: eju uz izstādēm, koncertiem, skatos filmas, lasu grāmatas . . . Vienmuļībā jau labuma nav. Un, protams, apmeklēju basketbola mačus.

— Sportam, šķiet, jūsu dzīvē bijusi īpaša loma. Varu pat izteikt minējumu, ka esat spēlējis kādā no profesionālajām basketbola komandām.

— Kļūdāties. Toreiz, četrdesmito gadu otrajā pusē, profesionālu komandu mums nebija, trenējāmies divas trīs reizes nedēļā, brīvajā laikā. Sākumā spēlēju «Dinamo», vēlāk universitātes komandā. Mans augstākais sasniegums sportā ir Rīgas izlases kandidāts 1947. gadā. Ar tiesāšanu gan esmu nodarbojies ilgi un sekmīgi, man ir piešķirta starptautiskā kategorija. Turklāt līdz 1970. gadam biju republikas basketbola federācijas priekšsēdētājs. Jāteic, šis sabiedriskais darbs basketbolā man devis daudz organizatorisko iemaņu, kuras liku lietā, būdams Valsts plāna komitejas priekšsēdētājs.

— Interesanti, pa kādiem ceļiem cilvēks nonāk vadošos valdības amatos!

— Manējo diez vai varētu saukt par standartceļu. Starta laukums darbam valdībā bija zinātne. 1955. gadā aizstāvēju disertāciju par karstā ūdens apgādes režīmiem pilsētu termofikācijā, sekoja darbs Latvijas PSR Zinātņu akadēmijas Enerģētikas institūtā. Pētīju jautājumus, kas saistīti ar siltuma režīmu pasažieru vagonu kupejās, kuģu kajītēs, lidmašīnu kabīnēs, traktoros... 1962. gadā pēkšņi piedāvāja vadīt Valsts zinātniskās pētniecības darba koordinācijas komiteju. Mans bijušais zinātniskais vadītājs, toreizējais republikas ZA prezidents Kārlis Plaude mudināja piekrist. Sapratu, ka šis amats sola interesantu, vērienīgu darbu un arī iespējas augt kā zinātniekam. Trīs gadi, ko tur nostrādāju, tiešām sniedza milzīgu morālu gandarījumu, jo redzēju, ka mūsu izstrādātie plāni realizējas konkrētos zinātniski tehniskā progresa sasniegumos. 1965. gadā nāca jauns priekšlikums— kļūt par Latvijas PSR Valsts plāna komitejas priekšsēdētāju. Biju sajutis «plānošanas garšu», un jaunais amats solīja jo plašas perspektīvas!

— Tolaik kļuvāt četrdesmit gadus vecs . .. Biedri Ramān, iespējams, ka maldos, taču jūsu gadagājuma cilvēkus uztveru kā «sasniegušo» paaudzi. Jūs sākāt piecdesmito gadu beigās—sešdesmito sākumā, kad notika līdz tam laikam nepieredzēta sabiedriskās apziņas

pārkārtošanās, to izjutāt ar visu savu būtību un rezultātā daudz ko sasniedzāt. Manai paaudzei šai ziņā veicies mazāk. Piederu pie tiem, kas sāka septiņdesmitajos, kurus skolas gados vēl bija skāris tā laikmeta pilsoniskais pacēlums. Tomēr mēs jau jutām stagnējošo dīķa atmosfēru un reaģējām uz to ar neticību, ar vienaldzību vai pielāgošanos. Pāri visam stāvēja augstākstāvošais viedoklis, no tribīnēm mēs slavinājām varoņus, par kuriem pēcāk kuluāros smīkņājām, jūsmojām par veikumiem, kuru — to nu mēs zinājām — patiesībā nemaz nebija. Tā bija nopietna pārbaude mūsu pilsoniskumam, un daļa, šķiet, to neizturēja. Arī šodien, paturot prātā rūgto pieredzi, daudz ko uzlūkojam ar neuzticību.

— Jūsu izvirzītā paaudžu teorija, kā jebkura cita, ir diskutējama. Kaut gan visumā šāds vērtējums man šķiet pareizs. Es vēl gribētu atgādināt par 1957.—1965. gadā eksistējušajām Tautsaimniecības padomēm. Tajā laikā valsts ekonomiskajām teritorijām, arī mūsu republikai, bija vairāk tiesību, patstāvības un, protams, arī atbildības. Laiks prasīja iniciatīvu šo jauno tiesību un iespēju izmantošanā. Daudzi patiešām izvirzījās augstos amatos. Taču sešdesmito gadu beigās pamanījām bīstamus simptomus saimnieciskajā attīstībā. Te, protams, domāju mūsu republikas saimniecību. Sāka trūkt darbaroku. Jau devītajā piecgadē, tātad sākot ar 1971. gadu, mūsu attīstība bija jāievirza intensifikācijas gultnē, proti, vajadzēja paaugstināt darba ražīgumu. Bet to neļāva vairāki faktori, tai skaitā nepietiekamā disciplīna, izlaidība, bezatbildība. Tādēļ republikas Ministru Padomes vārdā izstrādājām dokumentu, ietverot tajā pasākumus, kas paredzēja nostiprināt disciplīnu ražošanā. Savus priekšlikumus nosūtījām uz Maskavu. Personiskās sarunās daudzi vadītāji, arī toreizējais PSRS Valsts plāna komitejas priekšsēdētāja vietnieks Aleksandrs Bačurins, atzina, ka mums visnotaļ taisnība, tomēr oficiāli mūsu nostādne atzīta netika. Šodien redzam, kādas tam sekas. Tāpēc pašreizējās prasības un priekšlikumi pārkārtot saimniecību, uzlabojot organizētību, nostiprinot disciplīnu un — to gribētos uzsvērt īpaši — paaugstinot aktivitāti un uzņēmību, ir ārkārtīgi aktuāli.

— Uzņēmība mūsu sabiedrībā ir interesanta visās izpausmēs. 1984. gadā, piemēram, PSKP CK, kā zināms, akceptēja Rīgas pieredzi sadzīves pakalpojumu sniegšanā iedzīvotājiem viņu darba vietās. Šāds risinājums iemantoja popularitāti visā valstī. Bet arī šeit ir aizķeršanās. Daudzi Rīgas uzņēmumi un organizācijas šajos pasākumos iesaistās nelabprāt, tikai pakļaujoties Valsts plāna komitejas spiedienam. Izmantojam tikai nelielu daļu no iespējām. Varbūt pietrūkst reālas personiskas ieinteresētības!

— Domāju, ne tēs vien. Mūsu sabiedrībā, ekonomikā ir pietiekami daudz paradoksu. Zinām, kas darāms, bet nedarām. Milzums iespēju netiek izmantotas pašizdomātu grūtību dēļ. Lūk, piemēram, transporta

pakalpojumi, kuri lielākā vai mazākā mērā nepieciešami katram republikas iedzīvotājam. Uzņēmumos gaužas: benzīna pat ražošanas vajadzībām nepietiek. Tomēr PSRS Valsts plāna komiteja 1987. gadā piešķīra degvielas papildlimitu — pakalpojumu sniegšanai iedzīvotājiem. Saprātīgi atrisināja saprātīgu jautājumu. Vēl cits piemērs. Nesen mūsu delegācija apmeklēja Uļjanovskas apgabalu. Kādā no uzņēmumiem vakara stundā sastapām puisi, kurš pieņēma pasūtījumus transporta un izklaides pasākumu biļešu iegādei. Lielisks pakalpojums, pie mums, cik zinu, par to vēl nav padomāts. Mēs burtiski staigājam pa zeltu — tikai jāpieliecas un jāpaceļ! Bet pat to darām gausi!

— Varbūt to veiks uzņēmīgo kategorija! Ekonomistu jaunākie pētījumi liecina, ka mūsu valstī visā drīzumā kooperatīvos strādās aptuveni divi trīs miljoni cilvēku. Domājams, tas mūsu dzīvē daudz ko mainīs un, cerams, uz labu. Taču, paturot prātā iepriekšējo pieredzi, nevilšus rodas skeptisks jautājums: kā būs ar tiem pirmajiem «zelta atradējiem»! Man žurnālista gaitās daudzkārt nācies būt par liecinieku situācijās, kad finansu iestādes, un ne tās vien, burtiski uzbruka cilvēkiem, kas uz vispārējiem noteikumiem nopelnījuši lielāku naudu. Tik daudz vērtīgu ierosmju tādā veidā iznīdēts!

— Esmu cieši pārliecināts, ka attiecībā uz kooperatīvo darbību nekas tamlīdzīgs nenotiks. Tais pašos septiņdesmitajos gados bijām piemirsuši sociālisma pamatprincipu: no katra — pēc spējām, katram — pēc padarītā. Bet spējas un darba rezultātā realizētās produkcijas apjoms taču var būt ļoti atšķirīgi. Te nu nekāda nivelēšana nav pieļaujama. Strādājot kooperatīvā, ja vien cilvēks apveltīts ar iniciatora spējām, izdomu, uzņēmību, arī peļņai jābūt atbilstošai. Iespējams, šobrīd tas skan dīvaini, taču ierastais domāšanas veids ir jālauž, jāpierod pie domas, ka, arī godīgi pelnot naudu, cilvēks var kļūt bagāts.

Minēšu kādu piemēru. Cik nav rakstīts par to, ka krītas inženiera profesijas prestižs! Un cēlonis bija gluži taustāms: niecīgās algas neveicināja zinātniski tehniskā progresa virzītāja lomas popularitāti, tā stipri vien bremzējot šo progresu. Tāpēc šodien jau daudz izdarīts un arī pašreiz tiek darīts, lai apdāvināts, radošs inženieris saņemtu savam ieguldījumam atbilstošu atalgojumu. Krietnam inženierim tagad ir iespēja nopelnīt 600—700 rubļus mēnesī, protams, iekļaujoties darba algas fonda apmēros. Prātīgi uzņēmumu vadītāji jau pielieto šo ražošanas efektivitātes celšanas sviru. Iespējas ir dotas, atliek tikai izmantot. Jāatzīst gan, ka jaunā attieksme dzīvē ienāk visai lēni.

— Tātad sociālisma pamatprincips pamazām iegūst miesu un asinis. Tā vien gribas teikt — ja reiz pēc darba, tātad pēc taisnības. Bet baidos atkal kļūdīties. Ir tikai viens uzskatāms rūpnieciska darba

vērtējums — cik saražotā produkcija maksā. Taču pastāvošās cenas dod stipri izkropļotu priekšstatu par darbu un tā konjunktūru, nereti tās visu apgriež ar kājām gaisā. Liela uzņēmuma direktors stāsta: palīgsaim-niecībā audzējam jaunlopus, kilograms gaļas mums izmaksā sešarpus rubļus, bet saviem darbiniekiem to pārdodam par divarpus! Vai nav absurds! Valsts no vienas iedzīvotāju daļas iepērk lauksaimniecības produktus, lai citai tos pārdotu divas trīs reizes lētāk! Savukārt radiotehnikas, automašīnu cenas ir gluži fantastiskas! Dažkārt tās pat desmit reizes pārsniedz pašizmaksu.

Un krasā atšķirība valsts un kooperatīvo dzīvokļu īres maksā! Tā nu reiz ir klaja sociāla netaisnība. Kam vajadzīgs šis juceklis! Ekonomikai tomēr jāattīstās atbilstoši tās likumiem.

— Par šo jucekli runājam jau kopš četrdesmito gadu beigām. Tas, kas attiecas uz radioaparatūru, mums zināms no «Radiotehnikas» un VEFa pieredzes. Konstruktori izstrādā jaunu labu uztvērēju, aprēķina pašizmaksu, nosaka lietošanas īpašībām atbilstošu cenu, aizbrauc uz PSRS Valsts cenu komiteju un iesniedz savu priekšlikumu. Tur paskatās — aparāts glīts, tātad pieprasījums būs. Un . . . paaugstina cenu dubultīgi! Tieši šīs voluntāri noteiktās cenas dēļ pieprasījums izpaliek . . . Rezultātā uzņēmumā radītajām jaudām nav pielietojuma. Kas ir zaudētājs? Valsts, mēs visi. Tas pats ar kristālu, paklājiem. Ražotājiem produkcija kļuvusi pārmērīgi izdevīga, mēs burtiski esam apkrauti ar to. Turkmēnijā, kur allaž bijis liels pieprasījums pēc paklājiem, par to galveno patērētāju kļuvušas kodes. Nācās pielikt milzu pūles, lai pazeminātu nesaprātīgi uzliktās cenas.

Taču zinātne, arī ar ekonomiku saistītās nozares, attīstās. Pirms gadiem 15—20 par analīzes sistēmu nebija ne runas. Bez tās, bez precīzas prognozēšanas, pret kuru mēs, nez kāpēc, nelolojam siltas jūtas, var pamatīgi iekrist. Konkrētas izmaiņas cenu noteikšanas jomā pagaidām neredzam — tas tiesa. Tomēr šajā virzienā tiek domāts daudz, un ekonomikas jautājumiem veltītie preses izdevumi plaši apspriež šos meklējumus.

— Atklāta apspriešana, nebaidoties, ka kāds ko pārpratīs, pēdējā laikā, šķiet, iepriecina visvairāk. Vēl nesen mēs, žurnālisti, par jaunām teorijām ekonomikā varējām uzzināt vienīgi slēgtās sanāksmēs, un tajās dzirdēto publicēt nedrīkstējām. Tā sakot, informācija iekšējai lietošanai.

Tagad esam sākuši runāt par pašu konkurences spējām — galvenokārt gan ārējās tirdzniecības kontekstā. Bet kā paliek ar iekšējo konkurenci! Monopols jau nav labākais pilnveidošanās variants. Vai šie prognozējamie divi trīs miljoni kooperatoru spēs pretnostatīt savu produkciju valsts uzņēmumos ražotajai! Vai spēs elastīgāk rīkoties ar saviem līdzekļiem! Konkurence taču iespējama tikai pastāvot, ja ne vienādām iespējām, tad vienādām tiesībām — noteikti.

— Diemžēl ekonomikā sakrājies tik daudz problēmu, ka atrisināt tās vienā rāvienā — dažu mēnešu, pat gadu laikā — ir neiespējami. Ja reiz runājam par reālām, jau noteiktām attīstības perspektīvām, vēlos atgādināt, ka saskaņā ar valdības lēmumu kooperatīvi tiek veidoti otrreizēju izejvielu un rūpniecības pārpalikumu izmantošanai. Ar izejvielām pilnībā nevaram apgādāt pat valsts rūpniecības uzņēmumus, tāpēc kooperatīviem nekādas piegādes, atskaitot dažus komplektējošo izstrādājumu veidus, paredzētas nav, un runāt par konkurenci būtu naivi. Bet otrreizējo izejvielu un rūpniecības pārpalikumu rezerves mums tiešām ir bezgalīgas. Vienīgi jāiemācās tās izmantot. Rostokas nomalē, piemēram, gadījās redzēt vairākās ailēs sadalītu kravas automašīnas piekabi, kur iedzīvotāji izmet metāla, koka, stikla, plastmasas un citus atkritumus. Pēc minimālas šķirošanas tie nonāk pārstrādes centrā. Tas prasa niecīgus izdevumus. Kādēļ gan mums neizveidot šādu centru uz kooperatīviem pamatiem?

Saskaņā ar pastāvošo nolikumu kooperatīvus veido materiāli tehniskās apgādes iestāžu paspārnē. Nekādi finansiālas dabas vienkāršojumi kooperatīviem pagaidām nav paredzēti. Es uzsveru — pagaidām. Lēmums par jaunām tiesībām var stāties spēkā kuru katru dienu, un perspektīvas pievērsties kooperatīvajai darbībai ir tiešām neierobežotas, nemaz nerunājot par šodien iespējamo konkurenci ar valsts uzņēmumiem pakalpojumu sfērā.

— Un kādus pakalpojumus jūs pats izmantojat! Varbūt vadāt mašīnu un iznāk iegriezties autoservisā! Kādu frizētavu apmeklējat! Vai iepērkaties veikalos!

— Autovadītāja tiesības man ir. Vēl strādājot Zinātņu akadēmijā, man bija divas laimīgas dienas — kad nopirku un kad pārdevu mašīnu. Ministru Padomes Lietu pārvaldē ir gan ēdnīca, gan frizētava — lieki tērēt laiku nenākas. Pārējās sadzīves problēmas risina mana sieva. Stingri reglamentētā laika dēļ, diemžēl, veikalus apmeklēt neiznāk. Diemžēl — jo veikalos uzskatāmi redzams tirdzniecības stāvoklis, un Valsts plāna komitejas priekšsēdētājam tajā jāorientējas.

— Pie mums praktizē ilgtermiņa plānošanu — nākamajiem pieciem, piecpadsmit gadiem, jau konkretizējam, kas būs 2000. un 2005. gadā. Bet apstākļi taču mainās. Daža produkcija kļūst nevajadzīga, par kādu citu plāna tapšanas brīdī vēl nekas nav zināms. Kā Valsts plāna komitejas darbs apvieno plānošanu tālākai nākotnei un mainīgās prasības, ko izvirza dzīve!

— Kopš pirmajām dienām Valsts plāna komitejā un arī tad, kad strādāju Koordinēšanas komitejā, esmu uzskatījis, ka plāns nav dogma. Ja rodas jauns, efektīvs priekšlikums, tam nekavējoties jāaizstāj novecojušais. Lai gan šajā jautājumā ir pietiekami daudz pretrunu. Drīz notiks PSKP CK Plēnums, kurā izskatīs pārvaldes un ekonomiskās attīstības jautājumus. Tas acīmredzot liks mainīt vecos, ierastos

priekšstatus, kas pagaidām bremzē progresīvu lēmumu pieņemšanu. Mums taču nav vajadzīga kaut kāda vispārēja kopprodukcija, no tās «spiediena» līdz pat šai dienai netiekam vaļā.

— Pie pretrunām, manuprāt, pieder arī šobrīd tik populārā plānošana «no apakšas» — tā dēvētie pretplāni. RAFā, piemēram, aizklāti balsojot, nolēma izgatavot par tūkstoš automobiļiem vairāk, nekā paredzēts plānā. It kā jau lielisks lēmums — mašīnu taču trūkst! Bet, lai to īstenotu, nepieciešams metāls — plānā neparedzētās tonnas. Arī komplektējošie izstrādājumi. Kur lai to visu ņem! Atņemot citiem un tādējādi vēl jo vairāk dezorganizējot ekonomiku!

— Jūs skārāt ārkārtīgi svarīgu problēmu, bet interpretējāt visai konservatīvi, jo minējāt tikai problēmas kvantitatīvo komponentu. Jautājumu varētu formulēt citādi: kālab gan šīs pašas produkcijas apjomu nepalielināt, uzlabojot tās kvalitāti? Lūk, vienkāršs piemērs. Pie mums uz vienu iedzīvotāju ražo daudz vairāk apavu nekā ASV un Rietumeiropas valstīs. Tomēr apavu trūkst. Bet, ja panāksim, lai tie būtu kvalitatīvi, glīti un izturīgi, tad vajadzēs gan mazāk apavu, gan izejvielu. Tas pats sakāms arī par daudzām citām precēm: radiotehniku, televizoriem, smagajām un vieglajām automašīnām, kas bojājas un nolietojas daudz ātrāk nekā Rietumos un Japānā. Pirmkārt jārūpējas par kvalitāti. Kā mums visvairāk trūkst? Zināšanu un prasmes strādāt. Tāpēc būtu aplam nepieminēt lielo postu, ko nodarījusi bēdīgi slavenā «procento-mānija» augstskolās un vidusskolās. Esmu pat izdomājis formulu: pastāvot procento-mānijai, sekmes ir apgriezti proporcionālas zināšanām. Skolu reforma darījusi tam galu, bet sekas taču izjūt vesela paaudze! Celt kvalifikāciju, apgūt jaunas zināšanas — tas šobrīd ir noteicošais. Nav augstāka ekonomiskā potenciāla, kā tas, kas ieguldīts cilvēka zināšanās. Kā lai nepiesauc Ļeņina vārdus: «Mācīties, mācīties un vēlreiz mācīties . . .» Mācīties lemt, vadīt, mācīties demokrātiju . . .

... — Bet varbūt arī tā: mācīties vaļējām acīm raudzīties uz lietām, arī plānošanā. Apavi ātri dilst ne tikai tāpēc, ka ir nekvalitatīvi, bet arī ielu un ceļu segumu dēļ, taču par to atbild cits resors. Dažkārt kopsakarības var būt ļoti negaidītas.

— Tādēļ jau pēdējās piecgadēs savus plānus papildinām ar kompleksām programmām. Mani tās «apmāja» jau septiņdesmito gadu sākumā, kad trīs mēnešus mācījos Tautas saimniecības pārvaldes institūtā Maskavā. Mūsu republika bija pirmā, kas piedāvāja kvalitatīvi jaunu pieeju mērķprogrammām. Es saku «jaunu», jo programmas pirmsākums mūsu valstī bija visiem zināmais GOELRO plāns. Diemžēl, un arī es tur esmu vainīgs, programmas nesasniedza pilnību, nebijām tās pietiekami dziļi izstrādājuši, daudziem gluži vienkārši pietrūka zināšanu. Tagad kļūdas labojam.

— Paskaidrojiet, lūdzu, tuvāk.

— PSKP XXVII kongress, piemēram, izvirzīja mērķi: līdz 2000. gadam katru ģimeni nodrošināt ar dzīvokli vai māju. Izstrādājām programmu «Dzīvoklis-2000», kuras sešām apakšprogrammām jāgarantē mērķa sasniegšana. Taču, rūpīgi to izanalizējuši un arī Uļjanovskas pieredzi vērā ņēmuši, konstatējām, ka mūsu izstrādne nav, es teiktu, pietiekoši sociāla. Nu šo programmu pilnīgojam. Lai ģimenes, kas jau sen stāv rindā, iespējami drīz saņemtu dzīvokļus — nevis uz gadu tūkstošu robežas, bet gan plāna izpildes starpposmā — ar papildu programmas palīdzību.

— Runājot par prasmi raudzīties vaļējām acīm, es biju domājis ko citu. Brīnišķīgu dokumentu mums nekad nav trūcis. Trūka īstenojuma. Ja esam sākuši runāt par dzīvokļiem, tad pakavēsimies vēl pie celtniecības. Daudzkārt nācies būt objektos pirms paredzētās nodošanas ekspluatācijā. Pēc plāna līdz nodošanai atlikusi nedēļa, bet visiem ir pilnīgi skaidrs, ka nepieciešami vēl trīs mēneši, pat pusgads. Neviens neuzdrošinās atzīt šo acīm redzamo faktu, un līdz pat pēdējam brīdim plānā ir paredzēts, ka pēc nedēļas gan strādniekus, gan mehānismus pārvietos uz citu objektu. Pēc nedēļas tas viss nāk kā pērkons no skaidrām debesīm, irst gara ekonomisku kopsakarību ķēde. Kā lai reāli plāno tādā situācijā!

— Pasaulē, protams, jāraugās vaļējām acīm. Jā, tāda nu reiz ir mūsu plānošanas virtuve — zināmi negadījumi plāna izpildē ir neizbēgami. Dažkārt cēloņi ir objektīvi, stihiska nelaime, resursu trūkums, teiksim, «politisku» iemeslu dēļ. Nākas plānus mainīt. Taču cēloņi parasti ir subjektīvi: neorgani-zētība, neizdarīgums, slikti saplānots darbs. Šodien mūsu pašu Celtniecības ministrijas pieredze liecina, ka tās rīcībā ir milzīgas rezerves, kas realizējas saimnieciskā aprēķina brigādēs, kā tas ir Daugavpils Vispārējās celtniecības trestā. Starp citu, viens no tresta pārvaldes priekšniekiem «Sovetskaja Latvija» slejās nesen pierādīja, ka viens celtnieks gadā spēj apgūt 30 tūkstošus rubļu kapitālieguldījumu (vidēji ministrijā šī summa sasniedz 11 tūkstošus). Tātad gandrīz trīsreiz vairāk! Lai to veiktu, viņiem nepieciešams saņemt resursus stingri grafikā noteiktajā kārtībā — atbilstoši pašu izstrādātai kompleksai programmai. Pastāvot jaunai darba organizācijas sistēmai, celtnieki ir patiesi ieinteresēti strādāt ar atdevi. Pagaidām gan mums neizdodas strikti, ar minūtes precizitāti piegādāt viņiem materiālus. Taču šis mehānisms tiek kopts. Esmu pārliecināts, ka visā drīzumā mūsu ierosmes realizēsies arvien konsekventāk.

— Biedri Ramān, šī intervija presē parādīsies tikai pēc trīs mēnešiem — tāda ir žurnāla tapšanas specifika. Šajā laika sprīdī var notikt daudz pārmaiņu. Kādas aktuālas problēmas mēs varētu apspriest pēc trīs mēnešiem!

— Zinātniski tehniskā progresa paātrināšana, lūk, pats galvenais.

XXVII kongresā tika uzsvērts, ka tā ir sociāli ekonomiskā progresa visdrošākā svira. Pagājušajā gadā izveidojām sešus starpnozaru zinātniski tehniskos kompleksus. Varētu runāt par darba pirmajiem rezultātiem, vai ir atdeve, un, ja nē — kādi tam iemesli. Mums ir vesela virkne republikas ZA zinātnieku izstrādātu tehnoloģiju. Piemēram, plazmas plašai pielietošanai — tās autori strādā Neorganiskās ķīmijas institūtā. Mūsu eksperti aplēsuši, ka šo ārkārtīgi nozīmīgo tehnoloģiju, kas ļauj paaugstināt metālu izturību un efektīvi tos apstrādāt, šobrīd izmanto tikai par 8—10 procentiem, lai gan tās pielietošana nepaģēr nekādus deficītus materiālus. Kāpēc tādas grūtības? Par to domā ZA, domā Valsts plāna komitejā. Zinātniski tehniskā progresa jomā interesantu sarunas tēmu ir daudz. Lai minam pilnīgi jaunu zinātnes virzienu — bioelektroniku.

Otra tēma — pašatmaksāšanās un pašfinansēšanās, citiem vārdiem sakot, pilnīgs saimnieciskais aprēķins visā mūsu rūpniecībā. To ieviesīsim nākamā gada janvārī. Pēc šīs progresīvās metodes jau sākuši strādāt vairāki uzņēmumi, pagaidām viņu pieredze ir visai maza. Pusgada rezultātus vērtējot, varēsim spriest, ar kādām grūtībām tiem nācies sastapties. Atbilstoši jaunajiem noteikumiem tagad strādā divas ministrijas — vieglās rūpniecības un tirdzniecības. Tātad no pircējiem drīzumā saņemsim Šī darba novērtējumu.

Daudz tiek darīts, lai izstrādātu republikas ražošanas spēku izvietojuma un attīstības shēmu laika posmam līdz 2005. gadam. Rudenī apkoposim šī interesantā darba rezultātus. Shēma parādīs, kurp un pa kādiem ceļiem ejam, ko gribam sasniegt. Dzīve, protams, var izvirzīt arī tādus jautājumus, kurus ne jūs, ne es šodien paredzēt nevaram. Laiks rādīs.

— Paldies par sarunu.

Intervēja OĻEGS MIHAĻEVIČS

KĀRLIS LIŠMANIS, kolhoza «Lāčplēsis» komjaunatnes pirmorganizācijas sekretārs. RE, KĀ DZĪVO SAIMNIEKDĒLI!

(Miljonāru problēmas?)

Man patīk staigāt pa putekļainiem lielceļiem un spārdīt sīkus akmentiņus. No bērnības . . . vienmēr ir paticis. Vienīgi mamma par tiem noplēstajiem zābakiem . . . Arī patlaban, lai gan aiz loga pavasaris, asfaltētie lielceļi vēl neput, un es sēžu savā istabā pie rakstāmgalda, sajūta ir tāda, ka kurpēm purngali būs cauri. Starp oļiem var patrāpīties arī pusķieģelis — ej nu katrreiz saproti.

Jā, tie miljoni jau mums ir. Ir arī kur tos tērēt. Kļūt par kolhoza biedru svešiniekam tapis par varenu problēmu, jo savējie strādā kā zvēri, un vispār viss vislabākajā kārtībā. Ja nu vienīgi . . .

Ir mums tāda ferma — «Salas». Laba ferma, ar augstiem izslaukumiem, ražošanas kultūru. Vārdu sakot, parauguzņēmums. Un strādā tur cilvēks . . . Goda vārds, ļoti labs cilvēks — Natālija Lazda. Pirms gadiem četriem viņa kopā ar mazo meitiņu pārcēlās pie mums no Jēkabpils puses un ātri, pat ļoti ātri pierādīja, ka nav no vieglās maizes meklētājiem, kādi vēl arvien leģioniem klīst pa mūsu laukiem. Šobrīd viņa ir mūsu fizorgs, komjaunatnes komitejas locekle kolhozā, arī rajonā, bija mūsu delegāte LĻKJS XXIII kongresā un turklāt vēl dejo tautas deju kolektīvā (tā gan laikam izprieca, ne darbs). Viss kā piecdesmito gadu lauku prozā, līdz kādu rītu, jau pēc kongresa, pie ziņojumu dēļa atradās piesprausta žurnāla lapa. Fotoreportāža «Liesmā»

— LĻKJS XXIII kongresa delegāte darbā un mājas solī: ar nazi sagriezta un ar adatu sabakstīta. Kādam gan jābūt naidam, lai izdurtu acis (kaut uz fotogrāfijas) mazai meitenītei un viņas mammai? Kas to varēja izdarīt? Nav gan dzirdēts, ka Ogres rajona mežos slēptos kāds otrā pasaules kara rūdījumu guvis sadists. Pašu ļaudis vien būs. Par ko viņi tā? Var jau būt, ka kolhoza mierīgās dzīves dziļumos ilgi gruzdējis tīri personisks konflikts, un nu tādā patoloģiskā formā izlauzies uz āru. To es nezinu. Diez vai. īstais iemesls, lai cik absurdi tas pirmajā brīdī arī nešķistu, ir tas, ka Natālija strādā nedaudz vairāk par pārējiem. Sabiedrisko darbu, komjaunatnes darbu. Un brīvā laika tam ir par maz. Tā nu dažkārt nākas aiziet no fermas ātrāk par citiem vai dienas vidū izskriet uz stundiņu. Bet alga taču paliek, un kur nu vēl gods, slava. «Skuķis, svešinieks, nav ne degunu apsildījis, bet šo jau pa žurnāliem drukā. Citiem vēl viņas vietā jāraujas, un nekā.» Iespējams,

tā sprieda tas, kura roka bija pacēlusi nazi pār žurnāla lapu.

Kāpēc man vajadzēja to stāstīt? Lokāls incidents — vai tas maz par ko liecina? Liecina gan! Manuprāt, tā jau ir problēma. Ilgi neapzināta vai apzināti nemanīta. Es to nosauktu: lauku industrializācija, aizvien pieaugošā materiālā labklājība un no tā izrietoša attiecību cilvēciskuma devalvēšanās. Nezinu, vai spēšu izskaidrot visu, kas slēpjas aiz šī plašā formulējuma, taču klusēt es vairs nespēju un negribu. Kaut vai tāpēc, ka man aug bērni, kuri arī būs laucinieki un dzīvos uz šīs pašas zemītes. Dzīvos savādāk nekā tās astoņas ģimenes, kuras mitinās komunālajā mājā «Fermas». Nomalē, septiņus kilometrus no «kungu gala» (šis apzīmējums nav manis izdomāts, tas nāk no tautas, un tā sauc zonu, kurā sāka būvēt personīgās mājas, kur būvētājiem tika piešķirti dažādi atvieglojumi) stāv šis «piemineklis», gadu gadiem neremontēts, mušu pilnām sausajām atejām, ar vienu aku uz visiem. Bet tur dzīvo ne jau kādi caurskrējēji — godīgi darba darītāji, kolhoza veterāni, pat ar 20 un vairāk gadu darba stāžu. Es nebūt negribu apgalvot, ka stāvoklis ir bezcerīgs un nekad nemainīsies. Nē jel! Būtu viņiem lielāka uzņēmība un skaļākas rīkles, jautājums droši vien nokārtotos itin ātri. Bet nav, viņi nes savu sadzīvi kā nastu un klusē. Bet pārējie izliekas neko neredzam. Arī es, diemžēl. Bez šaubām, agri vai vēlu «Fermas» nojauks vai rekonstruēs un konkrētā problēma tiks atrisināta, bet paliks un nez kādas formas vēl iegūs apziņa, ka var arī tā. Var kolhozā miljonārā, kura 1220 strādājošo vidējā alga ir 292 rubļi mēnesī, kur «Žigulis» nebūt vairs nav ģimenes materiālās labklājības rādītājs, bet tai pat laikā pie kolhoza konservu ceha tiek noķerta strādniece ar maisu tukšu burciņu pār plecu. Nozagtu burciņu. Arī zvēru fermā tas pats, tikai maisā nevis stikli, bet gan ādas. Kāpēc tā? Varbūt darbojas princips, ko nekādi negrib apgūt «Fermu» iemītnieki, — ja pats sev neizplēsīsi, nekā tev nebūs. Šķiet, ka tā — tikai izkropļota, galēja egoisma formā. Protams, pārkāpējus ķer un soda. Tā arī vajag. Tikai ... te nu man gribas paironizēt — zemnieku soda par to, ka liek kopt zemi, tas ir, pārceļ uz lauku brigādi. Jā, darbs tur smagāks, arī algas mazākas, un, kad sākas «karstā» sezona, darba roku trūkst. Tad nu pārkāpēji tiek meklēti sevišķi intensīvi un par nodarījumu kvalificē arī to, kam citā brīdī mierīgi paietu garām. Tā teikt, ražošanas nepieciešamības diktēta divkosība. Es saprotu — tautai vajadzīgs daudz maizes, gaļas, piena, arī sudrablapsu, bet nu nekādi nespēju samierināties ar to, ķa cilvēks kļūst tikai par rezultātu nesēju — darbarīku sarežģītajā saimniecības sistēmā. Kaut vai tā pati prēmēšanas kārtība. Staigā pa kolhozu komisijas, vērtē katra darbu un aktivitāti un liek atzīmi — no 2 līdz 5. Gada beigās par vidējo prēmija — attiecīgi procenti no darba algas. Virspusēji jau skaisti, bet, ja papēta tos teicamniekus, izrādās, ka šī atzīme maksā visu — gan laiku,

gan enerģiju, pat zināmu viltību. (Ne jau vienmēr padarītais ir tik acīm redzams, vajadzīga arī skaļa pašreklāma.)

Bet paša dzīve, māja, bērni — otrā plānā. Ja reiz esi līderos, turies par katru cenu. Sava veida morālas, arī fiziskas verdzības forma. Naudas jau tāpat diezgan, un man šķiet — laiks par galveno virzītājspēku kļūt morālai stimulēšanai. Rublis, kas dzen uz priekšu, ir labs, kamēr tas nekļūst par pašmērķi. Reiz man gadījās garāks ceļš kopā ar vairākiem večukiem. Viņi vēl atcerējās, ko nozīmē ar zirgu art. Vārds pa vārdam, līdz vecie vīri man pateica skaidri un gaiši: «Jūs nejūtaties kā īsti saimnieki, kā zemes patrioti.» Ko man bija atbildēt? Tiešām, zemnieks ir kļuvis par strādnieku, un droši vien drīz jau cīnīsies par 8 stundu darba dienu arī sējas vai pļaujas dienās. Kaut kur vējos izkaisīta tā kopības, vienotības, brālības sajūta, kas zemnieku cilti mūždien ir stipru darījusi. Latviešu zemnieka pamatīgumu un pašapziņu ir nomainījusi tieksme pēc labas atzīmes, kura, kaut daļēji, tomēr ir atkarīga arī no vērtētāju garastāvokļa. Piens, gaļa, kartupeļi, olas tiek pirkti veikalā. Un pats skumjākais — jaunie zaudē mantinieku sajūtu. Lauku lielražošanā valda armijas disciplīna — pavēles neapspriež. Bet starp 11 valdes locekļiem nav neviena jauna cilvēka. Nav pelnījuši tādu godu? Var jau būt. Tikai bīstos, var notikt arī tā, ka drīz paši jaunie pēc tā nekāros. Izpildītāja statuss ir bīstama narkotika. Ja reiz pierodi . . .

Un tomēr jaunie grib būt saimnieki, patstāvīgi, atbildīgi, lemjoši un daroši. Ja ne darbā, tad, mazākais, brīvajā laikā. Notika mums komjauniešu sapulce. Starp citu, dzīt ar varu vai pierunāt, lai ierodas, kā tas parasti notiek, nevienu nevajadzēja. Pietika izsludināt tēmu. Sapulce izvērtās vētraina. Runāja pat tie, kas citkārt snauž. Un beigās nolēmām — mums vajadzīgs klubs. Ne jau kāds stūris kultūras namā, bet gan sava kapitāla celtne, ar pamatīgu atslēgu. Gribas būt starp savējiem! Vecus, nezālēm apaugušus mūrus kolhozs dos, bet pārējo — talkas. Ideja mums mazliet neparasta, tāpēc padalīšos, varbūt noder arī citiem. Tad lūk, mēs lūgsim aizdevumu (individuāli, katrs sev, kolhoza biedriem dod) un slēgsim līgumu atdot nevis naudā, bet gan ar darbu — talkās, strādājot virsstundas un svētdienas. Tādējādi uz rokas būs skaidra nauda (ap 50 000 rubļu), ko uzreiz var izmantot topošā kluba remontam un aprīkošanai. Kad viss būs gatavs, katrs būs ne tikai biedrs, bet arī līdzīpašnieks. Domāju, par kārtību un disciplīnu uztraukties nevajadzēs, bet jaunus biedrus (cik ļaus telpas) uzņemsim tādā pat veidā — lai savā brīvajā laikā kolhozā atstrādā iestāšanās naudu 500 rubļus. Būs kultūras programma, būs kafejnīca. Biedriem viss par brīvu, bet kad kafijas un «pepša» pietrūks, rīkosim atkal talku. Darbu atrast jau varēs vienmēr. Šodienas komjauniešiem, kas grib palikt zem viena jumta arī tad, kad «zaļā jaunība» būs jau sen aiz muguras, un nākotnes jaunajiem, kurus ceram redzēt sev blakus

darbā, pie

kafijas galda vai mūžīgo Edgaru Liepiņu klausāmies. Un tādā veidā, iespējams, atrisināsim «paaudžu konfliktu». Var jau būt, ka esmu aizsapņojies, bet kluba sajūta man šķiet kā zāles pret visām nelaimēm. Arī kolhozs būtībā ir (vajadzētu būt) viens milzu klubs, kurā apvienojušies cilvēki ar vienādām interesēm, atbildību, pienākumiem un tiesībām. Arī republika, arī valsts. Es piebildu — «vajadzētu būt». Tāpēc sāksim no sīkā.

Lai arī sākumā mūsu būs maz zem šī jumta, stipri tapsim ar kopības izjūtu, un savstarpējās pārestības, divkosība un nenovīdība izzudīs. Vismaz uz mūsu mazā zaļās zemes stūrīša — noteikti.

Tā būs rīt. Bet šodienā dzīvs gan naids, gan manis aprakstītie «sīkie incidenti». Vai vērts to izvirzīt kā problēmu? Noteikti! Jautāsiet: «Kur tā nav?» Iespējams, jums taisnība — mēs tiešām dzīvojam lielu un sīku konfrontāciju laikmetā, kurš ilgst, kopš cilvēce sevi atceras. Nesaprot, netic viens otram valstis un cilvēki, bet es domāju, ka konfliktu pamatā vienmēr bijis kas būtiskāks (tā vismaz cilvēkiem ir šķitis) — ideoloģija, vieta zem saules, maizes kumoss vai bagātības alkas. Mūsu dzīve, šķiet, šos apstākļus izslēdz. Ne jau svētas pārliecības vai milzu mantas dēļ kāds bija «pūlējies» ap Natālijas fotogrāfiju. Nē taču. Iemesls ir sadzīviska nenovīdība. Tik sīka, ka vairums no mums to neredz, pat nesaprot. Un varētu par to nerunāt, nebijis apziņas, ka ļaunums jānīdē saknē, kamēr tas mazs. Arī pie mums, bagātajā kolhozā, kur visa ir gana. Dzīvokļi, bērnudārzi, veikali. Ja nu kāds nieks pietrūkst uz vietas, iedarbini mašīnu un aizbrauc uz tuvāko centru vai uz Rīgu — viena vīle, stundas laikā. Kolhoza autobusi aizved uz teātri un atpakaļ, bet vietējais kultūras nams laimīgs piedāvāt klātpievestus izpildītājmākslas dižgarus. Dzīve pamatīgās, stabilās sliedēs. Pārticība! Bet kaut kā taču trūkst, ja reiz ir šie «sīkie incidenti». Un iespējams, tas iztrūkstošais ir pats galvenais. Kaut kas pazaudēts. Neapzināti, protams. Bija laiks, kad par maizes kumosu vajadzēja cīnīties, lai izdzīvotu. Cīņa turpinās. Tikai maizi aizstājis braucamais un vēl, un vēl ... Ka tik neiznāk zelta teļu izaudzēt un tad pielūgt. Tikai nepārprotiet, es neesmu pret sātīgu dzīvi un tāpat kā vairums uzskatu: «. . . katram pēc nopelniem». Tikai laikā, kad mūsu dzīves saimnieciskie vadītāji, uztvēruši partijas aicinājumus, braši metas būvēt dzīvojamās mājas, kultūras un sadzīves objektus, gribu atgādināt: neaizmirsīsim pagātnes kļūdas! Jauniem apstākļiem vajadzīgs jauns cilvēks. Mums «Lāčplēsī» ir gandrīz viss, bet vai tāpēc esam laimīgāki ... Ja tos atsevišķos incidentus sasien kopīgā buntē, kas par slotu iznāk! Tikai, ko tā aizslaucīs . . .

Bet vispār jau mēs labi dzīvojam. Ne jau velti mūsējie raujas kā zvēri.

MARIS GRINBLATS. PAR JAUNĀKĀM «RELIĢIJĀM»

Cīņa pret alkohola lietošanu ir devusi rezultātus. Alkohols atkāpjas, taču «isms» paliek. Tas liecina, ka runa nav par paša alkohola «ismu», bet par kaut ko citu, — par tādu ķermeni, kuram alkohols ir tikai viena no galvām, līdzās benzīnam, odekolonam, tabletēm vai, teiksim, indīgajām sēnēm — jebkam tādam, kas apziņu sadala esamības apziņā un halucinācijā, kura aizstāj esamību. Slimīga tieksme pēc halucinācijām ir bēgšana no esamības apziņas, no pašas esamības.

Vēršanās pret alkoholismu nav izsmejama ar visu alkoholiķu pāraudzināšanu, neiznīdējot paša «isma» kā sociālas parādības objektīvo pamatu. Kā bioloģisks vai biosociāls šis «isms» šķiet tikai tāpēc, ka te sociālajām norisēm ir arī bioloģiskas sekas. Nav jēgas cīnīties ar pārplūdušu istabu, vienīgi uzslaukot izlijušo ūdeni, ja neaizgriezts paliek krāns, pa kuru ūdens plūst. Akcentēt cīņu pret alkoholu (tikai un vienīgi pret tā lietošanu) vai ierosināt indīgo sēņu izra-vēšanu mežā (nav izslēgts, ka mēs piedzīvosim arī tādu kampaņu) var birokrāts, kurš pieradis nodarboties ar pazīmēm, bet ne ar būtību.

Ilūzija, ka materiāla viela TIEŠI rada sociālu parādību, var rasties vienīgi tad, ja dzeršanā redz vienīgi dzeršanu, nevis kaut ko citu, piemēram, pielāgošanos videi. Alkoholisms ir sava veida reliģija, garīga, nevis bio- vai fizioloģiska parādība. Pasludināt reliģiju par visu citu ļaunumu cēloni varēja 18. gs. apgaismotāji, tagad tas būtu solis atpaka|. Parasti kritika uzsver tikai alkohola lietošanas sekas, kas draud ar cilvēku sugas degradēšanos. Bet ne jau tikai šo seku dēļ alkoholisms ir jāapkaro. Fizioloģiskais nelabums, ko rada alkohols, norāda uz to garīgo nelabumu, kurš bieži vien krājies jau gadiem ilgi. Tik ilgi, ka atsevišķā alkohola lietošanas reizē to nevar *vairs* pamanīt.

Eksperimenti liecina — izbadināti strazdi, kas iesprostoti būrītī, pēc kāda laika sāk tvarstīt tur neesošas mušas. Vīzijas, halucinācijas veic kompensējošo funkciju, bet tās var arī veicināt ar halucinogēnu vielu palīdzību. Alkohols ģenerē šķietamu drosmi, paļāvību, neatkarību, iekšēju mieru un bezrūpību, rada kolektīvisma un brālīguma atmosfēru tur, kur tās nevar būt, ļauj samierināties ar zaudēto un neiegūto. Alkohola lietošana ir labprātīga, vairāk vai mazāk pilnīga atsvešināšanās no sevis paša. Šīs garīgās vajadzības (piemēroties, samierināties, norobežoties no sevis paša) īstenais pamats ir nevērība pret atsevišķu personību garīgumu, kombinēta ar rūpēm par atsevišķas personības fizisko ķermeni. Tādēļ tādā mērā, kādā personībai izdodas izšķīdināt sevi savā ķermenī, tā var justies

labi. Alkohols te palīdz.

Alkohols ir līdzeklis bēgšanai tādai personībai, kura izjūt pretstatu starp to, ko tā gribētu, un ko tā reāli drīkst, var. Alkohols ir *viens no* iespējamajiem veidiem, kā reaģēt uz birokrātiskā monstra pastāvēšanu, kas papīru padara par īsteno, bet īsteno par papīru, ko saburza standartizācijas dzelžainie pirksti. Alkohols ir pašnoteikšanās halucinācijas radītājs. Zaļais pūķis ir viens no birokrātijas deviņgalvainā pūķa veidiem. Cīņa *pret* pēdējo ir arī cīņa *par* to, lai zustu nepieciešamība kompensēties *tādā* veidā, par to, lai nedzert būtu tīkamāk nekā dzert.

Protams, es te nedomāju, ka kuru katru pus-nodzertu smadzeņu īpašnieks būtu spējīgs izskaidrot savas kārtējās iemešanas iemeslus. Skaidrs, ka līdz zināmai robežai ar alkoholu piesātināts organisms sāk izjust arī bioloģisku vajadzību pēc tā. Bet tās jau ir alkohola lietošanas sekas, nevis cēlonis. Cīņa pret alkoholisma reliģiju nav cīņa pret spirtu. Materiāla viela šo «spirituālismu» nerada. Nebūs degvīna — to aizstās ar kaut ko citu.

Visai «interesanti» lasīt, ka narkomānijai pie mums neesot sociāla cēloņa. Vai nu pārāk šauri tiek izprasts «sociālais» — tas, kas saistīts ar privāto īpašumu un antagoniskām šķirām. Vai arī, gluži vienkārši, baidās no vārda «sociāls». Kā tad lai kvalificē narkomānijas blakusparādī-bas — izlaidību un dīkdienību, pozitīvu pienākumu trūkumu, sliktās kompānijas un nelabvēlīgās ģimenes, šauro redzesloku un bezidejisku-mu, skolas un komjaunatnes kontroles bezspēcību? ... Šie radniecīgie pavadoņi joņo ap vienu centru — dažādu ierobežojumu sistēmu mājās, skolā un darbā, ap nevienmērīgi sadalītu gribu, prātu un sirdsapziņu. Bet lielu masu novirzes centrā, kā zināms, rada anomālijas ari tālajā perifērijā, kaut gan daudziem šķiet, ka pūšana sākas tieši perifērijā, jo tā pirmā ir pakļauta ārējām ietekmēm. Šī tēma pelna īpašu iztirzājumu. Šeit vienīgi piezīmēšu, ka ārējais iedarbojas uz veselā daļu (jaunatni) nevis tieši, ber caur sistēmu, veselo. Ārējais efektīgi iekļūst iekšpusē tad, ja iekšiene ir retināta, poraina

Krāšņās videovīzijas un benzīna tvaiku halucinācijas izrādās novietotas uz vienas funkcionālās ass. Labsajūtas halucinācija, kas ierodas ar paša cilvēka personības izzušanu. Baisa reliģija!

Kā jebkura cita, arī tā ir galva ķermenim, kurš apbrīnojami ātri spēj ataudzēt nocirsto. «Dieva» meklēšanā un taisīšanā, tāpat kā modē, ir savi vi|ņi. Kur tagad ir tā kulta piekritēji, kuru mēs visai maldīgi saucam viena cilvēka vārdā? Dievs taču nerada savus piekritējus, cilvēki paši rada sev dievu, apveltot to ar īpašībām, kuru tiem trūkst. Spēja visu redzēt, saprast, izlemt, paredzēt, vadīt, būt nemaldīgam tika koncentrēta vienā punktā, personībā. Kā saka krievi: «нет божества без убожества». Kults ir tukšums (nav iespējams) bez priesteriem, bez

tiem, kas ne vien paši metas altāra priekšā ceļos, bet biksta vēl sānos neko nesaprotošajiem bērneļiem: «Dari tāpat kā es!»

Kad dievs «mirst», tā atribūti reizēm kļūst par cita, vēl varenāka dieva īpašumu. Bet ko saņem viņa upuri? «Tiekat uzskatīts par nesodītu.» Bet, kas sodīs šīs ticības priesterus? Vai zeme pirms 30 gadiem pati atvērās un aprija viņus? Vai arī šiem cilvēkiem pieauga eņģeļa spārniņi, tie uzbrauca debesīs un kļuva neaizsniedzami? * * *

Pieklātos beigt ar kaut ko optimistiskāku un jautrāku. Proti, ka alkohola lietošanai nav tikai reliģiski cēloņi vien. Fantāzija gan ir neatņemams reliģijas komponents, taču būtu idiotiski tādēļ aizliegt to fantāziju, kas iemiesojas pasakās, mākslinieciskajā jaunradē vai zinātniskajos meklējumos. Ne jau vienmēr alkohols pilda nepamatotu ilūziju ģeneratora funkcijas. Atklāti sakot, alkohols, kas lietots pēc īsteni un labi padarīta darba, tiekoties īstiem draugiem, man neliekas neķītrāks par «atturīgu» pierīšanos šķietamu draugu sabiedrībā.

Tāpat negribētos piekrist, ka katra alkohola lietošana noved pie personības deģenerēšanās un nespējas veikt garīgu darbu. Arī Markss un Engelss, neminot mazāk izcilas personības, lietoja alkoholu (par to var pārliecināties katrs, lasot viņu vēstules, laikabiedru atmiņas par viņiem), taču viņu garīgā aktivitāte, gribasspēks saglabājās līdz mūža beigām. Dažs labs droši vien piebildīs, ka viņi būtu veikuši vēl vairāk, ja nemaz nebūtu dzēruši. Taču tā ir mietpilsonisku argumentu pasaciņa no sērijas «Kas būtu, ja būtu ...».

Vēl tikai jābrīdina lasītājs — neesmu teicis, ka alkohols būtu radošās aktivitātes un īstenās draudzības pamats, vai viens no pamatiem. Kas nu nav tiesa, tas nav!

KĀRLIS RINGS. MINOTAURA MEDĪBAS

60—►80—»120 . . . 1,20.

Kāpju laukā, stājos rindā. Pēdējais skaitlis— rēķins taksī. Varu atļauties — es neko nepērku, tikai stāvu. Garā, garā. Jā, 60, 80, 120 — tie ir pilsoņi, kas Ļeņina un Tallinas, Ļeņina un Revolūcijas, Barona un Marksa ielu stūros pelēkā pirmdienas priekšpusdienas slapjdraņķī gaida. Rinda neparasti mierīga, organizēta, pat tāda kā svinīga. Sai brīdī savādāk nemaz nevar būt: tepat blakus biedrs pelēkā uniformā cītīgi pilda dienesta pienākumus, proti, rokas aiz muguras sakrustojis, viegli šūpojas gurnos un stingu skatienu lūkojas pēc kāda, pret ko varētu pielietot Latvijas PSR Augstākās Padomes Prezidija dekrēta «Par pasākumiem žūpības apkarošanas pastiprināšanai un kandžas tecināšanas izskaušanai» pirmajā nodaļā paredzētās sankcijas. Nekas tev, draudziņ, neiznāks. Sievas gaļas rindā ir daudz trokšņainākas nekā vīri, pēc šņabja stāvot. Risks pārāk liels, turklāt dzerošā publika savu mācību jau guvusi. Runāju par tie,m vēl nesenajiem laikiem, kad acīmredzot ar attiecīgu kompetentu iestāžu ziņu Rīgā parādījās degvīna veikali ar darba laiku turpat līdz pusnaktij.

Toreiz rindas sniedzās simtos, bet kārtību uzturēja milicijas vienība ar specmašīnu. Lai nu kas, bet stoisks miers garajā gaidīšanā ir iemantots. Un, lūk, 1985. gada 24. maijs. Dekrēts.

Pilsētā viena pēc otras pazūd grādīgo dzērienu tirgotavas un proporcionāli pieaug pircēju skaits pie atlikušajām. Atkarībā no mirkļa noskaņas, alkohols vai nu pazūd, vai parādās kafejnīcās un saldumu veikalu plauktos. Tautā jo plaši tiek risināta problēma, kādai kategorijai pieskaitāms alus, kur un no cikiem to pārdot. Atturības veicināšanas biedrība, guvusi visplašāko valsts atbalstu, gavilē. Žurnālisti braši metas cīņā par veselīgu dzīves veidu, no TV gastronomiskajiem uzvedumiem pazūd pudeles — gan pilnās, gan tukšās. Darba vēl daudz! Piemēram, «Skro-derdienas». Tur taču arī lieto alu. Uzspraust durkļus, pilsoņi atturībnieki! Bet rinda stāv. Ar bēru gājiena nolemtību, mierīga un nesatricināma. Un es tajā. Mēģinu saplūst ar pūli vai, lietojot žurnālistu un spiegu leksiku, infiltrēties vidē. Pēc pāris minūtēm jau ir skaidrs — tas nebūs grūti. Gaidošā publika nemaz nav tik «zila», kā varētu domāt. Ja nu vienīgi tie trīs vīri drūmiem vaigiem — trīcošas rokas un sastingušas sāpes acīs. Tādiem sasniegt leti ir dzīvības vai nāves jautājums. Bet tas tantuks, savukārt, noteikti ir no «Veselības» lasītājām. Viņa, visticamākais, alkst realizēt nule iegūtu tautas medicīnas gudrību un pagatavot spirta uzlējumu, teiksim, no mušmirēm. Ierīvēt sāpošo kāju. Kur tu spirtu

ņemsi . . . Stāvi vien tepat un izlīdzies ar degvīnu. Bet šī dāma jūtas neveikli. Izskatās pēc galvenās grāmatvedes. Noteikti kāda apaļa jubileja gaidāma, un pasniegt kafiju bez konjaka tā kā neērti. Bet, lūk, tur — jaunieši . . . Pietiks! Stāvu jau desmit minūtes un, šķiet, būšu pietiekami infiltrē-jies. Sāku sarunu ar sakramentālo frāzi «pirmdiena — grūta diena» (krievu vai.). Vīrs kaut ko noburkšķ un aizgriežas. Neko darīt. Mēģinu ar to, kas stāv man aiz muguras. Atcerēsimies, draugs, vecos, labos laikus. Šķiet, saruna iznāks. Iekšēji līksmoju. Te sarunu biedrs apklust un, spriežot pēc sejas izteiksmes, mēģina radīt iespaidu, ka viņa te nemaz nav. Sajūtu skatienu mugurā un visu saprotu: pelēki uniformētais vīrs ir mainījis dislokācijas vietu un nu atrodas tepat blakus. Acīmredzot viņam šķiet, ka es pūlos noorganizēt noziedzīgu grupu trīs cilvēku sastāvā. Kāds malds! Bet ej nu iestāsti. Situācija kļūst saspringta, un es uzskatu par labāku ar godu atkāpties. Palicēji noskatās manī kā ciema muļķītī. Jūtu — viņiem žēl cilvēka. Neveikli. Sākšu no otra gala.

Eju uz vietu, kur platā alkohola straume sāk savu ceļu. Ražošanas apvienība «Latvijas Balzāms». Milzu augsta sēta, dubultvārti. Pēdējo reizi pats sev konkretizēju: «Mani interesē, kas tad īsti mainījies pusotra gada laikā.» Pretēji gaidītajam, tieku uzņemts it laipni. Viesu (jo sevišķi TV, radio un preses pārstāvju) pēdējos gados ir maz, tāpēc mani aplūko kā Arktikā atrastu mamutu. Taču pamazām ledus kūst, un r*la* «Latvijas Balzāms» galvenā ekonomiste Lūcija Vaivode ir gatava sniegt vajadzīgo informāciju.

3 755 000 dekalitru 1984. gadā un turpat divas reizes mazāk 1986. gadā. Spīdošs rezultāts. No tā varētu secināt, ka visas ar alkohola patēriņu saistītās nebūšanas proporcionāli zaudējušas aktualitāti. Urā! Mūs gaida laimīga nākotne! Jā, bet šņabi jau var arī no «citām zemēm» ievest.

Tirdzniecības ministrijas pārtikas preču tirdzniecības pārvaldes priekšnieks Ferdinands Mednis izgaisina pēdējās šaubas. — 1986. gadā alkohols (gan ievestais, gan Latvijā ražotais) ir pārdots mazāk nekā 1984. gadā. Jebkura veida — konjaki, vīni, alus — ievērojami mazāk. Turpretī dažādas sulas, minerālūdeņi, limonādes un saldējums ir sākuši savu uzvaras gājienu. Piemēram: 1984. gadā iztirgotas 17 388 000 pudeles minerālūdens, bet 1986. gadā jau 22 500 000. Patiešām lieliski! Ja tā turpināsies, drīz, pavisam drīz mūsu dzeršanas nedienām pienāks likumsakarīgs gals. Bet šodien atliek tikai iet un ievākt varenās cīņas pirmos augļus.

Ko mums nodara alkohols? Nu, dzērāji, protams, izraisa ugunsgrēkus. Gara acīm jau skatu laimīgus, mierīgu dienu ieaijātus ugunsdzēsējus. Un, lūk . . .

Šai vietā man strauji mainās garastāvoklis un līdz ar to arī vēstījuma forma. Runa ir par cilvēku dzīvībām, par likteņiem.

Ugunsdzēsības pārvaldes aģitācijas un propagandas nodaļas vecākais inženieris Ivars Grasmanis sniedz šādus datus.

	Ugunsgrēku skaits	Gājuši bojā	No tiem reibuma stāvoklī
1984. g.	2199	142	69
1986. g.	3911	128	61

No 1986. gada 3911 ugunsgrēkiem tikai 14 procentus izraisījušas personas alkohola reibumā. Viss pārējais — atsevišķu darbinieku un resoru bezatbildība. Precizējot: veca, lietošanai nederīga elektroinstalācija dzīvokļos (Latvijā nav celtniecības organizācijas, kas spētu veikt nepieciešamo darbu apjomu), pussagruvušas krāsnis (trūkst podnieku), nestandarta apsildes ierīces un dzīvokļu apkurināšana ar gāzi, bet ko lai dara, ja aiz loga —30°, bet radiatori knapi silti utt. Vēl fakts. 1986. gadā sadeguši arī septiņi apreibuši pusaudži. Tas ir pirmo reizi! Materiālie zaudējumi 1984. gadā — 2 228 381 rbl., 1986.— 2 361 489 rbļ. Pietiks! Tāpat jau ir skaidrs, ka šim dienestam Dekrēts nav devis gaidīto.

Valsts autoinspekcija. Šķiet, sabiedrībā dominē uzskats, ka dzērājs pie stūres ir satiksmes drošības galvenais ienaidnieks. Tad, lūk! Atkal skaitļi. Statistikas dati par Rīgas pilsētu:

	Ceļu satiksmes negadījumi	Bojā gājuši	Sakropļoti
1984. g.	1132	111	1229
1986. g.	1160	96	1239

Iereibušu transporta vadītāju un gājēju vainas dēļ 1984. gadā izraisītas attiecīgi 113 un 106, bet 1986. gadā — 89 un 81 avārija. Rezultātā pirmsdekrēta gadā gājuši bojā 16 cilvēki, bet 1986. — 11. Pārlasiet šos skaitļus vēlreiz un salīdziniet ar alkohola patēriņa samazināšanos par 50 procentiem. Rezultāts nespārno. Bez šaubām, šīs piecas izglābtās dzīvības ir kolosāla vērtība pati par sevi, tomēr jāatzīst, ka to ir daudz mazāk, nekā varētu gaidīt. Ielu seguma stāvoklis (jo sevišķi ziemā, pavasarī un rudenī), automašīnu tehniskā kārtība (remonta iespējas?!) un galvenokārt bezatbildība. Atkal! Rīgā reģistrēts 130 000 satiksmes noteikumu pārkāpumu, bet autovadītāju tiesības par braukšanu reibuma stāvoklī atņemtas tikai 1345 personām. Tātad pārējais — uz godīgo, nedzerošo pilsoņu sirdsapziņas. Skaitļi ir precīzi. Tos sniedza Valsts autoinspekcijas aģitācijas un propagandas grupas vadītājs milicijas majors Aleksandrs Zironkins.

Kur vēl vainīgs alkohols?

Miera ielā, Rīgas 1. dzemdību namā tiekos ar LPSR Veselības aizsardzības ministrijas

galveno akušieri ginekoloģi Sarmīti Hart-mani. Dr. Hartmane kļūst tāda kā skumji ironiska:

— Jūs esat atnācis gadus 20 par ātru. Vai varbūt 40 . . . Mūsu problēmas nav tieši saistītas ar patērētā alkohola daudzumu. Sievietes veselības indekss Latvijā ir 1:4. Tas nozīmē, ka tikai 25 jaunās māmiņas no 100 ir pilnīgi veselas, tādas, par kuru pēcnācējiem mēs esam simtprocentīgi droši. Pirms 20 gadiem bija otrādi, un aplami uzskatīt, ka tieši dzeršana ir šīs bēdīgās dinamikas galvenais iemesls. Rīgas 1. dzemdību namā 1986. gadā pieņemtas 7438 dzemdības, un 16,7 procenti pasaulē nākušo bērniņu bija slimi. Un tas vēl ir labs rādītājs, jo tikai 27,5 procentus dzemdību varēja reģistrēt kā absolūti normālas (1985. gadā — 31,5 procenti).

Šausminoši skaitļi. Vesela jaunā māte taču ir rītdienas simbols, sabiedrības nākotnes ķīla. «Kas tad, ja ne nolādētā dzira» — tas jau ir gandrīz izmisuma kliedziens.

— Dzīves stils, ritms. Stresi, lielais sports, mode (sezonai nepiemērots apģērbs), ja gribat, arī nenormālā slodze skolās. Un, bez šaubām, ja vēl pievieno kādu daļu alkohola vai narkotikas, komplekts ir pilns. Nelaimes sākas pusaudža gados, no 15 līdz 18. Meitene praktiski paliek ārpus ārstu kontroles. Bērnu poliklīnikas vairs neinteresējas, pieaugušo — vēl neinteresējas. Patlaban tiek risināts jautājums par speciālas pusaudžu poliklīnikas izveidošanu XII—XIII piecgadē. Ja tas notiks, tad pēc pāris gadiem varam gaidīt pozitīvas izmaiņas. Ja ne . . . Šobrīd vienīgais ceļš ir pakļaut pusaudžus vispārējai dispanserizācijai pieaugušo poliklīnikās. Sāda sistēma, domājams, tiks ieviesta jau tuvākā gada vai divu laikā.

Bet sieviete ražošanā? Jau pirmā grūtniecības nedēļa atstāj iespaidu, nemaz nerunājot par sievietēm, kas ģimenes budžeta dēļ vispār neizmanto dekrētatvaļinājumu. Jo sevišķi laukos, jo sevišķi lielās peļņas sezonā. Un . . . Pietiek jums šeit sēdēt bālu vaigu, man jāsteidzas uz operāciju, bet jūs ejiet uz ministriju pie dr. Krišāna. Viņš pateiks pārējo.

Eju. Andreja Upīša iela. Veselības aizsardzības ministrija. 4. stāvs, 404. kabinets. Dr. Hartmane droši vien ir zvanījusi, republikas galvenais pediatrs Aivars Krišāns, mani gaidīdams, pārlapo biezumbiezu mapi. Brīdi vēlāk, kad arī es uzzinu tās saturu, saprotu — tas ir moku rīks. Žurnālistam un pašam dakterim droši vien arī. Uzziniet arī jūs!

— Šobrīd Latvijā ir 7 zīdaiņu nami. 5 no tiem — psihoneiroloģiskie, kuros tiek uzturēti bērni ar dažādām psihiskām slimībām. Zīdaiņu nami, kuros pilnā valsts apgādībā atrodas veseli bērni, nu ir atlikuši vairs tikai divi. «Atlikuši» es saku tāpēc, ka vēl

septiņdesmito gadu beigās viss bija otrādi. Tolaik slimajiem pietika ar vienu republikānisko zīdaiņu namu «Kalkūnos». Astoņdesmito gadu sākumā stāvoklis beidzot bija tāds, ka lielāko daļu zīdaiņu namu mēs bijām spiesti pārprofilēt. Kopš tā laika katru gadu ārstniecības iestādes papildina aptuveni 250 jauni pacienti. Tā bija 1984. gadā, arī 1986., un, pēc visa spriežot, būs arī šogad.

Redzu — dakteris Krišāns grib šķirt jaunu lapu, un pār mani atkal plūdīs apdullinošu skaitļu straume. Bet man gana — pārpārēm. Tāpēc pasteidzos izgrūst sagatavoto jautājumu, kurš man būtībā jau šķiet lieks:

— Bet 1985. gada dekrēts? Ko? . . .

— Mums ir uzlabojusies nelabvēlīgu ģimeņu uzskaite. Ja 1984. gadā bija reģistrētas 3179 nelabvēlīgas ģimenes ar 7678 bērniem, tad jau 1985. gada beigās tikām reģistrējuši 3338 ģimenes ar 8000 bērniem.

— Ko jūs saucat par nelabvēlīgu ģimeni?

— Tādu, kas saviem bērniem nespēj nodrošināt normālu fizisku un garīgu attīstību.

— Kas tad īsti ir šo nelaimju cēlonis?

— Vienu, konkrētu vaininieku nosaukt nav iespējams. Mūsu pašreizējo bēdīgo stāvokli veido vesels apstākļu komplekss. Protams, arī alkohols. Tomēr tais pašos «Kalkūnos» alkoholiķu bērni ir tikai 16 procenti no kopējā skaita. Pārējiem ir normāli vecāki. Un, galu galā, jaundzimušie ar patoloģiskām psihes izmaiņām nav tikai mūsu problēma vien, tas ir aktuāli visā pasaulē. Straujāk vai lēnāk šī nelaime ienāk visās tautās — gan daudz-dzerošās, gan tādās, kur alkohola patēriņš ir mazs. Iemesli? Lūdzu. Tos mēs esam apjautuši vienmēr, taču netikām novērtējuši. Lauksaimniecības ķimizācija. Dažādi defo-lianti, fosfora un nitrātu mēslojumi, lopbarības antibiotikas. Plus vēl toksisku vielu tonnas, kas automobiļu izplūdes gāzu veidā nonāk taisnā ceļā uz mūsu galda. Sadzīves ķīmija. Ar dihlofosu un vienu otru mazgājamo līdzekli var ne tikai blaktis indēt . . . Nepārdomāti, nesamērīgos daudzumos lietoti medikamenti. Jā, ja skatās no ārsta pediatra redzes viedokļa, tad arī medicīnas zinātnes sasniegumi ir pie vainas. Piemēram, grūtniecības saglabāšana par katru cenu, ar zālēm, ar režīmu utt. Tas nepaliek bez pēdām, un ja ne nākošajā, tad aiznākošajā paaudzē var ļauni atspēlēties. Akušieri dara brīnumus. Dažkārt nāvei no nagiem izrauj tādu, kuru pati daba bija tai lēmusi. Tā nu sākas jauna dzīvība, kuras svars pirmajā dienā par 50 procentiem sastāv no farmaceitiskās rūpniecības produktiem. Ko lai mēs gaidām no nākamās paaudzes? Ķīmijas sasniegumi, summējoties, ne mazāk kaitīgi kā fiziķu atklājumi. Bet cilvēcei taču pietika prāta atteikties no kodolizmēģinājumiem gaisā un ūdenī!

Atkal esmu uz ielas. Diena atplaukusi. Saulīte pa zemes virsu

staigā, un dzidri zilās debesis nemaz neizskatās draudīgas. Ja es nezinātu, ka Rīgā katram desmitajam ir personīgs transporta līdzeklis ar vidējo benzīna patēriņu 10 litri uz 100 kilometriem un katru gadu šis skaitlis palielinās par 20 000 vienībām, es justos pavisam labi. Bet ir jau arī vēl valsts transports . . .

Rīga tomēr ir mazpilsēta — viss pāris soļu attālumā. Lūk, jau prokuratūra. Smagi veras masīvās durvis. Dežurants, par laimi, neko neprasa. Cenšos iet pēc iespējas klusāk. Sī iestāde man iedveš bijību. Tā, vajadzīgās durvis, bikli pieklauvēju, un . . . Manas bažas izrādās nepamatotas, jo Rīgas pilsētas prokurora pirmais vietnieks Vilis Roze ir pati laipnība. Viņš vērīgi uzklausa visus jautājumus, vienīgi tā kā nedaudz apvainojas, kad lūdzu salīdzināt 1984. gadu ar šodienu.

— Vai tad jūs neredzat un nejūtat? Rīgas ielas ir kļuvušas krietni vien «tīrākas».

Jā, tiešām. To, starp citu, atzīmēja arī visi mani iepriekšējie sarunu biedri — ārsti, autoinspektori, tirdzniecības darbinieki, ugunsdzēsēji, degvīna ražotāji un arī viens taksometra šoferis.

Jums skaitļus? Minūtes jautājums. 1984. gadā 47,3 procenti visu noziegumu izdarīti dzērumā, no tiem 23,7 procenti — nepilngadīgo nodarījumi. Bet 1986. gadā tikai 30,8 procenti, nepilngadīgo 19 procenti. Turklāt šī tendence izpaužas ne tikai procentos, bet arī absolūtos skaitļos. Noziedzība ir mazinājusies. Diemžēl konkrētie skaitļi raksta tapšanas laikā vēl piederēja nepublicējamo kategorijai.
— Gan jau pienāks laiks, kad uzzināsim, cik draņķu un neliešu dzīvo ar mums vienā pilsētā. Uzzināsim patieso stāvokli, nevis barosim sevi ar dažāda veida baumām. Gan jau. Bet nu aplūkosim vēl vienu prokuratūras darba aspektu. Dekrēta 8. nodaļa «Personu, kas pārmērīgi lieto alkoholiskos dzērienus, rīcībspēju ierobežošana . .».

— 1986. gadā sešas Rīgas pilsētas tautas tiesas izskatīja 57 šādas lietas. 1984. gadā — tikai četras. Ģimene, darbavietas narkolo-ģiskais postenis, kaimiņi, darba kolektīvs, dažkārt arī atskurbtuve iesniedz prokuratūrai prasību. Rajona prokurors ierosina civillietu, tā nonāk tiesā, un prakse rāda, ka dzērāju rīcībspēja parasti tiek ierobežota. Tiesas lēmums nonāk Rīgas pilsētas Veselības aizsardzības nodaļā, kuras pienākums ir sameklēt tiesātajai personai aizgādni — ģimenes locekli vai sabiedrības pārstāvi, un tikai ar viņa piekrišanu vainīgais drīkst rīkoties ar saviem ienākumiem. Kā jūs saprotat, atļauja, pareizāk sakot, nauda degvīna iegādei dota netiek.

— Tā ir paredzēts likumā, bet dzīvē?

— Padomju tiesas lēmums ir obligāts jebkurai iestādei vai personai. Tā ir aksioma.

Lai arī aksioma, tomēr pārbaudu. Veselības aizsardzības nodaļas vadītājas vietnieka Mārtiņa Šiliņa kabinets. Šeit aksioma vairs nešķiet tik neapstrīdama. Proletāriešu rajons. 22 tiesas lēmumi (tas ir vairāk

nekā jebkurā citā Rīgas rajonā), no tiem izpildīti tikai divi. Dakteris Šiliņš paskaidro:

— Nav aizgādņu. Ja iesniegums nācis no ģimenes, tad ir vieglāk. Kāds no radiem jau piekrīt. Bet, ja, piemēram, no darbavietas .. . Sieva negrib, viņai konfliktu tāpat pietiek. Darba kolēģi? . . . Kam gan ir patika un iespējas tērēt savu laiku dzērāja audzināšanai? Un vispār es uzskatu, ka šī sistēma ir nepārdomāta. Katram Rīgas rajonam ir viens ārsts inspektors, kam bez aizgādniecības ir vesela gūzma citu darbu. Un, ja aizgādnis netiek noteikts jau tiesas dienā, mums praktiski nav iespēju realizēt spriedumu. Vai tiešām ārstam, kura laiks pieder slimniekiem, vēl būtu jāaģitē darba kolektīvs, kas turklāt pats iesniedzis prasību par kādu no saviem biedriem? Tas ir neracionāli, pat muļķīgi. Prokuratūrai, pirms ierosināt civillietu, vajadzētu noskaidrot, kurš cilvēks konkrēti būtu ar mieru uzņemties tādu slogu sava tuvākā labā. Ja tā nebūs, neizpildītie tiesu lēmumi turpinās krāties tādā pat glītā kaudzītē kā šī.

Kaut kāds labirints — vai man vēl būtu jāiet uz Proletāriešu rajona prokuratūru? Un no turienes? Nē, tā es varu aizklīst diezin kur, bet esmu ieplānojis pabūt Dārza ielā 4 — narkoloģiskajā dispanserā. Šodien ir pirmdiena, un tas nozīmē, ka republikas galvenais narkologs Jānis Strazdiņš no pulksten 16.00 pieņem apmeklētājus.

Nekad vēl neesmu te bijis. Pavisam maziņš, man šķiet, nepiemērots namelis. Un cilvēku jūra. Protams, ne tik daudz kā pie veikala, tomēr pietiekami, lai justos kā Jūrmalas vilcienā. Nāksies gaidīt. Tiem, kas stāv šajā rindā, nokļūt pie «letes» ir svarīgāk nekā man. Vismaz pāris stundas pārdomām. Ieguvumi, zaudējumi, secinājumi. Ar zaudējumiem viss it kā būtu skaidrs — daudzajos kabinetos esmu izsējis krietnu devu sava sociālā optimisma. Bet ko ieguvis? Laikam gan tikai informāciju un pārliecību, ka jārīkojas. Gulēšanas laiks ir beidzies, jo sliktāk, protams, var, bet nedrīkst būt. Divi gadi, kopš likums stājies spēkā, un rezultātu acīmredzot jāsauc par pirmo soli. Neatkarīgi no tā, ko teiks dakteris Strazdiņš, man ir skaidrs — ceļš ir īstais, tikai pēc tāda pirmā soļa stipri vien jāapdomā, kādu spert nākamo. Lai ne-paslīdētu un neiebrauktu atpakaļ purvā, no kura mēs, šķiet, tikko esam izkļuvuši. Mēs — sētnieki, žurnālisti un ministri, komjaunatnes komitejas, radošās savienības un Ministru Padome.

Beidzot daktera Strazdiņa kabinets. īsumā pārstāstu visu, ko šodien esmu uzzinājis (vispār jau lieki, jo galvenais narkologs to zina labāk nekā es), un lūdzu rezumēt.

— No 50 000 republikā reģistrētajiem alkoholiķiem šobrīd ir jau 17 000, kuri nedzer gadu un ilgāk, bet 7000 mēs uzskatījām par iespējamu vispār noņemt no uzskaites. Mazāk cilvēku iet bojā varmācīgā nāvē (slepkavības, pašnāvības, traumas, saindēšanās,

nelaimes gadījumi, — tas viss neapšaubāmi saistīts ar alkoholu). 1986. gadā pēc ilgiem laikiem atkal reiz pieaudzis vīriešu vidējais mūža ilgums, ir samazinājusies mirstība no sirds un asinsvadu slimībām, tai pat laikā arī pieaudzis — par 11,2 procentiem parfimērijas izstrādājumu, par 4,4 procentiem cigarešu un par nepilniem 15 procentiem cukura patēriņš. Reģistrēto narkomānu un toksiko-mānu (bez atkarības pazīmēm) skaits palielinājies vairāk kā 27 reizes.

— Vai tā gadījumā nav nepublicējama statistika?

— Nē, kāpēc gan? Jau labu laiku sabiedrība ir informēta par valsts mēroga skaitli — 46 000 narkomānu un toksikomānu. No tiem 326 ir uz Latvijas rēķina.

— Tas ir daudz vai maz?

— Ļoti daudz, jo absolūti veseli šie cilvēki nekļūs vairs nekad, vismaz šodienas narkoloģija to garantēt nespēj. Turklāt viņu esamība zināmā sabiedrības daļā rada neveselīgu gaisotni. It sevišķi jaunatnes vidū. Ir atklāti 303 pusaudži, kas vienu vai vairākas reizes lietojuši narkotikas vai citas apreibinošas vielas, un 25—40 procenti no viņiem noteikti kļūs par mūsu slimniekiem. Tāda diemžēl ir pamēģināšanas cena. Daudzi to nezin, un liela daļa vainas te jāuzņemas masu informācijas līdzekļiem.

— Jūs šos narkomānijas uzplūdus nesaistāt ar alkohola ražošanas samazināšanu?

— Ja runājam par jauniešiem, tad protams. Vēl ļoti nesenā pagātnē viņi alkoholu patērēt sāka ļoti agri, un tas bija likumsakarīgi. Jaunatnes tikumiskajā audzināšanā tika pieļauts bezgala daudz kļūdu. Turklāt milzīgu ietekmi atstājis dzerošo tēvu mantojums — augsta bioloģiska jutība pret alkoholu un jebkura veida narkotikām. Tāpat arī tīri psiholoģisks pieradums jebkuru notikumu dzīvē saistīt ar »alkoholu. Starp citu, lielākā daļa jauno narkomānu ir personas ar rakstura vai intelekta defektiem, kuru dēļ rodas problēmas (mācības, kontakti ar sabiedrību, vieta dzīvē), un toksiskas vielas viņiem aizvieto tagad vairs neiegūstamo alkohola eiforiju.

— Tad jau Dekrēts . . .

— Cik es spēju izvērtēt, tas ir labākais, pilnīgākais un arī cerīgākais kompleksu pasākumu plāns, kāds jebkad pieņemts visā pretalkohola cīņas vēsturē. Lai gan problēmu, pat kļūdu, protams, ir daudz. Galvenokārt tas, ka neesam varējuši vai gribējuši saprast elementāru patiesību — likums kļūst iedarbīgs tikai tad, ja tas tiek realizēts konsekventi un visā pilnībā. Šodien tā vēl nav. Konsekventi mēs esam tikai represīvajās sankcijās, bet Dekrētā paredzētās sociālās pārmaiņas notiek daudz lēnāk, nekā alkohola ražošanas sašaurināšanās. Pierastā dzira tiek atņemta, bet solītās pilnasinīgās, bagātās dzīves vēl nav. Rezultātā — neuzticība un ceļš atpakaļ pie glāzes. Mums, narkologiem, kļūst arvien grūtāk nostāties plašas

auditorijas priekšā. Tiekam sagaidīti kā visu nebūšanu vaininieki. Bet, ja neuzticas ārstam, kā lai cīnās ar slimību? Darba vēl ir daudz, daudz vairāk, nekā padarīts.

Jau vēls vakars. Tātad, — atkal ar taksi. Lūdzu šoferi braukt pa Krišjāņa Barona ielu. Nez kāpēc gribu redzēt «starta vietu». Protams, tukšs un kluss — līdz nākamajai dienai. Diezin, kur un kā savu laiku šobrīd vada tie, kas te dienā gaidīja. «Šoferīt, brauksim uz Hospitāļu ielu,» pēkšņas domas rosināts, palūdzu. Kā tad! Es neesmu vienīgais. Norūpējušies pilsoņi uz brīdi pazūd kādās parādes durvīs, bet kad atkal parādās, viņu sejās jau ir pavisam cita izteiksme. Kā pēc labi padarīta darba. «Cik šovakar stāv?» uzprasu. «Divdesmit,» vīrs atbild un izgaist vieglajā pavasara nakts dūmakā. Divdesmit? Tik daudz man nav. Un labi! Mani gaida mājās.

INDUĻA GAILĀNA ZĪMĒJUMS

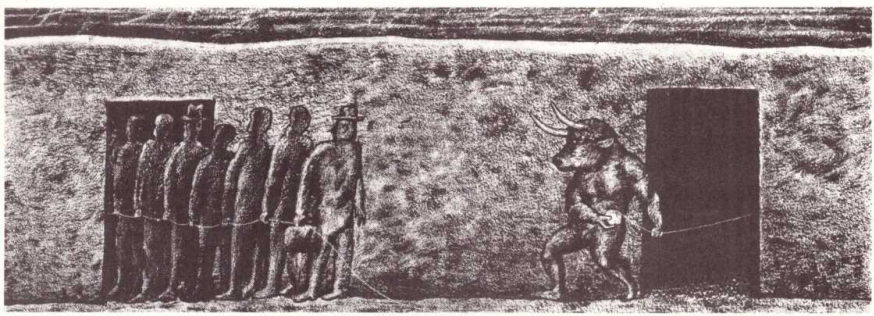

\

JUVENTOLOGIJA - ZINĀTNE PAR JAUNATNI, JAUNĪBU UN JAUNIEM CILVĒKIEM

Dažkārt mēdz sacīt, ka jaunība ir «netikums», kas ātri pāriet. Un seko nostalģiskas nopūtas: skaistā, zaļā, svaigā, neatkārtojamā . . . Jaunība esot tik burvīga, ka varbūt vajadzētu pārkārtot sabiedriskās dzīves «spēles noteikumus» tā, lai jauniešiem piešķirtu īpašu pensionāru statusu. Lai izpriecājas, lai paņem no dzīves labāko, — bet, kad jaunības resursi izsīkst, likt cilvēkiem atlikušā mūža garumā ar darbu, ar ikdienas rūpēm atmaksāt kādreizējo uzturēšanos «pasaulīgo prieku dārzā». Saprotams, ka šādas domas labestīgi ironiskā veidā pārslīd ļoti reālajām jaunatnes un jaunības problēmām, kuras pamatoti pieder pie grūtajām. To nostādnēs un risinājumos tik tiešām dažbrīd gandrīz neiespējami izvairīties no vairākām galējībām.

Trauksmju zemstrāvas, reizēm pat pārlieku lielā piesardzība, uz kašķlgumu slieclgs kriti-cisms nereti radījuši visai būtiskus šķēršļus vecākās paaudzes tieksmēs veidot jauno paaudzi. Tā sauktajai pieaugušajai, lielajai sabiedrībai stihiski piemīt nosliece uz *retrospektīvo etalonizāciju.* Tautas valodā runājot: kad mēs augām, tad tā negāja, mūsu jaunībā gan bites bija lielākas, gan medus saldāks. Neviena paaudze nevar būt brīva no savas dzīves vēsturiskā likteņa, kura pārbaudījumi un labvēlības žesti tik pamatīgi saauguši ar cilvēku reālo dzīvi, ka vairs nav iespējama pilnīgi bezkaislīga, fotogrāfiski atkailinoša attiecīgās paaudzes objektīva novērtēšana. Paaudžu kopdzīvē un mijā retrospektīvā etalonizācija bieži vien apgrūtina vecākās paaudzes spējas orientēties neizbēgamajā jautājumā — ko tad veidot — *mantiniekus* vai *pēctečus.* Ja reiz jaunā paaudze būs tikai mantinieki, tad viņiem draud stagnācija. Uz «vecajiem kapitāliem» pilnvērtīgi dzīvot nevar. Kas ņem, nepārradot un kvalitatīvi nemainot, tas ņem savu cilvēciskās esības liesumu, varēšanas un darīšanas mazasinību. Pieder tikai tas, kas ir apgūts, bet apgūts ir tas, kas pārradīts.

Tādēļ visveselīgākie mantinieki jāveido kā pēcteči. Bet pēcteči (optimālajā variantā) ir paaudze, kura pārkārto, kritizē ar kompetentas atbildības apziņu, kas savā pašattīstlbā paceļas augstāk, kam piemīt pelnīta vēsturiskā pārākuma spēks un rezultāti. Augstāk, pilnvērtīgāk, brīvāk attīstīta jaunā paaudze ir katras iepriekšējās paaudzes vēsturiskās sūtības maksimāls piepildījums. «Nulles variantā» pēcteči labākajā gadījumā atkārto tuvāko vai agrāko senču vēsturisko likteni. Diemžēl dzīve nav koppapīrs, kurš garantē

iepriekšējās paaudzes dzīves oriģinālteksta sekmīgu pārnesi un tiražēšanu vairākos eksemplāros. Secība: pirms — pēc, agrāk — vēlāk, vecāks — jaunāks — arī diemžēl nav spējīga vienmēr izraisīt tādu paaudžu mijas rezultativitāti, kas ļautu tīksmi secināt, ka jaunais labāks par veco. Pēcteči var kļūt arī par lejtečiem, kuru cilvēciskajā potenciālā atrofējas iepriekšējās paaudzes pozitīvās īpašības, bet trūkumu arsenāls pat visai būtiski papildinās.

Tādēļ paaudžu kopdzīve, mija, gaita, raksturīgās pārmantojamības un pēctecības likumsakarības ir zinātniski jāapzina. Cilvēkzinību daudznozaru jomā mūsu gadsimta otrajā pusē pieaug jaunas zinātnes — juventoloģijas izzinošā, vērtlborientējošā, diagnostiskā un sociāli praktiskā loma. Juventoloģija pamatos ir sintētiska sabiedriski humanitārā zinātne. Tā pēta jaunatnes, jaunības un jaunu cilvēku veidošanās, funkcionēšanas un attīstības procesu — gan virzītājspēkus, gan rezultātus. Šīs zinātnes vecākā māsa — gerontoloģija, kas pēta vecumu un vecu cilvēku dzīvi, jau sekmīgi apliecinājusi savas tiesības uz eksistēšanu. Patreiz dienaskārtībā ir juventoloģijas visjaunākās māsas — infantoloģijas veidošanās (tā pievērsīsies bērnības un bērnu dzīves specifiskajām problēmām). Drīzumā droši vien sagaidīsim ari citas «māsiņas», kas pētīs visus pārējos cilvēka dzīves vecumposmus, iedziļināsies ikkatras paaudzes īpašajos bioloģiskās un sociālās eksistences un attīstības noslēpumos. Turklāt visām «māsiņām» būs jākļūst par draudzīgām, bet intelektuāli, organizatoriski un praktiski patstāvīgām cilvēku «sabiedrības dāmām», jāveido īpaša «dāmu komiteja», kura palīdzēs mums pilnvērtīgāk dzīvot, labot un kompensēt pieļautās kļūmes.

No juventoloģijas kā topošās zinātnes jau var pieprasīt reālus pakalpojumus. Tās servisa kartē vajag meklēt jaunatnes kā sociāli vēsturiskas cilvēku kopības, īpašas paaudzes, tās ietvaros izveidojušos slāņu un grupu teorētisko portretu — jaunības bioloģisko un sociālo sakņu un virzošo spēku kompetentu ainu, — lielāka vai mazāka mēroga ekspertīzes, diagnozes un rekomendācijas. Tās palīdzētu izveidot reālu un pietiekami sulīgu, konkrētu priekšstatu par jaunatnes aktuālajām un perspektīvajām attīstības tendencēm. Līdztekus tam sabiedrības, darba un mācību kolektīvu, ģimenes un indivīdu kompleksās sociālās attīstības mērķprogrammē-šana un praktiskā realizācija kļūtu efektīvāka. Vienlaikus jāatzīmē, ka no juventoloģijas (tāpat kā no jebkuras citas zinātnes) nav izdevīgi gaidīt pseidopakalpojumus. Tādēļ, lūdzu, nedaudz uzmanības pseidopakalpojumu melnajam sarakstam, kura sastādīšana ir katras zinātnes svēts pienākums un pat monopoltieslba, kas izriet no zinātnieka paaugstinātās atbildības sabiedrības priekšā. Ko juventoloģija nedarīs (bet, tā kā zinātne realizējas ar dzīvo zinātnieku starpniecību un arī zinātnieki nav pasargāti no kļūdām, tad teiksim vēl

paškritiskāk: ko juventoloģija centīsies nedarīt)? Lūk, daži aizliegumu paragrāfi. l.§ . . . nenodarbosies ar tā dēvētajām «interesantajām» problēmām, ja ar interesantumu kāds saprot paviršu, nervus kutinošu, bezatbildīgi nedomājošu pabradāšanu pa «aizkulisēm iz jauno cilvēku piedzīvojumiem». Vai nu juventologi ieradīsies pa parādes vai sētas durvīm, uz dzīves skatuves un arī aizkulisēs, viņiem būs jāvadās pēc profesionālās godprātības un dziļākas ieinteresētības normām. Tie varēs aplaimot publiku ar zinātniski populāriem vai vienkārši populāriem sižetiem. — 2.§ ... nemaksās meslus mietpilsoniskām prasībām pēc viltus komplimentiem (proti — glaimiem, uzspēlētām urravām, birokrātiski saorganizētām paštlksmes izpausmēm). Toties juventoloģija gatava dot reālu ieguldījumu visnotaļ vajadzīgajā mākslā cilvēcl-got cilvēku attiecības ar komplimenta palīdzību. Piemēram, skaidrojot būtiskās ētiski praktiskās atšķirības starp balto (smalko un labestīgo) un melno (ļaundabīgo, indīgi ložņājošo) komplimentu. Par to vajadzētu runāt īpašā rakstā. —

3.§ ... juventoloģijai liegts būt vienpusīgi apoloģētiskai. Ja gribam tik tiešām neviltoti palīdzēt jaunatnei un jaunībai, tad nedrīkstam nodoties ilūzijām par to, it kā varētu būt tāda paaudze, kura «nemāk» kļūdīties, novirzīties no patieso interešu konstruktīvās piepildes maģistrālēm. Neaizskaramu, nevainojamu paaudžu un vecumu nav.— 4.§ . . . juventolo-ģija norobežojas no jebkura veida paaudziskā egoisma un intrigām. Tā nemeklēs neesošo, proti: pareizākus un nepareizākus, pilnvērtīgākus un nepilnvērtīgākus vecumus. Juventoloģi-ja, par laimi, būs absolūti nederīga jebkuram, kas iedomātās «vienīgi īstās, cerīgās un cienīgās» paaudzes toksikomānajā patmīlā gribētu izprovocēt neattaisnojamas paaudžu konfrontācijas. Visracionālākā, protams, ir paaudžu solidaritāte konfrontācijā ar trūkumiem, nejēdzībām, visdažādākajām jaunuma formām. Šāds kopspēka efekts bijis allaž. Visos laikmetos, visās sabiedrībās. Diemžēl objektīvu un subjektīvu apstākļu dēļ šis efekts pirmssociālistiskajās sabiedrībās tika gūts par neracionāli augstu izmēģinājumu un traģisku kļūdu cenu, turklāt sasniegtās pozitīvās pārmaiņas veselīgo spēku satecē nebija stabilas. Tām sekoja periodiskas paaudžu centrbēdzes, atsvešināšanās uA konfliktu brāzmas. Atkal un atkal radās ˆzudusī paaudze», jaunatne šķēlās tā sauktajā «zelta jaunatnē» (kuras cilvēciskā vērtība nereti bija traģiski ačgārna iepretim parazītiski tērētā «zelta» vērtībai), «iekšējos emigrantos» — svešiniekos savās mājās un «smiltāju ģenerāļos» — klaidoņos.

Protams, sociālisma sabiedrība būtībā likvidē tās jaunatnes traģēdijas, kuras ir bijušas tipiskas iepriekšējo sabiedrisko iekārtu dzīvē. Zināmā mērā panākumi jaunatnes dzīves un perspektīvu masveida humanizācijā radīja ne tikai pelnītu apmierinājuma izjūtu, bet arī naivi romantiskas ilūzijas par jauno paaudžu bezproblēmu

šodienu un vēl gaišāko rītdienu. Ar vienkāršotu priekšstatu mērauklām mēdza mērīt visu: gan jaunatnes patiesi nopietnos panākumus un faktisko paaudzes un individuāli biogrāfiskās laimes lielumu, gan arī dažādas novirzes no cilvēcības normām. Šur tur pavīdēja vecūksnēji kašķīgi protesti: ko mēs viņiem (jaunajai paaudzei) tik daudz dodam, paskat, kā izlaižas, derētu atgriezties pie kādreiz svētās «maizūdenslāpstas» pedagoģijas. Šo noskaņojumu nesēji parasti nejuta vēsturiskā klimata maiņas, un viņu dzīvās liecības par ikdienišķās varonības svētumu devalvējās līdz svētulīgiem spredikiem, kurus, par laimi, nerespektēja nedz oficiālā sabiedrība, nedz arī jaunā paaudze. Diemžēl tūliņ uzradās arī modernizētie «baltie tētiņi un baltās māmiņas», kas kušināja neapmierinātos, kritiskos: neuztraucieties, viņi jau labi, — vai vainīgi, ka savādāki nekā mēs?!

Patreizējos dzīvinošās atklātības, paškritikas un būtiskas pārkārtošanās apstākļos notiek sabiedrības atjaunošanās. Jaunām iecerēm un rosmēm vajadzīgi jauni cilvēki. Bet kur tos ņemt? Liels ir kārdinājums izdarīt vienkāršu rokādi — vecos (pasportiski, pēc kalendārā vecuma cenza) nomainīt ar jaunajiem. Protams, agrāk vai vēlāk tas notiks. Arī mūs reiz palūgs aiziet no laukuma, nebūt nepiedāvājot rezervistu soliņus. Ja tā, tad varbūt mums, jaunākajiem, jau tagad nākt pie prāta, apvaldīt tieksmes sēsties lielajos zirgos, tvert varas grožus un ātros tempos virzīt uz priekšu sabiedrību? Varbūt kaut nelielu žēlsirdības devu «večiem» atstāt, kas zina — vai attālā perspektīvā pašiem nenoderēs morālais kapitāls? Godīgi sakot, sava loģika te ir, turklāt tīri cilvēciska. Starp citu, neaizmirsīsim latviešu tautas ētiski filozofisko leģendu par ragutiņām, uz kurām «praktiski domājošais» (?!) dēls, savu dēlēnu pie rokas turēdams, ved uz salto ziemas mežu «nevajadzīgo» veco tēvu. Atstājis lieko kravu ar visu transportu mežā, praktiķis griežas uz māju pusi, līdz viņu apstādina topošā mazā praktiķīša vaicājums: kādēļ, tēti, ragaviņas mežā atstāji, ar ko gan es tevi uz turieni vedīšu? Tipiski praktisks praktiķīša jautājums praktiķim. Bet rezultātā saltā aprēķina melnajā caurumā rodas kosmiskas plaisas, pa tām izstarojas cilvēcības enerģija un jauntapusī trijata — vectēvs, tēvs un mazdēls no meža vairs neatgriežas atpakaļ (barbarismā). Viņi aiziet pasaulē. Jo cildena morāle visus apvieno lielā daudzpaaudžu ģimenē, kurā sava cienīga vieta ir spēkam, sava — nespēkam. *Jauniem laikiem vajadzīgi nevis vienkārši jauni kalendāri, bet gan — pēc spēku, ieceru un reālās vērtēšanas potenciāla jauni cilvēki.*

Dažādu paaudžu kopību un atšķirību pētniecība ļauj izdarīt vairākus principiālus secinājumus. Visi cilvēki savā mūžā — *dzīves ceļā* — iziet noteiktas, secīgas vecumstadijas (jeb fāzes), ikkatrā no tām darbojas bioloģiskās un sociālās pārmantojamības un pēctecības likumsakarības. Indivīda mūžs ir savdabīga *sociāli biogrāfiska vēsture,*

kurā cilvēkam jābūt centrālajam un galvenajam varonim, kas apguvis cilvēcīgi gudra, atbildīgi brīva ņēmēja un uzviju devēja prasmes.

Cilvēka dzīvē nav lieku, pretdabisku ve-cumstadiju. Tās visas ir nepieciešamas un būtiskas, kaut arī ne vienlīdz produktīvas un subjektīvi tīkamas. Ja cilvēkiem būtu iespējas izvēlēties trīs vecumstadijas, kuras vēlreiz viņi gribētu piedzīvot, domāju, reti sastopamā vienprātībā viņi izlūgtos *bērnību, jaunību* un vidējās paaudzes *briedumgadus,* bet, ja ļautu izvēlēties vienīgo labāko vecumstadiju, tad lūdzēju masu kori unisonā skanētu vārds — jaunība. Vienprātīgi opozicionārā noraidījuma šķērskoks uz laiku laikiem nolaistos vecuma mazspēka čīkstošo ratu priekšā. Kaut gan vecums kā bioloģiska un sociāla parādība laikam ir ne vien nenovēršams, bet arī relatīvi pozitīvs. Vecumam ir vairākas neapšaubāmi praktiskas funkcijas, īpaša cilvēkvērtējoša sūtība attiecībā pret sabiedrību un jaunākajām paaudzēm. Vecs cilvēks pārdzīvo divus laikmetus, ir to pretrunīgs veidotājs un produkts. Tādēļ viņam ir savā ziņā «divu mūžu» pieredze, kuras dramatiskās īpatnības kalpo jaunākajām paaudzēm kā kritiski aizgūstams etalons. Veca cilvēka titāniskā cīņa par savas dzīvības, personības un individualitātes atlikušo rezervju maksimālu izmantošanu ir dzīvinošs stimuls jaunajiem celt viņu dzīves rezultativitāti. Jaunības spēka cilvēcīgošanās daudzējādā ziņā notiek saskarē ar vājumu, kas piemīt bērniem, sievietēm un veciem ļaudīm. Bērnu vājums ir jauniešu spēka amizanta (jocīgi tīkama) priekšspēle. Sievietes vājums ir viņas īpašais pievilcības, valdzinājuma maģijas izpausmes veids. Veca cilvēka vājums ir dziļi traģisks. Lūk, dzīvē topošais un esošais jaunietis vienmēr nonāk dažādās izvēles situācijās, kurās jārisina uzdevums: kam pakļauties, kam palīdzēt, kā samērot izdevīguma un ierobežošanās, pat upurēšanās pretstatus. Dievinot jebkuru spēku, var nonākt tā verdzībā. Rupju spēku parasti kultivē tā dēvētie krasi sakompieksētie — savas nepilnvērtības un dažādu pārdzīvojumu mocītie. Stiprākā priekšā viņi sarūk, meklē izdevību agresīvi un ciniski atriebties par pazemojumu. Šādiem morālpsiholoģiskiem tipiem var izveidoties nosliece uz sadismu, par tā upuriem izvēloties neaizsargātus, šķietami vai reāli vājākus indivīdus. Savukārt, tiecoties pēc tikumiski gaiša fiziskā, garīgā un sociālā spēka pilnības, jaunais cilvēks spiests izvēlēties ne katrreiz utilitāri izdevīgāko vājā aizstāvēšanu, uzņemties enerģisku varoša, līdzdzīvojoša aizbildņa misiju. Bērna, sievietes un veca cilvēka vājums labo cilvēku var padarīt ari par stipro cilvēku. Jaunībā ir ļoti lielas iespējas garantēt labestību ar reālu spēku. Lūdzoša, samiernie-ciska un nesamērīgi pacietīga labestība neie-dvesmo, nepārliecina par tiesībām pārņemt cilvēku apziņu un uzvedību savā varā.

Kas ir spēks, kā to iegūt, pielietot un vairot — tā ir viena no visakūtākajām sociāli biogrāfiskajām problēmām katra cilvēka dzīvē.

īpaši uzņēmīgi pret spēka principiem un morālpsiho-loģisko oreolu ir jaunās paaudzes pārstāvji. Kamēr vēl viņi nav apguvuši pieaugušas jaunības sociālās lomas, viņiem var likties, ka tikai fiziskais spēks ir jauneklīga, vīrišķa spēka augstākais koncentrāts. Nenoliedzami, fiziskā spēka vitālā nozīme ne tikai nesamazinās, bet pat pieaug. Pat apstākļos, kad fizisku konfliktu draudu varbūtība nepalielinās, neizbēgamās ekstremālās savas pašcieņas, veselības un pat dzīvības aizstāvēšanas situācijās tomēr var nokļūt ikkatrs.

Tādēļ, manuprāt, būtu lietderīgi padomāt, kā «apbruņot» cilvēku ar ētiski un juridiski apskaidrotu fiziskās pašaizsardzības elementāro tehnoloģiju, t.i., bruņnieciskiem, salīdzinoši efektīviem fiziskās cīņas paņēmienu komplektiem. Turklāt ar fizisko cīņu būtu jāsaprot tās vitāli nepieciešamie, neagresīvie veidi — aizsardzība, atkāpšanās (kā cīņas veids tā būtiski atšķiras no bēgšanas un paniskām vai psihoparalītiskām reakcijām), uzbrukums bezizvēles situācijā. Taču vēl vairāk psihofiziska spēka, izturības un elastības nepieciešams, lai jaunais cilvēks sekmīgi iekļautos mūsdienu civilizētās dzīves hiperdinamijā — paaugstinātajā kustīgumā, stresa situāciju pārbagātībā, lai viņš izstrādātu pietiekami ātras un apsteidzošas reakcijas spējas sadurēs ar neviennozīmīgajiem apstākļiem.

Mūsdienu dzimumu bioloģiskās un sociālās attīstības pētnieku vidū parādās vērā ņemams viedoklis, saskaņā ar kuru — jauna tipa vīrišķības saturā arvien lielāka nozīme ir gara vīrišķībai. Turklāt šāda vīrišķība adaptētā veidā un tikai pozitīvi var celt ari tipiski sievišķu garu. Gara vīrišķības spēks veidojas no redzesloka mainīgā plašuma, domāšanas loģiskuma, intelektuālās «neprātības», padziļinātas ziņkāres, kritiskās domāšanas. Gara vīrišķība meklējama ari apziņas reālistiskumā un spējās konstruēt nopietnus, augstus, taču piepildāmus ideālus. Jaunām idejām, progresīviem pavērsieniem sabiedrības un kolektīvu dzīvē vajadzīgi ne vien gados jauni cilvēki, bet jauni cilvēki ar augstāku, drosmīgāku intelektuālo potenciālu. Sterilizēti bezproblemātiski prātiņi, pārāk «pareizi» iestādīts smadzeņu aparāts pilnīgi un uz ilgiem laikiem, ja ne vispār, iziet no modes. Protams, radoši intelekti veidojas un nostiprinās tikai tad, ja jauna tipa domāšana, kurai ir atbildīga, veselīgas skepses un kritiskuma deva klāt, nenonāk zaimojošā kriticisma strupceļā. Pašmērķīga, pusanalfabētiska piekasība trūkumiem un vērtību orientieru neizvēlīgums vienādi var novest cilvēku līdz vissliktākajam provinciālismam (būtībā provinciālisms ir nevis ģeogrāfiski teritoriāla, bet gan cilvēciskās attīstības nomaļniecība, liesums) — provinciālismam domāšanā. Bet no tā jau tikai pussolītis līdz muļķībai. Šī zaglīgā, visuresošā un pielipīgā būtne periodiski maina savu cilvēka gara mērdēšanas un gūstīšanas taktiku. Tieši informācijas buma apstākļos pozitīvas, t. i. — patiesas, drošas, zinātniski un praktiski

pārbaudāmas, informācijas ieguves aktuālās vajadzības pieaug. Jo informācijas plūsmu daudzībā un samudžinātībā itin viegli var izraisīties tāda riska situācija, kurā nevainīgas vai dotajam cilvēkam tieši nevajadzīgas informācijas pārsāts sadzīvo ar sevišķi nepieciešamas informācijas deficītu. Tādēļ mūsdienās krasi pieaug sabiedrības vajadzības pēc patiesi neatkarīgi, izvēlīgi un kritiski domājošām personībām.

Sevišķi nozīmīgs jaunā cilvēka spēka avots ir viņa sociālā gatavība, turklāt ne vienkārši šodienīga, laika gara aktuālai situācijai atbilstoša, bet gan ar perspektīvu iestrādi, ar nopietnas izaugsmes rezervēm. Jauni cilvēki cienīgi un attaisnojami papildinās, bet vēlāk arī nomainīs vecos, ja spēs nevis pietēlot vai imitēt, bet gan patstāvīgi pildīt reālas sociālās lomas, izstrādāt vēl efektīvākus un taisnīgākus dzīves nopietnās spēles noteikumus. Ilgāku laiku (taču arī ne vienmēr un visur) liela daļa jauniešu visai neracionāli ilgi — līdz pat 30 un vairāk gadiem — bija pieradināti, bet vēlāk arī pieraduši pie statistu vai masu vienbalsīgā kora otrā dziedātāju sastāva lomām. Pārlieku ilgā gatavošanās patstāvībai radīja priekšlaicīgi vecišķu psiholoģiska paguruma un morālā gurdenuma noskaņas. «Mūžīgā» rezervista vai pēc uzdotā detalizētā dzīves darbības scenārija izvēršamais «laimīgā aktīvista» liktenis remdēja ne viena vien jaunieša entuziasma paisuma enerģiju. Visnotaļ un visiem interesantā, baltā radošā darba, dzīves bezrūpīguma un neizsmeļamo dāsnās palīdzības fondu ilūzijas, kas neizturēja laika pārbaudi, daudzus padarījušas pārlieku skeptiskus, dīvaini piesardzīgus vai — gluži pretēji — uzmācīgi piekasīgus. Bet tas pāriet. Nevis ar laiku un gaidīšanu. Pāriet jaunā, veselīgā dzīves kvalitātē visur, kur jauno cilvēku nostāda lielākas brīvības iespēju apstākļos. Vai jaunajiem cilvēkiem tagad dota lielāka brīvība? — Nē, jo brīvību nevar iedot (atņemt gan var), brīvībai var radīt nepieciešamus un daļējus nosacījumus, tai skaitā — efektīvākus tiesību un pienākumu kodeksus. Pietiekams un pilnīgs brīvības nosacījumu komplekts izveidojas tikai tad, kad cilvēks garīgi un praktiski izdara atbildīgu, gudru un konsekventu izvēli.

Jaunība nav nevainojama, tikai' visnotaļ pozitīva fāze cilvēka dzīvē. Arī jaunatne, ja spriež tikai pēc vispārējiem sociāli demogrāfiskiem parametriem, nav vienīgi īstais un caurcaurēm laimīgākais sabiedrības elements. Nevienā vecumfāzē cilvēkam neizdodas maksimāli pilnīgi izmantot būtiskās un vispusīgās augsnes rezerves. Allaž pāri paliek kāds sociāli biogrāfisks parāds, arī kāda trauma, lielāka vai mazāka traģiska nots. Jaunības saldais lāsts ir ciešanas no neapgūtu spēku pārpilnības, jaunības poza — maksimālisms, jaunības tīrība — vecā tipa, novecojušas pieredzes deficīts, jaunības doma — vienmēr kaut mazliet neoficiāla, daļēji nepareiza, jaunības pretenzijas — uz izlēmīgu patstāvību, jaunības

liktenis — baltā un nebaltā riska situāciju daudzveidība. Tās ir jaunības priekšrocības, — neviennozīmīgas, trūkumu un negāciju ēnotas. Tāda nu reiz ir daudzu jo daudzu cilvēcisku priekšrocību objektīvā cena. Jaunības būtiskās iezīmes vislabāk piestāv jauniešiem, tomēr «nekompro-mitē» arī cilvēkus, kas jaunāki un vecāki par tiem.

Mēdz būt arī tā, ka jaunatnes ir mazāk nekā jaunības. Bet pat tad, kad jaunatne ir visnotaļ jauna, jauneklīgās (jeb juventālās) kvalitātes turpina mūsdienīgos veidos atdzīvoties un papildināties arī tajos cilvēka mūža posmos, kad «oficiālās» jaunības kalendārie termiņi jau pārsniegti. Tādēļ arī juventoloģijas zinātniski praktiskās sūtības laukā ietilpst ne tikai «pareizie», «oficiāli pierakstītie» jaunieši, bet arī faktiskās jaunības dzīvinošā inerce, kura pozitīvi iemiesojas būtībā jauneklīgajos nobriedušajos cilvēkos.

BRIGITA BRIDAKA. LOMA VISAM MŪŽAM?

Bet daudz kas ir novēlots. Tagad Upīša dārzs pats tiesā sava radītāja dzīves stilu. Dārzs ir pārmetums cilvēka mēģinājumam pārvērst savu dzīvi par monologu. Zinātnē dialektika nav iespējama bez dialoga — šī patiesība sen vairs nav jāpierāda. Tikai jāpiezīmē: dialogs arī ir radīšana.

«Чтоб мудро жизнь прожить, знать надобно немало, Два важных правил запомни

для начала:

Ты лучше голодай, чем

что попало есть, И лучше будь один, чем

вместе с кем попало.»

Šo Haijama četrrindi Upītis norunāja filmā «Esības prieks». Pēc tam ilgi smējās. Tā bija kino.

— Upītis nekad neteica — mana māja, bet gan — mūsu māja. «Mums», «mēs» — vienmēr daudzskaitlī. Tāds iespaids, ka viņam būtu milzīga saime un viņš būtu tas, kas par visu to atbild un vada dzīvi, — tā stāsta cilvēki, kas bieži viesojušies pie Upīša.

Cilvēki pie Meistara plūda straumēm. Ne tikai tie, par kuriem Upītis sacīja: «Lakstīgalu koris, kas mani apdziedi»

Arī Andris Zvirgzds, piemēram, izmantojot veiklu taktiku, prata ilgstoši saglabāt sakarus ar Upīti. Un tomēr arī viņiem «kontakti apdega». Kāpēc? Izrādās, — lai saglabātu draudzību ar Upīti, Zvirgzdam Meistara priekšā vajadzēja noliegt sev tuvus cilvēkus un viņu darbu. Un tad viņš nonāca it kā pie stāvas sienas, kad tālāk vairs nevar spert ne soli, lai nepazaudētu sevī kaut ko vairāk par iestaigāto ce|u uz Dobeles dārzu . . .

Muzeja telpā, kur izvietota izcilo dārzkopju portretu galerija, izklāta pasaules karte. Tajā

atzīmētas vietas, ar kurām Upītim bija sarakste. Atzīmēta gan Losandželosa un Jamaika, gan Parīze un Melnburna ... Uz Jelgavu vai Madonu Upīša sakaru līnijas neved.

— Savu saraksti Upītis centās izvērst plašumā tāpēc, lai panāktu sev kādu labumu vai arī lai iedvestu cilvēkos bijību. Noliek galdā tādu raibu aplokšņu kaudzi, pārskrien šermuļi pār muguru, un tu uzreiz esi plakans, — stāsta Zvirgzds. — Upītis bija, piemēram, Vispasaules dendrologu biedrības biedrs. Bet vai nav muļķīgi maksāt biedranaudu tikai tāpēc, lai saņemtu biedrības gadagrāmatu!

Kalniņš, atgriezies no Mičurinskā rīkotā zinātnieku semināra, sacīja:

— Informācija, ko var iegūt vienā šādā forumā, līdzinās tai, ko var savākt, sešus mēnešus lasot speciālo literatūru.

Muzeja stendā izvietoti Upīša darbarīki. Birku skaldāmais cirvītis, stādāmie puļķi, atla-pojamie naži, sēklu skalojamās ierīces, ceļgalu paliktņi . . . Blakus patafoni, petrolejas lampas . . . Kad Upītis sāka savas darba gaitas, elektrības jau vēl nebija.

Ne tikai pasaules plašumu, arī vairākus laikmetus savā mūžā bija ietvēris Pēteris Upītis. Vai mūsdienu prasību mēraukla nav pārāk nežēlīga, cenšoties izsvērt tāda mūža lomu?

— Ēdot mēs lietojam smalkus galda piederumus, bet var gaļas gabalu turēt rokās kā mūsu tālie senči. Zināmā mērā var sasniegt to pašu rezultātu, rīkojoties abējādi. Tomēr jebkurā gadījumā jāzina, ko tu ēd, kas tas ir par produktu, ko turi rokās. Tas, protams, ir ļoti primitīvs piemērs, — saka Kalniņš. — Es tikai gribēju uzsvērt, ka arī selekcijā, strādājot ar jebkuriem paņēmieniem, darbam tomēr jābūt tādam, lai to var pārbaudīt un lai jebkurā laikā to var turpināt jebkurš cits cilvēks.

Upītis pats droši vien zināja, «ko turēja rokās».

— Derīgais ir tas, ko atzīsti ne tikai tu pats, bet arī sabiedrība, — saka Igors Mednis.

— Upītis sava neapvaldītā rakstura dēļ nespēja sistematizēt savu darbu, nespēja radīt sekotājus, nespēja izplatīt sava darba rezultātus. Tā ir traģēdija, kas viņu varēja iznīcināt. Un arī šodien nav zināms, vai viņa darbu izglābs.

Citēju «Kurzemīti»:

«Talanta egoisms ir tik niecīgi mazs salīdzinājumā ar to, ko viņš var dot.»

— Vai liels talants drīkst būt egoists? — Es saku: Nē. Jo tad talanta devums ir tik niecīgi mazs salīdzinājumā ar to, ko viņš var dot.

Šaurajā Graudu ielā ierodas daudz cilvēku. Skats pūlī neviļus meklē pazīstamu cilvēku sejas.

Vispirms ieraugu Imantu Gronski. Viņš darbojas ar fotoaparātu. Kas zina, — kādreiz varbūt cits žurnālists vērs vaļā citu mapīti, lai pētītu citas problēmas.

Paskat, kur Ausma! Ak tu velns, cik smuka! Tikko var pazīt. It kā nometusi smagu nastu — acis dzirkstī, vaigi zied . . .

Un tas — sportiskajā jakā un adītajā rūķa cepurē ir Andris Zvirgzds. Kustīgs kā ūdenszāle, viņš sasveicinās vai ar visiem pēc kārtas.

Ir kailsals. Cilvēki klimst pa ceļu. Upīša mājā vēl netiek iekšā, durvīm priekšā — zīda lente.

Tā kā nav ne zaļuma, ne sniega, pārmaiņas apkārtnē ir acīs krītošas.

Vēl tikai pirms gada Ausma sacīja:

— No gaisa nāk sniegs, lietus, būvei visas sienas izmirkst, stūri šķiras vaļā . . . Pat jumts nav uztaisīts. Velkas viss kā nepārejošas zobu sāpes.

Laimonis Kalniņš, tikko uzsācis darbu Dobelē, teica tā:

— Man patīk, ka ir skaista apkārtne, glīti apstādījumi, izkopti dārzi. Visam jābūt iekārtotam harmoniski. Tā tas ir manā skatījumā.

Tagad šis «skatījums» nav vairs tikai vēlme. Līdzās Upīša namam — laboratorijas gaišais veidols. Siltumnīcu stiklos lēkā saules zaķīši.

Cik tālu skats sniedzas — viss apcirpts, uzirdināts, nogrābts, uzrakts, izklāts. Gluži kā uz reklāmas atklātnes! Šaipus žoga.

Viņā pusē — UpTša dārzs UpTša skatījumā. Vēl arvien pilns dramatisma. Tas nekļūst valdāms un aprēķināms. Jo ir Upīša dzīves turpinājums. Te ir Meistara būtība, viņa talants un aicinājums. Viņa alkas, prāts un griba. Fanātisms un askētisms.

Tomēr tas nav atmiņu dārzs. Tas ir esības dārzs.

No dārza vārtu puses atskan maršs — pūtēju orķestrim pretī sastājas augsta ranga lauksaimniecības darbinieķi. Arī Laimonis Kalniņš tepat. Visi kailām galvām.

Sākas Pētera Upīša piemiņas plāksnes atklāšanas ceremonija.

— Labs piemērs, kā kalpot zinātnei . . .

— Pēteris Upītis aktīvi organizēja zinātnes atziņu ieviešanu . . .

Viss rit gludi, kā jau tādos gadījumos pienākas.

Un tomēr, tomēr . . . Vai nu tāpēc cilvēku simti šajā darba nedēļas nogalē braukuši tādu gabalu un tagad te laukā salst, lai būtu klāt oficiālā sabiedriskā pasākumā, lai paraudzītos, kā izskatās Meistara vārds, iecirsts akmenī?

Laikam gan tas svarīgākais nav vis akmenī, pat ne Meistara stādītajā dārzā, tas svarīgākais iecirsts cilvēkos, viņu dvēselēs. Katrā no mums ir atšķirīgs Upīša atspulgs, tikpat apjomīgs, cik plaša un dziļa ir pasaule cilvēkā. Arī stāstījumi par Upīti liecina, cik mēs esam dažādi. Un tiec nu gudrs, vai Upīša spoguļi rāda vairāk Meistaru vai paši sevi, savu atslēgu daudzumu, ar kurām mēs cenšamies saprast un izjust ne tikai viens otru, bet, galvenais, — to mums visiem kopīgo šajā bezgalīgajā un nemitīgi mainīgajā pasaulē.

Mājas priekšā cilvēki liek ziedus pie Upīša portreta.

Arī tie, kam viņš acīs sacījis: «Tu esi muļķis!»

— Upītim bija svarīgi vienmēr palikt uzvarētājam, — stāstīja Ausma. — Vienalga, ko tas maksāja, ko viņš ar to zaudēja — galvenais: uzvarēt!

— Ja tu esi bijis vesels, spēcīgs, no gada gadā esi spējis rudens naktis pavadīt siena gubās, drēgnumā dažas stundas nosnaužoties, un pēkšņi vienā dienā bez sāpēm nevari vairs ne soli paspert . . . Un saproti, ka visu mūžu staigāsi uz kruķiem . . .

Nevarību, kas balstījās uz kruķiem, uzvarēja Upīša gars. Meistars

savas alkas realizēja pilnīgāk nekā vairums no mums — veselajiem, kas tā vien cenšamies sevi pasaudzēt. Upīti kruķi nevis iegrožoja, bet lika uzkraut arvien vairāk un vairāk rūpju, sastādot Dobeles dārzā vai puspasaules. Viņš pats nepakļāvās liktenim un lika arī savam dārzam pārvarēt dabas diktētās iespējas.

Mēs noliecam galvas šī spēka un vērienības priekšā. Attēlā — rievu izvagoti, it kā rupji tēsti vaibsti. Bet tā jau tikai garoza kādai mutuļojošai lāvai, kas vīd acīs. Tomēr tajās nav uzvaras prieka . . .

Un atkal skan maršs, tiek pārgriezta lente pie Upīša mājas durvīm. Meistara slieksni pārkāpj gan atzītie, gan izdzītie.

Zemes rēķini noslēgti.

Upīša portretu kā sargādams nosedzis zaru raksts. Pagriežos ar seju pret otru dārzu un . . . satrūkstos. Ko gan atgādina šie koki, kas, sadevušies zaru rokās, tiecas debesīs? . . .

Katrs koks taču ir atkailināta nervu sistēma!

— Tas bija 75. gada pavasarī, kad pēc ļoti silta laika pēkšņi uznāca liels aukstums. Upīša lilijas aizgāja bojā. Meistars sevi šaustīja: «Nāciet, paskatieties, kādas tās lilijas tagad ir!» Upītis ļoti sīki stāstīja, kā salna sākusies, cik spēcīga tā bijusi. Viņš ar kruķiem sita pa nosalušajiem liliju stumbriem. «Nu kā var būt pasaulē tāda netaisnība! Izaug tāds skaistums, bet tam jāiet bojā!» Tā bija pašmocība, kad viņš stāstot sevi tīši sāpināja, atceroties visu, ko viņam pāri nodarījusi daba, dzīvnieki. Ienaidnieki Nr. 1 bija zaķi. Kad jaunie stādi kārtējo reizi bija nopostīti, Upītis teica: «Un tad atnāk tas zaķis, paņem to zaļo lakstiņu uz zoba, un tad kož un plēš . . .» Varēja just, ka viņam pašam šausmīgi sāp.

Upītis mīlēja savas lilijas un ceriņus, un ābeles, visu, kas vien bija iestādīts dārzā. Un droši vien augi to uztvēra.

— Mīlot koku, var izaudzēt skaistu plūmi, — saka Kalniņš. — Bet, lai selekcionārs to izaudzētu daudziem, tad cilvēki ja nu ne jāmīl, tad vismaz jāciena.

Dārzi zied visur, bet augļus nes tikai tad, ja dārznieks mīl un kopj arī dārzu sevī. Un — vēl svarīgāk citos. Auglība nemēdz būt bezmērķīga.

Un tad izrādās — lai spētu ieturēt vienu virzienu nejaušību un vēl neapjaustu likumsakarību pilnajā pasaulē, «kailajiem nervu galiem» ir valstiska nozīme.

— Upītis visu mūžu sevī nesa dziļu aizvainojumu.

— Par ko īsti?

— Tāpēc, ka cilvēki nav sapratuši, kāpēc viņš tāds cenšas būt.

— Jūs sapratāt? — jautāju Zvirgzdam.

— Jā, es sapratu. Bet vai jūs sapratāt?

— Gadās, — korespondents uzraksta rakstu . . .

Uzrakstīja. Pērnajā rudenī. Vispirms «Literatūra un Māksla» — no

bildēm vien visiem mati.stāvus gaisā! — tiek izcirsts Upīša dārzs! Pēc neilga laika «Cīņa» pretī — visa nelaime, ka Dobeles dārzā par maz izcērtot!

Kam taisnība! Tā kā monopols uz patiesību šodien vairs nevar būt nevienam, ļaudis spriež visādi: ja Kalniņš būtu mēģinājis pamatīgi izretināt dārzu, viņu taču noēstu sabiedrība. Tās skatījumā katrs koks bija šedevrs. No otras puses — vai var būt dūmi bez uguns! No augšpuses raugoties, atkal . . . Labi, bet kas galu galā ir iekšpusē! Varbūt tā palikusi . . . ārpusē! . . .

Nav miera zem Dobeles zilajām debesīm. Vēl arvien dārzu tricina anonīmās slimības. Kā teikts kārtējā tenku ziņā «Dadzim», — «Kalniņš kā veca lupata izsviests no dārza».

Jā, 1986. gada 10. decembrī Laimonis Kalniņš palika bez darba. Visai respektējamo mūža lomu uzskaitījumu vainago ieraksts par neatbilstību zinātniskā darba veikšanai.

Kalniņa bijušie kolēģi viszinīgi nopūšas:

— Nu, vai mēs neteicām! Vai nebrīdinājām! Kāpēc tas trakais Laimonis TUR līda iekšā!

Tik tiešām, TUR varēja ielīst tikai ideāls cilvēks. Tādiem grūti paredzēt, ka Upīša dramatiskais dārzs jau nu nebūs tā vieta, kur varētu «klusi un mierīgi strādāt». Tiesa, ar Upīša metodēm šodien, liekas, arī vairs nevarētu. Tomēr arī miermīlīgie paņēmieni vēl arvien ir naivi sapņi, kurus sagrauj cietsirdīgā realitāte.

Bet dārzs bez vērtību atslēgām ir tikai cīņas arēna. Neviena mūža bilance — arī Upīša — nav vienādojama tikai ar padarīto. «Upīša mestie akmeņi vēl arvien rada viļņus. Tie aptver arvien plašākus dziļumus.»

— Nosauciet vēl kādu personību, kuras mūžs tik ilgi pēc nāves būtu izraisījis tik daudz kaislību! — berzē rokas Upīša piekritēji, lai arī elku laiki jau garām.

Tomēr galu galā — taisnīgi vai neobjektīvi Laimonis Kalniņš satriekts pīšļos! Bet kuru gan tas vairs interesē! Atcerieties: «Visi iet pa tangenti prom no šī objekta.» Bet varbūt samocītās jezgas atrisinājumam bija vajadzīgs upura jērs! Pārāk neērta, dzeļoša bija distance starp vēlamo un esošo Upīša dārzā . . . Bija taču jāatrod kāds vaininieks!

Un tā Kalniņš ar sāpošu pārestības sajūtu iekļuvis gan pelnīti, gan nepelnīti izdzīto pulkā, kas nu jau gluži vai spieto taisnības meklējumos. Pilnas avīzes ar asiem rakstiem par mēģinājumiem izskaust, iznīdēt dažādu iemeslu dēļ neizdevīgos cilvēkus.

Saulainais Kalniņš kļuvis nepakļāvīgs. Gan diletantiski, tomēr viņš sagatavojis pretrakstus viņaprāt tendenciozajiem avīžrakstiem, sniedz prasības pieteikumu tiesai . . . Bet, kā zināms, iesūdzēt tiesā amatpersonu, īpaši zinātnieku kategorijai, ir tikpat kā neiespējami.

Turklāt tiesa varētu tikai atjaunot Kalniņu darbā, ja saskatītu darba likumdošanas pārkāpumus. Bet uzstādīt aizplīvurotā konflikta diagnozi — tas nav tiesas pienākums.

Tātad atliek nocietināt dvēseli, lai mēģinātu izsist robu dzelzsbetona mūrī . .. Piere punos, miesa un dvēsele no neuzticības sakritusies, bet mūris pat neatbalsojas. Papīri, iestāžu novīzēti, paliek bez atbildēm . . .

Reti kurš vairs spēj un grib pazīt cienījamo docentu, īpaši tirgū, kur šajā bargajā ziemā, lai izvilktu ģimeni, viņš tirgoja kartupeļus.

Upīša dārzā, negaidot pavasari, jau sākusies paātrināta pārkārtošanās. Jo «pašreizējā konkurencē izdzīvo primitīvākie, tie, kas spēj ašāk piemēroties . . .».

— Visa šī lieta izvērsusies par pasaules uzskatu fantastisku sadursmi, — domīgi bilst rakstnieki, uzsverot, ka ne jau nu dokumentālā darbā, tikai romānā varētu atļauties atklāt konflikta dramaturģisko atsperi. — Tas viss, sākot ar Upīti un beidzot ar to, kas tur tagad notiek, ārkārtīgi precīzi atspoguļo laikmetus, laiku.

Neapšaubāmi! Bet. . . krūtīs smeldz. Tas ir žēlums pret cilvēku, kura dvēsele vienā mirklī pārvērsta pelnos! — Ne tikai! — kaut kas stīvējas pretī, — viss uzvandīts, sagriezies no bailēm, ka jebkurš no mums, «tīrajiem», ja ne šodien, tad rīt var tikt ierauts kādā dūksnājā, kur represēti ne vien tikumiskie kritēriji, bet šaubīgi nestabila pati vērtību koordinātu sistēma. Un tāpēc — vai tiem, kas gribot vai negribot iekļuvuši šai samocītajā jezgā, ir tiesības palikt strupceļā!

Mēs esam apstājušies jaunu viļņu, jaunu problēmu priekšā. Bet tā jau ir cita laika realitāte, ar kuru pamatīgi jāiepazīstas. Un tas jau būs jauns stāsts.

SATURS

Aivars Ozoliņš, «Gandrīz simts» — 1. Ipp. Mara Zālīte, «Dzīvais ūdens» — 14. Ipp. Pēters Brūveris, vienrindes — 20. Ipp. Sergejs Stankevičs, «Spele vienatnē» — 22. Ipp. Karels Sīss, dzejoļi — 25. Ipp. Džeimss G. Balards, «Baiļu zona» — 26. Ipp. Pols Saimons, dziesmu teksti — 30. Ipp. No Nikolaja Rēriha radošā mantojuma — 32. Ipp.

KULTŪRA

Arturs Goba, «Vai «cimdu rakstus» var izlasīt?» — 36. Ipp. Ojārs Ābols, «Brīnums» — 39. Ipp. Ieskats Pablo Pikaso skiču burtnīcas — 43. Ipp. «Fotomape» — 46. Ipp. Par filmu «Grēku nožēlošana» 51. Ipp. Tatjana Fasta, «Talanti bez pielūdzējiem dokumentālā žanra spogulī» — 55. Ipp. Egils Līcītis, «Hallo, vai jaunais vilnis majas?» — 58. Ipp.

LAIKABIEDRA PIEZĪMES

Jaunatne Latvija 40. gados — 60. Ipp. Intervija ar Miervaldi

Ramanu 69. Ipp. Kārlis Lišmanis, «Re, kā dzīvo saimniek-deli!» — 72. Ipp. Māris Grīnblats, «Par jaunākām «reliģijām »» — 73. Ipp. Kārlis Rings, «Minotaura medības»_74. Ipp.

Raitis Vilciņš, «Juventoloģija — zinātne par jaunatni, jaunību un jauniem cilvēkiem» — 77. Ipp. Brigita Brīdaka, «Loma visam mūžam?» — 79. Ipp.

NODOTS SALIK5ANAI 6.05.87. PARAKSTtTS IESPIEŠANAI 15.06.87. JT 00856. FORMĀTS 60X90/8. OFSETA TEHNIKA. 10 + 0,5 UZSK. IESPIEDU 13,4 IZDEVN. L. METIENS 86 000 (LATVIEŠU VALODA — 76 000, KRIEVU VALODA — 10 000). PASOT. NR. 628. IESPIESTS LKP CK IZDEVNIECĪBAS TIPOGRĀFIJĀ, 226081, RIGA, BALASTA DAMBI 3.

AVOTS

ЛИТЕРАТУРНО-ХУДОЖЕСТВЕННЫЙ И ОБЩЕСТВЕННОПОЛИТИЧЕСКИЙ ЖУРНАЛ ДЛЯ МОЛОДЕЖИ «АВОТС» («РОДНИК») НА ЛАТЫШСКОМ И РУССКОМ ЯЗЫКАХ. ИЗДАНИЕ ЦК ЛКСМ ЛАТВИИ И СОЮЗА ПИСАТЕЛЕЙ ЛАТВИЙСКОЙ ССР. ИЗДАТЕЛЬСТВО ЦК КП ЛАТВИИ, РИГА. АДРЕС РЕДАКЦИИ: РИГА, БАЛАСТА ДАМБИС, 3. ОТПЕЧАТАНО В ТИПОГРАФИИ ИЗДАТЕЛЬСТВА ЦК КП ЛАТВИИ, 226081, Г. РИГА, БАЛАСТА ДАМБИС, 3.

proza, dzeja,publicistika, kritika

notes

1

— slimīga baiļu sajuta

2

— retina — acs tīklene

3

Sādu frāzi var izlasīt, piemēram, V. Tatišvili vēsturiskajā romānā «Abo

Tbilili», Tbilisi, 1974.

PSKP vēsture. īss kurss. M., 1940, 368.— 369. Ipp.